

3/2024
Бюлетень

Верховенство ПРАВА ПРАВА ЛЮДИНИ

Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України
за період 01.07.2024 — 01.10.2024

Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав
за період 01.07.2024 — 01.10.2024

Рішення Європейського суду з прав людини (переклад)

Окремі питання функціонування європейської системи захисту прав людини

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Бюлетень 3/2024

Верховенство права. Права людини

Публікацію підготовлено в межах та за підтримки проєкту Ради Європи «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду», який імплементується Відділом програм співробітництва Ради Європи.

Автори текстів та іншого матеріалу несуть виключну відповідальність за міркування, висловлені в цій роботі, й такі міркування не обов'язково відображають офіційну позицію Ради Європи.

Дозволяється відтворення уривків публікації (до 500 слів) за умови некомерційного використання, збереження цілісності тексту, контексту та надання повної інформації, яка не повинна жодним чином вводити читача в оману щодо характеру, обсягу чи змісту тексту. Необхідно обов'язково зазначити джерело тексту:
«© Рада Європи, рік видання».

Усі інші запити щодо відтворення або перекладу цієї публікації або будь-якої її частини повинні адресуватися Директорату комунікацій Ради Європи (F-67075 Strasbourg Cedex або publishing @coe.int).

Переклад рішень Європейського суду з прав людини в цій публікації не є офіційним перекладом. Рішення мовою оригіналу та офіційні переклади, за наявності, доступні в базі даних HUDOC (<https://hudoc.echr.coe.int/>).

Важливо пам'ятати, що для застосування практики Європейського суду з прав людини при вирішенні судових справ, необхідно ознайомитись із повним текстом рішення Суду.

Над текстом видання працювали:

Ірина Кушнір, менеджерка проєкту Ради Європи «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду»

Валентина Кумеда, національна консультантка проєкту Ради Європи

Оформлення обкладинки, дизайн та верстка:
ТОВ «К.І.С.»

Фото: © shutterstock

© Рада Європи, серпень 2024

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ЗМІСТ

I. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України за період 01.07.2024 – 01.10.2024	4
1. Рішення Європейського суду з прав людини	4
2. Ухвали про визнання заяв неприйнятними	20
3. Ухвали щодо вилучення заяв із реєстру справ Суду	24
II. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав за період 01.07.2024 – 01.10.2024	26
1. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав	27
III. Рішення Європейського суду з прав людини (переклад)	64
1. Юцишин проти Польщі	65
2. Хачапурідзе і Хачідзе проти Грузії	128
IV. Окремі питання функціонування європейської системи захисту прав людини	152
V. Показчик справ, вказаних у розділах I та II	154

I. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України

за період 01.07.2024–01.10.2024

1. Рішення Європейського суду з прав людини

1. Оболончик та інші проти України (*Obolonchuk and others v. Ukraine*) від 04.07.2024, заяви №№ 19532/23, 21523/23, 33688/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою (переповненість, відсутність свіжого повітря, цвіль або бруд у камері, погана якість питної води, низька якість продуктів харчування, постійно увімкнене електричне освітлення, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до душу, цвіль, гризуни та комахи в камері тощо), зокрема, у Дніпровській установі виконання покарань № 4, Київському слідчому ізоляторі, Одеському слідчому ізоляторі.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному за-

конодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції за заявою третього заявника у зв'язку з незаконним позбавленням свободи (у тому числі незадокументоване затримання та тримання під вартою за відсутності судового рішення та інших законних підстав) та затримкою у звільненні після внесення застави (на одну добу).

Розмір сатисфакції: 1 100 євро, 5 900 євро, 2 340 євро відшкодування моральної та матеріальної шкоди першому-третьому заявникам відповідно, 250 євро відшкодування судових витрат третьому заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, незаконне тримання під вартою

2. Любомирченко та Ришко проти України (*Lyubomyrchenko and Ryshko v. Ukraine*) від 04.07.2024, заяви №№ 13306/23, 15079/23

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (за заявою першого заявника — більше ніж 4 р. 10 міс. та 23 дн.; другого — більше ніж 3 р. 5 міс. та 25 дн.; окремі особливості справ: наведення та повторення судами під час розгляду справи підстав, які з часом стали неналежними; не розглянуто можливість застосування інших запобіжних заходів для забезпечення участі у судових засіданнях; здійснення провадження з неналежною ретельністю).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження за скаргою першого заявника (більше ніж 5 р. 11 міс. та 3 дн., перша інстанція) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві

ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Визнано порушення п. 4 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю судового перегляду тримання під вартою за заявою другого заявника (апеляційна скарга отримана судом через 10 днів та розглянута лише через 5 місяців).

Розмір сатисфакції: 3 900 євро та 2 800 євро відшкодування моральної та матеріальної шкоди заявникам відповідно, по 250 євро відшкодування судових витрат кожному.

Ключові слова: тримання під вартою, розумний строк, перегляд рішення про тримання під вартою, тривалість кримінального провадження

3. Коритко та інші проти України (*Korytko and others v. Ukraine*) від 04.07.2024, заяви №№ 35716/16, 29024/18, 46769/21

Заявники скаржилися на неналежну медичну допомогу під час тримання під вартою (за заявою першого

заявника — гепатит, панкреатит, встановлені недоліки: відсутність/затримка в отриманні консультації зі спе-

ціалістом, відсутність/затримка у наданні медикаментозного лікування, відсутність/затримка у проведенні медичного обстеження (6 р. 4 міс. та 28 дн.); за заявою *другого* заявника — захворювання серця, мозку, встановлені недоліки: відсутність/затримка у наданні медикаментозного лікування (3 р. 1 міс. та 1 дн., 3 р. 6 міс. та 17 дн.); за заявою *третього* заявника — цироз, водянка жовчного міхура, панкреатит, гепатит С, встановлені недоліки: відсутність/затримка у наданні медикаментозного лікування (більше ніж 2 р. 9 міс. та 22 дн.) та інші порушення Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням належної медичної допомоги під час тримання під вартою (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час

досудового розслідування (за заявою першого заявника — 1 р. 3 міс. та 24 дн.; окремі особливості справ: обґрунтування рішень про продовження строку тримання під вартою було формальним і повторюваним; не розглянуто можливість застосування інших запобіжних заходів як альтернативу триманню під вартою; за заявою другого заявника — 4 р. 9 міс. та 20 дн.).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 9 750 євро, 9 750 євро та 5 250 євро відшкодування *моральної* та *матеріальної шкоди* першому-третьому заявникам відповідно, 250 євро *відшкодування судових витрат* першому заявнику.

Ключові слова: медична допомога під час тримання під вартою, тривалість тримання під вартою

4. Владика та інші проти України (*Vladyka and others v. Ukraine*) від 04.07.2024, заяви №№ 26341/17, 32046/18, 3452/20, 34046/20

За заявою *першого заявника*: У 2014 році заявника побили приватні особи, яких, як стверджувалося, він знав і впізнав. В ході кримінального провадження ймовірні нападники та свідки, яких заявник впізнав у жовтні 2015 року, були допитані лише у травні та червні 2016 року. Суд визнав наявність недоліків у проведенні розслідування у зв'язку з бездіяльністю слідчого, а саме, непроведенням допиту свідків, і зобов'язав провести всі необхідні слідчі дії. Пізніше суд задовільнив клопотання заявника про відвід слідчого у зв'язку з його повною бездіяльністю. За вказівкою прокуратури працівники поліції провели декілька допитів свідків, додатково допитали заявника, провели очну ставку з особами, яких впізнав заявник. Однак, кримінальне провадження було закрито у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення. Суд скасував відповідне рішення та направив справу на дорозслідування, оскільки слідчий не провів жодних слідчих дій для встановлення достовірності показань свідків та не перевіряв їхнього місцеперебування на момент події. Про подальші результати провадження заявника не поінформовано.

Ключові аспекти: сумлінність в розслідуванні; бездіяльність.

За заявою *другого заявника*: У 2012 році на заявника здійснили напад двоє неповнолітніх П. і О. Вони вдарили його дерев'яною палицею по голові та побили ногами. Спочатку міліція відмовила у відкритті кримінального провадження з огляду на відсутність складу злочину. Справу було порушено прокуратурою лише через два місяці у зв'язку з висновком судово-медичного обстеження, згідно з яким заявник отримав небезпечні для життя тяжкі тілесні ушкодження. У 2015 році район-

ний суд визнав П. та О. винними в умисному нанесенні тяжких тілесних ушкоджень та обрав їм покарання у виді позбавлення волі (одного з них було звільнено з випробуванням), присудив відшкодування заявнику. Апеляційний суд скасував рішення та призначив новий розгляд справи, оскільки було виявлено декілька недоліків, у тому числі нез'ясування мотиву обвинувачених, відсутність доступу до показань свідків, а також усно проголошений текст вироку не відповідав його письмовій формі (не було підписів і показань свідків). В результаті нового провадження районний суд засудив П. і О. за вчинені правопорушення. Однак, апеляційний суд скасував вирок, оскільки його ухвалив суддя, якого раніше того дня було звільнено з посади. У 2020 році П. та О. були звільнені від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, а кримінальне провадження було закрито. Цивільний позов заявника суд не розглядав.

Ключові аспекти: загальний затяжний характер розслідування та провадження у суді; недоліки, визнані самими національними органами влади.

За заявою *третьої заявниці*: У 2019 році, коли заявниця з донькою йшли до школи, її збив велосипедист, внаслідок чого вона впала на тротуар. Заявниця стверджувала, що велосипедист погрожував їй і сказав, що йому потрібно на роботу, після чого поїхав геть. В лікарні у неї діагностували струс мозку, забої лівої половини тіла, травму голови та тріщину коліна. Було відкрито кримінальне провадження, але через місяць поліція його закрила у зв'язку з відсутністю складу правопорушення. Суд скасував постанову з огляду на низку недоліків: твердження заявниці не були перевірені; версія слідчого про події не підтверджувалася

доказами; судово-медична експертиза тілесних ушкоджень заявниці проведена не була; не були проведені жодні слідчі дії для встановлення особи, що вчинила протиправні дії, й свідків події, а також допити свідків. Слідчий знову закрив справу, а слідчий суддя скасував відповідну постанову. Згодом справу двічі закривали за спливом строку давності, однак поновлювали за рішенням Верховного Суду та апеляційного суду. Проведення триває.

Ключові аспекти: невжиття необхідних заходів для проведення ретельного розслідування справи; безпідставні постанови про закриття справи або зупинення досудового розслідування; недоліки, визнані самими національними органами влади.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неефективним розслідуванням випадків жорстокого по-

водження, вчиненого приватними особами, або за обставин, що виключають причетність представників держави (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з незаконним триманням під вартою (12 год.; незадокументоване позбавлення свободи або затримка у складанні протоколу затримання).

Розмір сатисфакції: 3 900 євро, 3 000 євро, 3 000 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-третьому заявникам відповідно, 250 євро *відшкодування судових витрат* другому заявнику.

Ключові слова: ефективне розслідування, жорстоке поводження, вчинене приватними особами, незаконне тримання під вартою

5. Орлов проти України (№ 2) (Orlov v. Ukraine (No. 2)) від 04.07.2024, заява № 54015/17

Справа, головним чином, стосувалась скарг заявника щодо трьох випадків стверджуваного жорстокого поводження з боку інших ув'язнених (перший випадок — отримання ударів по голові від невстановленого ув'язненого під час перебування у спеціальному автомобілі для перевезення; другий випадок — напад співкамерника Б.; третій випадок — невстановлена особа бризнула заявнику в обличчя рідину, схожу на розчин діамантового зеленого, коли він сідав у спеціальний автомобіль для перевезення, через кілька днів заявник знайшов у своїй камері анонімну записку, що відповідна рідина була інфікована ВІЛ), а також його спроби самогубства під час тримання під вартою.

Визнано явно необґрунтованими скарги заявника **за ст. 3 Конвенції у матеріальному аспекті**. Зокрема, дослідивши матеріали справи Суд встановив, що: 1) Скарга за другим випадком (напад співкамерника Б) не була підтверджена доказами, а також ніколи не порушувалась заявником на національному рівні. Крім того, єдиним поясненням заявника щодо підстав його конфлікту з Б. було те, що він підозрював його у крадіжці своїх продуктів харчування. Водночас до цього випадку вони проживали у камері разом без жодних конфліктів або скарг заявника на побоювання за свою безпеку протягом приблизно чотирьох місяців; 2) Щодо випадків під час перевезення заявника (перший і третій), він не скаржився на конвоїрів, або що органи влади знали або повинні були знати, що йому загрожував реальний ризик нападу з боку інших ув'язнених; 3) Всі три випадки були короткими за тривалістю та не були проявом систематичних зловживань; 4) Щодо спроби самогубства, заявник, який, як вбачалось, неодноразово вдавався до заподіяння собі шкоди до чергового випадку, перебував під наглядом як ув'язнений

з відповідним статусом. Він не скаржився на недоліки такого нагляду, або те, що органи влади не змогли належним чином захистити його від заподіяння собі шкоди. Суть його скарги полягала в тому, що він зазнав таких нестерпних страждань, що намагався покінчити життя самогубством. Таке твердження передбачає серйозне та систематичне жорстоке поводження або зловживання з боку персоналу для застосування ст. 3 Конвенції. Однак, у викладеній в нечітких і плутаних формулюваннях скарзі заявника бракувало обґрунтування. Як вбачалось з матеріалів справи, спроба самогубства була обумовлена вилученням у заявника мобільного телефону, що не може тлумачитися як порушення будь-якого питання за ст. 3 Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у процесуальному аспекті у зв'язку з непроведенням органами державної влади належного розслідування випадків, що трапилися із заявником упродовж його ув'язнення під час досудового розслідування: 1) Низка важливих слідчих дій були проведені зі значною затримкою. Це стосується, наприклад, висновку судово-медичної експертизи, який був складений майже через три роки після першого випадку; 2) Хоча було важливо негайно встановити та допитати ув'язнених, які перебували із заявником у спеціальному автомобілі під час першого та третього випадків, слідчий спробував це зробити через чотири роки після першого випадку, але безуспішно. У третьому випадку таких спроб взагалі не було; 3) Через п'ять років після другого та третього випадків органи досудового розслідування самі визнали, що навіть найелементарніші слідчі дії не були проведені для встановлення фактів; 4) Мали місце значні затримки (4,5 роки за першим випадком і 1,5 роки за другим і четвертим випадками) у наданні заявнику статусу по-

терпілого; 5) Розслідування неодноразово закривалися та відновлювалися (11 разів за першим випадком, 5 разів за другим випадком і 4 рази за третім випадком та випадком зі спробою самогубства), а попередні постанови про закриття провадження визнавалися передчасними та необґрунтованими. При цьому, очевидно, що нові розслідування, призначені за другим і третім випадками, навряд чи мали бути результативними, оскільки з моменту відповідних подій минуло більше 8-ми років.

Відхилено скаргу за ст. 3 Конвенції щодо ствердженого нападу працівників Служби безпеки України, внаслідок чого заявника збив автомобіль та було заподіяло серйозні тілесні ушкодження (травма голови, що призвела до амнезії стосовно обставин дорожньо-транспортної пригоди). Жодне з тверджень заявника не було підтримано доказами в наявних у Суду матеріалах справи. При цьому, кримінальна справа

була порушена без затримок не лише за фактом ствердженого порушення правил безпеки дорожнього руху водієм автомобіля, який збив заявника, а й у зв'язку з твердженнями заявника про «замах на життя журналіста» та «перевищення повноважень» працівниками Служби безпеки України. Очевидно, проведенню розслідування перешкоджала втрата пам'яті заявником щодо обставин дорожньо-транспортної пригоди. Разом з тим, слідчий провів очну ставку між заявником і працівниками СБУ, щойно це стало можливим. При цьому, не було ознак того, що підходу національних органів влади бракувало оперативності, швидкості чи ретельності.

Розмір сатисфакції: 2 500 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: ефективне розслідування, жорстоке поводження, жорстоке поводження з боку ув'язнених

6. Кривченко та Олійник проти України (*Kryvchenko and Oliynyk v. Ukraine*) від 04.07.2024, заяви №№ 58568/17, 22219/18

По справі *першого заявника*: Заявник є колишнім працівником міліції. Він звернувся до Пенсійного фонду України з вимогою про перерахунок пенсії згідно з новим законодавства про Національну поліцію України, яке встановлювало вищі розміри грошового забезпечення для працівників поліції. Заявник також звернувся до поліції щодо надання йому довідки про новий (підвищений) розмір грошового забезпечення, яка б стала підставою для зазначеного перерахунку, але отримав відмову. Після цього заявник подав позов з вимогами: (i) визнати його право на перерахунок пенсії; (ii) витребувати відповідну довідку у поліції; (iii) зобов'язати територіальний орган Пенсійного фонду України здійснити перерахунок пенсії заявника. Він вказував, що його звернення до поліції стосовно отримання довідки були безрезультатними. Врешті решт, апеляційний адміністративний суд відмовив у задоволенні позовних вимог. Суд визнав, що заявник мав право на перерахунок пенсії, однак оскільки територіальний орган Пенсійного фонду України не отримав необхідної довідки від поліції (або від заявника), він не міг здійснити відповідний перерахунок, як було передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 13.02.2008 № 45. Зокрема, відповідно до постанови послідовність дій органів державної влади мала бути такою: 1) Кабінет Міністрів України інформує місцеві територіальні органи Пенсійного фонду України про підвищення та необхідність перерахунку пенсій окремим категоріям осіб; 2) територіальні органи Пенсійного фонду України готують список відповідних осіб і звертаються до поліції щодо надання згаданих довідок; 3) поліція надає довідки; 4) територіальні органи

Пенсійного фонду України здійснюють перерахунок пенсій.

Ключові аргументи, які не були розглянуті судом: Апеляційний суд не навів підстав, чому на чітке прохання заявника він не міг зобов'язати орган поліції скласти відповідну довідку. Загалом суд зробив право заявника на перерахунок його пенсії залежним від обміну інформацією між органами державної влади, і, таким чином, практично унеможливив отримання заявником належного йому перерахунку пенсії та проігнорував суть його вимог.

По справі *другого заявника*: Заявник мав спір з певними приватними особами щодо права власності на квартиру у м. Києві. Національні суди визнали заявника єдиним законним власником квартири, однак, як вбачалось, квартира фактично була під контролем його опонентів. Один з опонентів, А.С.О., здав її 1/3 та 2/3 частини в оренду за двома різними договорами компанії «Ю». Заявник подав два позови з вимогою, серед іншого, визнати ці договори недійсними. Апеляційний суд закрит перше провадження після визнання мирової угоди між заявником та підприємством «Ю», згідно з якою заявник відмовлявся від свого позову щодо недійсності договору оренди 2/3 квартири. Другий позов (щодо оренди 1/3 квартири) апеляційний суд залишив без задоволення, оскільки, як зазначалось, він був предметом мирової угоди, визнаної в першому провадженні. Касаційний суд залишив рішення апеляційного суду без змін.

Ключові аргументи, які не були розглянуті судом: Суду не прокоментували доводи заявника про те, що

два договори оренди відрізнялися, а в другому провадженні заявлялась вимога про визнання недійсним договору оренди саме щодо 1/3 квартири. Крім того, вони не прокоментували, чому закриття провадження у зв'язку з мировою угодою щодо одного договору перешкоджало розгляду позову щодо іншого.

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з необґрунтованістю судового рішення.

Розмір сатисфакції: по 1 500 євро відшкодування моральної шкоди кожному заявнику.

Ключові слова: обґрунтування судового рішення, вмотивованість судового рішення

7. Кіліхевич проти України (Kilikhevich v. Ukraine) від 04.07.2024, заява № 43958/15

Скарга заявника стосувалась неналежних умов тримання під вартою (постійно увімкнене електричне освітлення, недостатня кількість спальних місць, відсутність або недостатнє електричне освітлення, цвіль або бруд у камері, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або обмежений доступ до душу, переповненість, неналежні умови перевезення в умовах переповненості та дуже високої або дуже низької температури за відсутності вентиляції тощо) у Київському слідчому ізоляторі.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 800 євро відшкодування моральної та матеріальної шкоди.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

8. Матюшонок проти України (Matyushonok v. Ukraine) від 11.07.2024, заява № 34590/06

У 2005 році Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, засідаючи як суд першої інстанції, визнав заявника та трьох інших осіб винними у вчиненні двох епізодів умисного вбивства за попередньою змовою групою осіб і пов'язаного з цим злочину. Їм було призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі з конфіскацією усього належного їм майна, а також зобов'язано спільно виплатити відшкодування шкоди потерпілим. Заявник, його захисник і мати заявника, яка діяла як представник свого сина, оскаржили суворість покарання та вимагали врахувати щире каяття заявника, його вік та інші обставини, і замінити довічне позбавлення волі позбавленням волі на певний строк. З відповідними вимогами до Верховного Суду України звернулись також співобинувачені заявника, а також прокурор (щодо всіх співобинувачених). Суд зменшив покарання двом співобинуваченим заявника до позбавлення волі на строк п'ятнадцять років, в іншій частині вирок було залишено без змін. Заявник скаржився на несправедливий судовий розгляд його справи Верховним Судом України.

Він також скаржився на жорстоке поводження з боку працівників слідчих ізоляторів та виправної колонії, до якого його було поміщено. Зокрема, вказувалось на низку випадків побиття з різних причин (за прохання вивести заявника на прогулянку без співкамерників, за справляння потреби в камері після відмови його вивести в туалет), поміщення на цілу ніч у «камеру тортур» (де його били, душили поліетиленовим пакетом і

викручували суглоби до втрати свідомості) в слідчих ізоляторах та побиття у виправній колонії. Прокуратура за всіма скаргами встановила, що порушень прав заявника встановлено не було.

Відхилено як явно необґрунтовану скаргу за п. 1 та п. 3 ст. 6 Конвенції щодо стверджуваної несправедливості провадження. По-перше, заявнику було обрано покарання у вигляді довічного позбавлення волі за подвійне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб. Таке покарання було у переліку видів покарань, передбачених за такі злочини, і рішення щодо нього є дискреційним повноваженням національних судів. Під час провадження у Верховному Суді України заявник не висував жодних скарг щодо попередніх стадій провадження, окрім надмірної суворості покарання. По-друге, під час розслідування та судового розгляду в апеляційному суді його інтереси представляв захисник. Хоча захисник заявника був відсутній на засіданні Верховного Суду України з невідомих причин (з огляду на відсутність доступу до матеріалів провадження після анексії), він виступив на захист заявника у своїй письмовій скарзі на вирок апеляційного суду, в якій було наведено доводи, спрямовані на пом'якшення покарання з огляду на визнання вини заявником, щирого каяття та інших обставин (при цьому, заявник був присутнім на засіданні). Таким чином, не можна було стверджувати, що інтереси заявника не були представлені під час провадження у Верховному Суді України, або відсутність захисника у засіданні

завдала незворотної шкоди правам заявника на захист або справедливості судового розгляду. По-третє, Суд не вбачав жодних ознак свавілля чи явної необґрунтованості в тому, як Верховний Суд України розглянув питання пом'якшення вироків та дійшов висновку про наявність підстав для цього лише щодо двох обвинувачених.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції як в матеріальному, так і процесуальному аспекті у зв'язку зі скаргами заявника на стверджуване жорстоке поведіння під час тримання під вартою. Зокрема, розслідування на національному рівні не вказувало на серйозні спроби перевірити твердження заявника про жорстоке поведіння: 1) Його твердження були розглянуті винятково в межах дослідчих перевірок. Такі перевірки, як вже встановлювалось Судом у його практиці, не відповідають принципам ефективного засобу юридичного захисту, оскільки слідчий може вживати лише обмежений перелік дій, а потерпілий не має офіційного статусу, тобто його ефективна участь у процедурі виключена; 2) Дослідчі перевірки у справі заявника, головним чином, обмежувалися дослідженням журналів та допитом працівників установ, чиї свідчення були прийняті беззастережно. Заявник та вказані ним свідки не були допитані; 3) Хоча заявник скаржився на відмови працівників медичної частини зареєструвати його тілесні ушкодження, органи влади неодноразово посилалися на відсутність задокументованих ушкоджень як на підставу для відхилення його тверджень про жорстоке поведіння у зв'язку з відсутністю доказів; 4) До 2010 року органи влади не призначали судово-медичну експертизу заявника, попри його численні скарги на побиття; 5) В результаті проведеного в 2010 році судово-медичного дослідження було виявлено сліди де-

кількох тілесних ушкоджень різного типу, що загоїлися. Уряд не надав жодних пояснень їх походженню, враховуючи перебування заявника під вартою з 2003 року, а також доказів їх отримання до поміщення під варту.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання заявника під вартою у Київському слідчому ізоляторі, Дніпропетровському слідчому ізоляторі, Вінницькому слідчому ізоляторі та Ладжинській виправній колонії № 39 (відсутність приватності під час користування туалетом; відсутність доступу до свіжого повітря і природного освітлення; неналежне опалення та освітлення; відсутність регулярних прогулянок на свіжому повітрі; пасивне куріння; відсутність доступу до питної води; надмірна вологість; погане харчування) та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з переглядом кореспонденції заявника, у тому числі до та із Суду, у слідчих ізоляторах та установах виконання покарань.

Визнано порушення ст. 34 Конвенції у зв'язку з ненаданням заявнику доступу до матеріалів справи та копій певних документів, необхідних для обґрунтування його скарги до Суду, включно з тими, які вимагав Суд.

Розмір сатисфакції: 15 600 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: довічне тримання під вартою, жорстоке поведіння, матеріальний аспект, процесуальний аспект, умови тримання під вартою, перегляд кореспонденції, доступ до матеріалів справи

9. Деріглазов та інші проти України (Deriglazov and others v. Ukraine) від 18.07.2024, заяви №№ 4325/22, 33044/22, 30740/23, 33309/23, 33445/23, 37667/23, 38261/23

Заявники скаржились на надмірну тривалість кримінальних проваджень (по справі першого заявника — більше ніж 13 р. 10 міс. та 6 дн., перша інстанція; другого — 5 р. 11 міс. та 11 дн., три інстанції; третього — більше ніж 6 р. 6 міс., дві інстанції; четвертої — більше ніж 6 р. 1 міс. та 15 дн., перша інстанція; п'ятого — більше ніж 14 р. 7 міс., дві інстанції; шостого — більше ніж 19 р. 5 міс. та 7 дн., дві інстанції; сьомої — більше ніж 13 р. 8 міс. та 20 дн., перша інстанція).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінальних проваджень та

порушення ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 6 600 євро, 500 євро, 1 800 євро, 1 800 євро, 6 000 євро, 7 800 євро та 6 600 євро відшкодування моральної шкоди першому-сьомому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк

10. Дергач та Філіпов проти України (Dergach and Filippov v. Ukraine) від 18.07.2024, заяви №№ 205/22, 27823/23

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (за заявою першого заявника — 5 р. 1 міс. та 22 дн.; другого — 6 р. 1 міс. та 27 дн.; окремі особливості справ: наведення та повторення судами під час розгляду справи підстав, які з часом стали неналежними; не розглянуто можливість застосування альтернативних запобіжних заходів; ненадання оцінки особистого становища заявника щодо зменшення ризику вчинення повторного правопорушення, змови чи втечі; здійснення провадження з неналежною ретельністю).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження

(за скаргою першого заявника — 5 р. 4 міс. та 22 дн., дві інстанції; другого — більше ніж 7 р. 4 міс. та 5 дн., перша інстанція) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: по 3 900 євро відшкодування моральної та матеріальної шкоди і по 250 євро відшкодування судових витрат кожному заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, розумний строк, тривалість кримінального провадження

11. Буглов та інші проти України (Buglov and others v. Ukraine) від 18.07.2024, заяви №№ 28467/18, 19199/23, 28939/23, 32742/23, 32936/23, 38251/23, 41227/23

Заявники скаржились на надмірну тривалість цивільних проваджень (по справі першого заявника — 4 р. 4 міс., дві інстанції; другої — 6 р. 1 міс. та 19 дн., три інстанції; третього — більше ніж 6 р. 6 міс., перша інстанція; четвертого — 8 р. 3 міс. та 14 дн., три інстанції; п'ятого — 8 р. 20 дн., три інстанції; шостого — більше ніж 4 р. 4 міс. та 26 дн., перша інстанція; сьомої — більше ніж 4 р. 10 міс. та 9 дн., перша інстанція).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних проваджень та **пору-**

шення ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 800 євро, 500 євро, 2 400 євро, 1 200 євро, 1 200 євро, 1 200 євро та 1 500 євро відшкодування матеріальної та моральної шкоди першому-сьомому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк

12. Мутьєва та інші проти України (Mutyeva and others v. Ukraine) від 18.07.2024, заяви №№ 77217/17, 13261/18, 54958/18, 26679/20, 6861/23

За заявою *першої заявниці*: У 2011 році мати заявниці А. була знайдена мертвою у її домоволодінні. У неї було декілька порізів на лівому зап'ясті та передпліччі, поруч був виявлений уламком скла. Судово-медичне освідчення встановило, що А. померла від крововтрати внаслідок зазначених ушкоджень. Дійшовши висновку про самогубство А., працівники міліції відмовили в порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю події правопорушення. Прокуратура скасувала постанову та надала слідчим вказівки щодо життя необхідних дій, зокрема, проведення додаткового допиту судово-медичного експерта стосовно ймовірності нанесення смертельних порізів виявленим на місці події уламком скла, а також щодо походження тілесних ушкоджень на голові А. та гематом на інших частинах її тіла.

Ключові аспекти: постанови про відмову у порушенні провадження виносилися без належного розгляду

обставин справи; на етапі досудового розслідування було вжито недостатньо заходів; надмірна тривалість дослідчих перевірок.

За заявою *другого заявника*: У 2006 році коли заявник переходив дорогу його збив автомобіль, яким керував К. Заявник був доставлений до лікарні, де він три дні перебував у комі. Він отримав серйозні травми голови та переломи ніг, у зв'язку з чим потребував декількох оперативних втручань та тривалого лікування. Було порушено кримінальну справу та проведено судово-медичну експертизу. У 2008 цивільний суд затвердив дружню мирову угоду між заявником і порушником К. У період з 2008 року до 2019 року кримінальне провадження неодноразово закривалося у зв'язку з відсутністю складу злочину та згодом поновлювалося у зв'язку з неефективністю та неповнотою розслідування. Стосовно слідчого було порушено дисциплінарне

провадження. Національні суди вказали на численні суперечності в показаннях свідків і у заключеннях чотирьох автотехнічних експертиз, а також критикували нездатність слідчого вжити заходів для належного розслідування справи. Розслідування триває.

Ключові аспекти: розслідування критикувалось самими національними органами влади у зв'язку з його неефективністю; відсутність реальних спроб з боку слідчих органів провести ретельне розслідування; неодноразове повернення справи на додаткове розслідування внаслідок невжиття слідчими достатніх заходів; численні недоліки у зборі доказів.

За заявою *третього заявника:* У 2010 році син заявника був застрелений під час полювання. Працівники міліції порушили кримінальну справу. Один із мисливців Т. свою провину визнав повністю. Заявник стверджував, що було ймовірним, що його сина вбив інший мисливець, а не Т. Пізніше було проведено додаткові судові експертизи. У 2015 році суд визнав Т. винним у вчиненні вбивства через необережність. В апеляційному провадженні за клопотанням заявника було призначено повторну судову експертизу. Він мотивував це тим, що висновки декількох попередніх експертиз, проведених під час досудового розслідування та судового розгляду, були неповними та містили певні суперечності. У 2017 році апеляційний суд підтвердив визнання винуватості Т., але звільнив його від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строку давності. Суд вказав, що було достатньо доказів для встановлення вини Т. у вчиненні вбивства з необережності поза розумним сумнівом, хоча, серед іншого, не було точно встановлено, чи була витягнута з тіла сина заявника картеч вистрілена саме з рушниці Т., були наявні деякі розбіжності в показаннях Т. та інших свідків, на які посилався заявник, які не могли бути усунені з плином часу. Верховний Суд залишив ухвалу апеляційного суду без змін.

Ключові аспекти: відсутність ретельності та оперативності підірвала здатність органів державної влади встановити обставини справи; поступове псування/втрата доказів.

За заявою *четвертого заявника:* У 2013 році С. керував автомобілем з шістьма пасажирями, у тому числі заявником. Автомобіль перевернувся під час виконання маневру з перевищенням дозволеної швидкості. Було порушено кримінальне провадження за фактом порушення правил безпеки дорожнього руху, що спричинило тілесні ушкодження чотирьом особам. Згідно з висновками судово-медичної експертизи заявник отримав тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості. Водій С. було повідомлено про підозру у вчиненні злочину (стверджувалося, що С. керував автомобілем без посвідчення водія та в стані алкогольного сп'яніння). На кілька місяців розслідування було

зупинено у зв'язку з лікуванням С. Не погоджуючись з висновком щодо тяжкості тілесних ушкоджень заявник звернувся з клопотанням про проведення додаткової експертизи, однак йому було відмовлено. Справу було направлено до суду. У 2014 році водія С. було визнано винним та частково задоволено цивільний позов заявника. Апеляційний суд направив справу на повторний розгляд, оскільки суд першої інстанції розглянув справу за відсутності заявника, незважаючи на його клопотання про відкладення. У апеляційному провадженні на вимогу заявника було проведено повторну судово-медичну експертизу, згідно з висновками якої заявник отримав тяжкі тілесні ушкодження. У зв'язку з цим кваліфікацію злочину було змінено (обвинувальний акт повертався прокурору для усунення недоліків). Врешті решт, у 2021 році суд визнав С. винним у порушенні правил безпеки дорожнього руху, яке призвело до спричинення тяжких тілесних ушкоджень.

Ключові аспекти: відсутність ретельності та оперативності підірвала здатність органів державної влади встановити обставини справи; розслідування критикувалось самими національними органами влади у зв'язку з його неефективністю; неодноразове повернення справи на додаткове розслідування внаслідок невжиття слідчими достатніх заходів.

За заявою *п'ятого заявника:* У 2008 році заявник отримав тяжкі тілесні ушкодження внаслідок дорожньо-транспортної пригоди як пасажир одного з автомобілів, які зіткнулися. Ще дві особи загинули. Було порушено кримінальну справу. Заявник звернувся з цивільним позовом у кримінальній справі щодо обвинуваченого Ч. (один з водіїв). У 2010 році водія Ч. було визнано винним, однак апеляційний суд скасував вирок та направив справу на новий розгляд у зв'язку з недостатністю проведених слідчих дій, зокрема непроведення додаткової судово-автотехнічної експертизи з відтворенням обстановки та обставин події. Суд неодноразово зупиняв провадження та повертав справу на додаткове розслідування слідчому, оскільки останній не виконував його вказівки в повному обсязі. У 2014 році апеляційний суд ухвалою довів до відома прокурора області та Генерального прокурора України про затягування кримінального провадження у зв'язку з бездіяльністю слідчого. У 2019 році суд першої інстанції постановив ухвалу про закриття кримінального провадження та звільнення Ч. від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строку давності. Оскільки цивільний позов залишився без розгляду, заявник звернувся до загального суду з окремим позовом про відшкодування шкоди, який було частково задоволено. Апеляційний суд змінив рішення в частині загальної суми відшкодування.

Ключові аспекти: неодноразове повернення справи на додаткове розслідування внаслідок невжиття слідчими достатніх заходів; відсутність реальних спроб з

боку слідчих органів провести ретельне розслідування; відсутність ретельності та оперативності підірвала здатність органів державної влади встановити обставини справи.

Визнано порушення п. 1 ст. 2 Конвенції у зв'язку з непроведнням ефективного розслідування смерті чи дорожньо-транспортних пригод, які становили загрозу життю, до яких не були причетні представники держави.

Розмір сатисфакції: по 6 000 євро відшкодування моральної шкоди та по 250 євро відшкодування судових витрат першій, третьому-п'ятому заявникам відповідно, 4 500 євро відшкодування моральної шкоди та 55 євро відшкодування судових витрат другому заявнику.

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, розслідування смерті особи, ефективне розслідування

13. Ганущак проти України (Ganushchak v. Ukraine) від 29.08.2024, заява № 40776/16

Після окупації Криму Російською Федерацією у 2014 році органи державної влади України закрили пункти пропуску на кордоні між Росією та Кримом. Усі особи, які подорожували на Кримський півострів або поверталися з нього, мали перетнути українські пункти пропуску на материковій частині, перелік яких було визначено постановою Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 № 367. У травні 2015 року заявник виїхав з України до Росії на автомобілі. Через два місяці він через поромну переправу з м. Керч повернувся до України, прибув до пункту пропуску на материковій частині у Херсонській області. Працівники прикордонної служби склали два протоколи про адміністративне правопорушення відносно заявника за незаконний перетин кордону (ст. 204–2 КУпАП) та за переміщення товарів, автомобіля, яким керував заявник, поза митним контролем (ст. 482 Митного кодексу України). Заявник оскаржив, серед іншого, протокол про перевезення автомобіля та вказував, що він належав його синові й був призначений для особистого користування, тому не підпадав під категорію «товари» і, відповідно, не становив собою об'єкт правопорушення за положеннями Митного кодексу України. Суд першої інстанції не встановив складу правопорушення, однак апеляційний суд скасував відповідне рішення та залишив без змін рішення митниці, а також постановив конфіскувати транспортний засіб заявника та наклав штраф у розмірі вартості автомобіля (приблизно 3 020 євро).

ЄСПЛ постановив, що оскільки заявник не був власником конфіскованого автомобіля, «майном» у цій справі були грошові кошти, які заявник мав сплатити як штраф. Накладення штрафу в розмірі еквівалентному вартості конфіскованого автомобіля становило втручання в його права за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

При цьому, апеляційний суд зобов'язав заявника сплатити штраф згідно з частиною першою ст. 482 Митного кодексу України, якою встановлюється відповідальність за переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем, тобто поза місцем розташування органу доходів і зборів або поза робо-

чим часом, установленим для нього, і без виконання митних формальностей, або з незаконним звільненням від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами органу доходів і зборів. Санкція цієї статті передбачала обов'язкове накладення штрафу у розмірі 100% вартості товарів, транспортних засобів — безпосередніх об'єктів порушення митних правил, з конфіскацією цих товарів, а також транспортних засобів, що використовувалися для транспортування товарів.

Суди першої та апеляційної інстанцій дійшли протилежних висновків стосовно питання, чи охоплювало поняття «товари» у ст. 482 Митного кодексу України транспортні засоби особистого користування, і, таким чином, чи застосовувалася ця стаття до дій заявника. Наведені заявником приклади постанов у аналогічних справах додатково свідчили, що навіть у самому апеляційному суді не було згоди стосовно цього питання. Постанова апеляційного суду у справі заявника суперечить низці попередніх остаточних постанов суду, у яких було підтверджено за майже ідентичних обставин, що транспортний засіб особистого користування не мав розглядатися як «товар» у розумінні ст. 482 Митного кодексу України. Незважаючи на безпосереднє посилання заявника на одну з таких постанов, апеляційний суд не надав жодних роз'яснень, чому він дійшов іншого висновку в цій справі. Уряд також не прокоментував розбіжну судову практику. При цьому, заявник не мав змоги усунути двозначність у практиці національного суду, оскільки згідно з національним законодавством рішення апеляційного суду було остаточним і оскарженню не підлягало.

За відсутності коментарів Уряду, Суду було важко збагнути, чому автомобіль, зареєстрований в Україні на час виїзду та повернення до України, який був транспортним засобом для особистого користування, а не об'єктом будь-якої комерційної діяльності або угоди й, відповідно, не був об'єктом для сплати будь-яких митних зборів і платежів, повинен був розглядатися як «товар» для цілей ст. 482 Митного кодексу України. Проте, беручи до уваги свої обмежені повноваження, розбіжностей у на-

ціональній практиці було достатньо для встановлення, що заявник не міг передбачити оскаржуване втручання у вигляді постанови апеляційного суду та його наслідки, а тому воно було несумісним із принципом законності.

Отже, **було порушено ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції**.

Розмір сатисфакції: 2 007 євро відшкодування *матеріальної шкоди* заявнику, 1 000 євро *відшкодування судових витрат* на рахунок представника заявника.

Ключові слова: майно, перевезення автомобіля, митні правила, принцип законності

14. Сириця та інші проти України (*Syrytsya and others v. Ukraine*) від 05.09.2024, заяви №№ 18261/23, 30755/23, 40406/23

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (за заявою першого заявника — 1 р. 4 міс. та 12 дн.; другого — більше ніж 3 р. 10 міс. та 3 дн., третього — більше ніж 1 р. та 1 д.; окремі особливості справ: наведення та повторення судами під час розгляду справи підстав, які з часом стали неналежними; постійне посилення під час розгляду справи на обвинувачення щодо участі в організованій злочинній групі; здійснення провадження з неналежною ретельністю призвело до тривалого тримання під вартою; ненадання оцінки особистого становища заявника щодо зменшення ризику вчинення повторного правопорушення, змови чи втечі; не розглянуто мож-

ливість застосування інших запобіжних заходів для забезпечення явки у судові засідання та ін.).

Визнано порушення п. 4 ст. 5 Конвенції у зв'язку з недостатньою швидкістю перегляду тримання під вартою (апеляційні скарги було розглянуто через 1 міс. 4 дн., 28 дн., 1 міс. 13 дн. з дня їх подання).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 1 200 євро, 2 500 євро та 700 євро відшкодування *моральної та матеріальної шкоди* першому-третьому заявникам відповідно, по 250 євро *відшкодування судових витрат* кожному.

Ключові слова: перегляд тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, розумний строк

15. Шпитальний та інші проти України (*Shpytalnyy and others v. Ukraine*) від 05.09.2024, заяви №№ 52921/21, 10054/23, 16522/23, 27249/23, 37538/23, 37803/23

Заявники скаржились на надмірну тривалість кримінальних проваджень (по справі першого заявника — 14 р. 3 міс. та 1 дн., перша інстанція; другого — більше ніж 15 р. 2 міс. та 15 дн., перша інстанція; третього — більше ніж 7 р. та 21 дн., дві інстанції; четвертого — 16 р. 5 міс. та 20 дн., три інстанції; п'ятого — 24 р. 7 міс., три інстанції; шостого — 8 р. 3 міс. та 15 дн., три інстанції) та інші порушення Конвенції.

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінальних проваджень та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність

у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Визнано порушення п. 1 ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю підписки про невіїзд за заявами першого та другого заявників (14 р. 1 міс. та 17 дн. та більше ніж 15 р. 4 міс. та 15 дн.).

Розмір сатисфакції: 8 600 євро, 7 200 євро, 1 800 євро, 6 000 євро, 7 200 євро та 1 200 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-шостому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, підписка про невіїзд, розумний строк

16. Гаврилюк проти України (*Gavrylyuk v. Ukraine*) від 05.09.2024, заяви №№ 19612/23, 33083/23

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (більше ніж 7 р. 9 міс. та 1 д., дві інстанції) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (8 міс. та 25 дн.; окремі особливості справи: спільні для декількох осіб рішення про тримання під вартою; наведення та повторення судами під час розгляду справи підстав, які з часом стали неналежними).

Визнано порушення п. 4 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю перегляду тримання під вартою (апеляційні скарги було розглянуто через 2 міс. 25 дн. та 2 міс. 12 дн. з дня їх подання).

Розмір сатисфакції: 2 700 євро відшкодування моральної та матеріальної шкоди та 250 євро відшкодування судових витрат.

Ключові слова: перегляд тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

17. Бурда та інші проти України (Burda and others v. Ukraine) від 05.09.2024, заяви №№ 43007/13, 26114/19, 45145/19, 45809/22, 2613/23, 11608/23, 17637/23, 21818/23, 32549/23, 33400/23, 34135/23, 35403/23

Заявники скаржились на надмірну тривалість цивільних проваджень (по справі першого заявника — 6 р. 2 міс. та 2 дн., три інстанції; другого — 14 р. 9 міс. та 27 дн., три інстанції; третього — 14 р. 9 міс. та 24 дн., три інстанції; четвертого — 7 р. 8 міс. та 12 дн., три інстанції, 8 р. 4 міс. та 7 дн., три інстанції; п'ятого — більше ніж 10 р. 3 міс. та 21 дн., три інстанції; шостого — 4 р. 8 міс., дві інстанції; сьомої — більше ніж 6 р. 8 міс. та 27 дн., перша інстанція; восьмого — 4 р. 9 міс. та 1 д., дві інстанції; дев'ятої — 4 р. 10 міс. та 26 дн., дві інстанції; десятого — більше ніж 4 р. 1 міс. та 14 дн., перша інстанція; одинадцятого — 4 р. 2 міс. та 24 дн., дві інстанції).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних проваджень та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 500 євро, 5 400 євро, 5 400 євро, 1 600 євро, 2 400 євро, 1 200 євро, 1 700 євро, 1 200 євро, 800 євро, 1 200 євро, 800 євро відшкодування матеріальної та моральної шкоди першому-одинадцятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк

18. Спаріш та Куцманд проти України (Sparysch and Kutsmand v. Ukraine) від 12.09.2024, заяви №№ 49709/18, 49870/18

Заявники скаржились на умови тримання під вартою у Харківській установі виконання покарань № 27, у Дніпровській установі виконання покарань № 4. Зокрема, за їх твердженнями, першого заявника тримали більше ніж пів року у в камері площею 18 кв. м з шістьма ліжками. В камері перебувало семеро ув'язнених і вони спали по черзі. В аналогічній ситуації перебував і другий заявник після переведення з переповненої камери площею 30,75 кв.м (розміщувалося дванадцять осіб) до камери площею приблизно 18 кв.м (розрахована на шість спальних місць, але перебувало вісім ув'язнених, які спали по черзі). Крім того, заявники скаржились на низку інших неналежних умов тримання, а саме: 1) У приміщеннях туалети не були відокремлені один від одного і знаходилися за 1 м від кухонної зони та за 1,5 м від спальних місць; 2) За винятком матраців, постільна білизна та рушники не надавалися; 3) Душ дозволявся раз на тиждень; 4) Заявники були змушені прати одяг та постільну білизну у своїх камерах холодною водою, що призводило до підвищення вологості, появи плісняви та грибка на стінах; 5) Освітлення було недостатнім (одна 60 Вт лампочка), а вентиляція — поганою; 6) Харчування складалося з неякісних і часто гнилих продуктів тощо. Твердження заявників були підтверджені фотографіями камер, їх письмовими свідченнями та

письмовими заявами співкамерників. Заявники стверджували також про інші порушення Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг. Зокрема, Уряд надав низку довідок, два договори про надання послуг із перевірки якості води та харчових продуктів і дезінфекції, звіти, п'ять неозначених фотографій. Однак, він не надав жодних первинних доказів щодо планування камер та фактичної кількості ув'язнених у конкретні періоди тримання заявників під вартою у Харківській виправній колонії № 27, а також не надав пояснень щодо відсутності таких документів. Знищення відповідних записів після спливу однорічного строку зберігання у Дніпровській виправній колонії № 4 саме по собі не могло вважатися задовільним поясненням. Такий строк був коротшим за строк позовної давності для вимог про відшкодування за національним законодавством (якщо такий засіб правового захисту набуде чинності в Україні) і не узгоджувався із зусиллями країни щодо вирішення довгострокових структурних проблем, пов'язаних з умовами тримання під вартою. Більше того, паперові документи та їх знищення шля-

хом спалення після закінчення строку зберігання не враховує вимоги цифрової епохи. Це стосується також таких доказів, як фотографії або відеозаписи приміщень, які Уряд ефективно не використав. Наостанок, значна частина документів щодо обслуговування приміщень або не були надані, або стосувалися періодів, що настали значно пізніше перебування заявників під вартою у відповідних приміщеннях.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з утриманням заявників в металевих клітках у залах судових засідань.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою під час перевезення заявників до суду (транзитні кімнати та транспортні засоби були переповнені, без питної води, належної вентиляції та температурного режиму).

Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з незаконним арештом заявників без дозволу суду (У відповідних звітах зазначалося, без надання будь-яких подробиць, що арешт заявників був здійснений одразу після вчинення злочину та були свідки (без зазначення імен) або докази, які вказували на них як на злочинців).

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (2 р. 5 міс. та 17 дн.). При цьому, постанови про взяття під варту були сформульовані в загальних висловлюваннях, неодноразово повторювались абстрактні припущення про ризики втечі або перешкоджання правосуддю.

Визнано порушення п. 5 ст. 5 Конвенції з огляду на відсутність компенсації за незаконний арешт або тримання під вартою.

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінальних проваджень (6 р. 6 міс. та 15 дн.) та **порушення ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: по 7 500 євро відшкодування моральної та матеріальної шкоди та по 250 євро відшкодування судових витрат кожному заявнику.

Ключові слова: умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

19. С.В.М. проти України (S.V.M. v. Ukraine) від 12.09.2024, заява № 40106/15

У 2012 році ГУМВС України у Львівській області видало заявнику на його запит витяг з реєстру, в якому зазначалося, що відповідно до ст. 89 Кримінального кодексу України він вважався таким, що не мав судимості. Заявник звернувся з проханням вилучити посилання на ст. 89 Кримінального кодексу України щодо строків погашення судимості, оскільки було очевидним для будь-кого, хто міг ознайомитися зі змістом витягу, що він колись притягався до кримінальної відповідальності. При цьому, витяг був необхідним для пошуку роботи, і така інформація могла поставити його в невідгдане становище на ринку праці. Заявнику було повідомлено, що згідно з положеннями наказу Міністерства внутрішніх справ України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 23.08.2002 № 823/188 витяг мав надаватись з урахуванням ст. 89 Кримінального кодексу України. Заявник поскаржився до суду, однак його позов було відхилено на тих же підставах.

ЄСПЛ постановив, що розкриття інформації про засудження заявника в минулому у витягу з реєстру становило обробку чутливих персональних даних про нього та втручання у його право на повагу до приватного життя за ст. 8 Конвенції.

Щодо законності втручання, під час національного провадження заявник стверджував, що управління порушило ст. 32 Конституції України та ст. 14 Закону

України «Про захист персональних даних», які вимагають згоди особи на розкриття особистої інформації, за винятком випадків, коли таке розкриття прямо вимагається законом. Ані національні органи влади, які аналізували цей аргумент на національному рівні, ані Уряд у своїх зауваженнях до Суду не процитували жодного законодавчого положення, яке вимагало від працівників міліції розголошувати інформацію про попередню судимість за обставин справи заявника. Єдине нормативно-правове положення, на яке посилалися органи державної влади у зв'язку з цим — пункт 9.9 наказу № 823/188 (див. пункт 4) — вимагав від працівників міліції видавати довідки «з урахуванням вимог статті ... 89 ... [КК України]». Навіть припустивши, що цей наказ можна кваліфікувати як «закон» для цілей статті 32 Конституції України та статті 14 Закону «Про захист персональних даних», Суд не може встановити жодного елемента, який би свідчив, що згадане положення, наведене в дуже загальних формулюваннях, вимагало розголошення погашених судимостей. Суд визнав, що посилання на погашену судимість заявника у відповідній довідці не мало достатнє підґрунтя в застосовному законодавстві.

Суд зазначив, що зберігання та обробка інформації про минулу судимість може за певних обставин переслідувати різні законні цілі, такі як запобігання заворушенням і злочинам або, зокрема, захист інших осіб. Однак,

Уряд нічого не вказав щодо існування такої легітимної мети або необхідності оскаржуваного втручання.

Запитуваний заявником витяг для використання у зв'язку з пошуком роботи був сформульований таким чином, що розкривав існування у нього минулої судимості, але не містив жодних деталей, які могли б мати відношення до процесу прийняття рішень, пов'язаних з працевлаштуванням, таких як характер, вид або дата правопорушення. При цьому, не вбачалось яким чином розкриття такої інформації у різних ситуаціях, де погашена судимість заявника не мала очевидного значення, могло переслідувати будь-яку з передбачених

легітимних цілей, відповідало будь-якій нагальній суспільній потребі або забезпечувало справедливий баланс між правами заявника за ст. 8 Конвенції та інтересами будь-якої третьої сторони знати таку інформацію.

Отже, **мало місце порушення ст. 8 Конвенції.**

Розмір сатисфакції: 3 500 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: персональні дані, чутливі персональні дані, інформація про судимість, погашена судимість, принцип законності

20. Пінчук проти України (*Pinchuk v. Ukraine*) від 12.09.2024, заява № 72777/13

У 2012 році протягом двох місяців заявник, на час подій працівник міліції, періодично проходив стаціонарне та амбулаторне лікування у серцево-судинних відділеннях міської та обласної лікарні. У цей період чотири рази керівник заявника звертався до головних лікарів з проханням підтвердити факт проходження заявником лікування та повідомити його точний діагноз і деталі стану здоров'я. Принаймні одна з відповідей містила детальний опис стану здоров'я та діагноз заявника. Заявник звернувся до суду з позовом, в якому стверджував, що запити керівництва про надання детальної медичної інформації про нього були безпідставними та порушували його права за Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Відмовляючи у задоволенні позову суди зазначили, що надсилення запитів роботодавцем не було незаконним збором та використанням персональних даних заявника, оскільки відповідне звернення впливає з реалізації повноважень роботодавця щодо забезпечення дотримання трудової дисципліни.

ЄСПЛ постановив, що запити керівника заявника до лікарень з метою отримання детальної медичної інформації про заявника становили втручання у право на повагу до його приватного життя у розумінні ст. 8 Конвенції.

Щодо наявності законних підстав для втручання Уряд посилався на ст. 17 Закону України «Про міліцію» (чинну на час подій), яка встановлювала критерії відбору на службу до міліції, одним з яких був стан здоров'я кандидатів. Крім того, зазначалось, що Міністерство внутрішніх справ України прийняло нормативно-правові акти з метою створення спеціальних медичних комісій для контролю за придатністю до служби працівників міліції.

Суд визнав, що роботодавець (державний орган) міг мати легітимний інтерес у тому, щоб бути поінформованим про стан здоров'я заявника в контексті оцінки його фізичної придатності до служби. Разом з тим, з метою дотримання ст. 8 Конвенції для переслідування цього інтересу державний орган був зобов'язаний, перш за все, дотримуватися конкретних правових норм, що супроводжувалися необхідними процесуальними гарантіями. Не заперечувалось, що заявник дотримувався всіх необхідних формальних вимог, зокрема, своєчасно повідомляв керівництво про свою відсутність на роботі за станом здоров'я та надавав листки непрацездатності. У цьому контексті Суд не міг погодитись з тим, що загальні правові положення щодо прийняття на службу в міліцію та функціонування медичних комісій надавали правову підставу керівнику заявника робити прямі та конкретні запити до лікарень з метою отримання детальної інформації щодо його лікування та діагнозу. Крім того, ст. 39–1 Кодексу законів про працю України прямо забороняє роботодавцям робити такі запити. При цьому, ні із зауважень Уряду, ні з рішень судів не вбачалось, що таке право було передбачено будь-якими іншими положеннями національного законодавства, що мають перевагу над прямою заборонаю у Кодексі законів про працю України, на яку посилався заявник.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що втручання у право заявника не відповідало закону.

Отже, **мало місце порушення ст. 8 Конвенції.**

Розмір сатисфакції: 4 500 євро відшкодування моральної шкоди та 387 євро відшкодування судових витрат.

Ключові слова: персональні дані, чутливі персональні дані, медичні дані, принцип законності

21. Павлишин проти України (Pavlyshyn v. Ukraine) від 12.09.2024, № 25093/17

У 2012 році заявник перебував на вулиці та спостерігав за своїми двома неповнолітніми дітьми, які каталися на санчатах біля будинку, де вони мешкали. Пані Р., його сусідка, вигулювала неподалік свого собаку без намордника та повідця. Собака напав на семирічного сина заявника, після чого між пані Р. та заявником виникла словесна суперечка. Згодом приїхав чоловік пані Р. та вдарив заявника. Вони почали боротися на землі, і в цей момент пані Р. вдарила заявника по голові металевим собачим нашийником. Згодом пара пішла геть. Того ж дня заявник поскаржився до міліції. Міліція призначила судово-медичні експертизи заявника, які встановили незначні тілесні ушкодження. При цьому, згідно з відповіддю директора міської лікарні на запит Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на наступний день після події у заявника було діагностовано струс мозку та низку інших тілесних ушкоджень (забої, садна та поріз на голові). Кримінальне провадження було відкрито лише через 11 місяців після кількох відмов. Низку разів справу закривали, потім поновлювали за вказівкою суду або власною ініціативою правоохоронних органів. Врешті решт, справу було закрито у 2022 році за браком доказів.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції в процесуальному аспекті, оскільки органи влади не виконали своїх

зобов'язань щодо проведення ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження, зокрема: 1) В межах розслідування було допитано сім осіб (п'ять з них як свідки, у тому числі дружина заявника та двоє його дітей). Проте міліція не допитала пана та пані Р., оскільки невдовзі після інциденту, вони, як стверджувалось, виїхали з квартири, в якій проживали. Хоча заявник надав додаткову інформацію про сусідів Р. (номерний знак автомобіля, адреса роботи), з матеріалів справи не вбачались причини, з яких не була використана така інформація для їх пошуку. Уряд також не повідомив жодних деталей з цього приводу; 2) Міліція тричі відмовляла у відкритті кримінального провадження, ще три рази провадження було припинено, а потім відновлено; 3) Попри значну тривалість усього слідства, справу було закрито без встановлення осіб, які вчинили правопорушення, хоча заявник неодноразово називав їхні імена.

Розмір сатисфакції: 4 500 євро відшкодування моральної шкоди, 880 євро відшкодування судових витрат та 10 євро відшкодування поштових витрат.

Ключові слова: жорстоке поводження з боку приватних осіб, ефективне розслідування

22. Миронюк проти України (Myronyuk v. Ukraine) від 12.09.2024, заява № 22566/14

У 2013 році військова прокуратура порушила провадження про виселення заявника, його дружини та чотирьох дітей з гуртожитку, що перебував у державній власності. Прокуратура стверджувала, що вони більше не мали законних підстав проживати у гуртожитку для військовослужбовців, оскільки заявник був звільнений з військової служби у грудні 2001 року у зв'язку із засудженням за вчинення кримінального правопорушення. В свою чергу заявник та члени його сім'ї заявляли, що: 1) Згідно з чинним законодавства заявник мав право на проживання у гуртожитку як офіцер, який прослужив на військовій службі понад десять років до звільнення. На час розгляду справи про виселення його судимість вже була погашена; 2) Сім'я заявника займала спірну кімнату як своє житло протягом понад шістнадцяти років і сумлінно сплачувала всі рахунки; 3) Троє членів сім'ї були неповнолітніми дітьми та не мали іншого місця проживання. Проте суд задовольнив позов про виселення, подальше оскарження було безуспішним.

ЄСПЛ постановив, що виселення заявника з гуртожитку становило втручання у його право на повагу до житла. Таке втручання було передбачено законом та переслідувало легітимну мету захисту інтересів інших

військовослужбовців, які потребували житла. В той самий час, суди у цій справі не проаналізували пропорційність цього заходу. Зокрема, вони встановили, що проживання сім'ї заявника з 2001 року у гуртожитку не відповідало чинному законодавству, та надали цьому аспекту першочергового значення. У обґрунтуванні рішень суди не розглядали аргументи заявника щодо нагальності виселення його та його неповнолітніх дітей, а також не намагалися зважити бажання державної установи звільнити спірне приміщення на користь невизначених третіх осіб відносно твердження заявника про те, що збереження користування приміщенням (загалом 16 років, з них близько 12 років після звільнення з військової служби) було життєво важливим питанням для нього та його неповнолітніх дітей.

Разом з тим, Уряд стверджував, що заявник маніпулював фактами щодо фактичного місця проживання його та його дітей і нестабільності їх становища. Зокрема, було надано витяг з реєстру нерухомого майна, згідно з яким у 2004 році дружина заявника зареєструвала купівлю приватної квартири у м. Луцьк, а також копію позову заявника з матеріалів національного провадження, в якому він стверджував про перебування цієї квартири у спільній сумісній власності, в якій вони

спільно проживали навіть після розлучення. Суд відхилив такі аргументи. По-перше, Суд зазначив, що виконує допоміжну роль і не може розглядати відповідні питання «в першій інстанції». По-друге, вказані аргументи не були наведені у переконливий спосіб позивачем (державною установою) в національному провадженні, а також не були відображені в обґрунтуванні національних судів.

За таких обставин Суд не міг визнати, що національні органи влади надали достатні підстави, щоб продемонструвати нагальну соціальну потребу у виселенні,

або обґрунтували його пропорційність у розумінні ст. 8 Конвенції.

Отже, **мало місце порушення ст. 8 Конвенції**.

Розмір сатисфакції: 1 200 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: виселення з державного житла, виселення неповнолітніх осіб, баланс конкуруючих інтересів, обґрунтування судового рішення, принцип пропорційності

23. Мороз проти України (*Moroz v. Ukraine*) від 12.09.2024, заява № 63648/14

Заявниці (мати та дочка) подали позов проти обласної ради та управління комунальної власності обласної адміністрації, стверджуючи про неправомірне заволодіння органами квартирою, яка знаходилась в приміщенні Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки. Зокрема, вони зазначали, що в архівних документах, датованих щонайменше 1910 роком, спірне приміщення було визначено як «квартира доглядача». Квартира перебувала у володінні їхньої сім'ї з 1951 року, коли вона була виділена як житло для їхнього родича, який на відповідний час виконував обов'язки доглядача бібліотеки. Заявниці були зареєстровані в паспортних органах як мешканці квартири з 1973 і 1990 років відповідно. Рада подала зустрічний позов, вимагаючи виселити заявниць з приміщення бібліотеки на тій підставі, що будівля бібліотеки належить місцевій раді, а спірне приміщення не було частиною житлового фонду. Відповідно, заявники не мали законних підстав для облаштування в ньому свого житла. Апеляційний суд, якого підтримав касаційний суд, задовольнив апеляційну скаргу ради, а скаргу заявниць відхилив. Він постановив, що оскільки спірне приміщення ніколи не було належним чином визначене як «житлове» відповідно до чинного законодавства, воно не могло кваліфікуватися як «житло» заявниць. Отже, воно не могло користуватися таким же рівнем захисту, який надається зареєстрованому житлу.

В першу чергу ЄСПЛ зазначив, що матеріали справи містили достатньо даних для того, щоб спірне приміщення підпадало під поняття «житло» у розумінні ст. 8 Конвенції. При цьому, рішення про виселення заявниць з приміщення, що перебуває у комунальній власності та використовується ними як житло, становив втручання у їхнє право на повагу до житла. Втручання у право було передбачено законодавством та переслідувало

легітимні цілі збереження економічного добробуту держави та захист прав третіх осіб.

Разом з тим, апеляційний суд зобов'язав заявників звільнити спірне приміщення на тій лише підставі, що воно було зареєстроване як «нежитлове», не проаналізувавши конкретну ситуацію заявниць. У обґрунтуванні свого рішення апеляційний суд не взяв до уваги аргументи заявниць про те, що: i) спірне приміщення було спочатку виділено їхній сім'ї радою як місце проживання більш ніж за 60 років до початку виникнення спору; ii) вони офіційно встановили та зареєстрували його як своє місце проживання; iii) вони відремонтували приміщення за власний рахунок та сплачували різні збори як фактичні орендарі протягом усього часу проживання. З рішення суду також не вбачалось, що він намагався зважити бажання позивача (органу влади) звільнити приміщення відносно твердження заявниць про те, що збереження користування приміщенням (в якому вони проживали близько 40 років і 23 років відповідно) було для них життєво важливим питанням.

За таких обставин Суд не визнав, що національні органи влади надали достатні підстави, щоб продемонструвати нагальну соціальну потребу у виселенні, або обґрунтували його пропорційність у розумінні ст. 8 Конвенції. Касаційний суд відхилив скаргу заявниць без розгляду цих питань.

Отже, **мало порушення ст. 8 Конвенції**.

Заявниці не вимагали присудження *справедливої сатисфакції*.

Ключові слова: виселення з комунального майна, баланс конкуруючих інтересів, обґрунтування судового рішення, принцип пропорційності

2. Ухвали про визнання заяв неприйнятними

24. Василевська проти України (Vasylevska v. Ukraine) від 04.07.2024, заява № 37919/15|

У 2011 році заявниця придбала у приватної особи, пана Б., підвальне приміщення у житловому будинку у м. Дніпро (приблизно за 28 760 євро). Вона зареєструвала своє право власності на приміщення.

У період двох попередніх років дружина пана Б. орендувала це приміщення у місцевих органів влади. Згодом у провадженні за позовом пана М. щодо несплати коштів за ремонтні роботи, вона подала зустрічний позов до виконавця робіт та низки інших приватних осіб (мешканців будинку). Серед іншого вона вимагала визнання її права власності на приміщення на тій підставі, що вона провела капітальний ремонт приміщення за власний кошт. Суд підтримав цей аргумент і виніс рішення на користь пані Б., яка пізніше подарувала приміщення своєму чоловікові.

У 2012 році за ініціативи прокурора вказане рішення було скасовано. Також прокурор, діючи в інтересах міської ради, подав позов проти заявниці та пана і пані Б., вимагаючи визнати право власності міста на приміщення та витребувати їх. У 2014 році в результаті двох кіл провадження вимоги прокурора були задоволені. Було відкрито виконавче провадження, однак заявниця на виклики державного виконавця не з'являлась. Провадження триває.

ЄСПЛ визнав скаргу заявниці за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції явно необґрунтованою з наступних причин: 1) Спірне приміщення було витребувано у заявниці на підставі ст. 388 Цивільного кодексу України, яка дозволяє витребування майна законним власником від добросовісного набувача, якщо майно було відчужене проти волі власника. Застосування вказаної норми у цій справі не було свавільним; 2) Місцевий суд провів детальний аналіз історії будівлі, про яку йшлося, та застосовних законодавчих положень. Його під-

хід, підтриманий касаційним судом, не видавався свавільним і був спрямований на захист прав та інтересів міста щодо відновлення його права власності на приміщення; 3) На момент придбання заявницею приміщення воно було належним чином зареєстроване державними органами як приватна власність на підставі судового рішення. Водночас підвальні приміщення в житлових будинках мають особливий режим у національному законодавстві: залежно від їхніх технічних характеристик вони можуть бути або окремими об'єктами нерухомості або допоміжними приміщеннями, які вважаються спільною власністю власника (власників) квартир у цьому будинку. З огляду на таку специфіку заявниця повинна була проявити особливу обачність перед підписанням договору купівлі-продажу та в першу чергу звернутись до місцевих органів за детальною інформацією або документами щодо приміщення; 4) В національному провадженні місцевий суд вказував заявниці на можливість подати позов проти пана Б. щодо стягнення суми, яку вона сплатила за приміщення. Однак, вона не скористалась такою можливістю та не надала до Суду достатньо детальних аргументів з цього приводу; 5) За наданою Урядом інформацією під час національного провадження заявниця відчувала приміщення за договором міни своєму колишньому чоловікові. Таким чином, на час ухвалення остаточного судового рішення у цій справі вона вже не була власницею спірного приміщення. Пізніше заявниця знову набула права власності на частину цього приміщення за договором про поділ майна подружжя. Такі обставини були контроверсійними, особливо з огляду на відсутність відповідних пояснень заявниці.

Ключові слова: добросовісний набувач майна, витребування майна, комунальне майно, обачність набувача

25. ТОВ «Золотий мандарин Ойл» проти України (Zoloty Mandaryn Oyl, TOV v. Ukraine) від 09.07.2024, заява № 63403/13

Компанія-заявник скаржилася на тривале невиконання рішення, ухваленого на її користь. Зокрема, у 2009 році рішенням суду ПАТ «Київенерго» було зобов'язано повернути в натурі близько 24 600 тонн мазуту компанії-заявнику. Іншим судовим рішенням було змінено форму виконання вказаного рішення у зв'язку з неможливістю ПАТ «Київенерго» повернути мазут в натурі на зобов'язання останнього сплатити компанії-заявнику суму в розмірі більше ніж 54 млн грн.

У 2015 році справу було вилучено з реєстру Суду на підставі мирової угоди про врегулювання спору між компанією-заявником та Урядом. У 2020 році Уряд подав клопотання про відновлення справи та просив відхилити заяву компанії-заявника як неприйнятну, або на підставі того, що компанія-заявник втратила статус потерпілої, або через те, що її поведінка становила зловживання правом на подання індивідуальної заяви. На підтвердження конкретних фактів Уряд надав до-

кументи розслідування від Національного антикорупційного бюро України. Компанія-заявник не надавала відповіді на заяву Уряду.

З наданих Урядом матеріалів вбачалось, що у 2013 році компанія-заявник підписала договір з іншою компанією, ТОВ «Іссахар-Зевулон Імпорт-Експорт», згідно з яким компанія-заявник відступила товариству своє право вимоги до ПАТ «Київенерго», а товариство перерахувало компанії-заявнику суму вимоги. У 2016 році додатковою угодою компанія-заявник та товариство розірвали договір про відступлення права вимоги та вирішили, що перерахована сума буде повернута товариству як розрахунок за розірвання договору.

Оскільки національне провадження не було завершено Суд розглянув надані Урядом матеріали в обсязі, які стосувались цієї справи.

Про відступлення права вимоги компанія-заявник не повідомила ЄСПЛ на жодному етапі провадження, хоча договір був укладений до подання відповідної скарги до Суду. Більше того, оскільки мова йшла про приватний комерційний контракт між двома компаніями Суд прийняв до уваги твердження Уряду про те, що державні органи не знали й не могли знати про його існування до того, як це було виявлено в ході розслідування Національним антикорупційним бюро України. Тобто всупереч реальній ситуації компанія-заявник змусила Суд та Уряд повірити, що вона була єдиним кредитором невиконаної вимоги до ПАТ «Київенерго». До того ж вона дозволила цьому враженню зберігатися

до укладення мирової угоди з Урядом щодо права вимоги та виключення заяви зі списку справ Суду.

За таких обставин існували виняткові обставини, які виправдовували повернення заяви до списку справ Суду. У цьому контексті Суд нагадав, що він може відхилити заяву як зловживання правом на подання заяви, якщо, серед інших причин, вона ґрунтується на завідомо недостовірних фактах. Подання неповної та, таким чином, оманливої інформації може також становити зловживання правом на подання заяви, особливо якщо інформація стосується самої суті справи, і не було надано достатнього пояснення щодо причин неповідомлення такої інформації.

У цій справі компанія-заявник не надала жодної відповіді щодо повідомленої Урядом інформації та пояснень щодо неповідомлення її Суду. Разом з тим, важливі факти, на які посилався Уряд, були беззаперечними та стосувались самої суті справи у Суді. Таким чином, Суд дійшов висновку, що компанія-заявник свідомо ґрунтувала свою заяву на неповній та оманливій інформації та, таким чином, зловживала своїм правом на індивідуальну заяву. Отже, Суд **визнав скаргу** компанії-заявника **неприйнятною за п. 3 «а» ст. 35 Конвенції**.

Разом з тим було зазначено, що висновки Суду в цій справі не можуть тлумачитися як факти для цілей національного провадження.

Ключові слова: зловживання правом на індивідуальну заяву

26. Рустінов проти України (*Rustinov v. Ukraine*) від 11.07.2024, заява № 18939/16

01.03.2014 заявник та його друг брали участь у мирній промайданівській демонстрації біля будівлі Харківської обласної державної адміністрації. Недалеко від будівлі адміністрації на площі Незалежності проходила антимайданівська демонстрація. До 500 співробітників міліції, екіпованих спецзасобами, були присутні для підтримання порядку як всередині, так і навколо будівлі адміністрації. Під час штурму антимайданівцями будівлі адміністрації було здійснено напад на заявника та його друга (їх побили палицями та іншими предметами). Того ж дня було порушено кримінальну справу за фактом масових заворушень. Згідно з висновком судово-медичної експертизи заявник отримав легкі тілесні ушкодження. У 2018 році суд засудив К. за те, що він, серед іншого, був одним з активних учасників антимайданівських закликів до нападу на промайданівських демонстрантів. Заявник мав статус потерпілого у цій справі. Крім того, за заявою заявника та кількох інших осіб було відкрито кримінальне провадження щодо бездіяльності працівників міліції. Зокрема, стверджувалось про їх недбале ставлення до службо-

вих обов'язків та неспроможність захистити учасників демонстрації. Справу закрили за відсутністю складу злочину. Відповідне рішення заявником не оскаржувалось.

Заявник скаржився за ст. 3 Конвенції, в тому числі у поєднанні зі ст. 13 Конвенції, на невиконання державою свого позитивного зобов'язання щодо захисту його від жорстокого поводження з боку приватних осіб та неефективне розслідування бездіяльності міліції.

ЄСПЛ **визнав скаргу явно необґрунтованою** з огляду на таке: 1) Заявник надав різні версії подій національним судам, слідчому, судово-медичному експерту та Суду. По-перше, це стосувалось місця, де як стверджувалось, відбувся напад (згідно однієї версії це відбулось після того, як він переліз через паркан будівлі адміністрації та опинився на вулиці Мироносицькій; згідно другої — щонайменше за 100 м від будівлі адміністрації; згідно третьої — щонайменше 210 м від будівлі адміністрації). По-друге, у відповіді на зауваження Уряду заявник спочатку повторив свій опис подій і заявив, що

жодного працівника міліції не було, але потім поскаржився, що на нього напали у присутності працівників правоохоронних органів, які стояли поруч. За таких обставин неможливо було встановити обставини стверджуваного жорстокого поведіння, у тому числі місце нападу, а також те, чи були присутні або чи мали бути присутніми працівники міліції; 2) Заявник подав скаргу щодо бездіяльності працівників міліції лише через шість місяців після подій; 3) Аргументи щодо заподіяної йому, іншим особам, будівлі адміністрації та майну

інших осіб шкоди як на підставу для подання заяви про кримінальне правопорушення, підлягали відхиленню як безпідставні. Більше того, вони підтверджували, що заявник зазнав незначної шкоди або взагалі не зазнав шкоди внаслідок стверджуваної недбалості; 4) Судово-медична експертиза була проведена невдовзі після стверджуваного нападу, і заявник не скаржився при цьому на те, що зазнав серйозної фізичної або психологічної шкоди внаслідок стверджуваної неспроможності міліції захистити його.

27. Година та Кулачук проти України (Godyna and Kulachuk v. Ukraine) від 11.07.2024, заяви №№ 13040/23, 18325/23

ЄСПЛ **визнав скарги** заявників за п. 3 ст. 5 Конвенції **явно необґрунтованими**, оскільки були достатні підстави для первинного поміщення заявників під варту та його продовження у зв'язку з обґрунтованою підоз-

рою у вчиненні ними тяжких злочинів, ризиком втечі та/або впливу на свідків з огляду на їхнє особисте становище та конкретні обставини справи.

28. Грубий проти України (Grubyy v. Ukraine) від 11.07.2024, заява № 19191/23

ЄСПЛ **визнав неприйнятною скаргу** заявника за п. 1 ст. 6 Конвенції щодо надмірної тривалості кримінального провадження та ст. 13 Конвенції у зв'язку з порушенням встановленого строку її подання. Заявник брав участь

у засіданні Верховного Суду 13.12.2022 та мав достатню інформацію про остаточне рішення у його справі, однак скаргу до Суду було подано лише 22.04.2023.

29. Ковальчук та інші проти України (Kovalchuk and others v. Ukraine) від 11.07.2024, заяви №№ 21112/20, 46421/21, 2529/23

ЄСПЛ **визнав явно необґрунтованими** скарги заявників за п. 1 ст. 6 Конвенції щодо відсутності безсторонності суду з огляду на відсутність сторони обвинувачення у справах про адміністративні правопорушення (позбавлення права керування транспортними засобами, накладення штрафу). Дослідивши матеріали справи, Суд вказав, що безсторонність національних судів не була поставлена під сумнів ні за суб'єктивними, ні за

об'єктивними критеріями та заявники не вказали на будь-які конкретні обставини, які могли свідчити про протилежне. Отже, не можна було вважати, що національні суди взяли на себе роль сторони обвинувачення або були поставлені в становище, яке вимагало від них взяти на себе роль сторони обвинувачення, тим самим підриваючи їхню безсторонність або справедливість провадження (див. рішення у справі [Figurka v. Ukraine](#)).

30. Закутній та інші проти України (Zakutniy and others v. Ukraine) від 11.07.2024, заяви №№ 82574/17, 347/20, 35082/20, 42152/20, 18694/21, 39421/21, 48847/21, 32126/22, 54654/22, 7945/23, 11101/23

ЄСПЛ **визнав явно необґрунтованими** скарги заявників за п. 1 ст. 6 Конвенції щодо відсутності безсторонності суду з огляду на відсутність сторони обвинувачення у справах про адміністративні правопорушення (позбавлення права керування транспортними засобами, накладення штрафу). Дослідивши матеріали справи, Суд вказав, що безсторонність національних судів не була поставлена під сумнів ні за суб'єктивними, ні за

об'єктивними критеріями та заявники не вказали на будь-які конкретні обставини, які могли свідчити про протилежне. Отже, не можна було вважати, що національні суди взяли на себе роль сторони обвинувачення або були поставлені в становище, яке вимагало від них взяти на себе роль сторони обвинувачення, тим самим підриваючи їхню безсторонність або справедливість провадження (див. рішення у справі [Figurka v. Ukraine](#)).

31. ТОВ «Торговий дім «Кампус коттон клуб» проти України (Torgovyy Dim Kampus Kotton Klub, TOV v. Ukraine) від 19.09.2024, заява № 22637/16

У 2009 році з метою захисту національного виробника медичних шприців в Україні Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі прийняла рішення про застосування остаточних антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну шприців походженням з низки інших країн, а саме такі товари підлягали обкладенню антидемпінговим митом. З 2009 року різні особи оскаржували законність рішення в національних судах. Під час цих проваджень національні суди двічі призупинили дію рішення як тимчасовий захід до вирішення спору. У 2010 році апеляційний суд скасував рішення, а у 2011 році касаційний суд відновив його дію. В період, коли під час проваджень дію рішення було призупинено, а потім визнано протиправним, компанія-заявник імпортувала медичні шприци з Іспанії без обкладання такого імпорту антидемпінговим митом. У зв'язку з цим у 2013 році за результатами перевірки митні органи наклали мито на відповідні товари. Компанія подала позов до суду. В результаті двох кіл проваджень було скасовано накладене мито за період, протягом якого рішення комісії було визнано протиправним, однак залишено зобов'язання в частині щодо накладення мита за період, коли його дію було призупинено.

Компанія-заявник скаржилася, що введення антидемпінгового мита на товари, імпортовані в період призупинення дії рішення комісії, було непередбачуваним і суперечило принципам правової визначеності та належного врядування.

ЄСПЛ **визнав явно необґрунтованою** скаргу за п. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, оскільки втручання у право компанії-заявника мало достатнє правове підґрунтя в національному законодавстві, не поклато на неї надмірний індивідуальний тягар і, таким чином, не суперечило принципу пропорційності, зокрема: 1) Оспорюване антидемпінгове мито ґрунтувалося на рішенні комісії та ст. 345 Митного кодексу України. Компанія-заявник не ставила під сумнів ці правові положення з точки зору їх доступності, чіткості та передбачуваності; 2) Компанія-заявник оскаржувала як національні суди оцінювали питання про те, чи підлягали товари, імпортовані в

період призупинення дії рішення, обкладенню антидемпінговим митом після відновлення його дії. Разом з тим, національні суди ретельно оцінили ситуацію компанії-заявника. Вони розмежували поняття «визнання протиправним» та «призупинення» дії нормативно-правового акта, постановивши, що призупинення лише тимчасово зупиняє застосування нормативно-правового акта до винесення остаточного рішення щодо його законності. Суд не вбачав підстав ставити під сумнів тлумачення та застосування національними судами відповідних правових положень; 3) Компанія-заявник не вказала на жодне рішення або ухвалу національних судів, в яких призупинення дії нормативно-правового акта було б витлумачено у запропонований нею спосіб. Національні суди, в свою чергу, посилалися на ухвалу Вищого адміністративного суду України, яка хоч і була винесена пізніше, однак демонструвала, що національне законодавство могло бути обґрунтовано витлумачене саме в такий спосіб на час подій; 4) Навіть якщо припустити, що застосування антидемпінгового мита у цій справі дійсно мало ретроспективний ефект, ретроспективне застосування податкового законодавства саме по собі не є несумісним зі ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції. На думку Суду, компанія-заявник як суб'єкт господарювання, що займалася комерційною діяльністю, повинна була оцінити (за необхідності за допомогою відповідних юридичних консультацій) наслідки імпорту товарів у період призупинення дії рішення комісії. Таким чином, вона повинна була діяти з високим ступенем обережності, не очікуючи, що органи влади дозволять їй скористатися несподіваною вигодою і заробити на раптовій «прогалині» в застосуванні рішення комісії; 5) Компанія-заявник не стверджувала ні на національному рівні, ні в Суді, що втручання було непропорційним або становило надмірний тягар. Аргумент про неможливість скоригувати ціни на шприци, щоб компенсувати накладене антидемпінгове мито, не був підкріплений жодними документальними доказами. До того ж зобов'язання компанії були обмежені суто митом, розрахованим на день укладення угод, без додаткових штрафів або пені за прострочення платежу.

3. Ухвали щодо вилучення заяв із реєстру справ Суду

32. Александров проти України (Aleksandrov v. Ukraine) від 04.07.2024, заява № 43100/16

У справі про адміністративне правопорушення заявник, помічник капітана буксира, був визнаний відповідальним за те, що не задекларував у митних органах як «товар» 98 тонн пального в баку судна та моток каната, придбані під час перебування в міжнародних водах. Апеляційний суд постановив конфіскувати товари (паливо та канат) та накласти на заявника штраф у розмірі вартості товарів (1 305 865 гривень (грн)) відповідно до ст. 472 Митного кодексу України, а так як пальне вже було спожите і, відповідно, не могло бути конфісковане в натурі було накладено ще один штраф у розмірі вартості пального (1 255 865 грн). Окружний адміністративний суд за позовом заявника визнав протиправною бездіяльність митних органів, яка полягала у не вилученні пального, як об'єкта правопорушення, до завершення провадження у справі про адміністративне правопорушення, що призвело

до зобов'язання оплати заявником подвійної вартості пального.

ЄСПЛ виключив скаргу заявника за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції **зі списку справ**, оскільки: 1) Заявник ніколи не сплачував присуджену суму. У зв'язку з цим було відкрито виконавче провадження. Воно було неефективним, оскільки єдиним майном заявника в Україні був будинок, який не міг бути вилучений державним виконавцем у рамках виконавчого провадження. Як результат, виконавчі листи були повернуті до митних органів. Заявник не стверджував, що після цього були здійснені будь-які подальші спроби примусового виконання. 2) Перебіг строку пред'явлення виконавчого листа до виконання закінчився і державні органи не вживали жодних подальших заходів з цього приводу.

33. Дендевіч та інші проти України (Dendevich and others v. Ukraine) від 11.07.2024, заяви №№ 77969/14, 47282/15, 60048/16, 42783/19, 42784/19

(скарги за ст. ст. 3, 6, 8 Конвенції; зауваження Уряду направлено заявникам, однак відповідей не отримано; відповідей на листи Суду через eComms та рекоменда-

довані листи не надано; клопотань про продовження строку на подання зауважень не подавалось)

34. Гиря проти України (Gyrya v. Ukraine) від 11.07.2024, заява № 5883/16

(скарга за п. 1 ст. 6 Конвенції на відмову розглядати позов заявника про відшкодування шкоди у зв'язку з адміністративним провадженням проти нього; відома Суду

адреса заявника — місто на непідконтрольній Україні території Луганської області; неодноразові спроби зв'язатися із заявником телефоном були безуспішними)

35. Іващенко та Андруський проти України (Ivashchenko and Andruskyi v. Ukraine) від 11.07.2024, заяви № 2308/23, 4853/23

(скарги за п. 1 ст. 6 Конвенції, ст. 3 та ст. 13 Конвенції; зауваження Уряду направлено заявникам, однак відповідей не отримано; відповідей на листи Суду через

eComms та рекомендовані листи не надано; клопотань про продовження строку на подання зауважень не подавалось)

36. Кобюк та Куцан проти України (Kobyuk and Kutsan v. Ukraine) від 11.07.2024, заяви №№ 58651/15, 13355/20

(скарги за ст.ст. 6, 8, 13 Конвенції, ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції; зауваження Уряду направлено заявникам, однак відповідей не отримано; відповідей на листи Суду через eComms та рекомендовані листи не надано;

клопотань про продовження строку на подання зауважень не подавалось)

37. ПАТ «Соната» проти України (Sonat, PAT v. Ukraine) від 11.07.2024, заява № 50574/20

(скарга за ст. 6 Конвенції на відмову в розгляді його апеляційної скарги у господарській справі та ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції на несприятливий результат судо-

вого розгляду та тривале невиконання рішення суду; відповіді на лист Суду, направлений через eCourts, не надано, однак було завантажено компанією)

38. Кратов проти України (Kratov v. Ukraine) від 19.09.2024, заява № 36205/15

(скарга за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції щодо непропорційності санкції за порушення митних правил; відповіді на лист Суду до заявника, а також лист до

його представника, який було завантажено через eCourts, не надано; рекомендований лист на адресу заявника повернуто як недоставлений)

II. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав

за період 01.07.2024–01.10.2024

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав

1. Рустамханлі проти Азербайджану (*Rustamkhanli v. Azerbaijan*) від 04.07.2024, заява № 24460/16

Заявник є директором та одноосібним власником відомого у країні видавництва. У 2013 році департаментом податкового аудиту було прийнято рішення про проведення позапланової виїзної податкової перевірки діяльності компанії за попередні три роки. Група працівників департаменту прибула до офісу компанії, провели обшук в офісі компанії та вилучили електронні пристрої, велику кількість документів, печаток, блокнотів, журналів та буклетів, що було зафіксовано в протоколі. Згідно зі звітом за результатами перевірки було встановлено низку порушень податкового законодавства щодо нарахування та виплати заробітної плати працівникам. При цьому, у звіті було зазначено, що під час перевірки необхідно було вилучити документи та предмети для проведення вибіркової перевірки, і заявник запропонував вилучити оригінали документів через неможливість підготовки такого великого об'єму копій. На підставі звіту департамент прийняв рішення про нарахування компанії заборгованості (близько 29 000 євро) та накладення штрафу (еквівалентного 50% від податкового боргу). Рахунки компанії були заморожені. Оскарження рішення департаменту в судовому порядку було безуспішним.

Перевірка в приміщенні компанії та вилучення різних документів і речей становили втручання у право заявника на повагу до житла та таємниці кореспонденції згідно ст. 8 Конвенції.

Що стосується законності втручання, як встановив ЄСПЛ, національне законодавство уповноважувало працівників податкового органу проводити обшук і вилучення документів та речей під час позапланової

виїзної податкової перевірки за рішенням керівника (або заступника керівника) органу без рішення суду.

У зв'язку з цим Суд нагадав, що хоча держави можуть вважати за необхідне вдаватися до таких заходів для отримання відповідних доказів, тим не менш, відповідне законодавство і практика повинні забезпечувати належні та ефективні гарантії проти зловживань. Більше того, міркування щодо ефективності податкової перевірки, які можуть виправдати відносно широкі повноваження на початкових етапах податкового провадження, не можуть тлумачитися як такі, що надають податковим органам необмежену свободу дій.

У цій справі Суд не вважав, що на практиці існували належні та ефективні гарантії проти необмеженої свободи дій (дискреції). Хоча законодавство передбачало заборону вилучати під час виїзних податкових перевірок документи та речі, які не були необхідними для обчислення податків, департамент не дотримався цих положень. З фактів справи та подань сторін вбачалось, що податковий орган вилучив під час обшуку дуже багато документів та речей без розрізнення, чи були вони необхідні для обчислення податків. Національні суди, в свою чергу, під час розгляду скарг заявника не здійснили жодної змістовної оцінки законності та обсягу вилучення, проведеного податковим органом.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що втручання в право заявника не було здійснене відповідно до закону. Отже, **мало місце порушення зі ст. 8 Конвенції**.

Ключові слова: сплата податків, вилучення документів та речей податковим органом, принцип законності.

2. Оглішвілі проти Грузії (*Oghlishvili v. Georgia*) від 04.07.2024, заява № 7621/19

Дочка заявниці проживала разом з чоловіком Р.Г., дочкою та свекрухою Т.Г. у сусідньому селі. Як було встановлено кримінальним розслідуванням стосунки доньки заявниці зі своїм чоловіком і свекрухою стали напруженими приблизно через два роки подружнього життя. Причиною розбіжностей було те, що вона пра-

цювала допізна, у зв'язку з чим свекруха засумнівалася в її вірності чоловікові та, врешті решт, звинуватила її у позашлюбних зв'язках. Лише один раз донька заявниці повідомила поліцію про домашнє насильство. Поліція негайно прибула до будинку та допитала всіх членів сім'ї. Згідно з показаннями доньки заявниці у неї зі све-

крухою була сварка через її відсутність попередньої ночі вдома (залишилась у подружки через постійний стрес вдома), під час якої свекруха її вдарила. Свекруха в свою чергу стверджувала, що навпаки невістка її вдарила, а синові довелося втрутитися, щоб заспокоїти обох жінок. В результаті медичного обстеження невеликий синець було виявлено лише у доньки заявниці. Через кілька днів донька заявниці була знайдена повішеною. Поліція відкрила кримінальне провадження за підозрою у доведенні до самогубства та провела низку слідчих дій, збрала докази. Однак, наразі провадження все ще триває.

ЄСПЛ вказав, що кримінальне розслідування за фактом смерті доньки заявниці було розпочато негайно, правоохоронні органи ретельно проводили розслідування протягом перших місяців, а заявниці було надано необхідний процесуальний статус потерпілої.

Разом з тим, Суд звернув увагу на низку недоліків у провадженні, а саме:

- 1) Слідство не розслідувало повністю важливі питання, які виникли в ході провадження, зокрема, (i) чи піддавалася дочка заявниці жорсткому поводженню незадовго до її смерті (на її тілі було виявлено численні ушкодження шкіри та синці, завдані як незадовго, так і приблизно за тиждень до смерті), та (ii) чи були висунуті щодо Г.Г. (брата чоловіка померлої) обвинувачення обґрунтованими (після поховання Г.Г. намагався покінчити життя самогубством, після чого чоловік померлої запідозрив його причетність до її смерті та можливого зґвалтування, як помсту за його стосунки з колишньою нареченою Г.Г.). У зв'язку з цим Суд повторив, що для того, щоб розслідування було ефективним, його висновки повинні ґрунтуватися на ретельному аналізі всіх відповідних елементів. Неспроможність належним чином дослідити всі правдоподібні (ймовірні) версії розслідування підриває здатність слідства встановити обставини справи та винну особу.
- 2) Розслідування триває понад шість років. Хоча така тривалість не здавалася надмірною в контексті

національного кримінального судочинства, затягуванням розслідування влада позбавила його будь-якої потенційної корисності в майбутньому. Зокрема, згідно з законодавством строк давності для кваліфікованого у цій справі злочину (доведення до самогубства) вже сплив. При цьому, жодній особі так і не було пред'явлено обвинувачення.

- 3) За два роки з дня виявлення тіла жінки органи влади вжили достатньо велику кількість необхідних заходів, однак з 2019 року жодних суттєвих слідчих дій не було проведено (тобто близько п'яти років). Уряд не надав пояснення з цього приводу. Якщо причиною зупинки розслідування було те, що слідчі не вважали зібрані ними докази достатніми для пред'явлення кримінальних звинувачень будь-якій особі, то розслідування могло бути закрито за відсутністю складу злочину. В такому разі заявниця хоча б мала можливість звернутись до прокурора вищого рівня щодо здійснення перевірки, чи було розслідування здійснено належним чином, а потім до суду.

Очевидна нездатність проводити розслідування в належному темпі, що не може бути виправдано ні його складністю, ні будь-якими іншими об'єктивними труднощами, а також відсутність належної ретельності у вирішенні низки важливих питань, явно не відповідали вимозі до національних органів влади проявляти особливу ретельність і рішучість при розслідуванні справ, пов'язаних з насильством щодо жінок і навіть могли бути розцінені як відверте небажання з боку слідчого органу встановити істину щодо смерті доньки заявниці.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що органи влади не провели ефективного розслідування у цій справі. Отже, **мало місце порушення ст. 2 Конвенції в процесуальному аспекті.**

Ключові слова: домашнє насильство, доведення до самогубства, розслідування ймовірних версій, тривалість розслідування.

3. Маміч та інші проти Хорватії (Mamić and others v. Croatia) від 09.07.2024, заяви № 21714/22, 25102/22, 25367/22

Перший і другий заявники — брати, які займали ключові керівні посади у футбольному клубі «Динамо Загреб». Третій заявник — податковий інспектор. У 2016 році Офіс з боротьби з корупцією та організованою злочинністю висунув їм звинувачення у вчиненні кількох кримінальних злочинів, пов'язаних з виплатою клубу компенсації за двох відомих хорватських футболістів.

За два дні до винесення рішення судом першої інстанції другий заявник провів пресконференцію, на якій представив текстові повідомлення, як стверджувалось, надіслані високопосадовцями в системі правосуддя, як доказ того, що кримінальне провадження проти заявників було порушено без жодних підстав з єдиною метою завдати йому особисто шкоди. У зв'язку з цим він просив відкласти винесення рішення судом та поновити слухання, однак йому було відмовлено (як

з'ясувалося пізніше відповідні матеріали були сфабриковані третіми особами на користь другого заявника, за що їх було засуджено до кримінальної відповідальності. Відповідне провадження медіа назвали «Справою СМС»).

У 2018 році колегія суддів під головуванням судді Д.К. виправдала першого і третього заявників за одним пунктом обвинувачення і визнала всіх заявників винними в решті злочинів.

В очікуванні розгляду скарги Верховним Судом другий заявник надіслав заяву до Офісу з боротьби з корупцією та організованою злочинністю, в якій описав, як він та перший заявник спілкувалися та давали хабарі судді Д.К., а також суддям З.В. та А.К. (в іншому провадженні) в обмін на прийняття сприятливих рішень. Частково домовленість із суддею З.В. полягала в тому, що його близький друг, суддя Д.К., повинен був забезпечити зняття обвинувачень на підставі того, що вони були висунуті неуповноваженим прокурором. Було розпочато розслідування. Стенограма засідання судової колегії показала, що суддя Д.К. проголосував за відхилення обвинувачень на підставі того, що вони були висунуті неуповноваженим прокурором, але двоє інших членів колегії проголосували за винуватість заявників. В ході розслідування суддя Д.К. підтвердив, що отримав годинник від другого заявника в ложі стадіону після футбольного матчу, але заперечив, що мав з ним будь-яку корупційну домовленість.

Верховний Суд частково задовільнив скарги заявників, в іншій частині залишив вирок без змін. В Конституційному Суді перший та другий заявники, серед іншого, поскаржилися на те, що їх справи не були розглянуті безстороннім судом через зв'язок між суддею Д.К. і другим заявником. Скаргу було відхилено у зв'язку з невичерпанням доступних засобів юридичного захисту.

Врешті решт судді Д.К. та З.В. були притягнуті до дисциплінарної відповідальності та звільнені з посади суддів (один за власним бажанням, інший за рішенням дисциплінарного органу).

Після завершення кримінального розслідування у 2023 році було пред'явлено обвинувачення першому та другому заявникам, суддям Д.К., З.В. та А.К., а також двом іншим особам за дачу та отримання хабаря, зловживання впливом та відмивання грошей.

ЄСПЛ вказав, що перший і другий заявники загалом ґрунтували свою скаргу на порушенні їхнього права на безсторонній суд власними діями, які, по суті, були спрямовані на знищення цього самого права.

Було очевидним, що суддя Д.К. повинен був заявити про відвід на підставі того, що він отримав годинник від другого заявника під час розгляду справи. Загалом було абсолютно неприйнятним для судді першої інстанції приймати такий подарунок від другого заяв-

ника та спілкуватися з ним і членами його сім'ї під час судового розгляду. Разом з тим, перший і другий заявники добровільно домовилися з суддями та, за їхніми власними твердженнями, дарували їм гроші та подарунки (другий заявник — суддям Д.К. і З.В.), а також оплачували поїздки та обіди для них (перший і другий заявники — судді З.В.). При цьому, вони розповіли про цю ситуацію лише після того, як їх засудження стало остаточним, а всі інші спроби маніпулювати судовим процесом на свою користь зазнали невдачі.

Більше того, у «Справі СМС» листування між високопоставленими особами в системі правосуддя було сфабриковано, щоб заявники могли спробувати довести, що вони стали жертвами несправедливого судового розгляду. Другий заявник не лише використав це листування для спроби поновити слухання справи, але й також у контексті апеляційного провадження. Зокрема, після винесення рішення судом першої інстанції було сфабриковано додаткове листування, яке створювало враження, що Генеральний прокурор мав вплив на суддів Верховного Суду, які мали вирішувати справу заявників в апеляційній інстанції.

В подальшому вони хотіли використати передбачений Конвенцією механізм. По суті, заявники намагалися створити для себе «безпрограшну» ситуацію: або давання хабаря суддям спрацює на їхню користь і обвинувачення проти них будуть зняті, або вони поскаржаться на відсутність безстороннього суду і буде встановлено порушення Конвенції, а отже, ймовірним результатом буде поновлення кримінального провадження. Суд не міг потурати такій поведінці сторін, оскільки це уможливило б маніпуляції та серйозні перешкоди в роботі системи правосуддя.

Другий заявник стверджував, що невстановлення Судом порушення вимоги безсторонності у цій справі могло призвести до ситуації, в якій корумпований суддя буде звільнений від відповідальності за свої незаконні дії, а рішення, винесене неповним складом суду, залишиться в силі. Однак, перший і другий заявники самі спричинили ситуацію, на яку вони скаржилися. Відповідні судді були назавжди відсторонені від суддівських посад, а проти них було висунуто обвинувачення в отриманні хабарів і зловживанні впливом. Неупереджуючи результати цих кримінальних проваджень, Суд зазначив, що ситуація, яка склалася, поставила хрест на кар'єрі відповідних суддів після багатьох років роботи.

Таким чином, беручи до уваги ст. 17 Конвенції, за виняткових обставин цієї справи поведінка заявників щодо їхнього права мати у своїй справі безсторонній суд явно суперечила меті права на індивідуальну заяву, як передбачено Конвенцією, і перешкоджала належному функціонуванню захисних встановлених нею механізмів.

Отже, **скарга** першого та другого заявників щодо незсторонності суду **була відхилена Судом як зловживання правом на індивідуальну заяву** відповідно до пп. «а» п. 3 та п. 4 ст. 35 Конвенції.

Ключові слова: право на індивідуальну заяву, зловживання правом.

4. Сельчук проти Туреччини (*Selçuk v. Türkiye*) від 09.07.2024, заява № 23093/20

У 2015 заявник брав участь демонстрації за мир і демократію в м. Анкара. Демонстрація була санкціонована керівництвом міста. Поліція розробила кілька планів дій для забезпечення безпеки демонстрації та підтримання громадського порядку. Однак, вранці, коли вже зібралась значна кількість учасників, пролунало два вибухи, в результаті яких більше сотні людей загинуло та близько двохсот було поранено, в тому числі заявника (численні садна на руках і ногах). За результатами розслідування було встановлено, що терористичний акт було замовлено угрупованням «Ісламська держава». Частину винних осіб було засуджено до довічного ув'язнення, інша перебуває у розшуку. Національні суди встановили, що заявник зазнав значних страждань внаслідок вказаних подій та присудили йому компенсацію в якості відшкодування моральної шкоди. Зокрема, було зазначено, що Конституція не вимагала обов'язкового доведення недбалості з боку влади, оскільки її відповідальність є абсолютною та об'єктивною, яка ґрунтується на теорії «соціального ризику».

Суд встановив, що **порушення ст. 2 Конвенції в матеріальному аспекті не було**. Зокрема, він зазначив, що ст. 2 Конвенції вимагає від влади вживати заходів для захисту представників громадськості, навіть якщо вони не можуть бути визначені заздалегідь, від реального і неминучого ризику терористичних актів, якщо влада знає або повинна знати про такий ризик. Суд підкреслив важливість цього зобов'язання для широкомасштабних заходів, які аноншуються заздалегідь і є санкціонованими. Таким чином, існує підвищений обов'язок проявляти пильність у разі проведення масштабних демонстрацій, особливо якщо влада вже стикалася зі смертельними нападами в недалекому минулому і досі існує реальна загроза. Зобов'язання органів влади за ст. 2 Конвенції вимагає від них робити все, що від них можна розумно очікувати, для виявлення та протидії такому ризику за допомогою належних заходів, що залежить від усіх обставин кожної справи. У цьому зв'язку Суд повторив, що чітко усвідомлював труднощі, з якими стикаються держави у захисті свого населення від тероризму, а також небезпеку ретроспективного аналізу.

В загальному контексті, на думку Суду, у цій справі була терористична загроза, про яку органи влади не могли не знати та були зобов'язані оцінити. В контексті окремої демонстрації, про яку йшлося, вона відбувалась на тлі політичної напруги у рік, коли вже відбулись два інші

напади. Уряд визнав, що, безумовно, державним органам було відомо про попередні криваві терористичні акти проти цивільного населення, які дійсно змусили подвоїти пильність влади, однак цього було недостатньо для висновку про реальну загрозу для учасників демонстрації, в якій брав участь заявник. Іншою інформацією про загрозу вони не володіли. В свою чергу, Суд не виявив жодного суттєвого доказу, здатного поставити під сумнів оцінку національних органів щодо відсутності особливої, конкретної та неминучої загрози для життя учасників демонстрації. Поліція вжила низку заходів для гарантування безпеки людей і майна під час демонстрації (забарикадувала та забезпечила охорону місця проведення заходу). Влада вжила запобіжних заходів, які можна було вважати обґрунтованими на момент подій. Відповідно, Суд не вважав, що органи влади недооцінили ризик терористичного акту того дня, або що більш точні розвідувальні дані, краще планування та застосування інших превентивних заходів могли дозволити запобігти розвитку подій, які призвели до загибелі людей і поранення заявника.

Більше того, влада вжила проактивних заходів для забезпечення негайного залучення рятувальників, і заявник, який отримав легкі тілесні ушкодження, таким чином, не тільки зміг отримати належну допомогу відносно швидко після подвійного вибуху терориста-смертника, але й отримав її, незважаючи на хаос, що охопив місце події. Не було доведено, що застосування поліцією сльозогінного газу одразу після нападу для розгону натовпу і забезпечення доступу правоохоронців до місця події якимось чином перешкодило швидкому втручання рятувальників з метою надання першої медичної допомоги пораненим.

Суд також **не встановив порушення ст. 2 Конвенції в процесуальному аспекті**. Так, влада провела низку розслідувань і допитів з метою відтворення обставин події, пошуку винних і притягнення їх до відповідальності, а також забезпечення доступу потерпілих до системи правосуддя. 19 осіб було засуджено до довічного ув'язнення за умисне вбивство, замах на вбивство і спробу повалення конституційного ладу. При цьому, потерпілі могли скористатися компенсаційними механізмами (адміністративним та судовим).

Вимога заявника про відшкодування матеріальної шкоди була відхилена компенсаційною комісією, оскільки він не подав усіх запитуваних документів.

Однак, в судовому порядку йому було присуджено відшкодування моральної шкоди. Адміністративні суди дотримувалися думки, що держава може нести сувору відповідальність за недоліки в оцінці спецслужбами ризику терористичного акту. Цей механізм відповідальності мав компенсаційний характер і був покликаний сприяти відшкодуванню збитків жертвам, позбавляючи їх необхідності доводити порушення покладених на державу обов'язків. Таким чином, вбачалось, що система була сприятливою для жертви, на яку було покладено менший тягар доказування. На думку Суду, підхід, застосований адміністративними судами у цій справі, можна було вважати таким, що відповідає умовам «ефективної судової системи». Крім того, при-

суджене заявнику відшкодування моральної шкоди (приблизно 3 875 євро) було належним і достатнім за обставин справи.

З огляду на вказане, Суд постановив, що національне законодавство надало заявнику засоби юридичного захисту, які змогли забезпечити виконання зобов'язання держави за ст. 2 Конвенції щодо впровадження ефективної судової системи, здатної надати належне відшкодування з урахуванням обставин справи.

Ключові слова: право на життя, тероризм, терористичний акт, позитивні зобов'язання держави, суворі відповідальність держави.

5. Стопар та інші проти Словенії (Stopar and others v. Slovenia) від 09.07.2024, заяви №№ 1400/22, 18047/22, 18056/22

У 2014 році неповнолітні заявниці були прооперовані в лікарні в Сполучених Штатах Америки. Операція та пов'язані з нею витрати мали бути оплачені Інститутом медичного страхування Словенії, оскільки таке лікування не було доступне в країні. Законодавство передбачало два варіанти: (i) Інститут міг прямо оплатити витрати заздалегідь або після лікування; або (ii) пацієнт міг оплатити витрати та отримати відшкодування від Інституту.

Батьки заявниць почали збирати кошти через благодійні організації, які відкрили для цього спеціальні банківські рахунки. Пожертви надходили від родичів, друзів, широкої громадськості та місцевого бізнесу. Благодійні організації оплатили лікування заявниць заздалегідь. У зв'язку з цим Інститут відмовив у задоволенні запитів заявниць про виплату відшкодування.

В судовому порядку суди нижчих інстанцій зобов'язали Інститут виплатити відшкодування. Зокрема, вони розтлумачили положення закону таким чином, що право на відшкодування впливало з медичного страхування заявниць, і зобов'язання Інституту не припинилося лише тому, що ці витрати були сплачені заздалегідь третьою особою. Однак, Верховний Суд скасував відповідні рішення з огляду на те, що заявники не понесли фактичних витрат, як це вимагалось законом («У разі схвалення лікування за кордоном Інститут повинен відшкодувати застрахованій особі суму, що відповідає фактичним витратам, понесеним на медичні послуги у відповідній країні»).

Заявники скаржилися за п. 1 ст. 6 Конвенції на те, що рішення Верховного Суду були несправедливими та свавільними. На їхню думку, Верховний Суд не взяв до уваги аргумент про те, що зібрані благодійними організаціями кошти були пожертвовані заявницям і, таким чином, були їхньою власністю.

В свою чергу ЄСПЛ зазначив, що право заявників на відшкодування медичних витрат дійсно впливало з їхнього медичного страхування. Разом з тим, по-перше, заявниці мали приватні домовленості з благодійними організаціями, які покривали витрати на їхнє лікування за кордоном. Вони не стверджували, що були зобов'язані повернути гроші благодійним організаціям або тим, хто їх пожертвував, якщо Інститут відшкодує їм витрати. Також не було доведено, що вони або члени їхніх сімей самі покрили будь-які витрати. По-друге, заявниці мали можливість повною мірою представити свої аргументи перед Інститутом та під час провадження в національних судах трьох рівнів юрисдикції. Верховний Суд вперше витлумачив відповідні положення закону, беручи до уваги його мету, і, хоча його рішення відрізнялося від рішень судів нижчих інстанцій, воно не було свавільним або необґрунтованим. Багато законів неминуче сформульовані в термінах, які більшою чи меншою мірою є розмитими, і тлумачення та застосування яких є питанням практики. При цьому, розвиток судової практики сам по собі не суперечить належному здійсненню правосуддя. Роль верховного суду полягає саме у вирішенні розбіжностей в ній. В цій справі жодні **обставини не вказували на те, що провадження було несправедливим у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції**, або рішення Верховного Суду необґрунтованими або свавільними.

Крім того, Суд повторив, що коли майновий інтерес має характер вимоги, він може розглядатися як «майно» лише тоді, коли він має достатнє підґрунтя в національному законодавстві, наприклад, коли існує відповідна усталена практика національних судів. Верховний Суд встановив у ході розгляду справи, що закон про охорону здоров'я та медичне страхування не надавав заявницям права на відшкодування витрат на лікування, оскільки вони фактично не понесли жодних витрат.

Жодних інших правових підстав для того, щоб вважати таку вимогу «майном», не було продемонстровано. Таким чином, **скарга за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції була неприйнятною.**

Скарга за ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції на дискримінацію у зв'язку з їхнім матеріальним становищем також **була визнана явно необґрунтованою.** Зокрема, заявниці стверджували, що їхні вимоги про відшкодування медичних

витрат були відхилені, оскільки вони були не в змозі самостійно оплатити лікування наперед. Однак, згідно із законодавством заявниці мали можливість завчасно звернутися до Інституту з проханням покрити витрати на лікування наперед. При цьому, вони не змогли довести, що зробили це, або те, що з якихось причин це було неможливим у їхній конкретній справі.

Ключові слова: медичне страхування, відшкодування витрат, пожертви на лікування, справедливий суд.

6. В.В. проти Польщі (W.W. v. Poland) від 11.07.2024, заява № 31842/20

Заявниця — трансгендерна жінка, яка на момент звернення до Суду була юридично визнана чоловіком. У період з 2013 по 2024 рік вона відбула кілька термінів ув'язнення в чоловічих в'язницях (у зв'язку, серед іншого, з крадіжками, грабежами та розбоєм). У червні 2018 року заявниця була госпіталізована після проведення собі двосторонньої орхіектомії. Вона стверджувала, що цей вчинок був мотивований психологічним дискомфортом і стражданнями, що виникли через невідповідність між її гендерною ідентичністю та статевими ознаками. На вимогу начальника в'язниці, де вона тоді перебувала, її оглянув медичний експерт, який рекомендував їй пройти гормональну терапію, пов'язану зі зміною статі. Начальник в'язниці дозволив пройти таке лікування. Після переведення до чергової в'язниці прохання до начальника про дозвіл на отримання необхідних ліків з-за меж в'язниці для продовження лікування було залишено без розгляду до отримання додаткового висновку ендокринолога. Заявниця надала відповідні медичні висновки та документацію, які мала. За два місяці у неї закінчились медикаменти, надані їй раніше, і її гормональне лікування було перервано. Однак, керівництво в'язниці визнало її вимоги необґрунтованими.

Після винесення Судом рішення відповідно до правила 39 Регламенту Суду заявниці було надано можливість проконсультуватись з ендокринологом та отримати медикаменти.

У 2023 році національний суд задовольнив вимогу заявниці про юридичне визнання гендеру.

Заявниця скаржилася не на бездіяльність національних органів влади, а на перешкоджання адміністрацією в'язниці у продовженні лікування, яке згідно з дозволом вона проходила у двох попередніх в'язницях протягом майже півтора року. Відповідно, Суд розглянув справу в контексті втручання у право заявниці на повагу до її приватного життя. Зокрема, втручання було здійснено відповідно кодексу виконання кримінальних покарань і переслідувало легітимну мету, а саме захист здоров'я заявниці.

Що стосується пропорційності, Суд зазначив, що рішення щодо доступу до гормональної терапії стосувалося свободи заявниці визначати свою гендерну ідентичність, що є однією з основних засад самовизначення. Відповідне рішення також мало вплив на право на сексуальне самовизначення. Суд неодноразово зазначав, що з огляду на численні та болючі втручання, пов'язані зі зміною статевої приналежності, а також рівень відданості та переконаності, необхідний для досягнення зміни соціальної статевої ролі, не можна вважати, що в рішенні особи пройти таку процедуру є щось свавільне або примхливе.

Заявниці було діагностовано гендерну дисфорію після того, як вона здійснила самокалічення геніталій. Згодом їй було призначено гормональну терапію, яка згідно з медичними висновками мала позитивний вплив на її фізичне та психічне здоров'я. Лікарі, які призначали лікування, вважали його необхідним.

Таким чином, національні органи влади мали вагомі підстави вважати, що гормональна терапія була належним медичним лікуванням з огляду на стан здоров'я заявниці. Однак, її лікування було перервано до того часу, поки вона зможе проконсультуватися з лікарем. Тягар, який був покладений на заявницю, щоб довести необхідність призначеного лікування шляхом проходження додаткової консультації з ендокринологом, вбачався непропорційним за таких обставин. У будь-якому випадку, висновок ендокринолога, який вона подала адміністрації в'язниці на підтвердження необхідності гормональної терапії, не призвів до задоволення її прохання.

Уряд не посилався на будь-які шкідливі наслідки, які терапія могла мати для фізичного та психічного здоров'я заявниці, а також не стверджував, що дозвіл на продовження терапії міг спричинити будь-які технічні та фінансові труднощі для адміністрації в'язниці. Заявниця сама сплачувала за медикаменти, таким чином, не покладаючи на державу жодних додаткових витрат. Строк переривання лікування був невеликим (кілька тижнів). Разом з тим, вона, врешті решт, отримала ліки не через швидку зміну підходу з боку органів влади, а

внаслідок вказівки Суду відповідно до правила 39 Регламенту Суду.

Відповідно, органи влади не забезпечили справедливого балансу між конкуруючими інтересами, включаючи захист здоров'я заявниці та її інтерес продовжувати гормональну терапію, пов'язану зі зміною статі. Особлива вразливість заявниці як ув'язненої трансгендер-

ної особи, яка проходила процедуру зміни статі, вимагала посиленого захисту з боку влади.

Отже, **мало місце порушення ст. 8 Конвенції**.

Ключові слова: право на самовизначення, гендер, зміна статі, справедливий баланс.

7. Сахрауї та інші проти Франції (Sahraoui and others v. France) від 11.07.2024, заява № 35402/20

Родича заявників С.Т., який мав наркозалежність, було переведено з однієї в'язниці до іншої. Через шість тижнів його було знайдено мертвим у своїй камері. Згідно з результатами розслідування, ув'язнений, який мав поганий стан здоров'я, помер внаслідок передозування, спричиненого вживанням метадонової замісної терапії та інших ліків, призначених медичними органами, для лікування його опіоїдної залежності та психічних розладів, а також інших ліків без рецепта, які, ймовірно, були вкрадені у сусіда по камері або придбані для нього цією особою. Сім'я померлого звернулася до адміністративного суду з вимогою зобов'язати державу виплатити компенсацію за завдану їм шкоду. Позов було відхилено, оскільки не було доведено, що смерть була пов'язана з відсутністю належного контролю або догляду з боку відповідних органів влади.

Окрім наркозалежності та психічних розладів, померлий ув'язнений С.Т. також страждав на інші захворювання, які сприяли погіршенню його стану, в повній мірі невідомі медичним органам. За цих обставин Суд розглянув питання про те, чи виконала держава свій позитивний обов'язок вжити всіх заходів, необхідних для захисту його життя. При цьому, Суд врахував такі фактори:

- 1) Коли С.Т. прибув до іншої в'язниці, з попередньої установи було передано інформацію про його наркозалежність та лікування. Було призначено лікаря та організовано лікування спільно з командою відділення амбулаторного консультування та терапії. С.Т. пройшов обстеження, під час якого було виявлено його опіоїдну залежність і запропоновано продовжити замісну терапію в дозі, співставній з визначеною для населення в цілому, разом з іншими препаратами, пов'язаними з лікуванням. Через кілька днів його стан був переглянутий та було встановлено, що він не перебуває в групі ризику або потребує більш ретельного моніторингу. Відділення відіграло ключову роль у моніторингу та проведенні лікування, враховуючи його специфічні ризики, супутні захворювання та необхідність дотримання лікарської таємниці.
- 2) Згідно з висновками проведеної під час розслідування токсикологічної експертизи вбачалось, що

протягом тижня до дня смерті С.Т., виписаний рецепт та дозування препаратів були дотримані. Негативних наслідків для здоров'я С.Т. від приймання замісної підтримувальної терапії та ліків не спостерігалось. Він перебував у щоденному контакті з медичними працівниками, що дозволяло їм оцінювати стан його здоров'я та стабільність, а також будь-які побічні ефекти призначених ліків. Суду не було надано доказів того, що контроль за дотриманням ув'язненим С.Т. плану лікування не здійснювався, або медична допомога була неналежною або вимагала коригування та більш глибокої клінічної оцінки його ситуації.

- 3) Смерть С.Т. настала в результаті полінаркотичного передозування, частково спричиненого вживанням ним ліків, відмінних від тих, що були призначені йому лікарями, і, очевидно, отриманих шляхом обміну зі своїм співкамерником або крадіжки у нього. Хоча торгівля ліками між ув'язненими була давньою практикою і завжди викликала занепокоєння, Суд добре розумів, що будь-яке зобов'язання національних органів влади у цій сфері може бути лише зобов'язанням щодо засобів, а не щодо результату. Влада зобов'язана була звернути особливу увагу на можливість того, що ув'язнені, які страждають на залежність, можуть споживати ліки без призначення лікаря, враховуючи їхню вразливість, ступінь психіатричних супутніх захворювань і тривожний вплив ув'язнення, і, відповідно, провести, за необхідності, більш ретельні медичні огляди або внести інші корективи в надання медичної допомоги або управління утриманням під вартою. Згідно з рішеннями національних судів ніщо не вказувало на те, що тюремна адміністрація (за погодженням з медичною службою) повинна була скористатися своїми повноваженнями, передбаченими правилами внутрішнього розпорядку, щоб по-іншому організувати видачу ліків і не допустити, щоб С.Т. мав при собі ліки, відмінні від тих, що йому були призначені. Передусім, минуло лише шість тижнів з моменту переведення С.Т. і за цей час не було виявлено жодних ознак торгівлі ліками між ним та його співкамерником. Разом з тим, хоча і на пізньому етапі, однак все ж було прийнято рішення про переведення співка-

мерника у зв'язку зі скаргами останнього на наркотичну залежність С.Т.

Таким чином, хоча роль вживання ліків без рецепта вважалася як можливий додатковий вирішальний фактор при встановленні причини смерті, Суд вважав, що органи влади не порушили свого позитивного зобов'язання забезпечити, наскільки це було можливо, належне лікування С.Т. відповідно до вказівок лікаря.

4) В день смерті С.Т. звертався за замісною терапією. Перевірка його життєво важливих функцій, проведена медсестрами під час відвідування камери посеред дня, була належною, перш ніж його згодом знайшли мертвим. Зміна рецепта напередодні у зв'язку з виявленням лікаря нервозності та тривоги

С.Т. не була вказана у висновках експертизи як можливий фактор, що спричинив швидке погіршення стану його здоров'я.

З огляду на вказані обставини, висновки психіатра щодо виснаження С.Т. наркотиками, страждання від інших патологій, не було підстав відступати від рішення національного суду, згідно з яким смерть С.Т. не була пов'язана з відсутністю нагляду або пильності з боку компетентних органів.

Отже, **порушення ст. 2 Конвенції не було.**

Ключові слова: право на життя, лікування наркозалежних ув'язнених, позитивні зобов'язання.

8. Meli та Swinkels Family Brewers N.V. проти Албанії (Meli and Swinkels Family Brewers N.V. v. Albania) від 16.07.2024, заяви № 41373/21, 48801/21

Перший заявник звернувся до суду про визнання права власності на земельну ділянку. Позов, а також подальші скарги з питань права до вищих судів були відхилені. Конституційний Суд у пленарному складі, який складався з шести суддів (на той час було три вакансії у складі дев'яти суддів), розділив голоси три на три щодо скарги заявника на стверджуване порушення рівності сторін, і чотири на два на користь відхилення його скарги на порушення права на вмотивоване судові рішення. В результаті, скарги були відхилені, оскільки суд не зміг досягти більшості у п'ять суддів по суті, як того вимагає закон. До складу пленарного засідання входило лише шість суддів, три посади були вакантними.

Другий заявник (компанія з продажу алкогольних напоїв) мав спір щодо власності на торговельну марку. Врешті решт, було подано конституційну скаргу, яка також була відхилена у зв'язку з відсутністю необхідної за законом кількості голосів. В цьому випадку до складу пленарного засідання входило сім суддів, дві посади були вакантними.

Обґрунтування рішень Конституційного Суду складалося лише з короткого опису відповідних правових принципів, результатів голосування і його підсумків.

Заявники скаржилися, що відхилення їхніх конституційних скарг через те, що Конституційний Суд не мав необхідної більшості, позбавило їх доступу до цього суду, що суперечить пункту 1 статті 6 Конвенції.

ЄСПЛ постановив, що **не було порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** щодо стверджуваної відсутності доступу до Конституційного Суду, оскільки:

1) Рівність голосів не може вважатися порушенням ст. 6 Конвенції за умови, що наслідки рівності голосів були чітко визначені в законі. Так, згідно з на-

ціональним законодавством Конституційний Суд приймав рішення більшістю від загального складу, якщо інше не передбачено законом. Кворум для розгляду справ на пленарних засіданнях Конституційного Суду був встановлений на рівні не менше двох третин від повного складу, тобто шість суддів. Якщо більшість голосів не набирається (п'ять голосів суддів), скарга вважається остаточно відхиленою з ефектом *res judicata*.

2) Вимога кваліфікованої більшості для прийняття рішень Конституційним Судом сама по собі не є порушенням права на доступ до суду. Такі вимоги не є рідкістю в конституційному судочинстві та можуть слугувати легітимним цілям (серед іншого, задля необхідності дотримання принципу презумпції конституційності актів або забезпечення нормативного авторитету рішень з чутливих питань конституційного права).

3) Голосування у справах заявників відбулося після повного обговорення судом на пленарному засіданні суті кожної скарги, що відповідає його звичайній практиці. Результати були чітко зазначені в кожному рішенні. Оскільки заявники не набрали встановленої більшості голосів, рішення у їхніх справах були остаточною.

4) Суд визнав, що за певних обставин вимога кваліфікованої більшості може призвести до ситуацій, які можуть викликати більш складні питання щодо доступу до суду. Так, в албанській правовій системі поєднання кворуму пленарного засідання Конституційного Суду (шість суддів) та вимоги кваліфікованої більшості (п'ять голосів, необхідних для встановлення порушення конституції) може призвести до ситуацій, коли скарги відхиляються, навіть якщо

більшість суддів проголосувала на користь окремого заявника (наприклад, 4–2 або 4–3 голосами на користь задоволення скарги). Такі занепокоєння можуть загостритися за обставин, коли Конституційний Суд може працювати протягом тривалого часу без повного складу суддів, як це було в Албанії після реформи системи правосуддя 2016 року та затримок із заповненням вакансій у судовій колегії. За таких сценаріїв особи, які шукають відшкодування за ймовірні порушення їхніх конституційних прав, можуть зіткнутися з особливо важкими шансами досягти необхідної більшості у п'ять суддів на свою користь і скасувати презумпцію конституційності; наприклад, більшість у п'ять з шести суддів буде необхідною для того, щоб переважати у складі з мінімальним кворумом у шість суддів.

Однак, у цій справі заявники не висунули жодних чітких аргументів у цьому напрямі. В обох випадках більшість членів Конституційного Суду проголосувала за відхилення їхніх скарг, а щодо однієї скарги голоси розділилися порівну. За цих обставин подальша оцінка цих питань не була виправданою.

При цьому, Суд **визнав порушення п. 1 ст. 6 Конвенції щодо права** заявників **на обґрунтоване рішення** Конституційного Суду.

Так, аргументація у справах заявників обмежувалася констатацією результатів голосування та його підсум-

ків (в т.ч. коротку вказівку у примітках на те, як голосував кожний суддя). Рішення не містили жодних обґрунтувань по суті справи, думок фактичної більшості (тобто суддів, які проголосували за відхилення скарг) або думок фактичної меншості (суддів, які проголосували за підтримку скарг). Як наслідок, заявники мали визначеність щодо остаточного відхилення їхніх конституційних скарг, але не щодо причин, з яких Конституційний Суд дійшов таких висновків. Тобто Конституційний Суд фактично відмовився надати будь-які аргументи по суті скарг. При цьому, Суд відхилив аргумент Уряду про те, що за вказаних обставин відповідні рішення Конституційного Суду означали підтримання аргументації судів нижчих інстанцій, особливо якщо скарги заявників стосувалися саме якості аргументації судів загальної юрисдикції або дотримання ними гарантій справедливого судового розгляду. Такий підхід був би особливо проблематичним у системі централізованого конституційного контролю, як це було, зокрема, в Албанії. Суди зобов'язані проводити належний розгляд і відповідати на основні аргументи, висунуті стороною у справі.

З точки зору субсидіарності, відсутність аргументації перешкоджала Суду в оцінці дотримання Конвенції за скаргами заявників.

Ключові слова: конституційна скарга, доступ до суду, обґрунтованість рішення.

9. Джері та інші проти Латвії (Djeri and others v. Latvia) від 18.07.2024, заяви №№ 50942/20, 2022/21

Заявники є громадянами або постійними резидентами-негромадянами Латвії. Це батьки та діти, які ідентифікують себе етнічними росіянами та говорять двома мовами.

Згідно із законодавством латиська мова є єдиною державною мовою. Однак після того, як Латвія знову стала незалежною державою, освіта продовжувала надаватися латиською та російською мовами, як це було за радянських часів. З часом освітні реформи призвели до збільшення кількості предметів, що викладаються латиською мовою, та більш широкого використання латиської мови в школах. Дошкільна освіта в Латвії є частиною загальної системи освіти та складається з двох окремих етапів: перший — для дітей раннього віку (від півтора до п'яти років) і другий — для дітей дещо старшого віку (від п'яти до семи років). Лише другий етап є обов'язковим. У 2018 році було прийнято нову постанову про дошкільну освіту, яка передбачала, що вивчення латиської мови має бути забезпечене протягом усього періоду дошкільної освіти дитини (з півторарічного до семирічного віку) в рамках інтегрованого навчального процесу, із застосуванням двомовного підходу з урахуванням розвитку дитини, а латиська

мова повинна використовуватися в повсякденному спілкуванні. При цьому, для дітей віком від п'яти років основною мовою спілкування на ігрових заняттях має бути латиська, за винятком цільових заходів, організованих з метою допомогти дітям опанувати мову та етнічну культуру меншини. Ці вимоги стосувалися загальних і спеціальних програм дошкільної освіти для меншин, в тому числі дітей з особливими потребами. У 2020 році Конституційний Суд не встановив порушень щодо цих нововведень.

У цій справі Конституційний Суд зазначив, що Конституція не містила права на освіту мовою за власним вибором. Разом з тим, він дійшов висновку, що право на освіту, закріплене в ст. 112 Конституції, охоплювало обидва етапи дошкільної освіти (обидва є частиною загальної системи освіти в Латвії), і розглянув відповідні аргументи заявників з точки зору позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення якісної освіти. Таким чином, вбачалось, що стосовно права меншин на освіту Конституція Латвії забезпечувала вищий рівень захисту, ніж Конвенція, яка не містить конкретного положення щодо прав меншин, окрім заборони дискримінації за ст. 14 Конвенції. Такий підхід повністю

відповідав ст. 53 Конвенції, яка дозволяє державам-учасницям приймати більш широке тлумачення, що тягне за собою посилення захисту прав і свобод в рамках відповідних національних правових систем. Проте висновки Конституційного Суду не могли розглядатися як такі, що розширюють сферу дії відповідного положення Конвенції.

Як і у справах [Valiullina and others v. Latvia](#) та [Džibuti and others v. Latvia](#), Суд вважав, що ст. 2 Протоколу № 1 до Конвенції не включає право на доступ до освіти певною мовою. Відповідно, **ст. 2 Протоколу № 1 до Конвенції не була застосовною** у цій справі окремо. Крім того, Суд додав, що не всі послуги, пов'язані з освітою або доглядом, що надаються дітям у дуже ранньому віці державними або муніципальними органами, підпадають під дію ст. 2 Протоколу № 1 (це залежить від віку дітей, мети, яку ці послуги прагнуть досягти й від того, чи є вони обов'язковими, чи добровільними у відповідній країні).

Проте Суд розглянув справу у контексті ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 2 Протоколу № 1 до Конвенції.

Так, Суд встановив, що відповідні зміни законодавства стосувалися дітей, зарахованих до всіх державних і приватних дошкільних закладів, і були спрямовані на відновлення використання латиської мови як мови навчання та єдності системи освіти в Латвії, щоб сприяти рівному доступу учнів до державної системи освіти. Крім того, в більш широкому сенсі, вони були спрямовані на усунення наслідків сегрегації в освіті, що існувала за радянського режиму.

При цьому, після цих змін російськомовні учні, такі як діти заявників, зараховані до програм дошкільної освіти, більше не могли здобувати освіту, де значна частина навчальної програми викладалася російською мовою. Російськомовні та латиськомовні учні на одному і тому ж етапі дошкільної освіти (незалежно від того, яку школу вони відвідували або за якою освітньою програмою навчалися) були зобов'язані дотримуватися навчальної програми, яка робила акцент на використанні латиської мови. І хоча не було встановлено конкретних пропорцій латиська мова мала бути основною мовою спілкування на ігрових заняттях у дошкільних навчальних закладах з п'ятирічного віку. Таким чином, російськомовні учні та латиськомовні учні опинилися у релевантно подібній ситуації щодо здобуття дошкільної освіти після внесення змін. При цьому, вказані цілі змін законодавства були визнані Судом легітимними.

Щодо пропорційності, посилаючись на свої висновки у справах [Valiullina and others v. Latvia](#) та [Džibuti and others v. Latvia](#), Суд постановив, що держави мають широку свободу розсуду в організації своїх систем освіти, особливо щодо мови навчання. Що стосується дошкільної освіти, з одного боку, міжнародні рекомендації підкреслюють важливість раннього навчання рідною

мовою для загального особистісного та когнітивного розвитку дітей. З іншого боку, в контексті дошкільної освіти для дітей віком від п'яти до семи років практика держав-членів Ради Європи є досить різноманітною. Початкова освіта, яка забезпечує базові навички грамотності та рахунку, інтеграцію дитини в суспільство та її перший досвід у ньому, є обов'язковою в більшості країн. Однак, цього не можна сказати про дошкільну освіту, яка, хоча і має на меті підготувати учнів до початкової освіти, є обов'язковою лише в половині держав-членів Ради Європи. Відповідно, свобода розсуду держав є дещо ширшою щодо дошкільної освіти.

Разом з тим Суд врахував наступні обставини, в тому числі встановлені Конституційним Судом у цій справі:

- 1) Сторони у цій справі погодилися, що двомовний підхід на другому етапі дошкільної освіти (для дітей віком від п'яти до семи років), принаймні певною мірою, вимагався відповідно до раніше застосовного регулювання, яке запроваджувало уніфіковані моделі та шаблони для дошкільної освіти (з 2012 року). Таким чином, ще за шість років до реформи 2018 року Уряд вжив певних заходів для забезпечення того, щоб діти раннього віку (від п'яти до семи років) мали змогу спілкуватися та розвивати знання не лише рідної мови, а й латиської, яку вони повинні були вивчати щодня.
- 2) З 2014 року було створено кілька робочих груп і рад, які обговорювали питання, що стосуються не лише навчальної програми, але й вивчення латиської мови на дошкільному рівні. Новий підхід і навчальна програма були протестовані в кількох дошкільних закладах у різних регіонах, перш ніж їх було офіційно представлено на розгляд Кабінету Міністрів і прийнято у формі постанови. Під час консультацій та громадських обговорень зацікавлені сторони, в тому числі групи меншин, могли брати участь і висловлювати свої думки.
- 3) Акцент на ігрових заняттях латиською мовою та на освіті, що ґрунтується на розвитку компетентностей (здібностей), в цілому, є особливо важливим. Зокрема, другий етап дошкільної освіти спрямований на підготовку дітей молодшого віку до початкової освіти та більш формального шкільного навчання, що було б складно без достатнього знання державної мови. При цьому, можливість використання двох або більше мов була збережена не тільки для дітей віком від півтора до п'яти років (перший етап дошкільної освіти), але й для дітей віком від п'яти до семи років (другий етап дошкільної освіти; тематичні заходи, свята тощо, а також недільні школи та позашкільна освіта).
- 4) На дошкільні заклади покладалося завдання щодо вжиття додаткових заходів підтримки для тих дітей,

яким, можливо, доведеться адаптуватися до нової ситуації та покращення їх знань державної мови.

- 5) Твердження заявників про зниження якості дошкільної освіти були необґрунтованими. Конституційний Суд встановив, що в Латвії існує механізм моніторингу якості освіти, і Суду не було надано жодних доказів для протилежних висновків з цього приводу.

Таким чином, відновлюючи використання латиської мови як мови навчання та поступово впроваджуючи освітню реформу щодо дошкільної освіти, держава не вийшла за межі свободи розсуду, оскільки зберегла можливість російськомовних учнів вивчати свою мову та зберігати свою культуру та ідентичність на другому етапі дошкільної освіти. Таким чином, різниця у ставленні відповідала переслідуючим легітимним цілям, була пропорційною і не становила дискримінації за мовною ознакою.

Відповідно, **порушення ст. 14 у поєднанні зі ст. 2 Протоколу № 1 до Конвенції не було.**

Щодо російськомовних учнів з інвалідністю, Суд зазначив, що всі діти можуть мати особливі освітні потреби, незалежно від їхньої рідної мови та приналежності до меншин. Розумне пристосування, як воно розуміється у значенні, наданому йому ст. 2 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, складається з «необхідних і підходящих модифікацій і коректив, що не створюють не-пропорційного або надмірного тягаря, коли це необхідно в конкретному випадку».

Латвійська правова система забезпечує право на освіту для дітей з інвалідністю у формі інклюзивної освіти. Діти з інвалідністю можуть здобувати освіту за спеціальною освітньою програмою або за загальноосвітньою програмою. Спеціальна освітня програма може мати одну з таких форм: (i) загальноосвітній клас; (ii) спеціальний клас або група в загальноосвітньому навчальному закладі; або (iii) спеціальний навчальний заклад. Якщо дитина з інвалідністю навчається за загальноосвітньою програмою, навчальний заклад повинен забезпечити відповідні заходи підтримки та скласти індивідуальний навчальний план.

У цій частині скарги одна із заявників отримала доступ до форми дошкільної освіти, яка була пристосована до специфічних потреб дітей з порушеннями мовлення, як було у її випадку. При цьому, не було надано жодної інформації про конкретну ситуацію такої заявниці або щодо труднощів, з якими вона стикалась і які не були вирішені національними органами. Крім того, не стверджувалось, що держава не виконала свій обов'язок щодо забезпечення розумного пристосування чи не надала необхідну підтримку.

Суд не виключав ймовірності того, що можуть існувати певні конкретні обставини, за яких принцип розумного пристосування може вимагати від держави забезпечення того, щоб учні з інвалідністю отримували певну частину дошкільної освіти рідною мовою, з огляду на легітимну мету ефективної підготовки дітей до початкової школи. Однак, в цій частині заявники не змогли довести наявність дискримінації. Держава-відповідач вжила низку заходів для забезпечення механізмів підтримки дітей з інвалідністю. Такі механізми не обмежувалися загальними заходами та формами підтримки (такими як спеціальні програми для дітей з інвалідністю), але також включали індивідуальні підходи (такі як індивідуальні навчальні плани) для задоволення будь-яких конкретних освітніх потреб. Дійсно, вимога використовувати латиську мову як основну мову спілкування на ігрових заняттях у дошкільних навчальних закладах з п'ятирічного віку поширювалася на всіх дітей. Однак, як Суд вже встановив, це не означало, що рідна мова дітей, які належать до меншин, не могла використовуватися. Обидві групи учнів (російськомовні діти з інвалідністю та російськомовні діти без інвалідності) могли вивчати свою рідну мову в рамках системи освіти в Латвії.

Отже, в цій частині скарги також не було встановлено дискримінації, відповідно, **не було порушення ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 2 Протоколу № 1 до Конвенції.**

Ключові слова: право на освіту, дошкільна освіта, мова дошкільної освіти, дискримінація

10. Жданок проти Латвії № 2 (Ždanoka v. Latvia (No. 2)) від 25.07.2024, заява № 42221/18

У 1991 році через два дні після проголошення незалежності Латвії комуністична партія була оголошена неконституційною, а наступного місяця офіційно розпущена. У 1998 і 2002 роках заявниці було заборонено балотуватися на парламентських виборах на підставі положення закону про парламентські вибори, яке забороняло особам, які «брали активну участь» у діяльності комуністичної партії Радянського Союзу (комуніс-

тичної партії Латвії) після 13.01.1991 р., висувати свої кандидатури або бути обраними до парламенту (Сейму). «Активна участь» заявниці в комуністичній партії Латвії після вказаної дати була встановлена цивільною колегією Верховного Суду в остаточному рішенні у 1999 році. При цьому, у 2000 році Конституційний Суд визнав обмеження конституційним, однак зазначив, що вираз «брали активну участь» слід тлумачити су-

воро, як такий, що стосується лише тих, хто фактично намагався відновити колишній радянський режим, а не будь-якої особи, яка мала формальне членство в партії після визначеної дати. У 2006 році ЄСПЛ у складі Великої Палати дійшов висновку, що в конкретному історичному та політичному контексті Латвії оскаржуване законодавче обмеження, застосоване до заявниці, не було ані свавільним, ані непропорційним, відповідно її право не було порушено (див. рішення у справі [Ždanoka v. Latvia](#)). В подальшому парламент Латвії кілька разів обговорював пропозиції опозиції скасувати відповідні обмеження, однак врешті решт їх відхилив. Конституційний Суд також переглядав своє попереднє рішення двічі (у 2006 та 2018 роках), в тому числі за скаргою заявниці, та підтвердив конституційність обмеження.

У 2018 році за результатами розгляду матеріалів спецслужб, які заявниця відмовилась прокоментувати, Центральна виборча комісія виключила її з виборчого списку партії «Латвійський союз росіян» (подавалась за № 1) на підставі вищезазначеного обмеження. Оскарження такого рішення було безуспішним. Разом з тим, в період 2004–2024 рр. заявниця була депутатом Європарламенту.

ЄСПЛ постановив, що вилучення імені заявниці зі списку кандидатів від її партії під час виборів до парламенту становило втручання у її право, передбачене ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції. Таке втручання було передбачено двома актами: законом про парламентські вибори, який визнавав такою, що не має права бути обраною, будь-яка особа, яка брала «активну участь» у комуністичній партії, а також рішенням Конституційного Суду від 2018 року, яке звучило сферу застосування відповідного положення, додавши другий критерій — «загрожувала та продовжує загрожувати незалежності Латвійської держави та принципам демократичної правової держави». На думку Суду, оскаржуване обмеження було достатньо передбачуваним і законним та переслідувало цілі, сумісні з принципом верховенства права та загальними цілями Конвенції, а саме захист незалежності держави, демократичного ладу та національної безпеки.

Що стосується пропорційності, Суд повторив висновки Великої Палати у справі [Ždanoka v. Latvia](#), зокрема: 1) основною метою обмеження було не покарання, а захист цілісності демократичного процесу від ризиків відновлення тоталітарного режиму; 2) теперішня та попередня поведінка заявниці не мала значення, а мало значення її поведінка під час боротьби за збереження незалежності проти радянської загрози; 3) заявниця не заявляла про дистанціювання від антидемократичної позиції комуністичної партії Латвії радянських часів; 4) вона скористалася перевагами незалежного, змагального процесу при розгляді її справи національними органами влади, але не змогла спростувати до-

кази, що свідчили проти неї. При цьому, Велика Палата постановила, що Латвія мала періодично переглядати оскаржуване обмеження.

Суд зазначив, що він не діє у вакуумі, і при оцінці дотримання державними органами своїх зобов'язань за Конвенцією та протоколами та аналізі пропорційності втручання має врахувати загальний контекст справи як на національному, так і на міжнародному чи регіональному рівнях. Зокрема, Латвія є сусідньою державою з Російською Федерацією, яка у 2008 році вторглася в Грузію, з 2014 року встановила військовий та політичний контроль над частиною України, а у 2022 році здійснила повномасштабне вторгнення в неї, після чого її було виключено з Ради Європи. І хоча вторгнення у 2022 році сталося після подання скарги заявницею, тим не менш, воно було невід'ємною частиною чітко вираженої тенденції розвитку подій після 2006 року, що мало значення для цілей цієї справи.

В контексті перегляду оскаржуваного обмеження Сейм тричі відхилив пропозиції про скасування обмеження в період між 2007 і 2010 роками. Однак, після цього більше не було спроб його скасувати. Хоча за інших обставин Суд міг вважати таку обмежену діяльність невинуватою і здатною схилити чашу терезів на користь встановлення порушення, він не міг дійти такого висновку в конкретному і чутливому контексті цієї справи з огляду на те, що «більшої стабільності», якою користувалася Латвія (і Європа в цілому), на яку посилювалася Велика Палата у попередній справі заявниці у 2006 році, більше не існує. Крім того, Суд взяв до уваги, що Конституційний Суд з огляду на час, що минув, і зміну ситуації, провів новий розгляд оскаржуваного обмеження у 2018 році.

За таких обставин Суд не міг не визнати, що в період після ухвалення рішення Великої Палати Латвія мала все більше законних підстав для побоювання за свою безпеку, територіальну цілісність і демократичний порядок, і це вимагає ще ширшої свободи розсуду при захисті таких цінностей. Оскільки критерії обмеження, визначені законом та рішенням Конституційного Суду, відображали високий рівень нелояльності громадськості та загрози захищеним цінностям, воно не було ані свавільним, ані необґрунтованим.

Крім того, такий підхід держави в цьому питанні був послідовним, зокрема, особи, на яких поширюється відповідне законодавство, також зіштовхуються з подібними обмеженнями в інших життєво важливих і чутливих сферах (наприклад, під час виборів до місцевих рад, обрання на посаду глави держави, призначення членів кабінету міністрів, вступу на службу в державних органах, в тому числі безпекових тощо).

Всупереч твердженням заявниці, Суд не вважав, що її було усунуто від участі у виборах через просту незгоду з чинним урядом щодо політики у тій чи іншій сфері,

оскільки їй право висловлювати таку незгоду у будь-який законний спосіб ніколи не ставилося під сумнів. Оскаржуване обмеження не забороняло відповідній особі брати активну участь у діяльності політичних партій та об'єднань. Зокрема, заявниця була членом Європейського Парламенту з 2004 до 2024 року.

Що стосується процесуального аспекту права заявниці, вона не змогла продемонструвати, чому і в який спосіб аргументація Центральної виборчої комісії була свавільною, *ultra vires* або такою, що суперечить закону. Хоча певні формулювання комісії могли вважатися дещо розмитими та нечіткими, за конкретних обставин справи та з огляду на публічний профіль заявниці, в тому числі підтримку дій Російської Федерації на Кримському півострові, Суд визнав, що наведені комісією

підстави були достатніми для цілей ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції. При цьому, заявниця мала можливість оскаржити рішення в змагальному процесі у регіональному адміністративному суді, в якому, серед іншого, їй було забезпечено достатні процесуальні гарантії проти свавілля.

З огляду на всі вищевказані обставини Суд дійшов висновку, що, позбавивши заявницю права балотуватися на парламентських виборах, національні органи влади не вийшли за межі своєї свободи розсуду. Отже, **порушення ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції не було.**

Ключові слова: парламентські вибори, обмеження права балотуватися.

11. М.А. та інші проти Франції (M.A. and others v. France) від 25.07.2024, заяви №№ 63664/19, 64450/19, 24387/20, 24391/20, 24393/20

Заявниками були 261 секс-працівник, чоловіки та жінки різних національностей, які займалися секс-працею (проституцією), що не було заборонено у Франції. Вони скаржилися на законодавство від 2016 року, яким було криміналізовано купівлю сексуальних послуг без винятку. Зокрема, вони заявляли, що запровадження такого закону вимагало від них вдаватися до підпільних і небезпечних методів зустрічі з клієнтами. Це збільшувало ризик зазнати насильства, ставило під загрозу їхнє здоров'я і благополуччя, а також підривало їхню особисту автономію і сексуальну свободу.

ЄСПЛ визнав, що криміналізація купівлі сексуальних послуг становила втручання у право заявників на повагу до їхнього приватного життя, а також у право на особисту автономію та сексуальну свободу. Таке втручання було передбачено законом. Запроваджуючи відповідальність осіб, які купували сексуальні послуги, законодавець прагнув позбавити тих, хто живе за рахунок доходу від проституції, джерел прибутку, а також побороти таку діяльність та торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації (злочинною діяльністю, що ґрунтується на примусі та поневоленні людини) і, таким чином, забезпечити захист людської гідності від таких форм поневолення та гарантувати конституційну мету забезпечення громадського порядку та запобігання злочинності. Суд вже вказував, що вважає проституцію несумісною з правами та гідністю людини, коли ця діяльність є примусовою. Він також неодноразово підкреслював важливість боротьби з торгівлею людьми та мережами проституції, а також зобов'язання держав-учасниць Конвенції захищати жертв. У зв'язку з цим Суд визнав законними цілі криміналізації купівлі сексуальних послуг, а саме: забезпечення громадського порядку і безпеки, запобігання злочинам і захист здоров'я, прав і свободи інших осіб.

Що стосується свободи розсуду держави, як і деякі інші держави-члени, Франція обрала «аболіціоністський» підхід до проституції. Згідно з ним проституція вважається несумісною з гідністю людської особистості, але не забороняється і не регулюється, на відміну від сутенерства, яке підлягає кримінальному покаранню. В інших державах-членах правове регулювання, що регулювало проституцію, було ближчим до «прогібіціонізму» (проституція була заборонена, а особи, які займалися проституцією, та їхні потенційні клієнти підлягали покаранню) або до «регуляторної» моделі (проституція, включаючи експлуатацію проституції повнолітніх, була толерована і регулювалася). Однак, досі немає консенсусу ні серед держав-членів Ради Європи, ні навіть серед різних міжнародних організацій, які вивчають це питання, щодо найкращого підходу. Щоправда, з суто нормативної точки зору Франція перебувала в Європі в меншості. За винятком Швеції, Норвегії, Ірландії, Ісландії та, частково, Сполученого Королівства (Північної Ірландії), жодна інша держава-член Ради Європи до цього часу не зробила вибір на користь «скандинавської моделі», що ґрунтується на криміналізації купівлі сексуальних послуг (боротьба з проституцією шляхом перекриття попиту, який живить мережі проституції та торгівлі людьми). Однак це відносно недавні реформи, і відповідні питання обговорюються в інших державах-членах, деякі з яких все ще перебувають на стадії криміналізації самих осіб, які займаються проституцією. Звернення до загальної та абсолютної криміналізації купівлі сексуальних послуг як засобу боротьби з торгівлею людьми наразі є предметом палких дебатів, що викликає широкі розбіжності в думках як на європейському, так і на міжнародному рівні, без формування поки що чіткої позиції. Таким чином, Суд дійшов висновку, що держава-відповідач

повинна мати широку, якщо не необмежену, свободу розсуду в цій сфері.

Щодо пропорційності втручання, Суд був повністю обізнаний про незаперечні труднощі та ризики, на які наражаються особи, що надають сексуальні послуги за винагороду, під час своєї діяльності. Тим не менш, хоча застосування закону було предметом постійного контролю з боку зацікавлених сторін на місцях, не було єдиної думки щодо того, чи були негативні наслідки, описані заявниками, які вже існували та спостерігалися до прийняття закону, прямим результатом застосування цього закону або наслідком інших причин. Крім того, Суд не залишив поза увагою той факт, що принцип особистої автономії включає право вільно обирати спосіб реалізації своєї сексуальності та зачіпає фундаментальний аспект індивідуальної ідентичності. Однак, його не переконали аргументи заявників про те, що можливість займатися проституцією, вільно і за умови попередньої домовленості між дорослими, зачіпає елементи, які сягають самого серця приватного життя і виправдовують додатковий рівень захисту, наприклад, зменшення свободи розсуду з боку держави. По суті, заявники скаржилися на неможливість через оскаржуваний закон займатися проституцією як професією і у зв'язку з цим посилалися на приклади країн, які регулюють її так само як і будь-яку іншу економічну діяльність.

Криміналізація купівлі сексуальних послуг була частиною комплексного підходу до боротьби з проституцією, передбаченого законом. Він був прийнятий в результаті тривалого і складного законодавчого процесу, який був ініційований після попередніх парламентських слухань на відповідну тему і був частиною більш загальних дискусій про різні методи боротьби з насильством щодо жінок. Доповіді за результатами тривалих досліджень свідчать про те, що явище проституції є різноманітним, складним і еволюціонуючим, і жодна державна політика нині в інших державах, не була стійка до суперечок (полеміки).

Усвідомлюючи труднощі та наявність різних думок, законодавчий орган зробив вибір, який став результатом ретельного парламентського розгляду всіх культурних, соціальних, політичних і правових аспектів заходів для регулювання надзвичайно складного явища, яке порушує дуже чутливі морально-етичні питання. Криміналізація купівлі сексуальних послуг, безсумнівно, була частиною всебічного підходу, що ґрунтувався на чотирьох основних напрямках: скасування будь-якого правового положення, яке могло заохочувати проституцію без її фактичної заборони; запровадження заходів для захисту осіб, які займаються проституцією, зокрема, криміналізація сексуальної експлуатації інших осіб; заходи, спрямовані для запобігання того, щоб люди ставали повіями; підтримка реабілітації осіб,

які займаються проституцією, але бажають припинити таку діяльність.

Метою декриміналізації осіб, які займаються проституцією, було подолання соціальної стигми та розширення доступу до прав і всіх доступних заходів захисту для таких осіб. У поєднанні з криміналізацією купівлі сексуальних послуг цей захід також сприяв зміні балансу сил між повіями та їхніми клієнтами, позиціонуючи перших як жертв і дозволяючи їм повідомляти про клієнтів у разі насильства, оскільки відтепер саме клієнт мав бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Цей же закон додав осіб, які займаються проституцією, в тому числі на нерегулярній основі, до переліку вразливих груп населення, що тягне за собою більш суворе покарання за зґвалтування, насильство або сексуальну агресію щодо них. Загалом, боротьба зі стигматизацією та стереотипами, з якими стикаються особи, які займаються проституцією, в тому числі з боку поліції, була важливим аспектом при розробці законопроекту, і вважалася необхідною для забезпечення кращого доступу до захисту, зокрема, якщо вони зазнають насильства. Окрім заходів, спрямованих на підтримку осіб, які бажають припинити таку діяльність, закон посилив державну політику щодо зменшення ризиків для здоров'я в інтересах усіх секс-працівників шляхом запровадження спеціальних заходів, спрямованих на покращення доступу до прав та загальної медичної допомоги для осіб, які продовжують займатися цією діяльністю, а також шляхом забезпечення того, щоб вони не були покинуті напризволяще. Крім того, загальна й абсолютна криміналізація купівлі сексуальних послуг також була задумана як засіб боротьби з проституцією неповнолітніх, оскільки закон також передбачав додаткові заходи, такі як просвітницькі кампанії, особливо в школах, з метою запобігання залученню нових осіб до проституції. Нарешті, аболіціоністський підхід держави був спрямований на поступове викорінення проституції, пропонуючи альтернативи секс-працівникам без заборони такої діяльності, яка залишалася законною і толерованою. Тому Суд не переконав аргумент заявників про те, що збереження статусу «самозайнятої особи» для осіб, які продовжують займатися проституцією, підірве узгодженість загального підходу, запровадженого законом.

Недостатність виділених ресурсів відповідальним адміністративним органам і відсутність послідовності в реалізації запроваджених заходів на всій території країни не були підставою для того, щоб поставити під сумнів вибір законодавця, який був спрямований на далекосяжні суспільні зміни, наслідки яких стануть повністю очевидними лише з часом. Влада усвідомлювала всі відповідні недоліки, які могли скомпрометувати обраний підхід в цілому.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що держава-відповідач встановила справедливий баланс між конкурую-

чими інтересами та не перевищила межі свободи розсуду. Отже, **порушення ст. 8 Конвенції не було**.

Тим не менш, національні органи влади були зобов'язані постійно переглядати обраний підхід, особливо з огляду на загальну й абсолютну заборону купівлі сексуальних послуг, з метою його коригування згідно з розвитком європейських суспільств і міжнародних

стандартів у цій сфері, а також адаптації до конкретних наслідків застосування такого законодавства в тій чи іншій конкретній ситуації.

Ключові слова: проституція, легалізація проституції, криміналізація купівлі сексуальних послуг, аболіціоністський підхід, скандинавська модель.

12. Коусо Пермуї проти Іспанії (Couso Permuí v. Spain) від 25.07.2024, заява № 2327/20

У 2003 році брат заявника, іспанський оператор, під час висвітлення військового вторгнення до Іраку загинув в м. Багдад внаслідок танкового пострілу американськими військовими, спрямованого на готель, в якому він знаходився. За заявою заявника та інших родичів загиблого в Іспанії було розпочато кримінальне провадження, що включало цивільний позов про компенсацію, проти трьох американських військовослужбовців.

На час подій законодавство встановлювала режим абсолютної та необмеженої універсальної юрисдикції щодо тяжких злочинів, скоєних за межами території Іспанії. У 2009 році до цього положення були внесені зміни, які обмежили універсальну юрисдикцію вимогою певного зв'язку або відношення до Іспанії. Оскільки загиблий мав іспанське громадянство, провадження у справі продовжилось. Однак, у 2014 році законодавством було запроваджено нові критерії, які дозволяли переслідування іноземних громадян за воєнні злочини, скоєні за межами Іспанії, лише у разі якщо останні перебували на території Іспанії. Громадянство жертви більше не було достатнім критерієм. При цьому, новий закон містив перехідне положення, згідно з яким справи, що перебували на розгляді на момент набуття ним чинності, будуть тимчасово припинені доки нові запроваджені критерії не будуть дотримані. Оскільки провадження у справі заявника не відповідало цим критеріям, суди вирішили, що більше не мають юрисдикції продовжувати розслідування вбивства брата заявника, і припинили провадження.

У своїй практиці Суд вже зазначав, що не є безпідставною вимога держави про наявність певних зв'язків з цією державою для визнання її універсальної цивільної юрисдикції щодо переслідування за певні правопорушення.

По-перше, згідно з пояснювальною запискою до нового закону, реформа мала на меті чітко визначити (відповідно до принципу законності та з метою посилення правової визначеності) справи, щодо яких іспанські суди мають юрисдикцію розслідувати та розглядати злочини, вчинені за межами її території. У зв'язку з цим Суд визнав, що екстериторіальна юрисдикція має винятковий характер і повинна бути ретельно вста-

новлена. По-друге, Уряд також вказав на ризик переважання судів, яке могло виникнути внаслідок зловживання судовими процесами на основі «абсолютної» моделі необмеженої універсальної юрисдикції незалежно від існування будь-якого зв'язку з Іспанією, а також на практичні труднощі, з якими могли зіштовхнутися суди, намагаючись наводити докази. По-третє, Конституційний Суд, відхиляючи клопотання заявника про застосування процедури ампаро, дійшов висновку, що необхідність фізичної присутності ймовірних злочинців на території Іспанії для визнання її юрисдикції щодо злочинів, скоєних за кордоном, була спрямована на забезпечення ефективності кримінального переслідування. Всі зазначені аргументи разом могли розглядатися як такі, що становлять переважаючу причину суспільного інтересу.

Щодо пропорційності запровадженого обмеження, Суд зазначив, що держава користується певною свободою розсуду при регулюванні питання доступу до суду у подібних випадках, обсяг якої, серед іншого, залежить від відповідного міжнародного права. Дійсно, держави, які, як Іспанія, надали своїм судам юрисдикцію розглядати позови про відшкодування за воєнні злочини або інші міжнародні злочини, ввели в дію широкий консенсус у міжнародному співтоваристві щодо існування права жертв таких злочинів на належне та ефективне відшкодування, у тому числі коли їхні позови ґрунтуються на діяннях, вчинених поза межами географічних кордонів відповідної держави. Женевська конвенція 1949 року про захист цивільного населення під час війни, сторонами якої були Іспанія, Ірак та Сполучені Штати Америки, встановила імперативну модель універсальної юрисдикції, яка накладає на будь-яку державу, що підписала конвенцію, зобов'язання виявляти воєнних злочинців, якщо вони перебувають на її території, і притягати їх до відповідальності та судити за характером злочину, незалежно від місця, де відбулися події, і громадянства обвинувачуваних. Така юрисдикція, однак, не поширюється на зобов'язання держав розшукувати воєнних злочинців за межами своєї території, а також застосовувати юрисдикцію для переслідування і суду над ними за відсутності елементів зв'язку.

Суд заявив, що він у жодному разі не вказував, яким чином зобов'язання, встановлені у відповідних положеннях вказаної Женевської конвенції, мають бути імплементовані в національне законодавство, або що вони мають бути поширені за межі територіальних кордонів держав-учасниць. Він також не мав на увазі, що необмежена модель універсальної юрисдикції є найбільш адекватним правовим режимом для розслідування, переслідування та судового розгляду міжнародних злочинів. При цьому, він визнав, що наявність обов'язку провести розслідування або передати справу іншій Високій Договірній Стороні для його здійснення згідно з міжнародним правом, відображає тяжкість відповідного злочину. Однак, з міжнародного права або Конвенції не вбачається, що Договірні держави зобов'язані набути універсальної цивільної юрисдикції.

У цій справі розслідування тривало деякий час після набуття чинності законодавством 2014 року, оскільки слідчий суддя спочатку вважав, що нові положення суперечать вказаній Женевській конвенції. Таке рішення було підтверджено пленарним засіданням кримінальної палати Вищого суду Іспанії, а також Верховним Судом. Таким чином, не можна було стверджувати, що втручання законодавчої влади (лише тому, що закон застосовувався до справ, які перебували на розгляді) зробило безперспективним будь-яке продовження судового розгляду.

Протягом періоду застосовності абсолютної юрисдикції, вона була ефективно реалізована: 1) Заявник мав можливість подати свої скарги до суду; 2) Слідчим суддею було зібрано багато доказів на запити; 3) Було проведено дуже ретельне кримінальне розслідування з метою встановлення фактів, необхідних для пред'явлення звинувачень і притягнення до відповідальності стверджуваних виконавців вбивства, а також з'ясування того, чи був цей злочин розслідуваний і міг бути переслідуваний в Сполучених Штатах Америки або Іраку; 4) Національні суди також звернулися до влади Іраку з проханням про судову співпрацю, однак остання не надала конкретної інформації про те, чи ведеться судовий розгляд у зв'язку з відповідними подіями; 5) Судова комісія навіть здійснила виїзд на місце події в м. Багдад.

Разом з тим, на стадії розслідування було зроблено висновок, що в будь-якому випадку неможливо було перейти до судового розгляду, оскільки влада Сполучених Штатів Америки не видасть обвинувачених військовослужбовців, а законодавство Іспанії не дозволяло здійснювати заочний судовий розгляд.

Справу було закрито лише після того, як Верховний суд Іспанії виніс перше рішення в іншій подібній справі, розтлумачивши нові положення таким чином, що юрисдикція судів Іспанії могла бути застосованою лише у випадку, якщо стверджувани злочинці перебувають в Іспанії, а громадянство жертви більше не було достатнім для встановлення юрисдикційного зв'язку, і це стосувалось справ, що перебували на розгляді. ЄСПЛ вважав, що висновки національних судів про відсутність юрисдикції не були свавільними або явно необґрунтованими. Таке тлумачення відповідало меті відповідного закону (обмежити судові розгляди на основі універсальної юрисдикції тими справами, які мають достатній зв'язок з Іспанією) і було в межах свободи розсуду держави.

Крім того, національні суди лише тимчасово припинили провадження, з можливістю відновлення у разі прибуття обвинувачених до Іспанії.

Щодо права на доступ в контексті цивільної сторони кримінального провадження, заявник не стверджував, що існували будь-які перешкоди у поданні цивільного позову поза межами кримінального провадження. Відповідно, висновок судів Іспанії про відсутність у них юрисдикції розглядати цивільний позов, який був частиною кримінального провадження, не був непропорційним переслідуванням цілям.

Цей висновок не ставив під сумнів широкий консенсус у міжнародному співтоваристві щодо права жертв міжнародних злочинів (як це визначено, зокрема, у Женевських конвенціях 1949 року та Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1998 року) на отримання належного та ефективного відшкодування, або той факт, що держави заохочуються до реалізації цього права шляхом надання своїм судам юрисдикції розглядати відповідні позови про відшкодування шкоди (у тому числі якщо такі позови ґрунтуються на подіях, що відбулися за межами їхніх географічних кордонів).

Не видавалося нерозумним для держави, яка встановила універсальну юрисдикцію, ставити її здійснення в залежність від наявності певних пов'язаних факторів або юрисдикційних зв'язків з цією державою.

Таким чином, ЄСПЛ постановив, що **порушення п. 1 ст. 6 Конвенції не було.**

Ключові слова: воєнні злочини, універсальна юрисдикція, злочин, вчинений поза межами країни, критерії юрисдикції національних судів

13. Намік Юксель проти Туреччини (Namik Yüksel v. Türkiye) від 27.08.2024, заява № 28791/10

Заявник і його дружина були визнані винними в пособництві терористичній організації та засуджені до

3,9 років позбавлення волі. Дружина заявника відбувала покарання разом з їхнім чотирирічним сином. За

клопотанням заявника його перевели до тієї ж в'язниці з метою підтримання контакту з сім'єю. Він скаржився на те, що його клопотання про надання можливості більше часу проводити з сином були відхилені.

Суд нагадав, що у справах, пов'язаних з піклуванням про дітей та обмеженням контактів, інтереси дитини повинні мати пріоритет над усіма іншими міркуваннями. У випадках, коли сім'я перебуває під вартою, в той час, як взаємна насолода батьків і дітей товариством один одного є фундаментальним елементом сімейного життя, з цього не можна було зробити висновок, що сам факт збереження сімейної одиниці обов'язково гарантує повагу до права на сімейне життя. Крім того, ст. 8 Конвенції вимагає від держав брати до уваги інтереси ув'язненого і членів його сім'ї та оцінювати їх не з точки зору широких загальних положень, а з урахуванням конкретної ситуації.

Разом з тим, питання контакту з дитиною, обоє батьків якої перебувають під вартою, не було чітко врегульовано у відповідних міжнародних актах, згідно з якими найкращі інтереси дитини повинні бути першочерговим фактором у всіх діях відносно неї. Право дитини, яка розлучена з одним або обома батьками, підтримувати особисті стосунки та прямий контакт з обома батьками на регулярній основі, за винятком випадків, коли такий контакт суперечить найкращим інтересам дитини, є загальним принципом, про який йдеться у Конвенції ООН з прав дитини та міжнародних стандартах, що містять принципіві вказівки щодо утримання дітей у в'язниці разом з їхніми ув'язненими батьками (Правила ООН стосовно поводження з ув'язненими жінками і засобів покарання для жінок-правопорушниць без позбавлення їх свободи, Рекомендація СМ/Рес (2018) 5 Комітету Міністрів РЄ про права дітей ув'язнених батьків).

Заявник та його дружина на час подій відбували покарання у вигляді позбавлення волі після засудження за підбурювання та пособництво терористичній організації. Національні органи влади задовольнили прохання дружини заявника та помістили її та їхнього сина до секції в'язниці, яка була призначена для ув'язнених, засуджених за звичайні злочини, а не за злочини, пов'язані з тероризмом (хоча вона відбувала покарання саме за вчинення такого злочину). Прохання заявника про переведення до в'язниці, в якій перебувала його дружина та син, також було задоволено. Після переведення на клопотання заявника про контакти з сином наглядова комісія в'язниці з гуманних міркувань, вирішила, що він може мати побачення з сином протягом однієї години один раз на тиждень у зоні для побачень,

а також батьки і дитина можуть зустрічатися протягом однієї години під час щомісячних побачень. У цьому контексті, хоча за встановленими правилами ув'язнені мали право на побачення з членами своєї сім'ї лише один раз на місяць, рішення наглядової комісії встановлювало для заявника та його сина більшу кількість побачень — чотири рази на місяць.

Щодо процесу прийняття рішення, до складу наглядової комісії входили лікар, педагог і психолог в'язниці, які мали змогу краще за інших оцінити найкращі інтереси дитини, оскільки вони перебували в безпосередньому контакті з нею і були знайомі з умовами утримання у в'язниці. При цьому, заявник мав можливість подати заперечення проти рішення адміністрації в'язниці та додаткові запити на побачення з сином перед суддею з питань виконання судових рішень, а також оскаржити їх у судовому порядку (що він і зробив, хоча безуспішно).

Крім того, не заперечувалося, що права заявника на побачення були розширені і національні органи влади на практиці не встановлювали жодних обмежень щодо реалізації цих прав. Однак, навіть якщо, як стверджував заявник, ця можливість не могла бути використана на практиці через емоційну реакцію дитини на відповідні процедури з переведення її в межі в'язниці, Суд вважав, що на практиці дійсно може настати етап, коли стають марними, якщо не контрпродуктивними і шкідливими, спроби примусити дитину пристосуватися до ситуації, якій вона з будь-яких причин чинить опір (контакт відбувся лише один раз через страх дитини до процедури передачі). Примусові заходи щодо дітей є небажаними і повинні бути обмежені в цій чутливій сфері. Згідно зі ст. 8 Конвенції батьки не можуть мати права на вжиття заходів, які можуть завдати шкоди здоров'ю та розвитку дитини.

З огляду на рішення про розширення можливостей побачень заявника з сином Суд вважав, що національні органи вжили всіх необхідних заходів, яких від них можна було обґрунтовано очікувати. При цьому, враховуючи тюремний контекст, заявник не продемонстрував, в який інший спосіб він міг би проводити більше часу зі своїм сином протягом приблизно восьми місяців перебування у відповідній в'язниці. За конкретних обставин справи національні органи вказаним рішенням та діями встановили справедливий баланс між конкуруючими інтересами.

Отже, **порушення ст. 8 Конвенції не було.**

Ключові слова: тримання під вартою, право на сімейне життя, побачення ув'язненого з дитиною.

14. Пасквінеллі та інші проти Сан-Марино (Pasquinelli and others v. San Marino) від 29.08.2024, заява № 24622/22

Заявниками були медичні та соціально-медичні працівники Інституту соціальної безпеки. У 2021 році відповідно закону, прийнятого у рамках пандемії Covid-19, їх запросили на вакцинацію, від якої вони відмовилися. Згідно із законом та змін до нього відхилення такого запрошення вимагала від державних служб спробувати організувати послуги таким чином, щоб мінімізувати контакт працівників зі споживачами. Якщо це було неможливо, було передбачено додаткові варіанти заходів для невакцинованого персоналу. До заявників були застосовані один або декілька таких заходів. Конституційний Суд підтвердив конституційність відповідного законодавства та його відповідність Конституції, Конвенції та іншим міжнародним актам.

Відповідно до оскаржуваного закону вакцинація не була обов'язковою. На заявників не було покладено жодних обов'язків щодо вакцинації. Відмова від вакцинації жодним чином не могла призвести до штрафу, адміністративного стягнення або дисциплінарного покарання. До того ж закон не призводив до будь-яких автоматичних наслідків для заявників. Дійсно, там, де це було можливо, невакцинований персонал у соціально-медичному секторі залишався на своїх посадах за умови дотримання незначних заходів, що обмежували їхній контакт з користувачами. Там, де це було неможливо, пропонувалося переведення в інші служби або факультативна соціальна робота, а в разі відмови від останньої, відповідні працівники відсторонялися від роботи без будь-якої винагороди. Кожен з цих заходів ґрунтувався на індивідуальних ситуаціях і з урахуванням потреб державних служб, а тому, на думку Суду, не міг розглядатися як приховані санкції, як стверджували заявники. Вважати інакше означало б, що будь-який тип наслідків, незалежно від їхньої інтенсивності та будь-яких інших відповідних факторів, міг зробити рекомендовану вакцинацію обов'язковою. Таким чином, за відсутності загальнонаціональних або в масштабах всієї категорії невідворотних і серйозних наслідків, не можна було стверджувати, що існував загальний обов'язок вакцинації. Оскільки скарга заявників стосувалася виключно конкретних застосованих до них заходів в результаті їхнього вибору не проходити необов'язкову вакцинацію, ця справа відрізнялась від справи [Vavříčka and Others v. the Czech Republic](#).

Законність оскаржуваних заходів не викликала сумнівів і була підтверджена Конституційним Судом. Легітимними цілями таких заходів, адаптованих до постійного розвитку пандемії Covid-19, була охорона здоров'я та захист прав і свобод інших осіб.

Суд вже постановляв, що пандемія Covid-19 була ситуацією, яку слід було характеризувати як «винятковий і непередбачуваний контекст» з огляду на мільйони випадків інфікування, смертей на міжнародному рів-

ні. Саме в цьому контексті Суд мав визначити, чи були заходи, застосовані до заявників, необхідними в демократичному суспільстві. Так, безперечним був той факт, що невакциновані особи залишалися чутливими до інфекції, а також могли заразитися і поширити вірус, який активно циркулював у той час. Таким чином, дотримання захисних заходів щодо всього населення, і особливо щодо вразливих груп населення, які залежали від медичних та соціально-медичних установ, продовжувало залишатися нагальною соціальною потребою на час запровадження оскаржуваних заходів. При цьому, хоча ефективність вакцинації в обмеженні поширення інфекції все ще була сумнівною на час подій, на думку Суду, не було необґрунтованим пом'якшення заходів щодо вакцинованих осіб, які піддавалися меншому ризику, та одночасному збереженні таких заходів для заявників, які, окрім того, що безумовно становили ризик для інших, самі були під загрозою інфікування та серйозних наслідків для їхнього здоров'я. Заявники дійсно не заперечували, що вакцинація була ефективною з точки зору зменшення симптомів, а отже, непрямо визнавали, що невакциновані люди були більш вразливими до серйозних наслідків хвороби (фактор, який вже був науково встановлений на час подій). Окрім цього аспекту, також не можна було ігнорувати, той факт, що у випадку ймовірного захворювання заявників, їхнє перебування на лікарняному (яка, можливо, була б тривалою у випадку серйозних симптомів) також могла стати тягарем для державних служб, особливо в одному з найважливіших секторів, а саме у сфері охорони здоров'я та соціально-медичної допомоги, найбільш затребуваною у відповідний період.

Усі застосовані до заявників заходи були тимчасовими і тривали від менше двох тижнів до п'ятнадцяти місяців. У більшості випадків заходи тривали менш ніж сім місяців, оскільки заявники або одужували від інфекції Covid-19, або проходили вакцинацію, або були переведені на постійну роботу, або їхні контракти закінчувалися.

При цьому, заявники не пояснили, яким чином такі заходи вплинули на їх емоційний стан, або яким чином було завдано шкоди їхній гідності. З огляду на те, що вакцинація була добровільною, і заявники мали право не робити її (чим вони скористались), при досягненні відповідного справедливого балансу держава повинна була врівноважити виключно фінансові інтереси заявників з конкуруючими інтересами суспільства в цілому. Заявники зазнали фінансових збитків у розмірі від 500 до 16 тис. євро (за двома винятками). Найбільших збитків (близько та понад 10 100 євро) за одним винятком заявники зазнали, коли відмовлялися виконувати будь-яку суспільно корисну роботу без будь-якого обґрунтування такого рішення. Таким чином, не можна

було очікувати, що особи продовжуватимуть отримувати заробітну плату, якщо вони відмовляються виконувати будь-яку роботу. В той же час, більшість заявників були переміщені принаймні на частину періоду і продовжували отримувати заробітну плату в обмін на свої послуги на іншій посаді, хоча іноді і з меншим розміром, та/або отримували надбавки в обмін на години суспільно корисної діяльності, яку вони виконували. За винятком одного, жоден з тих заявників, які фактично виконували роботу протягом значного періоду часу, не втратив більше ніж 10 100 євро.

Пандемія Covid-19 вимагала адаптації та спеціальних заходів для протидії її наслідкам і спричинила значні фінансові втрати, а також зростання безробіття. Такі втрати були неминучим наслідком глобальної пандемії та виняткового і непередбачуваного контексту, в якому опинилися держави. Держава Сан-Марино запропонувала низку можливостей. Заходи, які в кінцевому підсумку застосовувалися до кожного заявника, залежали від можливостей служб, в яких вони працювали, від будь-яких інших потреб у державному секторі, а також від їхнього власного вибору.

З огляду на вказане, а також можливість вибору держав у визначенні засобів, які, на їхню думку, найкраще підходять для досягнення мети врівноваження конку-

руючих інтересів, Суд дійшов висновку, що вибір законодавця застосувати поетапну кількість заходів, пов'язаних з працевлаштуванням, до невеликої кількості осіб у сфері охорони здоров'я та соціально-медичної допомоги з метою захисту здоров'я населення в цілому і прав і свобод інших осіб був виправданим і пропорційним переслідуванню легітимним цілям. Таким чином, держава не перевищила свою широку свободу розсуду в питаннях політики у сфері охорони здоров'я.

Отже, **порушення статті 8 Конвенції не було.**

Скарги на дискримінацію за ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 1 Протоколу № 12 до Конвенції були визнані неприйнятними як явно необґрунтовані. Суд підтвердив, що обмежене преференційне ставлення до вакцинованих осіб було об'єктивно і розумно виправданим для заохочення вакцинації та забезпечення тривалого контролю над пандемією. Крім того, тимчасовий характер заходів, їхня обмежена інтенсивність та винятковий контекст, в якому вони відбувалися, означали, що послаблення обмежень для вакцинованих осіб не могло вважатися дискримінаційним.

Ключові слова: пандемія, вакцинація, альтернативні заходи, дискримінація, переважаючий загальний інтерес, принцип пропорційності.

15. Храчя Харутунян проти Вірменії (Hrachya Harutyunyan v. Armenia) від 27.08.2024, заява № 15028/16

Заявник працював у Приватному акціонерному товаристві «Електричні мережі Вірменії» з 2002 року до 2011 року, три останні роки з яких на посаді начальника відділу безпеки та адміністрування.

Компанія опублікувала на своєму вебсайті оголошення із закликом до всіх, хто володіє інформацією про корупційні дії в компанії, повідомляти таку інформацію на спеціальну електронну адресу. Компанія пообіцяла провести незалежне розслідування і гарантувала, що всі отримані повідомлення залишаться анонімними і конфіденційними. У березні 2012 року заявник надіслав на вказану електронну адресу повідомлення, яке містило звинувачення у зловживанні службовим становищем, неналежній поведінці та корупції співробітника дирекції з безпеки компанії В.Б. Повідомлення було передано начальнику цього управління з метою проведення перевірки, в ході якої було представлено В.Б., який заперечив всі обвинувачення.

Зрештою В.Б. порушив проти заявника цивільну справу за образу і наклеп. Регіональний суд відхилив позов, оскільки заяви заявника були подані в умовах суворой конфіденційності, відповідно, не були «публічними» у розумінні Цивільного кодексу. Апеляційний суд скасував рішення та направив справу на новий розгляд на підставі того, що регіональний суд неправильно витлу-

мачив, що є «публічною заявою». В новому колі судового провадження було встановлено, що заяви заявника були наклепницькими та образливими, зобов'язано його публічно вибачитися і виплатити компенсацію (приблизно 3 500 євро). Квартира та автомобіль заявника були згодом вилучені з метою відшкодування суми збитків, присудженої судом.

ЄСПЛ постановив, що рішення національних судів відносно заявника становило втручання у його право на свободу вираження поглядів, яке було передбачено законом та переслідувало легітимну мету захисту репутації або інших прав третіх осіб.

Разом з тим, ця справа відрізнялась від інших справ ЄСПЛ щодо викривачів, оскільки, по-перше, повідомлення про дії та бездіяльність на роботі, які, як стверджувалося, становили загрозу або шкоду суспільним інтересам, відбулося після припинення трудових відносин між компанією та заявником. По-друге, заявник ніколи не заявляв про це публічно, а використовував лише внутрішні канали після заклику керівництва компанії повідомляти будь-яку інформацію про корупційні правопорушення на підприємстві. У цьому контексті Суд зазначив, що сучасний європейський підхід полягає в тому, що закінчення трудових відносин не є перешкодою для захисту викривачів.

Дійсно, як Рекомендації CM/Rec (2014) 7 Комітету Міністрів РЄ про захист викривачів, так і Директива Європейського Парламенту й Ради ЄС 2019/1937/ЄС про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства Європейського Союзу, поширюють захист свободи вираження поглядів викривачів на колишніх працівників (Аналогічний підхід був застосований у законі Вірменії про захист викривачів, прийнятому після подій у цій справі). У Пояснювальній записці до Рекомендацій (п. 31) зазначено, що саме *фактичні* трудові відносини викривача, а не його особливий правовий статус (наприклад, працівника), надають особі привілейований доступ до інформації про загрозу або шкоду суспільним інтересам. Суд вважав, що якщо повідомлення про ймовірні професійні правопорушення відбулося після закінчення трудових відносин, режим захисту свободи вираження поглядів викривачів не повинен автоматично переставати застосовуватися лише тому, що такі трудові відносини припинилися. Навпаки, такий захист може, в принципі, застосовуватися

(i) Внутрішні канали повідомлення

Заявник не повідомляв про стверджувані неправомірні дії компетентним державним органам або пресі. Він обрав внутрішні канали повідомлення і направив своє повідомлення керівництву компанії після закликів останньої інформувати про відповідні неправомірні дії або бездіяльність. При цьому, національні суди відхилили аргументи заявника з цього приводу, не взявши до уваги загальний контекст справи. Зокрема, національні суди наголошували, що повідомлення про правопорушення не входило до його обов'язків, оскільки він вже не працював у компанії. Відповідно, він розголосив інформацію третій особі в розумінні Цивільного кодексу і, таким чином, зробив її публічною.

Однак, Суд вказав, що по суті заявник обмежився використанням механізму внутрішнього звітування, який був найближчим до джерела проблеми, мав найбільші можливості для її розслідування та повноваження для виправлення. Саме внутрішнє розслідування мало підтвердити або спростувати його твердження. У цьому зв'язку Суд підкреслив провідну роль, яку повинні віді-

(ii) Суспільний інтерес до інформації

Компанія була не звичайною приватною компанією, а основним постачальником електроенергії у Вірменії, і, як вбачалось, деякі з її рішень підлягали попередньому погодженню урядом. Таким чином, діяльність компанії та її співробітників підлягала більш широкому громадському контролю, а розслідування будь-яких звинувачень у зловживанні службовим становищем та корупційних діяннях з боку її посадових осіб, безсумнівно, було в інтересах громадськості. При цьому, зміст

за умови, що інформація, яка становить суспільний інтерес, була отримана в той час, коли «викривач» мав привілейований доступ до неї в силу своїх трудових відносин. При цьому, у випадку припинення трудових відносин не йдеться про наслідки на роботі, але заходи відплати проти колишнього працівника можуть набувати інших форм. Важливим є те, чи була шкода, якої зазнав колишній працівник, прямим наслідком захищеного розкриття.

Так, повідомлення заявника в основному ґрунтувалося на інформації, яку він отримав через привілейований доступ під час своєї роботи в компанії. Відповідно, його можна було вважати єдиною особою або частиною невеликої категорії осіб, які найкраще могли діяти в інтересах суспільства. Більше того, притягнення заявника до цивільної відповідальності було прямим наслідком такого повідомлення. Тому Суд застосував, наскільки це було доцільно, загальні критерії та принципи, встановлені у рішенні у справах [Guja v. Moldova](#) та [Halet v. Luxembourg](#).

гравати викривачі, розкриваючи інформацію, що становить суспільний інтерес, тим самим забезпечуючи відповідальність за ймовірні неправомірні дії та виявлення тих, хто може нести відповідальність за завдану шкоду.

Суду було складно зрозуміти, яким чином національні суди дійшли висновку, що повідомлення заявником інформації про неправомірні дії керівнику структурного підрозділу, який був відповідальний за його розгляд, можна було вважати таким, що було зроблено «публічно». Крім того, суди не вказали, яких саме заходів повинен був вжити заявник в цьому контексті, знаючи, що компанія обіцяла сувору конфіденційність відповідного інформування.

Такий формалістичний підхід не тільки поставив під загрозу його право на захист, але й міг мати стримуючий ефект для будь-якого колишнього чи нинішнього працівника, який вирішив повідомити роботодавця про професійну неправомірну поведінку одного з його працівників.

повідомлення заявника стосувався переважно випадків зловживання службовим становищем, неналежної поведінки та корупції з боку В.Б., який займав одну із керівних посад в компанії. Однак, суди відхилили відповідні аргументи заявника і суттєво обмежили сферу захисту права на свободу вираження поглядів з питань, що становлять суспільний інтерес, представниками медіа, тоді як згідно з усталеною практикою Суду таким захистом користується також широка громадськість.

(iii) Шкода, завдана повідомленням заявника

З огляду на використання внутрішнього механізму інформування ніщо не вказувало на те, що відповідне внутрішнє розслідування завдало надмірної шкоди репутації В.Б. Національні суди не пояснили, чому така

шкода, характер і обсяг якої до того ж не був визначений, переважила загальний інтерес у внутрішньому повідомленні про ймовірну неправомірну поведінку, метою якого було забезпечення підзвітності в компанії.

(iv) Достовірність розкритої інформації та добросовісність

Національні суди встановили, що заявник не зміг довести правдивість свого повідомлення. Хоча Суду не були надані результати внутрішнього розслідування компанії, в тому вигляді, в якому вони були викладені в рішеннях національних судів, деякі твердження заявника були визнані не зовсім безпідставними. У той же час, хоча заявник подав певні докази разом зі своїм повідомленням, він не зміг їх перевірити, оскільки він більше не працював в компанії, а його запити до національних судів з вимогою зобов'язати компанію надати такі докази були безуспішними.

Щодо добросовісності заявника, нічого не вказувало на те, що оскаржувані заяви були спрямовані насампе-

ред на звинувачення В.Б. Він повідомив компетентний внутрішній підрозділ про поведінку, яка, на його думку, була неправомірною або незаконною і просив «перевірити викладені факти». Твердження Уряду про те, що заявник надіслав повідомлення з особистої неприязні, не обговорювалися, не кажучи вже про підтвердження їх національними судами. У цьому контексті адресати розкриття інформації також були елементом оцінки добросовісності заявника. Заявник не звертався до медіа чи будь-якого іншого зовнішнього органу розслідування, а намагався виправити ситуацію в межах самої компанії.

(v) Суворість санкції

Незважаючи на відсутність будь-якої інформації про те, чи було продано майно (квартиру та автомобіль) заявника, Суд був переконаний, що це могло непропорційно вплинути на нього.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що втручання у право заявника на свободу вираження поглядів не було необхідним у демократичному суспільстві.

Отже, **мало місце порушення ст. 10 Конвенції**.

Ключові слова: свобода вираження поглядів, захист викривачів, розкриття інформації колишнім працівником.

16. І.Дж. проти Туреччини (*I.G. v. Türkiye*) від 27.08.2024, заява № 32887/19

Заявник має інтелектуальну та фізичну інвалідність. Справа стосувалась кількох випадків зґвалтування заявника під погрозами за участі чотирьох хлопчиків у 2002 році (одному з яких не виповнилося 12 років, двом було по 13 років, а четвертому на той час — трохи менше 17 років). В результаті двох кіл провадження справу було закрито справу без притягнення винних до кримінальної відповідальності. Конституційний Суд постановив, що мало місце порушення процесуальних зобов'язань держави за ст. 3 Конвенції та присудив заявнику компенсацію.

ЄСПЛ зазначив, що будь-яке розслідування в принципі повинно бути здатним привести до встановлення фактів у справі, а також до виявлення і, за необхідності, покарання осіб, відповідальних за правопорушення (див. також рішення у справі *X and others v. Bulgaria*). Це зобов'язання стосується не результатів, які мають бути досягнуті, а засобів, які мають бути використані. Органи влади повинні вжити розумних заходів, доступних

їм, для забезпечення доказів щодо інциденту, наприклад, шляхом отримання показань свідків і збору доказів, а вимога оперативності та розумної швидкості виконання є імпліцитною в цьому контексті.

У ситуаціях, коли дії, на які подано скаргу, становлять поведінку, заборонене ст. 3 Конвенції, і неможливо порушити кримінальну справу проти стверджуваного правопорушника через те, що він не досяг віку кримінальної відповідальності, органи влади все одно зобов'язані виконати процесуальний обов'язок пролити світло на факти (*У справі X and Others v. Bulgaria* розслідування, яке призвело до вжиття відповідних заходів щодо дітей, які, як стверджувалось, вчинили протиправні дії, але не були притягнуті до кримінальної відповідальності, було визнано достатнім для цілей ст. 3 Конвенції).

Однак, у цій справі щодо наймолодшого ймовірного кривдника після того, як касаційний суд вказав, що він не може бути притягнутий до кримінальної від-

повідальності через свій вік, органи влади не вжили жодних подальших та належних слідчих заходів з метою встановлення його причетності до злочинів проти заявника. Винуватість найстаршого стверджуваного кривдника також не могла бути встановлена у зв'язку з його смертю.

Щодо решти дітей-кривдників, органи влади розслідували їхню ймовірну причетність до злочинів проти заявника в ході кримінального провадження, як того вимагало національне законодавство. При цьому, Суд вважав, що національні суди кваліфікували напади, яких зазнав заявник, належним чином. Крім того, не можна було дорікати національним судам за застосування до правопорушників більш м'яких санкцій згідно з новим кримінальним законодавством.

Разом з тим, Конституційний Суд визначив невинуваті зтягування кримінального провадження, що призвело до спливу строків давності притягнення до відповідальності, як причину невиконання державою свого процесуального обов'язку провести, серед іншого, ефективне розслідування нападу на заявника згідно з вимогами ст. 3 Конвенції. Кримінальне провадження, яке не вважалось складним, тривало тринадцять років, що призвело до його закриття. Такі обставини неминуче створювали враження, що держава толерувала вказані злочини, і призвели до втрати заявником довіри до системи правосуддя. ЄСПЛ не вбачав підстав відступати від висновків Конституційного Суду з цього приводу, зазначивши, що до зтягування провадження призвели не скорочені строки давності як такі (згідно

із законодавством з огляду на вік обвинувачених та санкції до відповідних злочинів строки зменшувались), а неспроможність органів прокуратури та національних судів своєчасно встановити факти.

При цьому, з огляду на неможливість відновлення *де-юре* кримінального провадження, присудження компенсації Конституційним Судом становило належну форму відшкодування за порушення, від якого постраждав заявник. Однак, присуджена сума (приблизно 4 145 євро) була значно меншою ніж ті, які ЄСПЛ присуджував у інших справах, пов'язаних з недоліками в розслідуванні та/або кримінальному переслідуванні випадків сексуального насильства, вчиненого приватними особами. До того ж варто було врахувати індивідуальні обставини справи, такі як становище заявника як вразливої особи та тривалість провадження в Конституційному Суді (три роки та дев'ять місяців), що не було достатньою швидкою відповіддю на порушення. Таким чином, присуджена заявнику сума не становила достатнього відшкодування, а отже, він все ще мав статус «жертви».

З огляду на вказані висновки Суд постановив, що **мало місце порушення ст. 3 Конвенції**, оскільки кримінальне провадження щодо згвалтування заявника не відповідало процесуальним вимогам відповідного положення.

Ключові слова: неповнолітні правопорушники, малолітні правопорушники, ефективне розслідування, належна компенсація.

17. Біелау проти Австрії (*Bielau v. Austria*) від 27.08.2024, заява № 20007/22

Заявник є лікарем загальної практики. Він має вебсайт холістичної медицини, на якому він описує себе як практикуючий лікар з самолікування та гомеопатії, автор, експерт з питань щеплень та шкоди від них. Після статті про неефективність вакцин, розміщеної на цьому веб сайті, Дисциплінарна рада Австрійської медичної асоціації визнала заявника винним у вчиненні дисциплінарного правопорушення. Вона встановила, що у статті про вакцинацію він однобічно та в негативний спосіб: (i) заперечував існування патогенних вірусів; (ii) стверджував, що вакцинація ніколи не захищала від хвороб; (iii) стверджував, що природа не знає хвороб; і (iv) стверджував, що жодна хвороба не зникла завдяки вакцинації. Надаючи необ'єктивну інформацію, заявник завдав шкоди репутації медичної професії. У зв'язку з цим дисциплінарна рада оштрафувала заявника з відстрочкою виконання рішення на один рік випробувального терміну. Оскарження рішення було безуспішним.

Суд зазначив, що заявник був лікарем, а інформація, розміщена на його вебсайті, згідно двох окремих ек-

пертих висновків (в дисциплінарному та судовому провадженні) була визнана такою, що не відповідає сучасному стану медичної науки, а деякі із заяв навіть здоровим міркуванням. При цьому, Суд відзначив потенційно дуже широкий вплив заяв заявника у публікації на вебсайті, який був пов'язаний з його медичною практикою, а отже, дуже легкодоступний для всіх, в тому числі осіб, які не були медичними фахівцями.

Інтернет, з огляду на його доступність і здатність зберігати і передавати величезні обсяги інформації, відіграє важливу роль у розширенні доступу громадськості до новин і сприянні поширенню інформації в цілому. Однак, існує також ризик шкоди, яку контент і комунікації в Інтернеті можуть завдати здійсненню та реалізації прав і свобод людини.

Суд вже відзначав особливі обов'язки лікарів, в тому числі відносини лікарів з пацієнтами, засновані на довірі, конфіденційності та впевненості в тому, що лікарі будуть використовувати всі наявні знання та засоби для забезпечення благополуччя своїх пацієнтів, що пе-

редбачає також необхідність збереження солідарності між членами професії, а також обов'язок лікарів надавати своїм пацієнтам об'єктивну інформацію про стан їхнього здоров'я та лікування. Крім того, у контексті негативної інформації про вакцинацію Суд підкреслив свої висновки у справі *Vavříčka and others v. The Czech Republic*, в якій він відзначив як важливість, так і позитивні наслідки вакцинації в цілому, посиляючись також на дані ВООЗ, згідно з якими переконливі докази демонстрували переваги імунізації як одного з найуспішніших і найефективніших за вартістю втручань у сферу охорони здоров'я з наразі відомих. Підкресливши відповідні висновки та загальний консенсус серед Договірних Сторін з цього приводу, Суд повторив, що на держави покладено позитивний обов'язок, зокрема, за ст. 2 та ст. 8 Конвенції вживати належних заходів для захисту життя та здоров'я осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією.

Практикуючі лікарі користуються свободою вираження поглядів відповідно до ст. 10 Конвенції і мають право брати участь у дебатах з питань охорони здоров'я, в тому числі висловлювати критичні думки та окремі думки. Здійснення цього права, однак, не є абсолютним, особливо коли воно пов'язане з виконанням ними своїх професійних обов'язків. Завдяки своїм експертним знанням у медичній галузі та професійним послугам, які вони пропонують в інтересах громадського здоров'я, вони відіграють ключову роль у контексті дебатів з питань громадського здоров'я. На них можуть бути покладені професійні зобов'язання відповідно до їхніх обов'язків та відповідальності згідно з п. 2 ст. 10

Конвенції. Обмеження свободи вираження поглядів лікарів може бути необхідним у випадках категоричної і неправдивої інформації з медичних питань, зокрема, у випадках її публікації на вебсайті, для захисту здоров'я і благополуччя інших осіб.

У цій справі, до того ж національна практика загалом не забороняла критикувати вакцинацію, а скоріше закликала до більше критики з висвітленням тонких нюансів, якщо заяви робляться лікарями. Однак, заяви заявника були не тільки категоричними, але й науково необґрунтованими (наприклад, твердження про те, що хімічні щеплення ніколи не захищають від хвороб, що прямо суперечило інформації ВООЗ). При цьому, він опублікував свої твердження на пов'язаному зі своєю медичною практикою вебсайті і, таким чином, явно рекламував свої послуги.

В контексті суворості та характеру застосованої санкції, мова йшла про дисциплінарне, а не кримінальне покарання у вигляді штрафу у розмірі меншому, ніж середньомісячний дохід лікаря (2 000 євро; максимальний розмір 36 340 євро). Крім того, сплату штрафу було відстрочено на час випробувального терміну в один рік.

Таким чином, дисциплінарне стягнення, застосоване до заявника, не могло вважатися непропорційним. Отже, **порушення ст. 10 Конвенції не було.**

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, лікар, висловлювання лікаря, критика вакцинації, категоричність заяв щодо доказової медицини.

18. Ясак проти Туреччини (*Yasak v. Türkiye*) від 27.08.2024, заява № 17389/20

У 2018 році суд засудив заявника до позбавлення волі за членство в озброєній терористичній організації «Фетуллахістська терористична організація/Паралельна державна структура» (*Fetullahçı Terör Örgütü / Paralel Devlet Yapılanması* — «FETÖ/PDY»), яка, на думку влади, була причетною до спроби державного перевороту у 2016 році. Засудження заявника ґрунтувалося на тому, що він був членом організації та керівником одного із її осередків, де таємно займався вербуванням і поширенням ідеології цієї організації з 2011 по 2014 рік. Оскарження рішення було безрезультатним.

Заявник стверджував про порушення органами влади ст. 7 Конвенції у зв'язку з тим, що, по-перше, FETÖ/PDY не була визнана озброєною терористичною організацією на відповідний період, по-друге, його було засуджено за законні дії в результаті розширювального тлумачення відповідного законодавства.

Ця справа відрізнялась від справи [Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye](#), яка стосувалася засудження особи за членство

в озброєній терористичній організації, що ґрунтувалося, головним чином, на використанні програми для обміну зашифрованими повідомленнями BuLock, без встановлення матеріальних і суб'єктивних елементів злочину, передбаченого відповідною статтею Кримінального кодексу, в індивідуалізований спосіб. У цій справі заявник був визнаний винним у злочині, який полягав у членстві в озброєній терористичній організації в результаті дій, вчинених протягом періоду трьох років, на підставі широкого кола доказів та засуджений за тією ж нормою кримінального законодавства.

Положення застосованої норми Кримінального кодексу набули чинності до періоду, протягом якого були вчинені дії, у яких обвинувачувався заявник.

При цьому, як зазначив Суд у своєму рішенні у справі *Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye*, той факт, що FETÖ/PDY ще не була класифікована як озброєна терористична організація в порядку, передбаченому національним законодавством, на момент, коли заявник, як стверджувалось,

вчинив дії, за які його було засуджено, не було достатнім для того, щоб визнати його засудження несумісним зі ст. 7 Конвенції. Як вже було встановлено Судом у справі [Parmak and Bakir v. Turkey](#), норма національного законодавства щодо застосування до групи правової класифікації терористичної організації не мала наслідком виключення кримінальної відповідальності засновників та членів відповідної організації за їхню поведінку до такої класифікації, за умови, що вони тоді діяли свідомо та добровільно. У зв'язку з цим, за національним законодавством, згідно з прецедентною практикою касаційного суду, коли національні суди вперше зіштовхувалися із завданням оцінити, чи може організація бути класифікована як терористична, вони повинні були провести ретельне розслідування і визначити характер організації шляхом вивчення її мети, а також того, чи прийняла вона план дій або подібні оперативні заходи, і чи застосовувала вона насильство або реальну погрозу застосування насильства для реалізації цього плану. Тому на думку Суду, питання в цій справі полягало не в тому, чи була організація вже класифікована як терористична організація на відповідний період, а того, чи було засудження заявника за членство в озброєній терористичній організації достатньо передбачуваним згідно вимог національного законодавства з огляду на сукупність елементів складу злочину.

У рішенні у справі *Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye* Суд розглянув формулювання відповідних законодавчих положень. Беручи до уваги їхнє тлумачення національними судами, він дійшов висновку, що відповідний злочин кодифікований і визначений національним законодавством згідно з принципом законності, передбаченого ст. 7 Конвенції. Підстав відступати від такого висновку в цій справі не було.

Щодо матеріального елементу злочину (об'єктивна сторона), національні суди встановили, що заявник таємно займався діяльністю в організації, використовуючи кодове ім'я, і був одним з головних регіональних лідерів учнів у таємній структурі цієї організації. Всі ці дії повинні були розглядатися в сукупності, і вина обвинуваченого мала визначатися відповідно. З цих міркувань необхідні умови безперервності, різноманітності та інтенсивності були дотримані, і можна було вважати, що обвинувачений був членом організації.

У зв'язку з цим Суд зазначив, що очевидно згадані діяння не користувалися презумпцією законності на момент їх вчинення і не стосувалися здійснення заявником його прав, передбачених Конвенцією. Також не можна було дійти висновку, що діяння, за які заявник був визнаний винним, не були пов'язані зі злочинною метою. Дійсно, заявника не звинувачували в тому, що він займався відповідною діяльністю в рамках легальної організації, яка діяла відповідно до закону: було встановлено, що діяльність заявника була спрямована,

зокрема, на розширення бази підтримки, з якої організація мала намір вербувати членів, особливо серед студентів, а також на просочення в державні установи. Крім того, національні суди також встановили, що діяльність членів організації здійснювалася таємно для досягнення цілей організації, а організація вдавалася до незаконних дій, таких як викрадення питань вступних іспитів до університетів або на державну службу для своїх прихильників. Отже, Суд не переконав аргумент заявника про те, що його було засуджено за законні дії.

З цього випливало, що матеріальний склад злочину, за який був засуджений заявник, полягав у тому, що, погодившись виконувати команди та інструкції, отримані від організації, він став частиною її ієрархічної структури і таємно, інтенсивно і безперервно брав участь у діяльності, спрямованій на досягнення цілей такої організації.

Щодо суб'єктивної сторони, на думку Суду з вимоги доступності та передбачуваності вбачається, що покарання в розумінні ст. 7 Конвенції в принципі можливе лише за умови встановлення елементу особистої відповідальності з боку правопорушника. Ст. 7 Конвенції для покарання вимагає наявність зв'язку інтелектуального (ментального) характеру, що дозволяє виявити елемент відповідальності в поведінці особи, яка вчинила правопорушення.

Національні суди встановили ментальний елемент інкримінованого злочину, посилаючись на широкий спектр викривальних доказів, які свідчили про те, що заявник, будучи старшим керівником таємної структури організації, під прикриттям здійснював свою діяльність на службі в організації.

Згідно з практикою Конституційного Суду, коли судді мали визначити приналежність особи до FETÖ/PDY, вони повинні були враховувати, що протягом багатьох років значна частина населення сприймала цю організацію як релігійну групу, що здійснювала діяльність на благо суспільства, зокрема в галузі освіти, і підтримувала її в цій якості, не усвідомлюючи її незаконного характеру. Конституційний Суд зазначив, що за обставин, коли обвинувачений стверджував, що він не знав про справжній характер FETÖ/PDY, таке твердження слід було розглядати у світлі положення про помилку, що міститься у відповідній нормі Кримінального кодексу, беручи до уваги такі фактори, як становище відповідної особи в організації та характер інкримінованих їй діянь. Згідно з практикою національних судів якщо помилка була настільки істотною, що виключала наявність умислу, обвинувачений не підлягав покаранню. Однак якщо було встановлено, що обвинувачений належав до ієрархії відповідної організації, займався безперервною, різноманітною та інтенсивною діяльністю, спрямованою на досягнення кінцевих цілей цієї орга-

нізації, і займав певну посаду в цій структурі, вважалося, як і в цій справі, що обвинувачений був обізнаний про існування цілей і методів цієї організації.

На думку Суду, така оцінка національними судами ментального елемента у справі заявника становила передбачуване, а не розширювальне тлумачення і застосування відповідного кримінального закону.

У підсумку, інкримінований заявнику злочин не тільки мав підґрунтя в національному законодавстві, але також був визначений достатньо чітко, щоб задовольни-

ти вимогу передбачуваності і, таким чином, щоб дати заявникові регулювати свою поведінку для цілей ст. 7 Конвенції. Крім того, тлумачення національними судами Кримінального кодексу не було розширювальним, вирок відповідав суті правопорушення та вважався розумно передбачуваним.

Отже, **порушення ст. 7 Конвенції не було.**

Ключові слова: тлумачення кримінального законодавства, передбачуваність закону, участь у діяльності терористичної організації.

19. Цулуکیدзе та Русулашвілі проти Грузії (Tsulukidze and Rusulashvili v. Georgia) від 29.08.2024, заяви №№ 44681/21, 17256/22

Заявники працювали на керівних посадах в компанії з розподілу електроенергії. Їхні контракти були розірвані в результаті реорганізації компанії. Обидва подали окремі цивільні позови проти свого колишнього роботодавця з вимогою поновити їх на посадах і виплатити заборгованість по заробітній платі. Позов першого заявника був відхилений. Відповідне рішення було підтримано в апеляційному порядку. Позов другого заявника було задоволено частково (присуджено компенсацію, вимогу про поновлення на роботі відхилено). Апеляційним судом рішення залишено в силі.

Обидва заявники подали касаційні скарги з питань права до Верховного Суду. Їхні справи були передані на розгляд колегії з трьох суддів, до складу якої в обох випадках входив суддя Л.М. Перший заявник двічі заявляв відвід судді Л.М., стверджуючи про його небезсторонність у зв'язку з тим, що його помічником була Г.Д., донька адвоката, який представляв компанію-відповідача у провадженні. Друге клопотання про відвід стосувалося також двох інших суддів колегії, оскільки, як стверджувалося, вони були знайомими адвоката компанії-відповідача. Перше клопотання розглядалося колегією у складі двох суддів, без участі судді Л.М., а друге — трьома суддями. Другий заявник вимагав відводу всіх трьох суддів на тих же підставах. Клопотання було розглянуто колегією у повному складі трьох суддів, в тому числі суддею Л.М.

Усі клопотання заявників про відвід були відхилені як необґрунтовані, а касаційні скарги неприйнятними.

У цій справі ніщо не вказувало на те, що суддя Л.М. діяв з особистою упередженістю у відповідному провадженні, а отже, його особиста неупередженість мала презюмуватися. Таким чином, Суд розглянув питання про стверджувану відсутність безсторонності судді у контексті об'єктивного критерію.

Хоча працівники суду не є позбавленими вимоги безсторонності, застосовність цієї умови залежить від спе-

цифіки ролі відповідного працівника суду в національній правовій та судовій системі.

Як встановив ЄСПЛ, в грузинській системі помічники суддів є державними службовцями, які призначаються головами відповідних судів. Вони обираються з-поміж юристів, які мають щонайменше один-два роки відповідного професійного досвіду і пройшли спеціальну підготовчу програму навчання, організовану Вищою школою правосуддя. До обов'язків помічника судді входить надання адміністративної допомоги суддям та, на прохання судді, виконання юридичних завдань, таких як складання проєктів викладів фактів, проведення правових досліджень або підготовка певних процесуальних документів. Як пояснив Уряд, хоча роль помічника судді має переважно адміністративний характер, на практиці існує окрема група головних консультантів — помічників суддів, до обов'язків яких входить насамперед правова робота, у тому числі підготовка проєктів ухвал про неприйнятність, постанов та інших процесуальних документів у справах, що передаються до суду.

Ст. 200 Цивільного процесуального кодексу прямо передбачає, що суддя може доручити своєму помічнику підготувати справу до розгляду в суді. Крім того, відповідно до листа Вищої ради правосуддя, наданого Урядом, обов'язки помічників суддів передбачають поєднання адміністративної та юридичної роботи і можуть включати підготовку проєктів рішень та ухвал. Це стосується обох категорій помічників суддів. З огляду на такий широкий опис функцій помічників суддів Суд вважав, що їхня робота має не лише адміністративний характер. Залежно від конкретних завдань, покладених на помічника судді, його участь може мати велике значення для судового процесу, а отже, особа, яка виконує ці завдання, повинна бути неупередженою для того, щоб провадження відповідало ст. 6 Конвенції.

Той факт, що помічниця судді Л.М. була донькою адвоката, який представляв компанію-відповідача, не заперечувався. При цьому, жодна зі сторін не надала

будь-яких доказів щодо її конкретної ролі та функцій у контексті відповідного провадження, тому Суду було важко визначити обсяг та характер її участі у провадженнях. Водночас Г.Д. була помічником судді Л.М., коли він засідав у колегіях з трьох суддів в обох справах. У справі першого заявника Л.М. також був доповідачем і головою колегії, яка визнала скаргу неприйнятною. За таких обставин заявники не безпідставно припускали, що Г.Д. надаватиме судді Л.М. адміністративну та/або юридичну підтримку при підготовці їхніх справ до розгляду. Це створило ситуацію, пов'язану з можливим конфліктом інтересів, яка вимагала відповідного реагування з боку Верховного Суду.

У зв'язку з цим Суд нагадав, що концепція справедливого судового розгляду, притаманна ст. 6 Конвенції, передбачає, серед іншого, неупередженість судового процесу в цілому. У таких ситуаціях на карту поставлена довіра громадськості до системи правосуддя, в якій зовнішня сторона має велике значення. Відповідно, відсутність внутрішніх процесуальних правил, що встановлюють професійні та етичні стандарти для помічників суддів, а також неспроможність виявити та врегулювати потенційний конфлікт інтересів (у тому числі, наприклад, через тісні родинні зв'язки між помічником судді та учасником процесу або його законним представником) може зашкодити безсторонності судового процесу як такого.

Оскільки помічники суддів не мали процесуального статусу у провадженні, у грузинському законодавстві не було процедури, яка регулювала їхнє відсторонення, на відміну від інших працівників суду з відповідним статусом (наприклад, секретарів судових засідань). Єдиним засобом правового захисту, який був у розпорядженні заявників, було клопотання про відвід судді Л.М. Вони скористалися цим засобом. Однак судові колегії, які розглядали такі клопотання, просто дійшли висновку, не вдаючись до вивчення характеру та обсягу участі Г.Д. у провадженні та пов'язаного з цим потенційного конфлікту інтересів, що факт її «впливу» на судовий процес і, зокрема, на суддю Л.М., не був встановлений.

У справах заявників йшлося про стверджувану небезсторонність колегій з точки зору об'єктивного крите-

рію безсторонності. Таким чином, питання полягало не у «впливі», а в тому, чи існували достовірні факти, які могли викликати сумніви щодо безсторонності суду з точки зору зовнішнього спостерігача. Зокрема, очікувалося, що Верховний Суд вирішить, чи можна вважати побоювання заявників щодо безсторонності судді Л.М. об'єктивно обґрунтованими. Він міг зробити це, проаналізувавши роль і функції вказаного помічника судді та застосувавши внутрішні процедури, що встановлюють відповідні професійні та етичні стандарти. Досить побіжний розгляд тверджень заявників не зміг розв'язати їхні побоювання. У зв'язку з цим друга заява першого заявника про відвід та заява другого заявника про відвід стосувалися не лише судді Л.М., а й двох інших суддів колегії на тій підставі, що вони були «близькими знайомими» представника компанії-відповідача. За таких обставин той факт, що троє згаданих суддів прийняли рішення про власний відвід, хоча й згідно з прямою нормою Цивільного процесуального кодексу, породив питання про потенційний конфлікт інтересів.

Суд також взяв до уваги аргумент Уряду про те, що вимога щодо автоматичного відводу судді лише на підставі родинних зв'язків його помічника з будь-якою зі сторін у справі могла бути занадто широкою з огляду на розмір країни. Однак Суд повинен був обмежитися розглядом конкретної справи, що перебувала на його розгляді. Крім того, Договірні держави зобов'язані організувати свої правові системи таким чином, щоб забезпечити дотримання вимог п. 1 ст. 6 Конвенції, причому безсторонність, безсумнівно, є однією з найголовніших вимог. Разом з тим, Уряд не стверджував, що існували будь-які практичні труднощі у пошуку заміни судді Л.М. серед інших суддів.

З огляду на вказане, Суд вважав, що сумніви заявників щодо безсторонності судді Л.М. були об'єктивно обґрунтованими, однак їм не було надано достатніх процесуальних гарантій у цьому відношенні.

Отже, **мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** щодо обох заявників.

Ключові слова: безсторонність судді, безсторонність за об'єктивним критерієм, родинні зв'язки помічника судді, конфлікт інтересів.

20. Мореллі проти Італії (*Morelli v. Italy*) від 03.09.2024, заява № 23984/19

В 1996 році заявник став єдиним власником, керівником і працівником приватної компанії з обмеженою відповідальністю. Він зареєструвався в системі соціального забезпечення для самозайнятих фахівців національного органу соціального захисту (Однак, заявник не сплачував жодних внесків на соціальне страхування, оскільки не виплачував собі заробітну плату).

У 2007 році орган соціального забезпечення встановив, що окрім простих адміністративних завдань заявник здійснював нагляд за її комерційним управлінням (здійснював комерційну діяльність, таку як пошук клієнтів, управління відносинами, приймання замовлень і передачу поставок третім особам). Таким чином, його також було зареєстровано в системі соціального за-

безпечення для комерційних операторів з проханням сплатити внески на соціальне забезпечення, починаючи з січня 2002 року. Заявник спочатку оскаржив таке рішення до органу соціального забезпечення, а з 2009 року ініціював кілька проваджень в судах. Тим часом у 2010 році касаційний суд у подібній ситуації прийняв рішення, згідно з яким відповідним особам необхідно було реєструватися лише в одній із систем соціального страхування, а не в обох. Відповідно, заявник послався на таку практику як на аргумент у власній справі. Однак, невдовзі парламент декретом-законом прийняв «положення про автентичне тлумачення», відповідно до якого адміністративні та комерційні керівники приватних компаній повинні були зареєструватися в обох системах соціального забезпечення. Заявник стверджував, що таке положення не могло бути ретроспективно застосоване на його шкоду. Суди відхили його позов.

Питання, яке стояло перед Судом, полягало в тому, чи підірвало втручання законодавчого органу справедливості провадження, порушеного заявником. Суд розглядав справу на основі критеріїв, роз'яснених Великою Палатою у справі [Vegotex International S.A. v. Belgium](#) (заява № 49812/09), спрямованих на визначення того, чи існували переконливі підстави загального інтересу, які можуть виправдати втручання законодавчого органу у відправлення правосуддя з метою вплинути на судові вирішення спору.

Принаймні деякі з судових проваджень були ініційовані заявником після прийняття та набрання чинності відповідним положенням законодавства. При цьому, Суд визнав, що в окремих випадках можна стверджувати, що законодавче втручання, яке суперечить Конвенції, може мати місце навіть до початку судового провадження. У цій справі заявник спочатку подавав скаргу в адміністративному порядку до органу соціального забезпечення у 2008 році, тобто спір виник задовго до порушення ним низки судових проваджень. Разом з тим, не заперечувалось, що декрет-закон мав тлумачний (пояснювальний) характер і був ретроспективно застосований у провадженні заявника.

Щодо існування підстав загального інтересу, Суд зазначив, що відповідний декрет-закон запровадив «невідкладні заходи щодо фінансової стабілізації» з метою (1) уникнення значного фінансового тягаря для держави та (2) відновлення усталеної адміністративної практики.

Щодо першого аспекту Суд повторив, що фінансові інтереси держави самі по собі, в принципі, не виправдовують ретроспективне застосування законодавства. Однак воно може бути виправдане до незавершених судових спорів у випадках, коли фінансова стабільність держави знаходиться під загрозою. Так, існували численні суперечки щодо питання подвійної реєстрації в різних схемах соціального забезпечення, що не

заперечувалось касаційним судом, і за відсутності автентичного тлумачення це могло призвести до значного фінансового тягаря для держави.

Щодо аспекту відновлення правової визначеності Суд повторив, що за виняткових обставин ретроспективне законодавство може бути виправдане необхідністю тлумачення чи роз'яснення старішого законодавчого положення або для компенсації наслідків нової лінії судової практики. У цій справі прийняте парламентом положення було прямо спрямоване на відновлення раніше встановленої адміністративної практики. Більше того, Конституційний Суд зауважив, що відповідне положення мало на меті вирішити проблему, спричинену непослідовним тлумаченням, що призвело до конфлікту в самому касаційному суді шляхом надання відповідному застосовному положенню одного з його можливих значень, яке було закріплено у відповідній судовій практиці, і про яке можна з великою ймовірністю сказати, що воно відповідає первісно запланованому значенню. Таким чином, на думку Конституційного Суду, положення про тлумачення мало на меті відновити правову визначеність і, таким чином, було виправдане переконливими підставами, що становлять загальний інтерес.

До рішення касаційного суду 2010 року, на яке послався заявник, усталена адміністративна практика вимагала від адміністративних та комерційних керівників приватних компаній реєструватися у двох системах. Ця практика була підтримана переважною більшістю судів нижчих інстанцій. І лише у рішенні касаційного суду 2010 року було вказано, що не було необхідності реєструватися в обох системах. У наступному рішенні касаційного суду 2011 року було вказано про існування суперечливої судової практики та на той факт, що попереднє рішення обрало одне з можливих значень відповідного положення, але було єдиним, яке обрало таке тлумачення. Разом з тим, в італійській судовій системі суди нижчих інстанцій могли відступати від рішень касаційного суду за умови наведення необхідних підстав, що, таким чином, не перешкоджало подальшому розвитку судової практики. У зв'язку з цим Суд вважав, що скасована законодавцем судова практика дійсно не була врегульована.

Таким чином, Суд визнав, що втручання законодавчого органу ґрунтувалося на підставах переконливого загального інтересу. При цьому, дії законодавця були своєчасними і доречними, оскільки заявлена мета полягала у відновленні попередньої адміністративної практики (Зокрема, лише через три місяці після винесення рішення касаційним судом, на яке посилався заявник, парламент ухвалив відповідне положення законодавства аби не допустити несподівані наслідки такого рішення). Крім того, оскільки втручання лише відновило усталену адміністративну практику, якої дотримувалися і яка була підтримана судами на момент

виникнення спору (до одного рішення касаційного суду у 2010 році), його не можна було вважати непередбачуваним для заявника.

З огляду на вказані обставини ЄСПЛ **визнав скаргу** заявника **за п. 1 ст. 6 Конвенції явно необґрунтованою**.

Щодо скарги за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, зобов'язання сплачувати внески на соціальне страхування, а також відсотки та штрафи становило втручання у право заявника на мирне володіння своїм майном. Однак, згідно зі ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції державам дозволяється контролювати використання власності відповідно до загальних інтересів або з метою забезпечення сплати податків. Закони з ретроспективною дією можуть відповідати вимозі законності цієї статті. У справі заявника Суд встановив, що втручання законодавчого органу було виправданим відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції. Відповідно, оскаржуваний захід відповідав принципу законності.

Разом з тим, згідно з усталеною практикою Суду, втручання, в тому числі в результаті заходів, вжитих для забезпечення сплати податків або інших внесків, має забезпечувати справедливий баланс між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Фінансова відповідальність, що виникає внаслідок підвищення податків або внесків, може несприятливо вплинути на гарантію, забезпечену ч. 2 ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, якщо вона накладає надмірний тягар на відповідну фізичну або юридичну особу або суттєво впливає на її фінансове становище. Проте, беручи до уваги свободу розсуду держави у цьому питанні, а також відсутність аргументу заявника з цього приводу, Суд не встановив, що внески поклали на нього надмірний тягар. Таким чином, **скарга за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції** також підлягала відхиленню як **явно необґрунтована**.

Ключові слова: ретроспективна дія закону, втручання законодавця в судову практику, автентичне тлумачення, справедливий судовий розгляд, соціальні внески.

21. FIN FER S.P.A. проти Італії (FIN FER S.P.A. v. Italy) від 05.09.2024, заява № 57718/15

Податкова інспекція провела перевірку дотримання компанією-заявником податкового законодавства. Згодом компанія-заявник була повідомлена про результати розслідування, проведеного податковою поліцією. Акціонерам та членам ради директорів було запропоновано надати пояснення щодо кількох банківських операцій, виявлених на їхніх особистих банківських рахунках. Вони надали певну документацію.

Пізніше податкова поліція склала акт податкової перевірки. У ньому, серед іншого, зазначалося, що один з акціонерів компанії-заявника, пан А.Ф., здійснив операції на своєму особистому банківському рахунку, які були суттєво непропорційними його задекларованим доходам. Згідно з національним законодавством необґрунтовані операції на банківських рахунках акціонерів і керівників малих компаній, які також були близькими родичами, вважалися незадекларованими доходами компанії. Таким чином, на компанію-заявника було покладено обов'язок надати докази, які могли продемонструвати, що відповідні операції не були з нею пов'язані, однак вона не змогла цього зробити. При цьому, у звіті містилось посилання на інформацію, отриману від третіх осіб, представників компаній X та Y, які вказували, що мали справу виключно з паном А.Ф., але всі платежі на його користь стосувалися бізнес-операцій з компанією-заявником. Податкова поліція дійшла висновку, що компанія-заявник не задекларувала доходи на суму понад 6 млн євро, про що було направлено відповідне податкове рішення-повідомлення. Оскарження рішення, в тому числі посилання на показання «свідків», було безрезультатним.

Відповідно до Декрету №. 546/1992, який на час подій встановлював законодавчу заборону на використання показань свідків у судових провадженнях у податкових судах, компанія-заявник не могла проводити перехресний допит «свідків» у судах. Тому вона скаржилася на порушення права на допит свідків згідно з п. 1 та пп. «d» п. 3 ст. 6 Конвенції.

Посилаючись на загальні принципи, викладені у справах [Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom](#) (рішення Великої Палати) та [Schatschaschwili v. Germany](#) (рішення Великої Палати) та [Chap Ltd v. Armenia](#), ЄСПЛ зазначив, що показання у цій справі були усними заявами, наданими слідчим органам, які згодом були використані податковим органом для підтвердження податкових зобов'язань компанії-заявника. При цьому, у звіті податкової поліції вони були вказані як «непрямі» елементи, здатні підтвердити висновки, зроблені на підставі презумпції (згідно з якою необґрунтовані операції на банківських рахунках акціонерів та керівників малих компаній, які також були близькими родичами, вважалися незадекларованими доходами компанії). Таким чином, заяви були використані лише для того, щоб підтвердити висновки, які можна було зробити на підставі презумпції, встановленої відповідним національним законодавством, що послідовно тлумачилося та застосовувалося у національній адміністративній та судовій практиці.

Податкова комісія провінції відхилила скаргу компанії-заявника у зв'язку з неспроможністю компанії спростувати презумпцію. При цьому, комісія послалася на

заяви як на просте підтвердження висновків на основі презумпції. Разом з тим, посилань на відповідні заяви не містилось ні в рішенні комісії вищої ланки, ні в рішенні адміністративного суду, які повністю поклалися на презумпцію та неспроможність компанії-заявника надати докази, які могли її спростувати.

Відповідно не можна було стверджувати, що будь-які показання осіб, про яких йшла мова, були використані у цій справі як показання «свідка» в автономному значенні цього поняття в системі Конвенції, оскільки вони не слугували істотною підставою для «засудження» компанії-заявника.

Крім того, компанія-заявник не стверджувала ні в національних судах, ні в Суді, що встановлену презумп-

цію було надмірно важко спростувати, або, що вона в будь-якому разі неналежним чином впливала на права сторони захисту. Навпаки, деякі заяви третіх осіб, були фактично розглянуті на користь компанії-заявника та використані для того, щоб спростувати презумпцію щодо певних операцій та, відповідно, зменшити суму податкових донарахувань.

Отже, Суд **визнав скаргу за п. 1 та пп. «d» п. 3 ст. 6 Конвенції явно необґрунтованою** та такою, що підлягала відхиленню.

Ключові слова: сплата податків, право на допит свідків, показання свідків в податковому провадженні

22. Вайс проти Польщі (Wais v. Poland) від 05.09.2024, заява № 27806/17

Заявниця є адвокатом. Вона також є членом місцевої спілки соціальних ініціатив. У 2013–2014 роках вона представляла інтереси кількох працівників місцевого дитячого садка в різних судових провадженнях, порушених ними проти роботодавця або навпаки. Ці провадження були публічними і завершилися винесенням рішень на користь клієнтів заявниці. Після того, як останній цикл судових розглядів завершився винесенням остаточного рішення, в той час, як заявниця продовжувала бути законним представником кількох працівників дитячого садка, вона анонімно опублікувала статтю на вебсайті своєї спілки, в якій звинуватила дитячий садок у зловживаннях, а директора у некомпетентності. При цьому, було зазначено, інформація в публікації була отримана з відкритих судових засідань вже завершених судових проваджень та з інших відкритих джерел. Заявницю було притягнуто до дисциплінарної відповідальності за неетичну поведінку у вигляді попередження та зобов'язано відшкодувати витрати, пов'язані з розглядом справи. Вона скаржилася на те, що вона не могла користуватися свободою вираження поглядів у контексті своєї професійної діяльності, що є порушенням ст. 10 Конвенції.

ЄСПЛ визнав, що дисциплінарне стягнення становило втручання у право заявниці за ст. 10 Конвенції, яке було передбачено законом і переслідувало легітимну мету, а саме підтримання суспільної довіри до професії адвоката і, таким чином, сприяння належному здійсненню правосуддя.

При цьому, заявницю було дисциплінарно покарано за (i) публікацію негативних коментарів про директора дитячого садка та (ii) використання інформації, яку вона отримала в якості законного представника сторін у судових провадженнях. Національні органи

належним чином розглянули, але зрештою відхилили аргумент заявниці про те, що вона розкрила інформацію лише в обсязі, який був загальнодоступним. Вони прийняли таке рішення після дослідження змісту статті, яка серед іншого, містила: посилання на відповідні судові провадження; вказівку про обізнаність щодо ситуації у зв'язку з представництвом відповідача (колишнього директора дитячого садка) та сторони в пов'язаному провадженні; інформацію про різні події, що відбувалися під час судового розгляду; внутрішнє планування робочих змін працівників; інформацію про формальні недоліки в позові дитячого садка та інші недоліки в поведінці опонента (дитячого садка) в справі; посилання на показання свідка; про позбавлення житлових субсидій кількох працівників після винесення судового рішення тощо. Дисциплінарні рішення обох інстанцій ґрунтувалися на тому, що заявниця мала підвищений рівень відповідальності за свої висловлювання, враховуючи її належність до адвокатської професії. У зв'язку з цим заявниця повинна була розмежувати свої професійні та громадянські обов'язки і обмежитися відстоюванням своєї позиції в суді.

Суд вважав підстави, на які посилалися дисциплінарні органи, як відповідними, так і достатніми. Крім того, до заявниці було застосовано найм'якшу форму санкції, передбачену законом. Таким чином, оскаржуване втручання було пропорційним переслідуваній легітимній меті і, відповідно, було необхідним у демократичному суспільстві. Отже, **скарга за ст. 10 Конвенції була відхилена як явно необґрунтована**.

Ключові слова: адвокат, право на свободу вираження поглядів, розмежування професійних та громадських обов'язків, пропорційність.

23. Феррейра е Кастро да Коста Ларанжо проти Португалії (Ferreira E Castro Da Costa Laranjo v. Portugal) від 10.09.2024, заява № 50253/18

Заявниця була журналістом відомої бульварної газети. У 2010 році газета опублікувала написану нею статтю про телефонну розмову, записану роком раніше, між двома політиками, колишніми міністром та членом Європейського Парламенту. Стаття ґрунтувалася на аудіозаписі розмови, до якого заявниця мала доступ в якості асистента у гучному кримінальному провадженні проти багатьох обвинувачених, в тому числі одного з учасників розмови. Національні суди визнали заявницю винною у розголошенні деталей приватної розмови політиків без їх попередньої згоди та наклали на неї штрафи.

ЄСПЛ визнав, що рішення національних судів становили втручання у право заявниці на свободу вираження поглядів, гарантоване п. 1 ст. 10 Конвенції. Таке втручання було передбачено законом та переслідувало одну з легітимних цілей, а саме захист приватного життя політиків.

Щодо дотримання критеріїв для збалансування права на вираження поглядів заявниці та права на приватне життя політиків, по-перше, як встановили національні суди, опублікована в статті інформація не стосувалася кримінального провадження, що тривало на той час. Телефонна розмова була приватним обміном думками

між двома публічними особами, під час якого вони критикували інших публічних осіб. При цьому, заявниця не звернулася до них за дозволом перед публікацією статті, як того вимагало законодавство. Таким чином, суди дійшли висновку, що опублікована інформація не слугувала жодному суспільному інтересу. У цьому зв'язку Суд зазначив, що хоча громадськість має право бути поінформованою, стаття, подібна до статті у цій справі, спрямована виключно на задоволення цікавості конкретної читацької аудиторії щодо особистої думки публічного діяча про інших публічних діячів, не може вважатися такою, що сприяє будь-яким дебатам, що становлять загальний інтерес. По-друге, не вбачалось, що штрафи на загальну суму 1000 євро були непропорційними з огляду на конкретні обставини справи.

Відповідно, Суд постановив, що національні суди встановили справедливий баланс між конкуруючими інтересами згідно критеріїв його усталеної практики, та **відхилив скаргу заявниці за ст. 10 Конвенції як явно необґрунтовану.**

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, журналістська діяльність, суспільно необхідна інформація, баланс конкуруючих прав

24. Піндо Мулла проти Іспанії (Pindo Mulla v. Spain) від 17.09.2024, заява № 15541/20, рішення Великої Палати

Заявниця є учасником організації «Свідки Єгови». У 2017 році їй порадили зробити операцію. У зв'язку з цим вона зареєструвала попереднє медичне розпорядження і видала безстрокову довіреність, кожна з яких зафіксувала її відмову від переливання крові в будь-якому вигляді в будь-якій медичній ситуації, навіть якщо її життю загрожує небезпека. При цьому, вона погоджувалась на будь-яке медичне лікування, яке не передбачає використання крові. У 2018 році вона потрапила до місцевої лікарні з серйозною внутрішньою кровотечею. Коли їй запропонували переливання крові вона відмовилась від нього. Тому їй вирішили перевезти до іншої лікарні, яка використовувала методи лікування без переливання крові. Зважаючи на тяжкість стану заявниці, лікарі приймаючої лікарні терміново звернулися факсом до чергового судді з проханням надати інструкції щодо дій після її прибуття. Вони вказали, що заявниця з релігійних переконань усно висловила свою відмову від усіх видів лікування, при цьому, її стан після прибуття буде дуже нестабільним. Суддя, який не знав ні особи заявниці, ні її точних побажань, дав дозвіл на всі медичні та хірургічні процедури, необхідні для порятунку її життя і фізичної цілісності. Зважаючи ситуацію надзвичайною, без застосування

звичайного протоколу для отримання згоди, заявниці було проведено хірургічне втручання та переливання еритроцитів. При цьому, її не повідомили ні про рішення, ні про заплановане втручання. Вона дізналась про них лише після операції. Рішення чергового судді було залишено в силі в апеляційному порядку, а її скарга за процедурою *ампаро* була відхилена Конституційним Судом як неприйнятна без розгляду по суті.

У цій справі два різних права, на які посилалася заявниця, право на повагу до приватного життя та право на свободу совісті та релігії, були дуже тісно переплетені: побажання заявниці щодо лікування її хвороби ґрунтувалися на її вірності відповідному вченню релігійної громади. Оскільки основне питання стосувалося автономії та самовизначення пацієнта щодо медичного лікування, справа підлягала розгляду в аспекті приватного життя за ст. 8, яка тлумачилася і застосовувалася у світлі ст. 9 Конвенції.

Суд ще не розглядав питання про те, як в екстреній ситуації автономія пацієнта повинна бути узгоджена з його правом на життя. У зв'язку з цим, він нагадав свою практику щодо автономії пацієнта. Зокрема, у звичайному контексті охорони здоров'я зі ст. 8 Конвенції вба-

чається, що дієздатний повнолітній пацієнт має право вільно і свідомо відмовитися від медичного лікування, незважаючи на дуже серйозні, навіть смертельні наслідки, які може мати таке рішення. Повага до права пацієнта давати або не давати згоду на лікування є кардинальним принципом у сфері охорони здоров'я. Це право, однак, не можна тлумачити в абсолютних термінах. Право на повагу до приватного життя, будучи ширшим правом, яке охоплює автономію пацієнта, є обмеженим правом. Таким чином, здійснення будь-якого з його аспектів може бути обмежене відповідно до п. 2 ст. 8 Конвенції.

У ситуації, пов'язаній з реальною і неминучою небезпечкою для життя людини, право на життя, передбачене ст. 2 Конвенції, також буде діяти в сукупності з правом особи самостійно приймати рішення про медичне лікування. З точки зору держави, її обов'язки щодо забезпечення дотримання обох цих прав теж будуть задіяні.

При цьому, хоча суспільний інтерес у збереженні життя або здоров'я пацієнта повинен поступатися інтересу пацієнта керувати своїм власним життям, достовірність (справжність) відмови від медичного лікування є легітимним питанням, враховуючи, що на карту поставлено здоров'я і, можливо, саме життя пацієнта. Необхідно забезпечити, щоб у невідкладній ситуації рішення про відмову від лікування, необхідного для порятунку життя, було прийнято вільно і самостійно особою, яка має необхідну дієздатність і усвідомлює наслідки свого рішення. Крім того, необхідно також забезпечити, щоб рішення, про яке має бути відомо медичному персоналу, було застосовним за обставин у тому розумінні, що воно є чітким, конкретним і недвозначним у відмові від лікування і відображає поточну позицію пацієнта з цього питання. Таким чином, вбачається, що коли в надзвичайних ситуаціях існують обґрунтовані підстави сумніватися в рішенні особи в будь-якому з цих істотних аспектів, не може вважатися недотриманням її особистої автономії проведення невідкладного життєво необхідного лікування. Така позиція повністю узгоджується зі ст. 8 Конвенції Ов'єдо, яка допускає в надзвичайних ситуаціях виняток, що має вузьке тлумачення, із загального правила про згоду. Разом з тим, необхідно докласти «розумних зусиль», щоб розвіяти сумніви або невизначеність, пов'язані з відмовою від лікування. Побажання пацієнта повинні розглядатися як такі, що мають першорядне значення. Те, що є «розумними зусиллями», обов'язково залежатиме від обставин справи, а також від змісту національної правової бази. Якщо, незважаючи на розумні зусилля, лікар (або суд, залежно від обставин) не зміг встановити в необхідному обсязі, що воля пацієнта дійсно полягала у відмові від життєво необхідного лікування, обов'язок захистити життя пацієнта шляхом надання необхідної медичної допомоги повинен переважати. Проте з огляду на різну практику та підходи в Європі, Суд дійшов висновку, що як прин-

цип надання обов'язкової юридичної сили попереднім розпорядженням пацієнта, так і пов'язані з ним формальні і практичні модальності, знаходяться в межах свободи розсуду держави.

Суд встановив, що нормативно-правова база Іспанії щодо попередніх медичних розпоряджень пацієнта була добре розробленою, ґрунтувалася на відповідних положеннях і принципах Конвенції Ов'єдо щодо автономії пацієнта. Зокрема, вона представляла розумний баланс законодавця між основними правами пацієнтів, відповідними обов'язками держави та вагомими суспільними інтересами. При цьому, згідно з практикою Конституційного Суду існувала необхідність обґрунтування призначення медичного лікування проти волі пацієнта з посиланням на принципи необхідності, пропорційності та поваги до суті автономії пацієнта. Держава-відповідач надала обов'язкову силу попереднім медичним розпорядженням і вжила конкретних практичних заходів для забезпечення того, щоб розпорядження пацієнтів були відомі і виконувалися в системі охорони здоров'я на всій національній території (було створено електронну систему, а також реєстр).

При цьому, до функцій Суду не входило ставити під питання оцінку стану здоров'я заявниці медичними працівниками або їхні рішення щодо лікування, і заявниця не оскаржувала їх обґрунтованість на національному рівні. Предметом національного провадження було втручання у її права рішенням чергового судді щодо дозволу на медичне втручання.

Дослідивши матеріали справи Суд встановив низку недоліків при прийнятті такого рішення та пов'язаних обставин, зокрема:

- 1) Уряд не пояснив, чому лікарі приймаючої лікарні не були повністю поінформовані про письмову відмову заявниці від переливання крові, що містилась в її медичній документації, яку вона підписала напередодні у лікарні, з якої її переводили. Коли прибула швидко з медичною документацією заявниці, черговий суддя вже надав беззастережний дозвіл на проведення лікування, яке лікарі вважали необхідним для захисту життя та фізичної цілісності заявниці. Крім того, попереднє медичне розпорядження заявниці від 2017 року, яке було доступне як через національні та інші реєстри, взагалі не згадувалося при взаємодії між двома лікарнями. На думку Суду, враховуючи стан заявниці (важка анемія) та обов'язковість попереднього медичного розпорядження на національному рівні, така інформація була важливою та мала бути доведеною до персоналу приймаючої лікарні.
- 2) Залучення чергового судді було стандартною практикою для приймаючої лікарні (в яку перевозили заявницю), коли йдеться про пацієнта, який відмовляється від переливання крові. При цьому,

лікарі мали надавати черговому судді всю необхідну інформацію про пацієнта. Однак, у справі заявниці заява лікарів до судді містила дуже обмежену і неточну інформацію. Зокрема, в ній не містилось таких елементарних даних як ім'я та вік заявниці. Було зазначено про віросповідання заявниці, дуже тривожні клінічні ознаки, побоювання щодо її стану після прибуття до лікарні, а також те, що вона відмовилася від усіх видів лікування у лікарні, з якої її перевозили, і її відмова була усною. Судді не було повідомлено про підписану заявницею напередодні відмову від переливання крові. Відсутність такої інформації мала визначальний вплив на прийняття рішення щодо лікування заявниці.

- 3) На основі наданих даних суддя звернувся до місцевого прокурора та судового лікаря. Всі залучені особи вважали, що відмова від лікування заявниці була усною. Тому місцевий прокурор вирішила, що не було достовірних доказів відмови заявниці від лікування (законодавство вимагало письмову форму відмови). Вона зробила висновок на користь надання дозволу на необхідне лікування. Судовий лікар, в свою чергу, підтвердив небезпечність стану заявниці. Разом з тим, зазначивши про усну відмову заявниці від переливання крові в лікарні, з якої її переводили, він зауважив, що не було відомо про здатність пацієнтки на відповідний момент (*ред. вже на час розгляду лікарем цього питання*) надати згоду та/або відмовитися від своєї згоди, так само як і про характер лікування, яке вона отримає.

Мова йшла про право дієздатного пацієнта самостійно приймати рішення щодо свого здоров'я. Це, очевидно, включало в себе свободу змінювати своє рішення так само як і залишати його без змін. Питання про те, чи була заявниця спроможна зробити це, було вирішальним, оскільки в документах було заздалегідь записано попереднє медичне розпорядження, яке гарантувало, що її відмова від переливання крові залишиться в силі у випадку, якщо вона не зможе прийняти таке рішення у відповідний момент часу згідно із законодавством. Однак це питання не було поставлене перед суддею з самого початку.

Хоча суддя дійсно зіштовхнувся з дуже нагальними обставинами, він не вжив жодних заходів щодо сумнівів, висловлених судовим лікарем з цього приводу, і не згадував про них в оскаржуваному рішенні. Скоріше, на застереження було дано непряму негативну відповідь шляхом надання дозволу безпосередньо приступити до необхідного лікування без потреби отримання згоди.

- 4) В рішенні судді нічого не було сказано про гарантії національного законодавства у випадку, коли зго-

да пацієнта не може бути отримана, тобто про консультації, якщо дозволяють обставини, з родичами або особами, які мають фактичні зв'язки з пацієнтом. Цього не було зроблено і після повідомлення про прийняте рішення приймаючу лікарню. Оскільки ані заявниця, ані будь-хто, пов'язаний з нею, не знали про рішення, прийняте черговим суддею, виправити це упущення було неможливо, навіть теоретично.

- 5) З точки зору Конвенції та застосовних принципів, обґрунтування рішення чітко вказувало на важливість захисту права на життя, тоді як важливість поваги до права пацієнта самостійно приймати рішення про медичне лікування була розглянута в меншій мірі. Посилаючись на фатальні наслідки, які могли настати у разі відмови від лікування, було надано беззастережний дозвіл на будь-яке лікування заявниці, яке було необхідним для її порятунку. По суті, це рішення передало право приймати рішення з моменту його винесення від заявниці до лікарів.
- 6) Хоча заявниця була притомною, коли прибула до лікарні, медичні працівники не вживали заходів щодо отримання її згоди на відповідне втручання та, оцінюючи ситуацію, як небезпечну, взялися до заходів з надання необхідної медичної допомоги.
- 7) Подальший розгляд справи на національному рівні не приділив належної уваги вищевказаним питанням.

Суд повністю розумів, що дії, вчинені в день операції персоналом обох лікарень, були мотивовані першочерговим прагненням забезпечити ефективне лікування пацієнтки, яка перебувала під їхнім наглядом, відповідно до найфундаментальніших норм медичної професії. Він не піддавав сумніву їхні оцінки щодо тяжкості стану заявниці, нагальності необхідності її лікування, доступних медичних варіантів на той час, або того факту, що життя заявниці було врятовано того дня. Однак, виявлені недоліки вказували на те, що оскаржуване втручання було результатом процесу прийняття рішень, який у цій справі не забезпечив достатньої поваги до автономії заявниці, захищеної ст. 8 Конвенції, яку вона хотіла реалізувати з метою дотримання важливого вчення своєї релігії.

Отже, **мало місце порушення ст. 8 Конвенції у світлі ст. 9 Конвенції**.

Сатисфакція: 12 000 євро *моральної шкоди*, 14 000 євро *відшкодування судових та інших витрат*.

Ключові слова: приватне життя, право на життя, автономія пацієнта, відмова від медичного лікування згідно релігійних переконань, переливання крові.

25. К.О. проти Німеччини (C.O. V. Germany) від 17.09.2024, заява № 16678/22

Заявник є одним із власників та акціонерів німецького приватного банку W-Bank, в певний період був головою його наглядової ради. W-Bank був причетний до скандалу «Cum-Ex» — масштабної схеми податкового шахрайства, в якій значні суми податку на дивіденди були повернуті під недійсними приводами (навіть якщо податок фактично не сплачувався). Обсяг випадків податкових втрат за схемою «Cum-Ex» сягнув 4,5 млрд євро. Прокуратура розпочала досудове розслідування проти великої кількості осіб, яке спочатку проводилося як єдине провадження. Пізніше було відкрито окреме кримінальне провадження проти акціонера і співробітника однієї із компаній (М.С. та Н.Д.) за звинуваченням в участі у шахрайських операціях W-Bankу разом з іншими особами, у тому числі заявником. Заявник мав статус свідка у цьому провадженні, йому ще не було пред'явлено обвинувачення. Суд визнав М.С. та Н.Д. винними. При цьому, рішення містило вичерпні фактичні дані, у тому числі відносно заявника, а саме детальний опис його участі щодо кожного злочину. Його було зазначено як «окремо переслідувана особа». Скарга заявника до Конституційного Суду щодо порушення презумпції невинуватості була відхилена як неприйнятна. Пізніше було відкрито провадження проти заявника, яке все ще триває.

ЄСПЛ нагадав, що п. 2 ст. 6 Конвенції забороняє передчасне висловлення судом думки про те, що особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення, є винною до того, як її вину буде доведено відповідно до закону. Разом з тим, необхідно робити фундаментальну різницю між заявою про те, що когось лише підозрюють у вчиненні злочину, і чіткою заявою, за відсутності остаточного обвинувального вироку, про те, що особа вчинила злочин, про який йдеться. У зв'язку з цим Суд наголошував на важливості вибору слів державними посадовими особами у своїх заявах до того, як особу було засуджено і визнано винною у вчиненні конкретного кримінального правопорушення. Тоді як використання мови має надзвичайно важливе значення в цьому відношенні, питання про те, чи порушує заява державної посадової особи принцип презумпції невинуватості, має вирішуватися в контексті конкретних обставин, за яких її було зроблено. З огляду на характер і контекст конкретного провадження, навіть використання деяких невдалих формулювань може не бути вирішальним. Щодо складних кримінальних проваджень за участю кількох осіб, які не можуть бути судимі разом, Суд зазначив, що посилення суду першої інстанції на участь третіх осіб, які згодом можливо постануть перед судом окремо, можуть бути дуже потрібними для оцінки винуватості тих, хто перебуває на лаві підсудних. Якщо мають бути представлені факти щодо третіх осіб, суди повинні уникати надання

більшого обсягу інформації, ніж це необхідно для оцінки юридичної відповідальності тих осіб, які є обвинуваченими у судовому процесі, що здійснюється.

У цій справі розслідування щодо операцій «Cum-Ex», пов'язаних з W-bank, спочатку здійснювалось в єдиному провадженні, спрямованому проти багатьох обвинувачених. Потім прокуратура вирішила розпочати окреме провадження лише щодо двох осіб М.С. та Н.Д. і пред'явити їм обвинувачення раніше, ніж іншим, у тому числі заявнику. Це пояснювалось складністю та масштабною провадження у справі «Cum-Ex», готовністю матеріалів до передачі до суду з огляду на зізнання таких осіб на відміну від інших обвинувачених. Крім того, виділення справи в окреме провадження відповідало зобов'язанню за національним законодавством здійснювати кримінальне провадження швидко та упродовж розумного строку. ЄСПЛ не вважав за всіх обставин справи таке рішення необґрунтованим.

При цьому, у письмових рішеннях щодо М.С. та Н.Д. суди не лише детально описали дії та наміри заявника з фактичної точки зору, але й оцінили їх з правової точки зору. Вони встановили, що заявник виконав дві з трьох основних умов, необхідних для встановлення кримінальної відповідальності за національним законодавством.

Згідно з твердженнями Уряду посилення кримінальних судів на існування спільного плану, розробленого та реалізованого заявником разом з іншими особами та умисне і незаконне ухилення ним від сплати податків були необхідними для встановлення вчинення обвинуваченими М.С. та Н.Д. правопорушення, їх співучасті та пособництва. Заявник не оскаржив такі твердження і не продемонстрував, яким чином кримінальні суди могли засудити відповідних осіб без таких тверджень. Суд вважав, що не було жодних ознак того, що оскаржувані твердження не були необхідними відповідно до національного законодавства для оцінки кримінальної відповідальності М.С. та Н.Д., незалежно від того, що вони обидва зізналися у своїй причетності до злочинів.

При цьому, Суд зауважив, що кримінальні суди утрималися від будь-яких висновків (1) щодо «вини» заявника у розумінні національного кримінального права, зокрема, щодо питання, чи може заявник послатися на помилку права стосовно шахрайського характеру транзакцій (згідно із законодавством вбачалось, що обвинувачений діяв без вини, якщо він помилково вважав свої дії законними і не міг уникнути такої помилки), (2) і що таке рішення відповідає принципу «обмеженої акцесорності пособництва та підбурювання» за національним законодавством (згідно із національним законодавством, щоб визнати особу винною у пособництві у злочині необхідно встановити, що вона умис-

но сприяла іншій особі — основному виконавцю — в навмисному вчиненні протиправного діяння. Тобто необхідно встановити, що основний виконавець виконав склад злочину, про який йдеться, і що він діяв протиправно. Однак не обов'язково встановлювати, що основний виконавець також діяв з виною. Іншими словами, кримінальна відповідальність особи, яка сприяє вчиненню злочину, залежить від того, чи виконавцем злочину виконано дві з трьох основних умов власної кримінальної відповідальності — «обмежена акцесорність пособництва та підбурювання»). Таким чином, як зазначив Уряд, кримінальні суди не упередили вину заявника, тобто його кримінальну відповідальність. Суд зазначив, що хоча порушення презумпції невинуватості визначається відповідно до автономного значення Конвенції, при визначенні того, чи можна кваліфікувати твердження як визнання вини у вчиненні злочину, необхідно враховувати усталене значення та силу юридичних термінів у національному законодавстві.

Також всупереч хибному аргументу заявника, оспорвані заяви не мали обов'язкової сили відповідно до національного кримінального законодавства для суду, який розглядав справу проти нього. Відповідно до положень національного законодавства, жодні ви-

сновки про винуватість особи не можуть бути зроблені на підставі кримінального провадження, в якому вона не брала участі.

Посилаючись у рішеннях на заявника як на «окремо переслідувану особу», кримінальні суди підкреслювали той факт, що вони не мали на меті визначити вину заявника, а, відповідно до положень національного кримінально-процесуального законодавства були зацікавлені лише в оцінці кримінальної відповідальності обвинувачених у рамках провадження, що розглядалося щодо М. С. та Н.Д.

Крім того, Суд зазначив, що твердження кримінальних судів у кінцевому підсумку не мали жодного преюдициального впливу на провадження проти заявника.

Таким чином, твердження судів щодо заявника у провадженні щодо інших обвинувачених не порушували принцип презумпції невинуватості. Отже, **порушення п. 2. ст. 6 Конвенції не було.**

Ключові слова: презумпція невинуватості, формулювання тверджень суду щодо дій осіб в окремому провадженні.

26. Яйлалі проти Сербії (*Yaylali v. Serbia*) від 17.09.2024, заява № 15887/15

У 2013 році після проходження паспортного контролю заявник був зупинений співробітниками митниці та поліції при в'їзді до Сербії. На запитання, чи має він що-небудь задекларувати, заявник повідомив, що перевозить грошові кошти та особисті речі. Під час особистого обшуку у сумці на поясі заявника було виявлено вісім вживаних золотих браслетів (на 254 грам). Заявник стверджував, що коштовності належали його дружині і він віз їх до Туреччини, де вони мали намір придбати сімейний будинок. Того ж дня суд у справах про проступки визнав заявника винним в умисному недекларуванні товарів, які він ввіз на митну територію країни, наклав на нього штраф та стягнув судові витрати. Крім того, всі прикраси було конфісковано з огляду на обов'язковий характер такої санкції, передбаченої відповідною нормою митного закону. В апеляційному провадженні заявник надав квитанції про купівлю прикрас разом з сертифікатами автентичності на ім'я дружини. Однак, апеляційний суд, як надалі і Конституційний Суд, відхилили його скарги.

З наявних матеріалів та тверджень Уряду не вбачалось, що перевезення золота або особистих золотих прикрас через митний кордон Сербії було незаконним або існувала якась конкретна заборона щодо кількості або вартості золотих прикрас, які можна було перевозити взагалі або під час транзиту. Конфісковане золото не

було ні контрабандою, ні зняряддям або доходом від будь-якої злочинної діяльності.

В контексті особистої поведінки заявника, він задекларував грошові кошти та особисті речі після того, як його запитали, чи є у нього товари для декларування, однак не зробив цього відносно золотих браслетів, які були виявлені під час обшуку. Неправомірні дії заявника були кваліфіковані як умисні на підставі того, що він повинен був знати про обов'язок декларування і, отже, свідомо прийняти наслідки його невиконання. При цьому, не було жодних ознак того, що заявник мав судимість. Національні органи влади не мали жодної інформації про те, що він був залучений або перебував під слідством у зв'язку з будь-якою кримінальною діяльністю до подій, що мали місце в цій справі. Товари були придбані на законних підставах, і ніщо не вказувало на намір незаконно їх використати. Таким чином, не вбачалось, що, конфіскуючи золоті браслети у заявника, органи влади намагалися запобігти будь-якій незаконній діяльності, такій як відмивання грошей, торгівля наркотиками або ухилення від сплати податків. Тобто єдиним проступком заявника було недекларування золотих браслетів на митниці.

Суд повторив, що для того, щоб бути пропорційним, втручання має відповідати тяжкості порушення, а санкція — тяжкості правопорушення, за яке вона покликана

на покарати (у цій справі недеklarування товарів), а не тяжкості будь-якого стверджуваного порушення, яке фактично не було встановлене, такого як відмивання грошей або ухилення від сплати митних платежів (у цій справі навіть не згадувалося про такі порушення).

Національні суди вирішили, що загальні обставини виправдовували накладення штрафу, нижчого за встановлений законом поріг. При цьому, вони визнали, що правопорушник не завдав серйозної шкоди державі, і, таким чином, зменшений штраф відповідатиме бажаному стримувальному та каральному ефекту, а також запобігатиме майбутнім порушенням нормативних актів у випадку заявника. Разом з тим, суди винесли постанову про конфіскацію незадекларованих ювелірних виробів у повному обсязі, як предмета правопорушення, що, очевидно, мало стримуючий та каральний характер.

Конфіскація була обов'язковим заходом (на додаток до штрафу) за правопорушення митного законодавства. При цьому, митний закон не надавав будь-яких дискреційних повноважень національним органам влади щодо оцінки пропорційності заходу і врахування того, що заявник довів законність придбання особистих ювелірних прикрас. Суд вже постановляв (щодо не-

задекларованої готівки), що занадто жорсткий законодавчий підхід часто може призводити до того, що національні органи влади не зможуть забезпечити необхідний справедливий баланс між вимогами загального інтересу та захистом права власності особи. Дійсно, обов'язковий характер конфіскації на додаток до штрафу, напевно завадив національним органам влади в оцінці індивідуальних обставин та пропорційності конфіскації у справі заявника.

Аналогічно, автоматичний характер конфіскації позбавив заявника будь-якої розумної можливості порушити справу у відповідних органах з метою ефективного оскарження заходів щодо його майнових прав та будь-якої перспективи успіху у зв'язку з цим.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що обов'язкова конфіскація золотих прикрас поклала на заявника індивідуальний та надмірний тягар.

Отже, **мало місце порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.**

Ключові слова: митні правила, декларування особистих прикрас, обов'язкова конфіскація, принцип пропорційності

27. П.Дж. та Р.Дж. проти Швейцарії (P.J. and R.J. v. Switzerland) від 17.09.2024, заява № 52232/20

Заявники є подружжям. Чоловік є громадянином Боснії і Герцеговини, жінка є сербкою і все своє життя проживає у Швейцарії. Заявники одружилися у 2013 році, і заявник переїхав до Швейцарії, де у них народилися дві доньки. Основним годувальником сім'ї була заявниця, яка була кваліфікованою медсестрою та працювала позмінно. Чоловік в свою чергу працював на різних роботах на будівництві тощо та брав на себе більшу частину батьківської турботи про малолітніх доньок.

У 2018 році чоловік був заарештований під час перевезення кокаїну для третьої особи. Суд визнав його винним у торгівлі наркотиками та засудив до умовного позбавлення волі. Суд також ухвалив рішення про його примусове видворення зі Швейцарії на п'ять років згідно з національним законодавством. Оскарження такого рішення було безуспішним. Суди встановили, що правопорушення було серйозним, що становило загрозу для оточуючих і громадської безпеки. Крім того, його видворення до Боснії і Герцеговини не спричинило б значних особистих труднощів, оскільки він не був добре інтегрований у швейцарське суспільство (прибув до країни у віці 30 років, погано говорив німецькою мовою і мав лише тимчасові роботи), а його головним інтересом залишитися в країні була сім'я, яка могла легко адаптуватися до нового середовища.

ЄСПЛ **визнав порушення ст. 8 Конвенції**, оскільки національні суди не застосували належним чином відповідну практику Суду, яка вимагає ретельного збалансування інтересів особи та суспільства, та не надали належної уваги окремим аспектам справи. Так, національні суди зосередили свою оцінку ситуації першого заявника на характері та тяжкості вчиненого ним злочину. При цьому, Суд зазначив, що, по-перше, хоча злочин був серйозним (перевезення великої кількості кокаїну — 194 грами), чоловік був покараний не реальним позбавленням волі, а умовним покаранням з відстрочкою виконання. По-друге, суди вказували, що чоловік, ймовірно, не був причетний до широкомасштабної торгівлі наркотиками (не знав, що знаходиться у пакунку, низька позиція в ієрархії наркотогівлі). При цьому, встановивши, низький ступінь вини, вони лишень послалися на той факт, що перший заявник з самого початку зізнався у вчиненні правопорушення, співпрацював з поліцією, не мав судимостей і існував сприятливий прогноз щодо ризику рецидиву. По-третє, невдовзі після прийняття рішення про видворення перший заявник знайшов роботу з повною зайнятістю, на якій він працював до моменту видворення через два роки і демонстрував належну поведінку протягом усього цього періоду. У своїй оцінці суди не врахували того, що, хоча страх перетворення умовного покарання на реальний термін ув'язнення міг зіграти певну

роль, загальна хороша поведінка першого заявника, його здатність забезпечити стабільну роботу незабаром після засудження, а також відсутність будь-яких подальших адміністративних або кримінальних правопорушень свідчили про його щирий намір довести відсутність загрози для громадської безпеки з його боку. По-четверте, суди не врахували його статус довгострокового іммігранта (проживав у Швейцарії на момент засудження близько шести років). Нарешті, принцип пропорційності вимагає, серед іншого, врахування особистої поведінки та впливу на сімейне життя (див. положення Рекомендації Rec (2000)15 Комітету Міністрів РЄ про безпеку проживання довгострокових іммігрантів та Рекомендації Rec (2002)4 Комітету Міністрів РЄ про правовий статус осіб, прийнятих до воз-

з'єднання сімей). Суди не ставили під сумнів справжність сімейного життя заявників або негативний вплив на нього у зв'язку з п'ятирічним висланням чоловіка. Однак, вони вказували, що заявниця могла або поїхати з заявником до Боснії і Герцеговини, де у неї були хороші перспективи з огляду на професійну підготовку, або залишитися у Швейцарії, що робило розлуку питанням вибору. В свою чергу, з огляду на малий вік, було зазначено, що діти могли легко адаптуватися до нового середовища і їх переїзд залежав від вибору їх матері слідувати за заявником.

Ключові слова: видворення з країни, принцип пропорційності, особиста поведінка особи, вплив на сімейне життя

28. Фаббрі та інші проти Сан-Марино (*Fabbri and others v. San Marino*) від 24.09.2024, заяви №№ 6319/21, 6321/21, 9227/21, рішення Великої Палати

Заявники були потерпілими внаслідок фізичного нападу або насильства з боку третіх осіб. Були відкриті кримінальні провадження. Однак, слідчі не вживали жодних заходів для розслідування інцидентів. Через кілька років за погодженням прокуратури справи було закрито у зв'язку зі спливом строків давності. Заявники скаржилися, що через бездіяльність органів влади вони не могли домогтися розгляду їх цивільних позовів у рамках кримінальних проваджень.

В першу чергу, Суд роз'яснив вимоги, які мають бути дотримані для застосування ст. 6 Конвенції в цивільному аспекті, а саме: 1) Заявник повинен мати матеріальне цивільне право, визнане національним законодавством (наприклад, право на компенсацію за завдану шкоду); 2) Законодавець повинен наділити потерпілого злочину (процесуальним) правом на захист цивільного права в рамках і на відповідній стадії судового кримінального провадження; 3) Потерпілі повинні були чітко продемонструвати важливість, яку вони надають захисту відповідного цивільного права, попри той факт, що воно могло підпадати під юрисдикцію кримінальних судів. Для цього необхідно було посилатися на цивільне право та/або відстоювати його через належний механізм відповідно до засад національної правової системи; 4) Ст. 6 Конвенції може бути застосована лише в тому випадку, якщо цивільне право, яке відстоюється в кримінальному провадженні, активно захищається одночасно в іншому суді; 5) Кримінальне провадження повинно бути вирішальним для цивільного права, про яке йдеться. Іншими словами, кримінальне провадження повинно впливати на цивільну складову.

У цій справі перші дві вимоги були дотримані щодо всіх трьох заявників, однак решта — лише щодо третього заявника. На відміну від інших заявників, він подав

підписану заяву, як було передбачено національним законодавством, яку було доведено до відома сторін. Крім того, кримінальне провадження по його справі стосувалося цивільної складової. Таким чином, ст. 6 Конвенції у відповідному аспекті була застосовна лише за скаргою третього заявника. Скарги інших заявників були визнані неприйнятними.

Далі ЄСПЛ надав роз'яснення щодо розмежування права на доступ до суду та права на провадження в розумний строк у випадках, коли розгляд цивільної скарги в кримінальному провадженні дійсно триває занадто довго.

Зокрема, Суд нагадав, що хоча право на доступ до суду є окремим правом, не можна виключати, що у виняткових випадках той факт, що провадження залишається відкритим протягом надмірного періоду, може вплинути на таке право. Однак, хоча своєчасне рішення органів влади залишається необхідним і захищається правом на розгляд справи протягом розумного строку, відсутність рішення за цивільним позовом у рамках кримінального провадження, як на досудовому, так і на судовому етапі, внаслідок певних недоліків з боку органів влади, не може сама по собі становити порушення права на доступ до суду.

У цьому контексті в цивільній сфері вимога особи щодо права на доступ до суду може суперечити праву іншої особи на правову визначеність, що є одним з основоположних аспектів верховенства права і також гарантується Конвенцією. Така ситуація вимагає балансування між конфліктуєчими інтересами, і державі надається широка свобода розсуду в цій сфері. Аналогічні міркування застосовуються у провадженнях, подібних до цієї справи, у світлі прав обвинуваченого, які також гарантуються Конвенцією.

Таким чином, хоча особа може вирішити подати цивільний позов у кримінальному провадженні, оскільки він є дешевшим і менш обтяжливим, вона також несе ризик того, що органи, яким доручено розглядати кримінальну скаргу, не зможуть прийняти рішення щодо цивільного позову з різних причин (наприклад, спливі строків позовної давності, укладення угоди про визнання винуватості, рішення про те, що факти не становлять кримінального правопорушення, або виправдальний вирок тощо).

Важливе значення має також те, чи особа, яка подавала цивільний позов, діяла з необхідною старанністю у відстоюванні своїх інтересів, чи спричинила вона затримки або причини, що призвели до припинення розгляду справи.

Крім того, Суд роз'яснив підхід, за яким слід оцінювати скарги на доступ до суду в контексті цивільних позовів в рамках кримінального провадження.

Зокрема, як правило, припинення провадження, в результаті якого цивільний позов не може бути вирішений, не призводить до порушення права на доступ до суду, якщо воно ґрунтується на законних підставах, які не були застосовані свавільно або необґрунтовано, і якщо заявник мав *ab initio* альтернативний засіб правового захисту, здатний вирішити такий цивільний позов. Однак, у виняткових випадках, коли законне закриття провадження є результатом серйозної дисфункції національної системи (наприклад, повної бездіяльності органів влади), Суд після оцінки поведінки заявника може дослідити наявність будь-якого іншого засобу юридичного захисту, доступного заявнику, щоб визначити, чи не було порушено саму суть права. Якщо припинення лише частково є результатом серйозної дисфункції національної системи, до якої був причетний заявник (наприклад, через бездіяльність, недбалість або недобросовісність), достатньо того, що заявник має інший засіб правового захисту – *ab initio* або після припинення — щоб визнати, що суть права не була порушена. У такому випадку вбачається, що держава виконала своє зобов'язання надати відповідному заявнику ефективний доступ до суду. Це не впливає на будь-яку скаргу щодо тривалості провадження, якщо така буде подана, яка підлягає окремому розгляду на підставі критеріїв, викладених у практиці Суду щодо цього аспекту ст. 6 Конвенції.

Разом з тим, у виняткових випадках, коли серйозна дисфункція національної системи є єдиною або вирішальною причиною, що призвела до припинення провадження (заявник старанно відстоював свої цивільні вимоги в кримінальному порядку) Суд може визнати, що заявник мав законні очікування щодо вирішення його вимог у цьому порядку незалежно від будь-якого іншого доступного засобу юридичного захисту *ab initio*, і з огляду на конкретні факти, наявні у провадженні Суду, було б нерозумно очікувати, що заявник скористається будь-яким доступним засобом юридичного

захисту після закриття провадження. З цього слідувало б, що держава не виконала свого зобов'язання щодо забезпечення заявнику ефективного доступу до суду, і, таким чином, це свідчило б про порушення самої суті цього права.

Що стосується скарги третього заявника ЄСПЛ встановив, що **порушення п. 1 ст. 6 Конвенції в цивільному аспекті не було**, оскільки:

- 1) Після закриття кримінального провадження слідчі органи не були зобов'язані розглядати будь-які цивільні позови. В свою чергу, заявник не оскаржував застосовні строки позовної давності та строки розслідування і не стверджував, що вони були застосовані обмежувально. Таким чином, вбачалось, що рішення про закриття справи не було свавільним або явно необґрунтованим.
- 2) Дисфункція системи розслідування не була єдиною або вирішальною причиною того, що його цивільний позов не був розглянутий в обраному порядку. Заявник не відстоював свої інтереси старанно. Зокрема, заяву про долучення до провадження в якості цивільного відповідача було подано лише за кілька днів до спливу строку давності щодо стверджуваного правопорушення, скоєне три з половиною роки до цього, та лише за три місяці до закінчення процесуальних строків розслідування, відкритого *ex officio*.
- 3) Крім того, третій заявник міг подати окремий цивільний позов одразу після вчинення правопорушення замість подання заяви в рамках кримінального провадження роками пізніше, або після того, як йому було повідомлено про рішення закрити провадження. Разом з тим, станом на 2023 рік він все ще розглядав таку можливість.

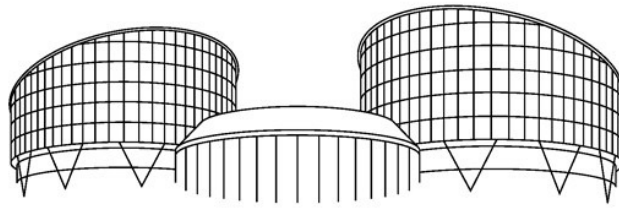
За цих обставин Суд постановив, що сама суть права третього заявника не була порушена. Таким чином, не можна було стверджувати, що йому було відмовлено в доступі до суду для визначення його цивільних прав.

При цьому, Суд наголосив, що, хоча згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції не існує автономного обов'язку розслідувати злочини з метою покарання і тим більше з метою сприяння поданню цивільних позовів, окремий обов'язок розслідування накладається в рамках позитивних зобов'язань за іншими положеннями Конвенції, зокрема, ст.ст. 2, 3 і 4 Конвенції. Більше того, відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції держава залишається гарантом права на розгляд серйозного та небезпідставного спору щодо цивільних прав упродовж розумного строку, незалежно від того, який суд має відповідну юрисдикцію.

Ключові слова: доступ до суду, закриття провадження, цивільний аспект, дисфункція національної системи, поведінка заявника, право на доступ до суду та право на провадження в розумний строк.

III. Рішення Європейського суду з прав людини (переклад)

ПЕРША СЕКЦІЯ

**СПРАВА
«ЮЩИШИН ПРОТИ ПОЛЬЩІ»
(JUSZCZYSZYN V. POLAND)**

(Заява № 35599/20)

РІШЕННЯ

Стаття 6 § 1 (цивільні справи) — Серйозні порушення при призначенні суддів до новоствореної Дисциплінарної палати Верховного Суду, яка відсторонила суддю від виконання обов'язків через перевірку незалежності іншого судді, призначеного за рекомендацією реформованої Національної судової ради (НСР) — Порушено саму суть права на «суд, встановлений законом» — Незалежність та безсторонність Дисциплінарної палати поставлено під загрозу — Застосування рішення у справі «Речкович проти Польщі» (*Reczkowicz v. Poland*) у світлі трискладового тесту, сформульованого у справі «Гудмундур Андрі Астрадсон проти Ісландії» (*Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland*) [ВП].

Стаття 8 — Приватне життя — Непередбачуване відсторонення судді від посади у зв'язку з винесенням судового рішення, що ґрунтується на явно необґрунтованому застосуванні закону, органом, який не є «судом, встановленим законом»

Стаття 18 (+ стаття 8) — Обмеження для недозволених цілей — Дисциплінарні заходи, що призвели до відсторонення заявника, переважно спрямовані на те, щоб покарати і відмовити його від перевірки законності призначення суддів за рекомендацією реформованої НСР — Контекст послідовних реформ, що призвели до послаблення суддівської незалежності — Оскаржувані заходи не відповідають рішенням КРЄС та Верховного Суду Польщі, які зробили фундаментальні висновки щодо відсутності незалежності реформованої НСР та статусу суддів, призначених за її рекомендаціями — Оскаржувані заходи несумісні з основоположними принципами незалежності судової влади та верховенства права

СТРАСБУРГ

6 жовтня 2022 року

ОСТАТОЧНЕ

30/01/2023

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

До тексту можуть бути внесені редакційні правки.

У справі «Юцишин проти Польщі» (Juszczyszyn v. Poland),

Європейський суд з прав людини (Перша секція), що засідає у складі Палати:

Марко Бошняк, *Голова*,
Петро Пачолай,
Кшиштоф Войтичек,
Ерік Веннерстрем,
Раффаеле Сабато,
Лоррейн Шембрі Орланд,
Іоанніс Ктістакіс, *судді*,

та Рената Дегенер, *секретар секції*,

Беручи до уваги:

заяву (№ 35599/20) проти Республіки Польща, подану до Суду за статтею 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином Польщі паном Павлом Юцишином (далі — заявник) 4 серпня 2020 року;

рішення повідомити Уряд Польщі (далі — Уряд) про скарги за пунктом 1 статті 6, статтею 8, статтею 18 у поєднанні зі статтею 8 та статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції;

зауваження, подані Урядом-відповідачем, та зауваження у відповідь, подані заявником;

письмові коментарі, подані Фондацією «Судді для суддів» (Нідерланди) спільно з професором Л. Пехом, Міжнародною комісією юристів та Уповноваженим з прав людини Республіки Польща, які отримали від Голови секції дозвіл на участь у справі;

оновлену інформацію щодо фактів, подану заявником 7 червня 2022 року, та відповідь Уряду від 1 липня 2022 року;

Порадившись за зачиненими дверима 6 вересня 2022 року,

Постановляє наступне рішення, яке було прийняте в цей день:

ВСТУП

1. Справа стосується відсторонення заявника від виконання повноважень судді Дисциплінарною палатою Верховного Суду, яка, за твердженням заявника, не відповідала вимогам «незалежного та безстороннього суду, встановленого законом». Він також стверджував, що відсторонення становило порушення його права

на повагу до приватного життя і що обмеження цього права було застосовано з метою, не передбаченою Конвенцією. Заявник посилався на пункт 1 статті 6, статтю 8, статтю 18 у поєднанні зі статтею 8 та статтю 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявник народився в 1972 році і проживає в Ольштині. Його представляв пан П. Кладочний, юрист Гельсінського фонду з прав людини, неурядової-організації, що зареєстрована у Варшаві.

3. Уряд був представлений уповноваженим представником Міністерства закордонних справ Я. Собчаком.

4. Факти справи можна узагальнити наступним чином.

I. ПЕРЕДУМОВИ ТА КОНТЕКСТ СПРАВИ

5. Більш широкий національний контекст цієї справи було викладено в рішеннях Суду у справах *Речковича*

(№ 43447/19, §§ 4–53, від 22 липня 2021 року) та *Гженди* ([ВП], № 43572/18, §§ 14–28, від 15 березня 2022 року).

II. ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ВІДСТОРОНЕННЯ ЗАЯВНИКА ВІД ПОВНОВАЖЕНЬ

6. Заявник склав суддівський іспит і став суддею-стажистом у червні 2001 року. 4 грудня 2003 року він був призначений суддею Ольштинського районного суду (*Sąd Rejonowy*).

виборів до «нової» НСР див. справу *Речковича*, згадана вище, §§ 11–22).

7. 2 вересня 2019 року Міністр юстиції відрядив заявника до Ольштинського окружного суду (*Sąd Okręgowy*) до лютого 2020 року. Його було призначено до апеляційної палати у цивільних справах.

10. Заявник встановив тижневий строк для надання відповідних документів з моменту вручення ухвали під загрозою накладення штрафу у разі необґрунтованої відмови надати запитувані документи. Ухвала не містила жодних причин або правових підстав, на яких вона ґрунтувалась.

8. 20 листопада 2019 року заявник, засідаючи в Ольштинському регіональному суді одноособово, розглянув апеляційну скаргу, подану відповідачем у цивільній справі на рішення, винесене Лідзбарським районним судом Вармінського воєводства. Окружний суд виніс рішення у складі одного судді Д.І. Справа стосувалася позову інвестиційного фонду до фізичної особи про стягнення грошових коштів.

Інформацію про цю ухвалу надала ЗМІ прес-секретар Ольштинського регіонального суду. За її словами, суддя, який розглядав справу в першій інстанції, був призначений на посаду на підставі рішення, прийнятого новим складом НСР. Вона також зазначила, що, на думку апеляційного суду, у світлі рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року, така ситуація могла викликати сумніви щодо того, чи було рішення у справі винесено уповноваженою на це особою.

9. Під час розгляду скарги заявник постановив ухвалу (*postanowienie*), яким зобов'язав Голову Канцелярії Сейму (*Szef Kancelarii Sejmu*) надати копії списків підтримки кандидатів у члени нової Національної судової ради (*Krajowa Rada Sądownictwa* — «НСР»), які згодом були обрані Сеймом 6 березня 2018 року. Ці документи були подані до Канцелярії в рамках процедури обрання суддівських членів «нової» НСР, передбаченої Законом від 12 травня 2011 року про НСР зі змінами, внесеними Законом про внесення змін до Закону про НСР («Закон про внесення змін 2017 року»). Заявник також доручив Голові Канцелярії подати заяви громадян або суддів, які відкликали свою підтримку кандидатів (для отримання більш детальної інформації про процедуру

11. Заявник стверджував, що він мав намір перевірити, чи дотримався суд нижчої інстанції вимоги незалежності відповідно до права ЄС, оскільки суддя Д.І. був призначений Президентом Республіки на підставі рішення, прийнятої новою НСР. Це мало значення для обґрунтованості провадження у першій інстанції та, відповідно, для права на справедливий судовий розгляд сторін цього провадження у світлі рішення Суду Європейського Союзу («ЄС») від 19 листопада 2019 року (*А.К. та інші*, об'єднані справи С-585/18, С-624/18 та С-625/18) щодо незалежності НСР та Дисциплінарної палати Верховного Суду (див. пункти 120–122 нижче).

12. Списки осіб, які підтримали кандидатів, не були загальнодоступними у відповідний час. Депутат Сейму, пані К.Г.-П., звернулася до Канцелярії Сейму з проханням розкрити ці документи відповідно до Закону про доступ до інформації, але безрезультатно. Вона оскаржила відмову в адміністративному суді. Однак, незважаючи на остаточне рішення Вищого адміністративного суду від 28 червня 2019 року (справа № I OSK 4282/18), яке зобов'язувало розкрити інформацію, списки підтримки не були оприлюднені. Зрештою, вони були оприлюднені 14 лютого 2020 року (див. рішення у справі *Речковича (Reczkowicz)*, цитоване вище, § 22).

13. 25 листопада 2019 року Міністр юстиції припинив відрядження заявника до обласного суду. Він не надав жодних підстав для свого рішення. 26 листопада 2019 року Міністр юстиції повідомив про це на прес-конференції:

«Роль суду полягає в тому, щоб виносити справедливі рішення, а не грати в політику і підривати статус інших суддів або конституційні основи Республіки Польща, включаючи повноваження таких органів влади, як Сейм, Національна судова рада або Президент Республіки.

Міністр юстиції ніколи не підтримає такого роду діяльність у судах, яка є анархізацією польської судової системи та перевищенням суддівських повноважень...»

14. Того ж дня Міністерство юстиції опублікувало прес-реліз про припинення відрядження заявника. У ньому, серед іншого, зазначалося наступне:

«Цей суддя [заявник] розглядав апеляційну скаргу в одній з цивільних справ. Під час розгляду він безпідставно оскаржував статус судді, призначеного Президентом Республіки, який у цій же справі виніс рішення в першій інстанції. За оцінкою Міністерства юстиції, такий акт є неприпустимим втручанням у діяльність конституційних органів [держави] і може призвести до хаосу та анархії.

Жоден суддя не має права оцінювати статус іншого судді, використовуючи з цією метою докази у конкретній справі. Після підписання Президентом Республіки листа про призначення на посаду судді цей лист не може бути оскаржений»

15. 26 листопада 2019 року в залі судових засідань Ольштинського районного суду заявник зробив заяву для засобів масової інформації щодо припинення його відрядження. У зв'язку з цим він заявив: «...право сторін на справедливий суд для мене важливіше, ніж моє професійне становище. Суддя не повинен боятися політиків, навіть якщо вони мають вплив на його кар'єру. Я закликаю своїх колег-суддів завжди пам'ятати про свою

суддівську присягу [і] виносити рішення незалежно і сміливо».

16. 28 листопада 2019 року М.Л., заступник дисциплінарного інспектора у справах суддів судів загальної юрисдикції (*Zastępca Rzecznika Dyscyplinarnego Sędziów Sądów Powszechnych*; «заступник дисциплінарного інспектора»), порушив дисциплінарне провадження проти заявника та звинуватив його у вчиненні чотирьох дисциплінарних правопорушень.

17. По-перше, заявнику було пред'явлено обвинувачення у дисциплінарному правопорушенні, яке полягало у приниженні гідності посади судді відповідно до частини 1 статті 107 Закону від 27 липня 2001 року «Про суди загальної юрисдикції» (далі — Закон 2001 року, Закон про суди загальної юрисдикції), що була чинною на той час, з посиланням на рішення від 20 листопада 2019 року. Заступник дисциплінарного інспектора стверджував, що заявник зловживав своїми повноваженнями, наказавши без будь-яких правових підстав керівнику канцелярії Сейму виготовити копії документів, що стосуються обрання суддів до нового складу НСР. Цим він привласнив собі компетенцію оцінювати законність обрання цих членів і здійснення Президентом Республіки своєї прерогативи щодо призначення суддів, а отже, діяв всупереч інтересам належного функціонування системи здійснення правосуддя. Заступник дисциплінарного інспектора також стверджував, що ухвала заявника становила кримінальне правопорушення у вигляді зловживання владою за статтею 231 § 1 Кримінального кодексу.

18. Заступник дисциплінарного інспектора зазначив, що Дисциплінарна палата була компетентна розглядати справу як суд першої інстанції, оскільки дисциплінарне стягнення, пов'язане з ухвалою від 20 листопада 2019 року, також містило складові елементи умисного правопорушення.

19. По-друге, заявника звинуватили в тому, що він діяв всупереч статті 89(1) Закону 2001 року, роблячи заяву для преси щодо припинення його відрядження.

20. Нарешті, йому було пред'явлено обвинувачення за двома пунктами дисциплінарного проступку у вигляді приниження гідності посади судді у зв'язку з двома клопотаннями про відвід від розгляду кримінальної справи. Заступник дисциплінарного інспектора стверджував, що в цих клопотаннях заявник покладався на неправдиві факти.

21. 29 листопада 2019 року суддя М.Н., голова Ольштинського районного суду, наказав негайно припинити виконання суддівських повноважень заявника строком на один місяць і до прийняття рішення Дисциплінарною палатою з цього приводу відповідно до частини 1 статті 130 Закону 2001 року. Він встановив, що негайне відсторонення було виправдане послан-

ням на авторитет суду і суттєві інтереси служби, беручи до уваги характер дисциплінарних звинувачень, висунутих проти заявника, і той факт, що одне з них також становило публічно переслідуване правопорушення.

22. Суддя М.Н. також був членом нового складу НСР, обраного Сеймом 6 березня 2018 року.

23. 20 грудня 2019 року адвокати заявника подали заяву на ім'я Першого Голови Верховного Суду про відвід дисциплінарного інспектора П.С. та двох його заступників, П.Р. та М.Л., від розгляду справи у зв'язку з їхньою небезсторонністю. Вони також стверджували, що їхня заява не може бути розглянута Дисциплінарною палатою, яка, згідно з рішенням Верховного Суду від 5 грудня 2019 року (№ III РО 7/18), не є судом у розумінні права ЄС або національного законодавства. Вони запропонували, щоб їхня заява була розглянута Кримінальною палатою Верховного Суду.

A. Рішення першої інстанції Дисциплінарної палати

26. 23 грудня 2019 року Дисциплінарна палата, засідаючи як суд першої інстанції у складі двох суддів, Я.В. і А.Р., та одного непрофесійного члена, прийняла постанову, якою скасувала розпорядження голови Ольштинського районного суду від 29 листопада 2019 року про негайне відсторонення заявника від виконання суддівських обов'язків.

27. Попередньо Дисциплінарна палата зазначила, що відповідно до усталеної судової практики Верховного Суду, у провадженні щодо відсторонення судді від посади дисциплінарний суд може вирішувати лише питання про обґрунтованість відсторонення у зв'язку з висунутих проти нього дисциплінарним обвинуваченням. Таке провадження, маючи допоміжний характер, не може категорично вирішити питання про відповідальність судді за вчинення дисциплінарного проступку.

28. Що стосується першого дисциплінарного обвинувачення, то Дисциплінарна палата встановила, що ухвала, прийнята заявником 20 листопада 2019 року, нібито у зв'язку з рішенням Суду ЄС, винесеним напередодні, була явно необґрунтованою. У провадженні щодо питання про призупинення діяльності заявника було неможливо визначити, чи було це помилкою з боку заявника внаслідок недостатнього аналізу цього рішення, чи це було результатом навмисних дій, для яких рішення Суду ЄС слугувало лише приводом. Це питання вирішуватиме дисциплінарний суд в рамках основного провадження, якщо буде висунуто відповідне дисциплінарне звинувачення. Зазначивши, що прагнення до прозорості в контексті обрання членів НСР є законним, Дисциплінарна палата підкреслила, що спроба отримати відповідну інформацію за допомогою рішення, наданого заявником, була необґрунтованою.

24. Того ж дня адвокати заявника звернулися до Першого Голови Верховного Суду з проханням визнати, що Дисциплінарна палата не має компетенції розглядати справу про відсторонення заявника від посади. Вони просили призначити іншу палату для розгляду справи. Вони стверджували, що Дисциплінарна палата не може вважатися незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, у розумінні статті 45 Конституції, статті 47 Хартії основоположних прав та статті 6 Конвенції.

25. 23 грудня 2019 року М.Г., Перший Голова Верховного Суду, відповіла, що клопотання адвокатів заявника було отримано 20 грудня, тоді як справа мала бути розглянута 23 грудня 2019 року. За цих обставин вона не могла діяти відповідно до запиту, і, крім того, виконуючий обов'язки Голови Дисциплінарної палати відмовився передати матеріали справи.

29. Однак вона встановила, що існують фундаментальні сумніви щодо можливості притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за винесення навіть очевидно необґрунтованого рішення шляхом кваліфікації його діяння як дисциплінарного проступку, що принижує гідність його посади. Дисциплінарна палата підкреслила, що винесення необґрунтованого судового рішення не може бути кваліфіковане як такий дисциплінарний проступок у світлі існуючої судової практики та поглядів юридичної науки.

30. Вона також зазначила, що дисциплінарне правопорушення, яке полягало у винесенні необґрунтованого або помилкового судового рішення, тобто діяння, що стосується виконання суддівських обов'язків, може розглядатися як очевидне і грубе порушення закону відповідно до частини 1 статті 107 Закону 2001 року. Однак дисциплінарний інспектор не сформулював такого звинувачення, незважаючи на те, що він стверджував, що заявник зловживав своїми повноваженнями.

31. Дисциплінарна палата також зазначила, що на цій стадії провадження необґрунтовано стверджувати, що оскаржуване діяння заявника становило склад злочину зловживання владою службовою особою, передбаченого частиною 1 статті 231 Кримінального кодексу. Суд зазначив, що в матеріалах справи відсутня інформація про будь-які дії прокурора, пов'язані з таким обвинуваченням проти заявника. Він також встановив, що докази, зібрані дисциплінарним інспектором, не давали підстав для обґрунтованої підозри, що заявник вчинив таке правопорушення.

32. Крім того, Дисциплінарна палата встановила, що правові підстави, на які посилався голова Ольштинського районного суду для прийняття рішення про негайне відсторонення заявника, не існували на момент

розгляду справи. Винесення навіть явно необґрунтованого рішення не є такою підставою. Це був одноразовий вчинок з боку заявника, який не може розглядатися як такий, що суттєво підриває авторитет суду або важливі інтереси служби.

33. Дисциплінарна палата зазначила, що критерії, які мають значення для відсторонення судді від посади, включають: шкоду для служби, ступінь вини, інтерес здійснення правосуддя та достатню ймовірність вчинення діяння. Насамкінець, оцінивши обставини, пов'язані з виданням ухвали від 20 листопада 2019 року, Дисциплінарна палата постановила, що немає необхідності відсторонити заявника від виконання повноважень у зв'язку з першим дисциплінарним стягненням.

34. Що стосується дисциплінарного обвинувачення в діях, що суперечать частині 1 статті 89 Закону 2001 року (див. пункт 19 вище), то Дисциплінарна палата погодилася з тим, що заяви заявника для преси щодо припинення його відрядження суперечили цьому положенню. Однак дисциплінарний інспектор не вказав, чи слід кваліфікувати цей вчинок як такий, що принижує гідність посади судді, чи як очевидне і грубе порушення закону відповідно до частини 1 статті 107 Закону 2001 року. У будь-якому випадку, Дисциплінарна палата встановила, що і щодо цього обвинувачення не було обставин, які б вимагали відсторонення заявника від виконання суддівських повноважень.

35. Щодо двох інших звинувачень (див. пункт 20 вище) та з огляду на відповідні критерії, Дисциплінарна палата дійшла висновку, що вони не виправдовують відсторонення заявника від виконання суддівських повноважень.

36. Нарешті, Дисциплінарна палата проаналізувала законність відсторонення заявника від посади у світлі всієї сукупності дисциплінарних звинувачень проти нього. Вона зазначила, що рішення про відсторонення вимагає великої обережності і має розглядатися як винятковий захід, який повинен бути підкріплений серйозністю правопорушення і ступенем вини або виключно негативним суспільним сприйняттям поведінки судді. Однак, крім того, оцінка, проведена в цьому світлі, не вказувала на необхідність відсторонення судді від виконання суддівських повноважень.

37. 30 грудня 2019 року заступник дисциплінарного інспектора подав апеляційну скаргу (*zażalenie*) на рішення Дисциплінарної палати першої інстанції. Він стверджував, що Дисциплінарна палата помилково дійшла висновку, що дисциплінарні звинувачення проти заявника не становили достатньої підстави для його відсторонення. Він вимагав відсторонити заявника від виконання суддівських повноважень та зменшити його суддівську винагороду на 50% на час відсторонення.

38. 13 січня 2020 року адвокат заявника знову звернувся до Першого Голови Верховного Суду з проханням визнати, що Дисциплінарна палата не має юрисдикції розглядати справу, і призначити для цього іншу палату Верховного Суду.

39. Двома рішеннями від 4 лютого 2020 року дисциплінарний інспектор відхилив відвід заявника заступнику дисциплінарного інспектора М.Л. та залишив без розгляду відвід йому самому та його іншому заступнику.

V. Рішення другої інстанції Дисциплінарної палати

40. 4 лютого 2020 року Дисциплінарна палата, засідаючи як суд другої інстанції у складі двох суддів, Р.В. і А.Т., та одного непрофесійного члена, змінила рішення першої інстанції від 23 грудня 2019 року. Вона вирішила відсторонити заявника від виконання суддівських повноважень та зменшити його суддівську винагороду на 40% на час відсторонення.

41. Дисциплінарна палата погодилася з більшістю аргументів суду першої інстанції, однак не погодилася з думкою останнього щодо оцінки ступеня суспільної шкідливості ухвали заявника від 20 листопада 2019 року для здійснення правосуддя. Це питання мало розглядатися у світлі частини 1 статті 130 у поєднанні зі статтею 107 Закону 2001 року. Ці положення регулюють підстави для видання рішення про негайне зупинення суддівських повноважень у разі вчинення суддею дисциплінарного проступку. Дисциплінарна палата зазначила, що у справі заявника доречними були дві підстави, зазначені в частині 1 статті 130, а саме: авторитет суду і важливі інтереси служби, які були пов'язані

з його поведінкою у формі очевидного і грубого порушення закону (*oczywista i rażąca obraza przepisów prawa*) і приниження гідності суддівської посади, як зазначено в частині 1 статті 107 Закону 2001 року.

42. Дисциплінарна палата вважала, що вона повинна зосередитися на ухвалі заявника від 20 листопада 2019 року. Вона встановила наступне щодо ухвали: (1) вона не містила правових підстав, на яких її було ухвалено; (2) існувала очевидна відсутність зв'язку між витребуваними документальними доказами щодо кандидатів на посаду члена НСР та цивільною справою, що розглядалася, оскільки перша не мала відношення до вирішення останньої; (3) ухвала мала несприятливі правові наслідки для сторін провадження, оскільки призвело до відкладення розгляду справи; та (4) постановлення ухвали на підставі попереднього рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року було необґрунтованим. На думку Дисциплінарної палати, ці обставини обґрунтовують припущення, постановлення ухвали мало місце з очевидним порушенням закону.

43. Дисциплінарна палата також зазначила, що дисциплінарна відповідальність заявника була пов'язана не тільки з явним порушенням закону і неналежним винесенням ухвали, але й з порушенням Конституції в частині положень про виключні повноваження Президента Республіки щодо призначення суддів. З огляду на чинне законодавство, компетенція Президента щодо призначення суддів не залишала жодних сумнівів у тому, що він був єдиним органом, уповноваженим формувати носіїв судової влади в Польщі. Його повноваження в цьому відношенні впливають безпосередньо з Конституції, і посягання на ці повноваження з боку суду або судді є неприпустимим.

44. Крім того, Дисциплінарна палата зазначила, що у відносинах між усіма судами/суддями та Президентом Республіки важливу роль відіграє аспект ввічливості. Необхідною частиною етики суддівської професії було збереження поваги до посади Президента Республіки. Ставлення суддею під сумнів призначення іншого судді було формою звинувачення на адресу Президента Республіки і, таким чином, грубо підірвало гідність судді.

45. Дисциплінарна палата зауважила, що при винесенні ухвали від 20 листопада 2019 року заявник проігнорував вимогу до суду зосередитися на вирішенні конкретної справи за участю сторін провадження. Не можна погодитися з тим, що один суддя, замість того, щоб зосередитися на суті справи, *де-факто* мав намір підірвати статус іншого судді. Він також зазначив, що належне здійснення судової влади не полягає у довільному тлумаченні закону або свавільному привласненні повноважень, яких особа не має. Таким чином, якщо суд не мав права оцінювати правильність рішення Президента про призначення судді, то він також не мав права оцінювати правильність обрання членів НСР, а отже, докази, які шукав заявник, були недоречними для поставленої мети.

46. Дисциплінарна палата також посилалася на Кодекс принципів професійної етики суддів (*Zbiór zasad etyki zawodowej sędziów i asesorów sądowych*), прийнятий НСР 13 січня 2017 року. Відповідно до статті 4 Кодексу, суддя зобов'язаний захищати авторитет своєї посади, авторитет здійснення правосуддя та конституційну роль судової влади. Відповідно до статті 8 Кодексу, у всіх доручених справах суддя зобов'язаний діяти без зволікання і не наражати сторони та державний бюджет на зайві витрати. Однак, на думку Дисциплінарної палати, заявник не дотримався цих правил професійної етики, оскільки наражав сторони на ризик додаткових судових засідань, а Державне казначейство — на відповідальність за затримки у розгляді справи, а також не поважав повноваження Президента та інтереси здійснення правосуддя.

47. Дисциплінарна палата також поставила під сумнів мотивацію заявника, зазначивши, що в цій «квазі-су-

перечці» неможливо побачити інтереси громадянина або його право на справедливий судовий розгляд, про яке йдеться в статті 45 Конституції. Якби сторони провадження раніше оскаржували статус судді, який розглядав справу, вони мали б процесуальні засоби для порушення цього питання. Однак у цій справі заявник сам виступив з ініціативою порушити це питання, незважаючи на те, що польське цивільне судочинство, в принципі, ґрунтується на принципі змагальності.

48. Дисциплінарна палата зазначила, що не може повністю з'ясувати мотиви поведінки заявника, оскільки він не пояснив їх під час провадження. Тим не менш, вона зазначила, що поведінка заявника під час зустрічі зі ЗМІ 26 листопада 2019 року суперечила твердженню, що єдиною метою його дій було з'ясування сумнівів щодо статусу судді, який розглядав справу в першій інстанції. На думку Дисциплінарної палати, дії заявника вимагали від його керівництва негайного вжиття виправних заходів шляхом відсторонення його від виконання повноважень.

49. Дисциплінарна палата також зазначила, що поведінка заявника завдала шкоди іміджу судової влади та посилила правову невизначеність серед громадян, які не розуміли, як представники судової влади можуть не знати, хто є суддею. На її думку, повага до держави та її інститутів вимагає, щоб кожен суддя визнавав виключні повноваження Президента призначати суддів. Крім того, завданням суддів є застосування закону і вирішення переданих їм справ, а не перевірка правильності створення інших конституційних органів і способу, в який вони здійснюють свої конституційні повноваження.

50. Дисциплінарна палата дійшла висновку, що заявник порушив не лише статтю 248 та пов'язані з нею положення Цивільного процесуального кодексу, постановивши оскаржувану ухвалу з перевищенням повноважень, наданих йому законом, але також порушив Конституцію, підірвавши конституційний правопорядок. Це стосується, зокрема, конституційних положень, що стосуються (1) обсягу президентських виключних повноважень (п. 17 ч. 3 ст. 144 у поєднанні з ч. 2 ст. 4 Конституції); (2) виходу за межі закону, за межі компетенції при здійсненні правосуддя (ч. 1 ст. 175 у поєднанні зі ст. 7 Конституції); та (3) ставлення до Президента Республіки як до адміністративного органу щодо його рішень, які ґрунтуються на виключних повноваженнях (ч. 2 ст. 179 у поєднанні з ч. 2 ст. 10 Конституції). Дисциплінарна палата встановила, що заявник таким чином здійснив посягання на суттєві інтереси служби і тим самим порушив повноваження суду, постановивши ухвалу, яка явно суперечила положенням закону.

51. Дисциплінарна палата зазначила, що значущість порушення, виключно поганий приклад для інших суддів, підірвав повноважень Президента Республіки, не-

законність ухвали і загроза хаосу, якщо кожний суддя буде посягати на виключні повноваження Президента, повністю виправдовують необхідність відсторонення заявника від виконання суддівських повноважень.

52. Що стосується зменшення винагороди заявника на 40%, то Дисциплінарна палата взяла до уваги, з одного боку, той факт, що заявник не виконуватиме жодної роботи, а з іншого — необхідність забезпечити його достатніми коштами. Вона зазначила, що це рішення має превентивний характер і не впливає на результат дисциплінарної справи. Однак дисциплінарні звинувачення проти заявника мали настільки серйозний характер, що продовження виконання суддівських повноважень заявником, який підірвав принципи, що стосуються виключних повноважень Президента Республіки, суперечило б інтересам відправлення правосуддя.

53. Рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року про відсторонення заявника підлягала негайному виконанню. У зв'язку з цим рішенням голова Ольштинського районного суду того ж дня розпорядився, щоб заявнику більше не призначалися справи, а справи, які перебувають у його провадженні, були розподілені між іншими суддями суду.

54. Заявник не брав участі у розгляді справи Дисциплінарною палатою, оскільки не вважав її судом, встановленим законом.

III. ЦИВІЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ПРОТИ ОЛЬШТИНСЬКОГО ОКРУЖНОГО СУДУ

58. 12 березня 2021 року заявник подав до Ольштинського районного суду заяву про ухвалення попереднього судового припису (забезпечення) про зобов'язання Ольштинського районного суду. Він просив, *серед іншого*, дозволити йому здійснювати свої права та обов'язки як судді. 23 березня 2021 року Ольштинський районний суд вирішив, що його заява буде розглядатися Бидгоцьким районним судом.

59. 14 квітня 2021 року Бидгоцький районний суд задовольнив цю заяву. Він зобов'язав Ольштинський районний суд дозволити заявнику здійснювати свої права та обов'язки судді цього суду на час основного провадження. Він також зобов'язав заявника ініціювати провадження за його позовом протягом двох тижнів з моменту вручення судового рішення про забезпечення. Суд встановив, що заявник достатньо обґрунтував небезпідставність позову та свою юридичну зацікавленість у забезпеченні позову. Він зазначив, що існують обґрунтовані сумніви щодо законності рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року, винесеного у справі заявника. Ці сумніви впливають з рішення Верховного Суду від 5 грудня 2019 року (№ III РО 7/18), винесеного на підставі попереднього рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року у справі А.К.

55. 18 лютого 2020 року заявник повідомив Голову Ольштинського районного суду, що оскільки Дисциплінарна палата не є судом у розумінні законодавства ЄС та національного законодавства, рішення від 4 лютого 2020 року не могло мати наслідком його відсторонення. Він звернувся до голови районного суду з проханням дозволити йому відновити виконання своїх суддівських повноважень. 5 березня 2020 року голова районного суду відповів, що він видасть необхідні накази, які дозволять задовольнити клопотання заявника після того, як рішення Дисциплінарної палати буде змінено або скасовано. Подальші запити заявника з цього приводу були безрезультатними.

56. 14 липня 2020 року заступник дисциплінарного інспектора звинуватив заявника у новому дисциплінарному правопорушенні, яке полягало у посяганні на гідність суддівської посади, стверджуючи, що він вчинив адміністративне правопорушення у вигляді перевищення швидкості у жовтні 2015 року.

57. 4 лютого 2021 року заступник дисциплінарного інспектора направив до Дисциплінарної палати заяву про розгляд дисциплінарної справи щодо заявника. Наразі це провадження перебуває на розгляді Палати професійної відповідальності після ліквідації Дисциплінарної палати 15 липня 2022 року.

та інші (C585/18-, C624/18 -i -C625/18; див. відповідно пункти 96–97 і 120–122 нижче).

60. 20 квітня 2021 року заявник подав до Ольштинського районного суду заяву про відкриття виконавчого провадження щодо судового рішення про забезпечення позову. Його заява була передана на розгляд до Бидгоцького районного суду. Цей суд постановив, що судові рішення про забезпечення позову набрали законної сили 8 червня 2021 року. Виконавче провадження, як видається, перебуває на розгляді в цьому суді.

61. 4 травня 2021 року заявник звернувся до Ольштинського районного суду з позовом про винесення рішення проти Ольштинського районного суду про встановлення того, що він зберіг усі права та обов'язки, що впливають з його призначення на посаду судді Ольштинського районного суду, і що рішення Дисциплінарної палати не має жодного впливу на його статус. Він також вимагав, щоб Ольштинський районний суд дозволив йому здійснювати свої права та обов'язки судді. 13 травня 2021 року справу було передано на розгляд до Бидгоцького районного суду.

62. 17 грудня 2021 року Бидгоцький районний суд виніс рішення, яким задовольнив позов заявника. Зокрема, він зобов'язав відповідача дозволити заявнику виконувати свої суддівські повноваження. 20 грудня 2021 року заявник звернувся до судді К.К., заступника голови Ольштинського районного суду, з проханням виконати це рішення. Того ж дня заступник голови районного суду видав розпорядження про скасування наказу голови Ольштинського районного суду від 4 лю-

того 2020 року, на підставі якого заявник був відсторонений від виконання своїх суддівських повноважень. Однак того ж дня Міністр юстиції вирішив перепризначити суддю М.Н. на посаду голови Ольштинського районного суду, оскільки його попередній строк повноважень на цій посаді закінчився до того, як заступник голови видав своє рішення. Одразу після перепризначення суддю М.Н. скасував наказ заступника.

IV. ЦИВІЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ПРОТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

63. 23 квітня 2021 року заявник подав до всіх 46 регіональних судів Польщі заяви про забезпечення позову проти Державного казначейства в особі Першого Голови Верховного Суду та Голови Дисциплінарної палати. Він вимагав зупинення дії та примусового виконання рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року. Він також просив зобов'язати відповідача додати анотацію до згаданого рішення на веб-сайті Верховного Суду із зазначенням того, що її виконання призупинено.

64. 10 травня 2021 року Ольштинський регіональний суд задовольнив запит про забезпечення позову на час провадження, розпочатого за позовом заявника. Він також зобов'язав заявника подати позов протягом двох тижнів з моменту вручення судового рішення про забезпечення. Після того, як Ольштинський обласний суд задовольнив заяву про забезпечення позову, заявник відкликав заяви, які він подав до інших обласних судів. Верховний Суд подав апеляційну скаргу на судові рішення про забезпечення позову заявника, стверджуючи, що Ольштинський регіональний суд не мав юрисдикції розглядати цю справу. 30 вересня 2021 року апеляційну скаргу було відхилено, і судові рішення про забезпечення позову набрали законної сили.

65. 1 червня 2021 року Верховний Суд опублікував заяву Першого Голови Верховного Суду з посиланням на рішення про забезпечення позову, ухваленого Ольштинським регіональним судом 10 травня 2021 року. Перший Голова Верховного Суду заявила, що вона не має «права, юридичної можливості або наміру втручатися у зміст рішень Верховного Суду шляхом розміщення будь-яких приміток або доповнень на їхній першій сторінці».

66. 17 червня 2021 року заявник подав заяву до Варшавсько-Срудмеського районного суду про відкриття виконавчого провадження щодо судового рішення, ухваленого 10 травня 2021 року. Станом на 20 вересня 2021 року виконавче провадження перебувало на розгляді цього суду.

67. 1 червня 2021 року заявник подав позов проти Державного казначейства — Верховного Суду до Ольштинського регіонального суду. Він вимагав, по-перше, винесення рішення про те, що рішення Дисциплінарної палати не є рішенням Верховного Суду. По-друге, він подав позов про порушення його особистих прав відповідно до статті 23 у поєднанні зі статтею 24 § 1 Цивільного кодексу. У зв'язку з цим заявник просив зобов'язати відповідача утриматися від посягання на його репутацію та гідність і з цією метою видалити оскаржуване рішення з веб-сайту Верховного Суду, а також заборонити відповідачу повторно публікувати її в майбутньому.

68. Ольштинський регіональний суд передав позов заявника до Верховного Суду та встановив строк для надання відповіді. Верховний Суд надав свою відповідь 26 липня 2021 року. 30 липня 2021 року Ольштинський обласний суд вирішив повернути відповідь, оскільки вона була подана з порушенням строку.

69. 30 липня 2021 року Ольштинський регіональний суд виніс рішення у справі (№ I С 593/21). Він, по-перше, постановив, що рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року не є рішенням Верховного Суду. По-друге, він зобов'язав відповідача утриматися від порушення особистих прав заявника, зобов'язавши його вжити заходів, яких вимагав заявник. У задоволенні решти вимог заявника було відмовлено.

70. 17 серпня 2021 року Верховний Суд подав заперечення на це рішення Ольштинського регіонального суду. Він стверджував, що оскаржуване рішення було винесено з порушенням положень цивільного процесу, оскільки Ольштинський регіональний суд не розглянув обґрунтоване клопотання про усунення судді Я.К. від розгляду справи.

71. 28 грудня 2021 року Ольштинський регіональний суд залишив оскаржуване рішення без змін. Відповідно до інформації, наданої заявником 14 січня 2022 року, це рішення ще не було остаточним.

V. КРИМІНАЛЬНІ СКАРГИ

72. Заявник подав кримінальні скарги на Голову Ольштинського районного суду та Першого Голову Верховного Суду, стверджуючи, що вони не виконали судові рішення про забезпечення позову від 14 квітня та

10 травня 2021 року. Прокурор відмовив у відкритті справи. Заявник оскаржив цю відмову, і, згідно з наданою ним інформацією, станом на 20 вересня 2021 року відповідні провадження тривали.

VI. СКАСУВАННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ ЗАЯВНИКА ВІД ВИКОНАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ

73. 19 лютого 2022 року заступник дисциплінарного інспектора звернувся до Дисциплінарної палати з клопотанням про невідкладний розгляд дисциплінарної справи заявника, оскільки він вже був відсторонений від виконання повноважень більше двох років.

74. 23 травня 2022 року Дисциплінарна палата, засідаючи у складі одного судді (суддя А.Р.), за власною ініціативою винесла постанову про скасування відсторонення заявника від посади.

75. Він зазначив, що дисциплінарна справа проти заявника була зареєстрована 4 квітня 2022 року (№ 1 DSK 16/22) і що затримка в реєстрації була пов'язана з проміжним рішенням Суду ЄС від 8 квітня 2020 року (C-791/19 R).

76. В якості попереднього питання Дисциплінарна палата встановила, що на дійсність відсторонення заявника від посади не могли вплинути рішення, винесені іншими судами, окрім Дисциплінарної палати, яка мала виключну юрисдикцію на розгляд цієї справи. Питання про відсторонення судді від посади та його наслідки міг вирішувати лише компетентний дисциплінарний суд, а справа такого роду не є цивільно-правовою. Таким чином, наслідки рішення від 4 лютого 2020 року не могли бути змінені провадженнями, розпочатими в інших судах.

77. Що стосується оцінки постійної необхідності відсторонення заявника від посади, то Дисциплінарна палата вказала у своєму рішенні від 4 лютого 2020 року, що цей захід був застосований у зв'язку з винесенням заявником ухвали від 20 листопада 2019 року. Вона зазначила, що твердження дисциплінарного інспектора про те, що оскаржуване діяння також становило склад злочину, передбаченого статтею 231 Кримінального кодексу, не було обґрунтованим. Державна прокуратура все ще проводила розслідування у справі, але не

збрала доказів на підтвердження обґрунтованої підозри у вчиненні заявником такого злочину, про що можна зробити висновок з відсутності її клопотання про зняття з заявника недоторканності.

78. Дисциплінарна палата зазначила, що тривале відсторонення від виконання службових обов'язків може бути виправданим лише в ситуації, коли дисциплінарне обвинувачення має такий характер, що виникає реальний ризик звільнення судді з посади. Однак у справі заявника цього не було, зважаючи на характер дисциплінарних звинувачень проти нього та докази, зібрані під час провадження. Дисциплінарна палата встановила, що відсторонення заявника більш ніж на два роки, коли в принципі цей захід повинен був мати тимчасовий характер, може розглядатися як порушення принципу незмінюваності судді, закріпленій в Конституції. Суд дійшов висновку, що на даному етапі провадження шкідливість інкримінованих дисциплінарних проступків для інтересів служби та здійснення правосуддя більше не виправдовує відсторонення заявника від посади. Відповідно, Дисциплінарна палата постановила, що його подальше відсторонення від посади було не виправданим. В результаті скасування відсторонення також було скасовано зменшення винагороди заявника. Це рішення не було оскаржене в апеляційному порядку.

79. Після винесення рішення Дисциплінарної палати голова Ольштинського районного суду вирішив відправити заявника у примусову відпустку до 19 липня 2022 року у зв'язку з необхідністю використати його невикористану щорічну відпустку за 2019–2020 роки. Крім того, голова Ольштинського районного суду вирішив перевести заявника, проти його волі, з цивільної палати до палати у справах сім'ї та неповнолітніх цього суду.

VII. ІНШІ МАТЕРІАЛИ

80. 4 грудня 2019 року Уповноважений з прав людини (*Rzecznik Praw Obywatelskich*) доєднався до справи заявника, внісши подання до П.С., дисциплінарного інспектора для суддів загальних судів. На його думку, дії дисциплінарного інспектора можна розглядати як

втручання у здійснення судової влади, що порушує принцип незалежності суддів, оскільки призводить до виникнення побоювань у суддів несприятливих наслідків за те, що вони вжили заходів для з'ясування всіх обставин, необхідних для вирішення справи,

що є важливим елементом права на справедливий судовий розгляд, закріпленого в статті 45 Конституції, статті 6 Конвенції та статті 47 Хартії основоположних прав. Уповноважений з прав людини також зазначив, що ухвала, видана заявником, мала на меті виконання зобов'язань національного суду за правом ЄС щодо забезпечення ефективного судового захисту прав громадян, викладених у рішенні Суду ЄС у справі «А.К. та інші» (*A.K. and Others*).

81. 5 лютого 2020 року Голова Європейської асоціації суддів Хосе Ігреха Матос зробив наступну заяву щодо справи заявника:

«Вчора наш польський член «Iustitia» повідомив мені, що наш колега [заявник] був відсторонений від виконання суддівських обов'язків на невизначений строк, а його заробітна плата була скорочена на 40%.

Санкція була застосована в контексті рішення [заявника] виконати критерії, зазначені в рішенні Суду ЄС від 19 листопада 2019 року в об'єднаних справах А.К. (С-585/18), СР (С-624/18) і ДО (С-625/18), що стосуються законності діяльності Польської ради суддів... .

Необхідно твердо наголосити, що судді не повинні бути особисто покарані за будь-які судові рішення при застосуванні міжнародного або національного права, зокрема, шляхом суворого обмеження винагороди, необхідної для їхнього повсякденного існування».

82. У 2020 році судді з польської асоціації суддів Iustitia та прокурор з асоціації прокурорів Lex Super Omnia опублікували звіт під назвою «Правосуддя під тиском». У відповідній частині звіту зазначалося:

«12. Павло ЮЩИШИН — суддя Окружного суду в Ольштині

...

[Заявник] був першим польським суддею, який взяв на себе відповідальність за виконання рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року, що викликало негайну реакцію закритої дисциплінарної та чиновницької системи, створеної політиками при владі в Польщі, яка з самого початку мала одну мету — взяти під контроль суди. ...

Приклад [заявника] показує, наскільки ефективно працює своєрідна закрита система, тобто створена

дисциплінарно-канцелярська система, яка з самого початку мала одну мету — взяти під контроль суди та прокуратуру і викликати [охолоджуючий] ефект в суддівському середовищі. Засобами досягнення цієї мети стали репресії та переслідування тих суддів, які мужньо відстоюють цінності верховенства права, демократії, незалежності судів, незалежності суддів та незалежності прокуратури.

[Заявник] мав не лише право, а й обов'язок дослідити правовий статус судді, який був призначений на цю посаду за участю нової НСР, як це вбачається зі змісту рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року щодо критеріїв оцінки статусу Дисциплінарної палати та Національної судової ради, ухваленого у спільних справах «А.К.»... 5 грудня 2019 року Палата з питань праці та соціального забезпечення Верховного Суду постановила, що Дисциплінарна палата Верховного Суду не є судом у розумінні права ЄС, а отже, не є судом у розумінні національного законодавства. Крім того, Верховний Суд у складі Палати з питань праці та соціального забезпечення заявив, що нинішня НСР не є безстороннім органом, незалежним від виконавчої та законодавчої влади, і вказав, що тлумачення, яке міститься в рішенні Суду ЄС від 19.11.2019, є обов'язковим для кожного суду в Польщі, а також для кожного органу державної влади. Таким чином, регіональний суд в Ольштині був зобов'язаний розглянути правовий статус суддів у зв'язку з тим, що Верховний Суд поставив під сумнів безсторонність та незалежність НСР від законодавчої та виконавчої влади.

Однак дії заступника дисциплінарного [інспектора] М.Л. є неприйнятними і вписуються в загальну тенденцію, що спостерігається в переслідуванні суддів за зміст рішень, незручних для можновладців, а також за застосування суддями європейського права, в тому числі за повагу до рішень Суду ЄС. Загальні збори суддів Ольштинського району у своїх резолюціях від 2 грудня 2019 року надали повну підтримку [заявнику], вимагаючи, серед іншого, його негайного поновлення на посаді, та засудили дії політичної влади, дисциплінарних [посадових осіб] та голови Ольштинського районного суду, вимагаючи негайного звільнення дисциплінарних [посадових осіб] звільнення голови Ольштинського районного суду М.Н. Судді по всій Польщі підтримали [заявника] різними способами, засуджуючи політичну діяльність дисциплінарних [посадових осіб]».

ВІДПОВІДНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКА

I. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Національне законодавство

1. Узагальнення національного законодавства

83. Відповідні положення національного законодавства, що стосуються функціонування судової влади та НСР, були узагальнені в попередніх рішеннях Суду у справах «Речкович проти Польщі» (*Reczkowicz v. Poland*) (згадане вище, §§ 59–70), «Долінська-Фічек та Озімек проти Польщі» (*Dolińska-Ficek and Ozimek v. Poland*)

(№№ 19, 20, 21 листопада 2021 року, №№ 49868/19 і 57511/19, §§ 82-96, 8 листопада 2021 року), «Advance Pharma sp. z o.o. проти Польщі» (№ 1469/20, §§ 95–109, 3 лютого 2022 року) та «Гржеда проти Польщі» (*Grzęda v. Poland*) ([ВП], № 43572/18, §§ 64–76, 15 березня 2022 року).

2. Конституційні положення

84. Відповідні положення Конституції передбачають наступне:

Стаття 45 § 1

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи без невиправданої затримки компетентним, безстороннім і незалежним судом».

Стаття 180 § 2

«Звільнення судді з посади, тимчасове відсторонення від повноважень або переведення до іншого суду чи на іншу посаду всупереч його волі може мати місце лише за рішенням суду і лише у випадках, передбачених законом».

3. Закон «Про суди загальної юрисдикції» (зі змінами та доповненнями)

85. Відповідні положення Закону від 27 липня 2001 року про організацію судів загальної юрисдикції (*ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych*; «Закон 2001 року») наведені в тому обсязі, в якому вони були чинними на відповідний момент:

Стаття 41b

«1. Голова суду уповноважений розглядати скарги та заяви, що стосуються діяльності суду.

...

За ..., а Національна судова рада уповноважена розглядати скарги суддів судів загальної юрисдикції щодо діяльності Дисциплінарного інспектора».

Стаття 66

«Після призначення суддя складає присягу перед Президентом Республіки Польща за такою формулою:

«Присягаюся, як суддя загального суду, вірно служити Республіці Польща, охороняти закон, сумлінно виконувати обов'язки судді, безсторонньо здійснювати правосуддя відповідно до закону і своєї совісті, зберігати державну і професійну таємницю, діяти відповідно до принципів порядності і чесності»; особа, яка складає цю присягу, може закінчити її словами: «З Божою поміччю»: «Нехай допоможе мені Бог».

Стаття 82

«1. Суддя діє відповідно до присяги судді.

2. Суддя повинен як під час виконання своїх обов'язків, так і поза ними берегти авторитет посади судді та уникати всього, що може дискредитувати авторитет судді або послабити довіру до його безсторонності».

Стаття 89

«1. Запити, заяви та скарги з питань, пов'язаних з виконанням суддею своїх повноважень, можуть подаватися суддею лише в офіційній якості. У цих питаннях суддя не може звертатися до третіх установ та осіб або розголошувати ці питання».

Стаття 107(1)

«1. Суддя несе дисциплінарну відповідальність за професійний проступок, у тому числі за очевидні та грубі порушення закону і вчинки, що принижують гідність посади (дисциплінарні проступки)».

Стаття 110

«Дисциплінарні справи щодо суддів розглядають

(1) в першій інстанції:

(а) дисциплінарні суди при апеляційних судах, що складаються з трьох суддів;

(b) Верховний Суд у складі двох суддів Дисциплінарної палати та одного судді Верховного Суду у справах про дисциплінарні правопорушення, які є умисними злочинами, що переслідуються прокурором, або умисними податковими правопорушеннями, або у справах, в яких Верховний Суд звернувся з проханням про розгляд дисциплінарної справи разом з висновком про наявність помилки,

(2) у другій інстанції — Верховний Суд у складі двох суддів Дисциплінарної палати та одного непрофесійного судді Верховного Суду».

Стаття 129

«1) Дисциплінарний суд може відсторонити суддю, стосовно якого відкрито дисциплінарне провадження або провадження щодо його недієздатності, а також у разі винесення ним рішення про дозвіл на процедуру притягнення судді до кримінальної відповідальності.

2. Якщо дисциплінарний суд ухвалює рішення про дозвіл на процедуру притягнення судді до кримінальної відповідальності за умисний злочин, що переслідується державним обвинуваченням, він повинен відсторонити суддю від виконання своїх обов'язків.

3. При відстороненні судді від виконання обов'язків дисциплінарний суд зменшує в межах від 25% до 50% розмір його винагороди на час такого відсторонення; це не поширюється на осіб, щодо яких відкрито провадження у справі про визнання їх недієздатними.

...

4. Якщо дисциплінарне провадження було припинено або закінчилося виправдувальним вироком, усі складові винагороди або винагороди коригуються до повного розміру».

Стаття 130

«1. Якщо суддю затримано під час вчинення умисного злочину або якщо з огляду на характер вчиненого суддею діяння авторитет суду (*the solemnity of the court*) або важливі інтереси служби вимагають його негайного відсторонення від виконання своїх обов'язків, голова суду або міністр юстиції може розпорядитися про негайне зупинення виконання

суддею своїх повноважень до винесення дисциплінарним судом відповідного рішення, але не довше ніж на один місяць.

2. Якщо суддя, зазначений у пункті 1, виконує функцію голови суду, Міністр юстиції видає наказ про зупинення виконання ним своїх обов'язків.

3. Голова суду або Міністр юстиції повідомляє дисциплінарний суд про видання наказу, зазначеного в частині 1, протягом трьох днів з моменту його видання. Дисциплінарний суд невідкладно, але не пізніше, ніж до закінчення строку, на який було винесено рішення про тимчасове відсторонення судді від виконання повноважень, або скасовує рішення про тимчасове відсторонення судді від виконання повноважень. Дисциплінарний суд повідомляє суддю про засідання, якщо вважає це за доцільне».

Стаття 131

«1. ...у разі тимчасового відсторонення судді від виконання повноважень або скасування рішення про зупинення виконання повноважень, зазначених у частині 1 статті 130, після заслуховування дисциплінарного інспектора ... дисциплінарний суд виносить рішення. ...

...

4. Рішення про тимчасове відсторонення судді від виконання повноважень може бути оскаржене суддею, а дисциплінарний інспектор може також оскаржити рішення про скасування рішення про зупинення виконання обов'язків, зазначеного в частині 2 статті 130; Оскарження не зупиняє виконання рішення.

5. Скарга розглядається дисциплінарним судом другої інстанції».

Стаття 132

«Відсторонення припиняється після остаточного завершення дисциплінарного провадження, якщо тільки дисциплінарний суд не скасує його раніше».

Стаття 133

«Витрати, пов'язані з дисциплінарним провадженням, здійснюються за рахунок коштів Державного казначейства».

4. Закон «Про Національну судову раду Польщі» 2011 року та Закон про внесення змін до нього 2017 року

86. Відповідні положення Закону про НСР 2011 року, що діяли до та після набуття чинності Законом про внесення змін 2017 року, були викладені у рішенні по справі *Речкович* (цитовані вище, відповідно § 62 та § 63).

87. Стаття 3(1)(1–2) Закону про НСР 2011 року зі змінами, внесеними Законом про внесення змін 2017 року, передбачає наступне:

Стаття 3(1)

«До компетенції Ради входить:

(1) перевірка та оцінювання кандидатів на посаду судді Верховного Суду, а також на посади суддів за-

гальних судів, адміністративних судів та військових судів, стажистів в адміністративних судах;

(2) подання Президенту Республіки Польща клопотань про призначення суддів Верховного Суду, загальних судів, адміністративних судів та військових судів...»

5. Закон про Верховний Суд 2017 року

88. Закон від 8 грудня 2017 року про Верховний Суд (*ustawa z dnia 8 grudnia 2017 o Sądzie Najwyższym*; «Закон 2017 року про Верховний Суд») набув чинності 3 квітня 2018 року. Відповідні положення цього Закону були викладені у справі *Речковича* (цитована вище, §§ 67–68).

89. Стаття 29 Закону «Про Верховний Суд» від 2017 року передбачає наступне:

Стаття 29

«Призначення на посаду судді Верховного Суду здійснюється Президентом Республіки Польща за рекомендацією Національної судової ради».

6. Закон про внесення змін 2019 року

90. 12 грудня 2019 року група депутатів від більшості внесла до *Сејму* законопроект про внесення змін до Закону «Про організацію судів загальної юрисдикції», Закону «Про Верховний Суд» та деяких інших законів. 20 грудня 2019 року *Сејм* прийняв Закон про внесення змін до Закону про організацію судів загальної юрисдикції, Закону про Верховний Суд та деяких інших законів (*ustawa o zmianie ustawy — Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym, oraz niektórych innych ustaw*, «Закон про внесення змін 2019»). 23 січня 2020 року *Сејм* відхилив постанову Сенату, яка пропонувала відхилити Закон, а 4 лютого 2020 року Президент Республіки підписав його. Закон про внесення змін 2019 року був оприлюднений 6 лютого 2020 року і набув чинності 14 лютого 2020 року. Він запровадив нові дисциплінарні правопорушення та санкції для суддів, у тому числі за те, що вони ставили під сумнів законність суддівських призначень, здійснених за участю нової НСР. Закон отримав назву «Закон про намордник» («*ustawa kagańcowa*»).

і трибуналів, конституційних державних органів та органів, створених для контролю і захисту закону.

(2) Не допускається, щоб суд загальної юрисдикції або інший орган визначав або оцінював законність призначення судді або повноважень, що впливають з такого призначення, для виконання судових повноважень».

Стаття 107

«1. Суддя несе дисциплінарну відповідальність за вчинення службових (дисциплінарних) проступків, у тому числі:

- (1) очевидне та грубе порушення закону;
- (2) дії або бездіяльність, які можуть перешкоджати або суттєво ускладнювати функціонування судової влади;
- (3) дії, які ставлять під сумнів наявність службових відносин судді, ефективність його призначення або конституційну владу Республіки Польща;
- (4) публічна діяльність, несумісна з принципами незалежності судів і незалежності суддів;
- (5) дії, що компрометують гідність посади».

91. Закон про внесення змін від 2019 року вніс зміни до Закону «Про організацію судів загальної юрисдикції». Серед іншого, були змінені наступні положення:

Стаття 42a

«(1) Під час діяльності судів або судових органів не допускається ставити під сумнів легітимність судів

...

3. Якщо винний у вчиненні діяння, зазначеного в частині 1, діє ненавмисно і завдає значної шкоди, він підлягає штрафу, покаранню у вигляді обмеження волі або позбавленню волі на строк до 2 років».

7. Кримінальний кодекс

92. Стаття 231 Кримінального кодексу, в тій мірі, в якій це стосується справи, передбачає наступне:

«1. Посадова особа органів державної влади, яка, перевищуючи свої повноваження або не виконуючи свої обов'язки, діє на шкоду суспільним або особистим інтересам, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років.

8. Цивільний кодекс

93. Стаття 23 Цивільного кодексу містить невичерпний перелік так званих «особистих прав» (*dobro osobiste*) та станів:

«Особисті права фізичної особи, такі, зокрема, як здоров'я, свобода, честь, гідність, свобода совісті, ім'я або псевдонім, зображення, таємниця кореспонденції, недоторканність житла, наукова і творча діяльність, [а також] винаходи і вдосконалення охороняються цивільним законодавством незалежно від захисту, встановленого іншими правовими нормами».

94. Стаття 24 Цивільного кодексу передбачає способи захисту особистих немайнових прав. Відповідно до

цього положення, особа, якій загрожує порушення її права третьою особою, може вимагати судової заборони, якщо ця дія не є протиправною. У разі порушення, зацікавлена особа може, *серед іншого*, вимагати від сторони, яка спричинила порушення, вжити необхідних заходів для усунення наслідків порушення, наприклад, зробивши відповідну заяву у відповідній формі, або звернутися до суду з проханням присудити відповідну суму на користь конкретного суспільного інтересу. Якщо порушення особистого права спричинило фінансові втрати, зацікавлена особа може вимагати відшкодування збитків.

В. Національна практика

1. Узагальнення національної практики

95. Відповідна національна практика була узагальнена в попередніх рішеннях Суду у справах «Речкович проти Польщі» (*Reczkowicz v. Poland*) (згадане вище, §§ 71–125), «Долінська-Фічек та Озімек проти Польщі» (*Dolińska-Ficek and Ozimek v. Poland*) (№№. 49868/19 та

57511/19, §§ 97–155, 8 листопада 2021 року), «Advance Pharma sp. z o.o. проти Польщі» (№ 1469/20, §§ 110–169, 3 лютого 2022 року) та «Гженда проти Польщі» (*Grzęda v. Poland*) ([ВП], № 43572/18, §§ 77–119, 15 березня 2022 року).

2. Практика Верховного Суду

(а) Рішення від 5 грудня 2019 року, по. III РО 7/18

96. 5 грудня 2019 року Верховний Суд у складі колегії з трьох суддів Судової палати у справах про працю та соціальне забезпечення ухвалив рішення у першій з трьох справ, які були передані на розгляд Суду Європейського Союзу для винесення попереднього рішення після рішення останнього від 19 листопада 2019 року (об'єднані справи C585/18, C624/18 та C625/18; див. пункти 120–122 нижче). Він скасував негативне рішення НСР від 27 липня 2018 року щодо продовження виконання А.К. повноважень судді Вищого адміністративного суду. Верховний Суд постановив, що НСР у її нинішньому складі не є ані безсторонньою, ані незалежною від законодавчої чи виконавчої влади. Він також встановив, що Дисциплінарна палата не відповідає вимогам незалежного та безстороннього суду. Верховний Суд дійшов наступного висновку щодо Дисциплінарної палати:

«79. Таким чином, кожна з наведених обставин, якщо їх оцінювати окремо, не свідчить про недотримання стандарту статті 47 [Хартії основоположних прав Єв-

ропейського Союзу], статті 6 Конвенції у поєднанні зі статтею 45 § 1 Конституції Республіки Польща. Однак, коли всі ці обставини зібрані разом — створення нової організаційної одиниці у Верховному Суді з нуля, укомплектування цієї одиниці виключно новими особами, які мають тісні зв'язки із законодавчою та виконавчою владою і які до свого призначення були бенефіціарами змін у системі здійсненні правосуддя, і які були відібрані НСР, яка не діє у спосіб, незалежний від законодавчої та виконавчої влади, а її широка автономія та повноваження відібрані у інших судів та інших палат Верховного Суду — чітко та однозначно виявляється, що Дисциплінарна палата Верховного Суду не є трибуналом у розумінні статті 47 Хартії, статті 6 Конвенції та статті 45 § 1 Конституції Польщі»....

97. Інші відповідні причини рішення Верховного Суду від 5 грудня 2019 року були наведені у справі *Речкович* (згадана вище, §§ 71–86).

(b) Постанова про утворення об'єднаних судових палат у складі Верховного Суду у цивільних, кримінальних справах та справах про працю та соціальне забезпечення від 23 січня 2020 року (№ ВПС І-4110–1/20)

98. Беручи до уваги рішення Верховного Суду від 5 грудня 2019 року та постанову від 8 січня 2020 року Палати з надзвичайних ситуацій та публічних справ Верховного Суду, Перший Голова Верховного Суду звернувся до трьох об'єднаних палат цього суду з проханням прийняти постанову з метою усунення розбіжностей у судовій практиці Верховного Суду у зв'язку з рішенням Суду ЄС від 19 листопада 2019 року. Запит стосувався правового питання, чи призведе участь у складі суду загальної юрисдикції або Верховного Суду особи, призначеної на посаду судді Президентом Республіки за поданням НСР, сформованої відповідно до Закону про внесення змін від 2017 року, до порушення ч. 1 ст. 45 Конституції, ч. 1 ст. 6 Конвенції або ст. 47 Хартії основоположних прав.

99. 23 січня 2020 року Верховний Суд у складі об'єднаних судових палат у цивільних, кримінальних справах та з питань праці та соціального забезпечення (п'ятдесят дев'ять суддів) ухвалив постанову¹. Він зазначив, що, ухвалюючи цю постанову, він виконує рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року. Верховний Суд дійшов таких висновків:²

«1. Судовий орган є неналежним чином сформованим у розумінні пункту 2 частини 1 статті 439 Кримінального процесуального кодексу, або судовий орган не відповідає положенням закону у розумінні частини 4 статті 379 Цивільного процесуального кодексу також якщо до складу суду входить особа, призначена на посаду судді Верховного Суду за рекомендацією НСР, сформованої відповідно до [Закону про внесення змін від 2017 року].

2. Судовий орган є неналежним чином сформованим у розумінні пункту 2 частини 1 статті 439 Кримі-

нально-процесуального кодексу, або судовий орган не відповідає положенням закону у розумінні частини 4 статті 379 Цивільного процесуального кодексу також якщо до складу суду входить особа, призначена на посаду судді загального або військового суду за рекомендацією НСР, сформованої відповідно до [Закону про внесення змін від 2017 року], якщо недоліки процесу призначення призводять, за певних обставин, до порушення гарантій незалежності та безсторонності у розумінні статті 45 § 1 Конституції Республіки Польща, статті 47 Хартії Європейського Союзу про основні права та статті 6 § 1 [Конвенції].

3. Тлумачення пункту 2 частини 1 статті 439 Кримінально-процесуального кодексу та частини 4 статті 379 Цивільного процесуального кодексу, наведене в пунктах 1 і 2 вище, не поширюється на рішення, ухвалені судами до дати прийняття цього рішення, а також на рішення, які мають бути ухвалені у провадженнях, що перебувають на розгляді на дату [прийняття цього рішення] відповідно до Кримінально-процесуального кодексу в даному складі суду.

4. Пункт 1 [вище] застосовується до рішень, ухвалених за участю суддів, призначених до складу Дисциплінарної палати Верховного Суду відповідно до Закону України «Про Верховний Суд» від 8 грудня 2017 року, ... незалежно від дати ухвалення таких рішень».

100. Постанова Верховного Суду містила розгорнуту аргументацію, відповідні частини якої були викладені у справі *Речковича* (цитована вище, §§ 91-105).

3. Практика Конституційного Суду

(a) Рішення від 2 червня 2020 року, по. Р 13/19

101. 25 березня 2019 року Верховний Суд у складі суддів Т.С., Я.М.-К. та К.З. (див. вищезгадану справу «*Advance Pharma sp. z o.o.*», § 34) звернувся до Конституційного Суду з проханням визначити:

«Чи стаття 49 Цивільного процесуального кодексу (в редакції Закону від 17 листопада 1964 року) в частині, в якій суд розглядає клопотання про відвід судді після порушення питання про те, чи є його призначення Президентом Республіки Польща за

поданням Національної судової ради дефектним, узгоджується із:

- статтею 45 § 1 та статтею 175 § 1, статтею 179 у поєднанні зі статтею 187 § 1 та 3 Конституції,
- перше речення пункту 1 статті 6 Конвенції.
- перше і друге речення статті 47 Хартії основоположних прав Європейського Союзу у зв'язку зі статтею 6(1) Договору про Європейський Союз».

1 Шестеро суддів додали до рішення окремі думки.

2 Переклад базується на англійській версії рішення, опублікованій на веб-сайті Верховного Суду, відредагованій Секретаріатом Суду.

102. 2 червня 2020 року Конституційний Суд ухвалив рішення у справі №. Р 13/19 у складі колегії у складі суддів М.В., С.П., Ж.П. (доповідач), Б.С. та Р.В. Суд постановив наступне:

«Частина 1 статті 49 Цивільного процесуального кодексу від 17 листопада 1964 року в тій мірі, в якій

(b) Рішення від 10 березня 2022 року, по. К 7/21

103. 9 листопада 2021 року Генеральний прокурор направив до Конституційного Суду подання щодо «здійснення національними або міжнародними судами відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції перевірки на відповідність Конституції та Конвенції законів, що стосуються організації судової влади, юрисдикції судів та закону про Національну судову раду». У заяві було зроблено посилання на рішення Суду у справах «*Брода і Бояра проти Польщі*» (*Broda and Bojara v. Poland*) (№№ 26691/18, 27367/18, 29 червня 2021 року) та «*Речкович*» (*Reczkowicz*) (згадана вище). Він стверджував, що пункт 1 статті 6 Конвенції є неконституційним, оскільки (1) він уповноважує Суд створювати відповідно до національного законодавства суб'єктивне право судді обіймати адміністративну посаду в судовій системі, (2) вимога «суду, встановленого законом» у цьому положенні не враховує загальнообов'язкові положення Конституції та законів Польщі, або остаточні та загальнообов'язкові рішення Конституційного Суду Польщі, і (3) вона дозволяла національним або міжнародним судам визначати відповідність законів, що стосуються організації судової влади, юрисдикції судів та Національної судової ради, Конституції Польщі та Конвенції, з метою з'ясування того, чи була виконана вимога про «суд, встановлений законом».

104. Конституційний Суд виніс рішення 10 березня 2022 року (№ К 7/21) у складі колегії у складі суддів С.П., М.М. (доповідач), К.П., В.С. та А.З. Він постановив, що пункт 1 статті 6 Конвенції є несумісним з різними положеннями Конституції. В резолютивній частині рішення зазначено наступне:

«Перше речення статті 6 § 1 [Конвенції] в тій мірі, в якій:

(1) під поняттям «цивільні права та обов'язки» розуміється суб'єктивне право судді займати керівну

(c) Інші відповідні рішення

106. Інші відповідні рішення Конституційного Суду були узагальнені в рішеннях Суду у справах *Речкови-*

она дозволяє розглядати клопотання про відвід судді після порушення питання про те, чи було його призначення Президентом Республіки Польща за поданням Національної судової ради неправомірним, не відповідає статті 179 Конституції Республіки Польща».

посаду в структурі загальних судів у польській правовій системі

– не відповідає статті 8 § 1, статті 89 § 1 (2) та статті 176 § 2 Конституції Республіки Польща,

(2) в контексті оцінки того, чи була дотримана вимога щодо «суду, встановленого законом»:

(а) воно дозволяє [Суду] або національним судам ігнорувати положення Конституції та законів, а також рішення Конституційного Суду Польщі,

(б) дає можливість [Суду] або національним судам самостійно створювати норми шляхом тлумачення Конвенції, що стосуються процедури призначення суддів національних судів,

– не узгоджується зі статтею 89 § 1 (2), статтею 176 § 2, статтею 179 у поєднанні зі статтею 187 § 1 у поєднанні зі статтею 187 § 4, а також зі статтею 190 § 1 Конституції,

(с) уповноважує [Суд] або національні суди оцінювати відповідність Конституції та Конвенції статутів, що стосуються організації судової системи, юрисдикції судів, а також статуту, що визначає організацію, сферу діяльності, робочі процедури та порядок обрання членів НСР

– не узгоджується зі статтею 188 § 1 і 2, а також зі статтею 190 § 1 Конституції».

105. Згідно з письмовим обґрунтуванням цього рішення, Конституційний Суд постановив, що Суд своїми рішеннями створює нові норми міжнародного публічного права, відмінні від тих, які були прийняті державою-членом при ратифікації Конвенції. На думку Конституційного Суду, ці «нові норми», створені шляхом тлумачення Судом статті 6 § 1, були несумісні з Конституцією. Він також постановив, що дії Суду суперечили Конституції.

ча (згадана вище, §§ 107–121) та *Гжєнди* (згадана вище, §§ 77–99).

II. МІЖНАРОДНІ АКТИ

A. Віденська конвенція про право міжнародних договорів

107. Стаття 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року передбачає, наскільки це доречно:

Внутрішнє право та дотримання договорів

«Сторона не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання свого невиконання договору...»

B. Постійна палата міжнародного правосуддя

108. Постійна палата міжнародного правосуддя у своєму консультативному висновку від 4 лютого 1932 року щодо *поводження з польськими громадянами та іншими особами польського походження або польської мови на території Данцига* (PCIJ, Series A/B, № 44) постановила у відповідній частині:

«[62] Слід, однак, зазначити, що, з одного боку, відповідно до загальноприйнятих принципів, держава

не може посилається у відносинах з іншою державою на положення Конституції останньої, а лише на міжнародне право та належним чином прийняті міжнародні зобов'язання, з іншого боку, і навпаки, держава не може посилається у відносинах з іншою державою на свою власну Конституцію з метою ухилення від зобов'язань, покладених на неї міжнародним правом або чинними договорами....».

РАДА ЄВРОПИ

1. Комітет міністрів

109. Відповідні витяги з додатку до Рекомендації CM/Res (2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленої 17 листопада 2010 року:

«Розділ VII — Обов'язки та зобов'язання

...

Відповідальність та дисциплінарні провадження

66. Тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості.

...

68. Тлумачення закону, оцінювання фактів або доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для кримінальної відповідальності, крім випадків злочинного наміру.

69. Дисциплінарне провадження може бути ініційоване, якщо суддя не виконав свої обов'язки ефективно та належним чином. Такі провадження повинен проводити незалежний орган влади або суд із наданням гарантій справедливого судового розгляду і права на оскарження рішення та покарання. Дисциплінарні санкції мають бути пропорційними.

70. Судді не повинні нести особисту відповідальність за випадки, коли їхні рішення були скасовані або змінені в процесі апеляційного розгляду.

2. Парламентська асамблея Ради Європи

110. 28 січня 2020 року Парламентська асамблея вирішила розпочати процедуру моніторингу щодо Польщі. У своїй резолюції від того ж дня під назвою «Функціонування демократичних інститутів у Польщі» (2316 (2020)) у відповідній частині Асамблея заявила:

«9. Асамблея висловлює своє глибоке занепокоєння проектом змін до Закону про суди загальної юрисдикції, Закону про Верховний Суд та деяких інших законів Республіки Польща, ухвалених Сеймом 23 січня 2020 року, незважаючи на їх відхилення Сенатом Польщі 17 січня 2020 року та дуже критичну оцінку цих змін Венеціанською комісією. Асамблея

шкодує, що ці поправки були розглянуті за прискороною процедурою без будь-яких консультацій з основними зацікавленими сторонами або громадянським суспільством. Асамблея вітає і підтримує висновок Венеціанської комісії щодо цих змін. ...

11. Асамблея висловлює жаль з приводу зловживань дисциплінарними провадженнями проти суддів і прокурорів у Польщі. Вона знову висловлює свою стурбованість тим, що політичний контроль Міністра юстиції над ініціюванням і проведенням цих проваджень не забезпечує необхідних гарантій проти зловживань. ... Заслужують на засудження досто-

вірні повідомлення про те, що дисциплінарні розслідування були відкриті проти суддів і прокурорів виключно за їхню критику реформ правосуддя, а також той факт, що дисциплінарні розслідування були відкриті проти суддів внаслідок рішень, які вони прийняли під час розгляду справ у своїх судах. ...»

111. 26 січня 2021 року Парламентська асамблея ухвалила резолюцію під назвою «Судді в Польщі та Республіці Молдова повинні залишатися незалежними» (2359 (2021)), в якій, зокрема, зазначила, що судді в Польщі та Республіці Молдова повинні залишатися незалежними:

«13. ... Вона вважає, що набрання чинності законом від 20 грудня 2019 року ... може запобігти виникненню у [суддів] сумнівів щодо того, чи може склад суду призвести до визнання провадження недійсним.

14. Відповідно, Асамблея закликає польську владу до наступного:

14.1 утриматися від застосування положень закону від 20 грудня 2019 року;»

112. Вищезгадана резолюція ґрунтувалася на доповіді Комітету з правових питань та прав людини Парламентської асамблеї Ради Європи від 5 січня 2021 року (док. 15204), в якій у відповідній частині зазначалося:

3. Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія)

113. 18 червня 2020 року Венеціанська комісія схвалила (за письмовою процедурою замість 123-го пленарного засідання) Спільний терміновий висновок (CDL-AD(2020)017) щодо Закону про внесення змін 2019 року, який вона підготувала спільно з Генеральним директором з прав людини та верховенства права (ГДПЛ) Ради Європи. Відповідні витяги з Висновку зазначаються нижче:

«С. Заборона ставити під сумнів законність призначення судді на посаду

31. Кілька положень поправок усувають компетенцію польських судів перевіряти, чи було інше судові рішення винесене особою, призначеною на посаду судді, відповідно до Конституції, європейського права та інших міжнародно-правових стандартів. Ці поправки, як видається, мають на меті знівелювати рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року та рішення Верховного суду від 5 грудня 2019 року, а також інші поточні провадження, в яких оскаржується мандат новопризначених суддів.

32. ... Нова стаття 42а забороняє судам (крім Надзвичайної палати) ставити під сумнів (а) повноваження судів, конституційних державних органів та правоохоронних і контрольних органів, а також (б) юрисдикцію судді, який розглядає справу.

«65. Згідно з кількома джерелами, велика кількість суддів і прокурорів зазнали різних форм утисків протягом останніх років. Суддів переводили на інші посади, що фактично можна прирівняти до пониження в посаді. Дисциплінарні або додисциплінарні («пояснювальні») провадження порушувалися проти суддів, які публічно висловлювалися про незалежність судової влади, критикували здійснювані реформи, брали участь у заходах, спрямованих на привернення уваги громадськості до питань, що стосуються верховенства права (наприклад, організовували неформальні дискусійні групи), або зверталися до КРЕС за попередніми рішеннями. Як зазначив суддя Мазур під час обміну думками 9 листопада 2020 року, дисциплінарні провадження були порушені проти 22 суддів, які зверталися до СЕС за попередніми рішеннями або оскаржували призначення членів НСР чи незалежність суддів, призначених за рекомендацією НСР. Суддя Павел Юцишин, наприклад, який закликав до публікації списків тих, хто підтримав кандидатів на місця в Національній судовій раді, зазнав 40% зниження винагороди і був відсторонений від виконання повноважень Дисциплінарною палатою ВС».

33. Щоб гарантувати, що жоден суддя в Польщі не поставить під сумнів законність призначення, здійсненого новою НСР, змінена стаття 107 § 1 Закону про суди загальної юрисдикції (про дисциплінарні правопорушення) забороняє «дії, що ставлять під сумнів ... легітимність призначення судді або конституційний мандат органу Республіки Польща». ... Він також забороняє процесуальні дії, які ставлять під сумнів легітимність призначення інших суддів.

...

36. Ці положення, взяті разом, суттєво обмежують можливість вивчення питання інституційної незалежності польських судів самими судами. Такий підхід викликає питання за статтею 6 § 1 ЄКПЛ, оскільки судовий контроль повинен включати вивчення всіх відповідних аспектів незалежності суду, в тому числі інституційних. Так, як свідчить практика ЄСПЛ, склад органу, який призначає суддів, має значення з точки зору вимоги «незалежності». Існують й інші інституційні елементи, які слід оцінювати — наприклад, ризик свавільного звільнення судді міністром юстиції або ризик неправомірного тиску з боку голови суду, в якому працює суддя. На думку Венеціанської комісії, національний суддя не повинен бути позбавлений можливості розглядати ці аспекти справи разом з іншими елементами, які можуть вплинути на

вимогу «незалежності та безсторонності» відповідно до статті 6 § 1 ЄКПЛ. Це, безумовно, справедливо, коли йдеться про звичайний ланцюг оскарження; однак Страсбурзький суд не мав нагоди розглядати ситуації, коли один національний суд оскаржує легітимність іншого судового органу (з посиланням на відсутність незалежності або з інших причин) поза межами звичайного ланцюга оскарження, а також те, якими мають бути належні процесуальні рамки для вирішення таких спорів.

37. Крім того, вищезазначені положення, взяті разом, спрямовані на те, щоб звести нанівець наслідки рішення Суду ЄС. Це серйозний виклик принципу верховенства права ЄС. У попередньому рішенні від 19 листопада 2019 року Суд ЄС чітко визначив, що обов'язком суду, який розглядає справу, є вивчення питання незалежності Дисциплінарної палати,

зокрема, шляхом аналізу складу органу, що здійснює відбір (НСР). Польські суди, які матимуть справу з наслідками рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року або зіткнуться з питанням суддівської незалежності в іншому контексті, будуть поставлені в неможливе становище вибору між дотриманням вимог права ЄС в інтерпретації ЄСПЛ або використанням правових можливостей, передбачених ДФЕС, і дотриманням нового закону.

...

43. У короткостроковій перспективі Венеціанська комісія закликає польську владу скасувати положення (про дисциплінарні правопорушення та інші), які перешкоджають судам розглядати питання незалежності та безсторонності інших суддів з точки зору права ЄС та ЄСПЛ».

4. Консультативна рада європейських суддів («КРЕС»)

(а) Висновок № 10 (2007)

114. У Висновку № 10 (2007) КРЕС до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо Ради Європи «Про судову раду на службі суспільства», ухваленому 23 листопада 2007 року, у відповідній частині зазначено:

«62. Питання суддівської відповідальності було розглянуто КРЕС у Висновку № 3 (2002). Останній досвід деяких держав свідчить про необхідність захисту суддів від розширення їхньої відповідальності в напрямі суто юрисдикційних питань. Роль судової ради полягає в тому, щоб показати, що суддя не може мати таку саму відповідальність, як представник іншої професії: суддя виконує публічну функцію і не може відмовитися від розгляду спорів. Більше того, якщо на суддю може бути накладено правову та дисциплінарну санкції через його рішення, неможливо буде зберегти ані судову незалежність, ані демократичну рівновагу гілок влади. Тому судова

рада повинна однозначно засуджувати політичні ініціативи, спрямовані на обмеження свободи прийняття суддею рішення. Це не применшує обов'язок судді додержуватися законів.

63. Суддя, який нехтує розглядом справ через бездіяльність або є повністю некомпетентним при їх вирішенні, повинен притягатися до дисциплінарної відповідальності. Але навіть у таких випадках, як зазначається у Висновку КРЕС № 3 (2002), важливо, щоб судді мали засоби захисту під час дисциплінарного провадження, яке гарантувало б додержання принципу судової незалежності та здійснювалося б органом, вільним від будь-якого політичного впливу, на підставі чітко визначених дисциплінарних правопорушень. Глава держави, міністр юстиції або будь-який інший представник політичних органів не може брати участь у роботі дисциплінарного органу.»

(б) Велика хартія суддів

115. Велика хартія суддів (основоположні принципи) була прийнята КРЕС у листопаді 2010 року. Відповідний розділ передбачає наступне:

«6. Дисциплінарне провадження здійснюється незалежним органом, з можливістю подальшого звернення до суду.

...

19. У кожній державі закон чи фундаментальна хартія суддів повинні визначати неналежну поведінку, яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність та відкриття дисциплінарного провадження.

20. Судді несуть кримінальну відповідальність згідно із загальним законодавством за скоєні злочини, які не пов'язані з виконанням професійних обов'язків. Судді не несуть кримінальну відповідальність за ненавмисні помилки при виконанні своїх професійних обов'язків.

21. Засоби для виправлення суддівських помилок слід передбачити відповідною системою апеляційного оскарження. Виправлення будь-яких інших помилок в адмініструванні правосуддя є виключною відповідальністю держави.»

116. Інші міжнародні матеріали наводяться в рішеннях Суду у справах «Речкович проти Польщі» (*Reczkowicz*

v. Poland) (§§ 126–148), «Долінська-Фічек та Озімек проти Польщі» (Dolińska-Ficek and Ozimek v. Poland) (§§ 156–177), «Advance Pharma sp. z o.o. проти Поль-

щі» (§§ 170–191) та «Ґженда проти Польщі» (Grzęda v. Poland) (§§ 122–144, всі згадані вище).

III. ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

А. Договір про Європейський Союз

117. Стаття 2 Договору про Європейський Союз (далі — ДЄС) передбачає наступне:

«Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків.»

118. Стаття 19 § 1 ДЄС передбачає:

«Суд Європейського Союзу складається з Суду, Суду загальної юрисдикції та спеціалізованих судів. Суд Європейського Суду забезпечує дотримання законодавства у тлумаченні та застосуванні Договорів.

Держави-члени надають засоби судового захисту, достатні для того, щоб забезпечити ефективний правовий захист у сферах, охоплених законодавством Союзу.»

В. Хартія основоположних прав

119. Розділ VI Хартії під заголовком «Правосуддя» містить статтю 47 під назвою «Право на ефективний засіб юридичного захисту та справедливий судовий розгляд», в якій зазначено наступне:

«Кожен, чиї права і свободи, гарантовані правом Союзу, порушені, має право на ефективний засіб юри-

дичного захисту в суді відповідно до умов, викладених у цій статті.

Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. ...»

С. Практика Суду Європейського Союзу

1. Рішення від 19 листопада 2019 року у справі «А.К. та інші (Незалежність Дисциплінарної палати Верховного Суду)», C-585/18, C-624/18 та C-625/18, EU:C:2019:982

120. У період з серпня по жовтень 2018 року Палата з питань праці та соціального забезпечення Верховного Суду тричі зверталася до Суду ЄС з проханням винести попереднє рішення у справах, що перебувають на розгляді цього суду, які виникли у зв'язку зі зниженням пенсійного віку для суддів Верховного Суду в новому Законі «Про Верховний Суд», ухваленому в грудні 2017 року. Це правило також поширювалося на суддів Вищого адміністративного суду. Справи, про які йдеться, стосувалися провадження за позовом судді Вищого адміністративного суду (А.К.) проти НСР, а також провадження за позовом двох суддів Верховного суду (К.П. і Д.О.) проти Президента Республіки. Запити стосувалися, зокрема, питання, чи можна вважати новостворену Дисциплінарну палату Верховного Суду, яка повинна була мати юрисдикцію у таких справах, незалежним судом відповідно до права ЄС з огляду на той факт, що вона складалася з суддів, обраних новою НСР.

121. 19 листопада 2019 року СЕС виніс своє попереднє рішення. В частині, що стосується цієї справи, він постановив:

«Стаття 47 Хартії основоположних прав Європейського Союзу та стаття 9(1) Директиви Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року, що встановлює загальні рамки рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, повинні тлумачитися як такі, що виключають випадки, коли справи, пов'язані із застосуванням права ЄС, підпадають під виключну юрисдикцію суду, який не є незалежним та безстороннім трибуналом, у розумінні попередніх положень. Це стосується випадків, коли об'єктивні обставини, за яких цей суд був сформований, його характеристики та спосіб призначення його членів здатні викликати у суб'єктів права обґрунтовані сумніви щодо невідконтрольності цього суду зовнішнім факторам, зокрема, щодо прямого чи опосередкованого впливу прямого чи опосередкованого впливу законодавчої та виконавчої влади, а також щодо його нейтральності по відношенню до інтересів, які він розглядає, і, таким чином, може призвести до того, що цей суд не вважатиметься незалежним або безстороннім, що може завдати шкоди довірі, яку правосуддя в демократичному суспільстві повин-

но викликати у суб'єктів права. Суд, який передає справу на розгляд, має визначити, у світлі всіх відповідних факторів, встановлених ним, чи стосується це такого суду, як Дисциплінарна палата Верховного Суду, чи може це бути застосовано.

Якщо це так, то принцип верховенства права ЄС повинен тлумачитися як такий, що вимагає від суду, який передає справу на розгляд, скасувати положення національного законодавства, яке залишає за вищезазначеною палатою юрисдикцію розглядати і

вносити рішення у справах основного провадження, з тим, щоб ці справи могли розглядатися судом, який відповідає вищезазначеним вимогам незалежності та безсторонності і який, якби не це положення, мав би юрисдикцію у відповідній сфері».

122. Відповідні підстави для такого рішення були наведені в пункті 164 справи *Речковича (Reczkowicz)* та пунктах 151–152 справи *Гженди (Grzęda)* (обидві справи цитуються вище).

2. Рішення від 15 липня 2021 року у справі «Комісія проти Польщі (Дисциплінарний режим для суддів)», C-791/19, EU:C:2021:596

123. Комісія порушила справу проти Польщі за невиконання зобов'язань, передбачених другим підпунктом статті 19(1) Договору про Європейський Союз та другим і третім пунктами статті 267 Договору про функціонування Європейського Союзу, через національні заходи, що встановлюють новий дисциплінарний режим для суддів Верховного Суду та судів загальної юрисдикції, запроваджений законодавством, прийнятим у 2017 році. Зокрема, Комісія стверджувала, що Республіка Польща порушила другий підпункт статті 19(1) ДЄС з чотирьох підстав, що стосуються по-перше, встановлення дисциплінарного проступку за судові рішення; по-друге, відсутність незалежності та безсторонності Дисциплінарної палати Верховного Суду, по-третє, дискреційні повноваження Голови цієї палати щодо визначення компетентного суду, що перешкоджає розгляду дисциплінарних справ судом, визначеним законом; і, по-четверте, нездатність гарантувати розгляд дисциплінарних справ протягом розумного строку та права захисту обвинувачених суддів.

Комісія також стверджувала, що Польща порушила другий і третій пункти статті 267 ДФЄС, оскільки право національних судів звертатися за попереднім рішенням було обмежене можливістю порушення дисциплінарного провадження проти суддів, які скористалися цим правом.

124. 8 квітня 2020 року Суд ЄС (Велика палата) проміжну постанову у справі, ініційованій Комісією, щодо дисциплінарного провадження стосовно суддів, яке перебуває на розгляді Дисциплінарної палати Верховного Суду. В постанові зазначено:

«1. Від Республіки Польща вимагається негайно і до винесення рішення про закриття провадження у справі C791/19,

- призупинити застосування положень ч. 5 ст. 3, ст. 27 та ч. 1 ст. 73 Закону «Про Верховний Суд» від 8 грудня 2017 року (Дз. У., 2018, п. 5) зі змінами та доповненнями, які є основою юрисдикції Дисциплінарної палати Верховного Суду щодо прийнят-

тя рішень як у першій, так і в апеляційній інстанції у дисциплінарних справах стосовно суддів;

- утримуватися від передачі справ, що перебувають на розгляді Дисциплінарної палати Верховного Суду, на розгляд колегії, яка не відповідає вимогам незалежності, визначеним, зокрема, у рішенні від 19 листопада 2019 року у справі «*А. К. та інші* (Незалежність Дисциплінарної палати Верховного Суду)» (C585/18-, C624/18- та C625/18-, EU:C:2019:982), та
- поінформувати про вжиття запитуваних тимчасових заходів з метою повного виконання цієї постанови Європейську Комісію не пізніше ніж через місяць після отримання повідомлення про цю постанову Суду».

125. 6 травня 2021 року Генеральний прокурор Танчев надав свій висновок, в якому вважав скарги, подані Комісією, обґрунтованими. Щодо рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року у справі «*А.К. та інші*» Генеральний прокурор зазначив:

«95 ... Дійсно, на мою думку, рішення у справі «*А.К. та інші*» надає вагому підтримку висновку про те, що на підставі сукупності елементів, на які посилалася Комісія і які були розглянуті в цьому рішенні, Дисциплінарна палата не відповідає вимогам незалежності та безсторонності відповідно до другого підпункту статті 19(1) Договору про Європейський Союз. Як я дійшов висновку у відповідній справі, повноваження попередніх членів [НСР] були достроково припинені, а зміни у способі призначення суддів означають, що 23 з 25 членів [НСР] є представниками законодавчої та виконавчої влади, що в сукупності свідчить про недоліки, які ставлять під загрозу незалежність [НСР] (див. Висновок у справі «*А.К. та інші*» (пп. 131–137)).

У висновку міститься наступна пропозиція до Суду ЄС:

«(1) Заявляємо, що, дозволяючи, відповідно до частини першої статті 107 Закону «Про суди загальної

юрисдикції» та частин першої та третьої статті 97 Закону «Про Верховний Суд», розглядати зміст судових рішень як об'єкт дисциплінарного проступку; не гарантуючи, відповідно до частин п'ятої статті 3, статті 27 та частини першої статті 73 Закону «Про Верховний Суд» та статті 9а Закону «Про Національну судову раду», незалежність та безсторонність Дисциплінарної палати; надаючи, відповідно до статей 110(3) та 114(7) Закону «Про суди загальної юрисдикції», Голові Дисциплінарної палати повноважень визначати компетентний дисциплінарний суд першої інстанції у справах щодо суддів судів загальної юрисдикції; надавши, відповідно до статті 112b Закону «Про суди загальної юрисдикції», Міністру юстиції повноваження призначати Дисциплінарного уповноваженого Міністра юстиції та передбачивши, відповідно до статті 113а Закону «Про суди загальної юрисдикції», що дії, пов'язані з призначенням захисника за посадою та прийняттям ним на себе захисту, не мають призупиняючого впливу на перебіг судового провадження, а також, відповідно до статті 115а(3) Закону «Про суди загальної юрисдикції», що дисциплінарний суд повинен проводити розгляд справи, незважаючи на поважну відсутність повідомленого обвинуваченого або його захисника, Республіка Польща не виконала своїх зобов'язань, передбачених другим підпунктом статті 19(1) Договору про Європейський Союз;

(2) оголосити, що, дозволивши обмежити право національних судів на винесення попереднього рішення можливістю порушення дисциплінарного провадження, Республіка Польща не виконала своїх зобов'язань, передбачених частинами другою та третьою статті 267 ДФЄС; ...»

126. Після своєї проміжної постанови від 8 квітня 2020 року (див. пункт 124 вище) 15 липня 2021 року Велика Палата Суду ЄС винесла рішення у справі «Комісія проти Польщі (Дисциплінарний режим для суддів)», постановивши, що новий дисциплінарний режим для суддів не є сумісним із правом ЄС. СЕС встановив, зокрема, що у світлі глобального контексту великих реформ, які нещодавно торкнулися польської судової системи, в рамках яких була створена Дисциплінарна палата Верховного суду, а також через сукупність факторів, які визначили процес створення цієї нової палати, ця палата не забезпечила всіх гарантій безсторонності та незалежності і, зокрема, не була захищена від прямого чи опосередкованого впливу польської законодавчої та виконавчої влади; серед цих факторів Суд піддав критиці, зокрема, той факт, що процес призначення суддів Верховного Суду, в тому числі членів Дисциплінарної палати, по суті, визначався НСР, яка була суттєво реорганізована польською виконавчою та законодавчою владою, і незалежність якої могла викликати обґрунтовані сумніви.

Відповідна частина резолютивної частини рішення передбачає наступне:

«На цих підставах Суд (Велика Палата):

1. Постановляє:

- нездатністю гарантувати незалежність та безсторонність Дисциплінарної палати Верховного суду Польщі, яка відповідає за перегляд рішень, винесених у дисциплінарних провадженнях щодо суддів (ч. 5 ст. 3, ст. 27 та ч. 1 ст. 73 Закону «Про Верховний Суд»), від 8 грудня 2017 року, у консолідованій версії, опублікованій у [Законодавчому віснику] за 2019 рік (поз. 825), у поєднанні зі статтею 9а Закону «Про Національну судову раду» від 12 травня 2011 року, зі змінами, внесеними Законом «Про внесення змін до Закону «Про Національну судову раду» та деяких інших законів» від 8 грудня 2017 року;
- дозволивши кваліфікувати зміст судових рішень як дисциплінарний проступок суддів судів загальної юрисдикції (стаття 107 § 1 Закону «Про суди загальної юрисдикції» від 27 липня 2001 року в редакції, що впливає з послідовних змін, опублікованих у [Законодавчому віснику] за 2019 рік (пункти 52, 55, 60, 125, 1469 і 1495), і стаття 97 §§ 1 і 3 Закону «Про Верховний Суд» у консолідованій редакції, опублікованій у [Законодавчому віснику] за 2019 рік (пункт 825));

...

Республіка Польща не виконала своїх зобов'язань відповідно до другого підпункту статті 19(1) Договору про Європейський Союз;»

127. Відповідні підстави для висновку про відсутність незалежності та безсторонності Дисциплінарної палати були наведені в п. 161 рішення у справі *Гженда* (згаданого вище).

128. Відповідні аргументи рішення щодо дисциплінарної відповідальності суддів у зв'язку зі змістом ухвалених ними судових рішень викладено наступним чином:

«134. Як видно з пункту 61 цього рішення, вимога незалежності та безсторонності, що передбачається, зокрема, другим підпунктом статті 19(1) Договору про Європейський Союз, повинна виконуватися національними судами або трибуналами, які, як і польські суди загальної юрисдикції, можуть бути покликані тлумачити та застосовувати право ЄС. Вона вимагає, щоб уникнути будь-якого ризику того, що дисциплінарний режим, який застосовується до тих, чийм завданням є винесення судових рішень, буде використаний як система політичного контролю за змістом судових рішень, щоб такий режим включав, зокрема, правила, що визначають форми поведінки, які становлять дисциплінарний проступок.

135. У своїй першій скарзі Комісія стверджує, що, визначаючи форми поведінки, які становлять дисциплінарний проступок з боку суддів судів загальної юрисдикції, як такі, що охоплюють, відповідно, будь-які «очевидні та грубі порушення закону» та будь-яку «помилку», що тягне за собою «очевидне порушення закону», стаття 107 § 1 Закону «Про суди загальної юрисдикції» та стаття 97 §§ 1 і 3 нового Закону «Про Верховний Суд» допускають такий політичний контроль, про що, крім того, свідчать різні конкретні випадки застосування цих положень, про які згадувала зазначена вище установа.

136. У зв'язку з цим слід зазначити, що дисциплінарний режим, який застосовується до суддів, дійсно належить до організації правосуддя, а отже, до компетенції держав-членів, і що, зокрема, можливість органів влади держави-члена порушувати питання про дисциплінарну відповідальність суддів може, *серед іншого*, залежно від вибору держав-членів, бути фактором, який сприяє підвищенню підзвітності та ефективності судової системи. Однак ... при здійсненні цієї компетенції держави-члени повинні дотримуватися права ЄС, гарантуючи, *серед іншого*, незалежність судів, покликаних виносити рішення з питань, що стосуються застосування або тлумачення права ЄС, з метою забезпечення ефективного судового захисту осіб, як того вимагає другий підпункт статті 19(1) ДЄС (див., за аналогією, рішення у справі *Asociația «Forumul Judecătorilor din România» та інші*, пп. 229 і 230).

137 . У цьому контексті гарантування такої незалежності не може, зокрема, мати наслідком повне виключення можливості притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у певних, дуже виняткових випадках, внаслідок ухвалення судових рішень цим суддею. Така вимога незалежності, безумовно, не має на меті підтримувати будь-які серйозні та такі, які абсолютно не мають виправдань, форми поведінки з боку суддів, які полягають, наприклад, у навмисному та недобросовісному порушенні або внаслідок особливо серйозної та грубої недбалості національного законодавства та законодавства ЄС, дотримання якого вони повинні забезпечувати, або у свавільних діях чи відмові у правосудді, коли вони покликані, як охоронці обов'язку здійснювати правосуддя, виносити рішення у спорах, з якими до них звертаються особи.

138. З іншого боку, для збереження цієї незалежності та запобігання відвернення дисциплінарного режиму від його легітимних цілей і використання для здійснення політичного контролю над судовими рішеннями або тиску на суддів, видається надважливим, щоб дисциплінарний режим не застосовувався в зв'язку з самим фактом, що судові рішення містять можливу помилку в тлумаченні та застосуванні наці-

онального законодавства та законодавства ЄС, або в оцінці фактів та оцінці доказів (див., за аналогією, рішення у справі *Asociația «Forumul Judecătorilor din România» та інші*, п. 234).

139. Отже, важливо, щоб порушення питання про дисциплінарну відповідальність судді в результаті судового рішення обмежувалася виключно винятковими випадками, такими як ті, про які йдеться в пункті 137 цього рішення, і регулювалася, у зв'язку з цим, об'єктивними критеріями, які можна перевірити, що впливають з вимог, пов'язаних з належним здійсненням правосуддя, а також гарантіями, покликаними уникнути будь-якого ризику зовнішнього тиску на зміст судових рішень і, таким чином, сприяти розвіюванню у свідомості громадян будь-яких обґрунтованих сумнівів щодо невідкупності відповідних суддів та їхньої нейтральності щодо інтересів, які вони розглядають (див., за аналогією, рішення у справі «*Форум суддів Румунії*» (*Asociația «Forumul Judecătorilor din România» та інші*, п. 233).

140 . З цієї метою важливо, щоб, *серед іншого*, були встановлені правила, які достатньо чітко і ясно визначають форми поведінки, які можуть спричинити дисциплінарну відповідальність суддів, щоб гарантувати незалежність, притаманну їхньому завданню, і не наражати їх на ризик притягнення до дисциплінарної відповідальності виключно через прийняті ними рішення (див., за аналогією, рішення у справі *Asociația «Forumul Judecătorilor din România» та інші*, п. 234).

141 . У цій справі слід зазначити, що, з огляду на самі лише їхні формулювання, стаття 107 § 1 Закону про суди загальної юрисдикції та стаття 97 §§ 1 і 3 нового Закону про Верховний Суд не відповідають вимогам ясності та точності, викладеним у пункті 140 цього рішення. Слід зазначити, що вирази «очевидні та грубі порушення закону» та «виявлення помилки», що тягне за собою «очевидне порушення закону», використані у відповідних положеннях, не є такими, що перешкоджають притягненню суддів до відповідальності виключно на підставі нібито «неправильного» змісту їхніх рішень, гарантуючи при цьому, що така відповідальність завжди суворо обмежується абсолютно винятковими ситуаціями, такими, як ті, про які йдеться в пункті 137 цього рішення.

...

143. У цьому зв'язку, дійсно, Республіка Польща детально посилалася в Суді на багаторічну судову практику, розроблену Верховним Судом щодо різних складових елементів концепції «очевидних і грубих порушень закону» для цілей статті 107 § 1 Закону про загальні суди. Описана таким чином національна судова практика, існування і зміст якої не заперечуються Комісією, дійсно, як видається,

прийняла особливо обмежувальне тлумачення цієї концепції, демонструючи явну стурбованість збереженням незалежності суддів.

...

145. Далі слід зазначити, що рішення Верховного Суду, які стосуються статті 107 § 1 Закону про загальні суди, на які посилається Республіка Польща, були прийняті не нинішньою Дисциплінарною палатою цього суду, а палатою цього суду, яка мала юрисдикцію до реформи.

...

147. У цій справі, як видно з аргументації, на підставі якої Суд задовольнив другу скаргу, на яку посилалася Комісія в обґрунтування свого рішення, Дисциплінарна палата, нещодавно створена новим Законом про Верховний Суд, на яку покладено юрисдикцію розглядати, залежно від справи, або як суд другої інстанції, або як суд першої та другої інстанції, дисциплінарні провадження щодо суддів судів загальної юрисдикції, не відповідає цій вимозі щодо незалежності та безсторонності.

148. Відповідно, цей факт, у свою чергу, може збільшити ризик того, що такі положення, як частина 1 статті 107 Закону про суди загальної юрисдикції та частини 1 і 3 статті 97 нового Закону про Верховний Суд, які визначають дисциплінарні проступки у формулюваннях, що не відповідають вимогам чіткості та ясності, викладеним у пункті 140 цього рішення, і не гарантують, що порушення питання про відповідальність суддів внаслідок їхніх рішень суворо обмежується ситуаціями, зазначеними в пункті 137 цього рішення, стануть предметом тлумачення, яке, таким чином, дозволить використовувати дисциплінарний режим з метою впливу на судові рішення.

149. Існування ризику того, що дисциплінарний режим буде фактично використовуватися з метою впливу на судові рішення, також підтверджується рішенням Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року, згаданим у пунктах 126 та 127 цього рішення.

150. У зв'язку з цим, необхідно з самого початку відхилити аргументацію Республіки Польща, згідно з якою це рішення Дисциплінарної палати не може бути прийняте Судом до уваги з метою оцінки стверджуваного невиконання зобов'язань цією державою-членом на тій підставі, що таке невиконання повинно, відповідно до усталеної судової практики, оцінюватися на дату, коли закінчився строк, встановлений у мотивованому висновку. Як правильно стверджувала Комісія під час слухань у Суді, це рішення Дисциплінарної палати є лише доказом, наданим після винесення мотивованого висновку, який має на меті проілюструвати скаргу, викладену

як у цьому висновку, так і в цій скарзі, щодо ризику того, що в контексті законодавчих реформ, нещодавно запроваджених у Польщі, дисциплінарний режим, який застосовується до суддів польських судів загальної юрисдикції, може бути використаний з метою впливу на зміст судових рішень. Як вже зазначалося Судом, врахування доказів, наданих після винесення обґрунтованого висновку, не є зміною предмета спору, викладеного в ньому (див. з цього приводу рішення від 11 липня 2002 року у справі «Комісія проти Іспанії» (*Commission v. Spain*), C139/00-, EU:C:2002:438, п. 21).

151. З цього рішення Дисциплінарної палати випливає, що суддю, в принципі, можна звинуватити в дисциплінарному правопорушенні на підставі статті 107 § 1 Закону про суди загальної юрисдикції за те, що він зобов'язав Сейм, як стверджується, з очевидним і грубим порушенням закону, виготовити документи, що стосуються процесу призначення членів [НСР] в її новому складі.

152. Таке широке тлумачення ч. 1 ст. 107 Закону суди загальної юрисдикції є відступом від особливо обмежувального тлумачення цього положення Верховним Судом, про яке йдеться в п. 143 цього рішення, і, таким чином, відображає зниження в межах відповідної держави-члена рівня захисту цінності верховенства права.

154. Нарешті, Комісія посилається на різні конкретні нещодавні випадки, в яких Дисциплінарний інспектор, в контексті нового дисциплінарного режиму, запровадженого Законом про суди загальної юрисдикції, ініціював дисциплінарні розслідування щодо суддів через зміст судових рішень, ухвалених цими суддями, при цьому не було встановлено, що відповідні судді вчинили порушення своїх обов'язків, подібні до тих, про які йдеться в пункті 137 цього рішення. У зв'язку з цим слід зазначити, зокрема, що дисциплінарні провадження були відкриті, зокрема, на підставі судових рішень, згідно з якими до Суду ЄС були подані запити про винесення попереднього рішення з метою отримання роз'яснень щодо сумісності певних положень національного законодавства з положеннями права ЄС, що стосуються верховенства права та незалежності суддів.

155. Хоча Республіка Польща стверджує, що скарги, подані Дисциплінарним інспектором у цих справах, стосуються не очевидних і грубих порушень закону для цілей статті 107 § 1 Закону про суди загальної юрисдикції, а перевищення відповідними суддями своєї юрисдикції або дискредитації цими суддями своєї суддівської посади, факт залишається фактом: ці скарги безпосередньо пов'язані зі змістом судових рішень, ухвалених цими суддями.

156. Сама по собі перспектива відкриття таких дисциплінарних проваджень може чинити тиск на тих, хто має завдання вирішувати спір (див., з цього приводу, рішення у справі *Asociația «Forumul Judecătorilor din România» та інші*, п. 199).

157. Беручи до уваги всі вищевикладені міркування, Суд вважає встановленим, що в конкретному контексті, зумовленому нещодавніми реформами, які вплинули на польську судову систему та дисциплінарний режим, що застосовується до суддів судів загальної юрисдикції, і, зокрема, враховуючи той факт, що незалежність і безсторонність судового органу, уповноваженого виносити рішення в дисциплінарному провадженні щодо цих суддів, не гарантується, визначення дисциплінарного проступку, що містяться в ч. 1 ст. 107 Закону про суди загальної юрисдикції та ч. 1 і 3 ст. 97 нового Закону про Верховний Суд, не

допомагають уникнути використання цього дисциплінарного режиму для створення тиску та стримуючого ефекту щодо суддів, які покликані тлумачити та застосовувати право ЄС, що, ймовірно, впливатиме на зміст їхніх рішень. Таким чином, ці положення підривають незалежність цих суддів і роблять це, крім того, ціною зменшення захисту цінності верховенства права в Польщі в розумінні прецедентного права, згаданого в пункті 51 цього рішення, що є порушенням другого підпункту статті 19(1) Договору про Європейський Союз.

158. Відповідно, перша скарга має бути задоволена».

129. Інша відповідна прецедентна практика ЄСПЛ наведена в рішеннях Суду у справах *Речковича* (§§ 161 і 165), *Долінська-Фічек та Озімек* (§§ 190, 194–196 і 201–203), *Advance Pharma sp. z o.o.* (§§ 207–209 і 214–216) і *Гженда* (§§ 148 і 153–159, всі цитовані вище).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ПРАВА НА СУД, ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ

130. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на те, що Дисциплінарна палата Верховного Суду, яка винесла постанову про його відсторонення, не була «судом, встановленим законом» у розумінні цього положення. Перше речення пункту 1 статті 6 Конвенції передбачає наступне:

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

A. Прийнятність

1. Застосування статті 6 § 1

(а) Позичії сторін

131. Уряд висунув заперечення щодо застосовності статті 6 § 1 Конвенції в її цивільній частині. Беручи до уваги практику Суду і посилаючись на конкретні обставини справи, він стверджував, що за польським законодавством не існує права здійснювати публічну владу, в той час як предмет спору, що розглядається, стосується саме цього питання.

132. Заявник брав участь у здійсненні публічної влади або між ним як суддею та державою як роботодавцем існував «особливий зв'язок довіри та лояльності». Таким чином, спір у справі заявника не був прикладом «звичайного трудового спору» щодо «винагороди, над-

бавок або інших подібних виплат», до якого в принципі повинна застосовуватися стаття 6. Відповідно, скаргу заявника слід вважати несумісною *ratione materiae*.

133. Заявник стверджував, що стаття 6 § 1 в її цивільній частині була застосовна до його справи, посилаючись, *серед іншого*, на практику Суду щодо тимчасового відсторонення судді від посади під час дисциплінарного провадження. Він також зазначив, що рішення Дисциплінарної палати негативно вплинуло на його професійний статус, оскільки перешкоджало йому ухвалювати рішення та утримувало частину його винагороди.

(b) Оцінка Суду

134. Загальні принципи щодо застосовності статті 6 § 1 у її «цивільній» частині були нещодавно узагальне-

ні у справі *«Гженда проти Польщі»* ([ВП], № 43572/18, §§ 257–264, 15 березня 2022 року).

135. Суд зазначає, що заявник у цій справі, який є суддею, зіткнувся з дисциплінарними звинуваченнями і що в ході дисциплінарного провадження проти нього він був відсторонений від виконання своїх суддівських обов'язків Дисциплінарною палатою Верховного Суду.

136. Суд повторює, що трудові відносини суддів з державою слід розуміти у світлі конкретних гарантій, необхідних для незалежності суддів. Таким чином, коли йдеться про «особливу довіру і лояльність», яких вони повинні дотримуватися, йдеться про лояльність до верховенства права і демократії, а не до носіїв державної влади (див. згадане вище рішення у справі *Гженда*, § 264 та наведені в ньому справи).

2. Невичерпання національних засобів юридичного захисту

(a) Позиція Уряду

(i) Конституційна скарга

138. Що стосується питання про склад Дисциплінарної палати, Уряд стверджував, що заявник не вичерпав доступні національні засоби юридичного захисту. Він повинен був подати конституційну скаргу, оскаржуючи відповідність статті 29 Закону про Верховний Суд 2017 року (див. пункт 89 вище) та підпунктів 1 і 2 пункту 1 статті 3(1) Закону про Національну судову раду 2011 року зі змінами, внесеними Законом про внесення змін 2017 року (див. пункт 87 вище), статті 45 § 1 Конституції. Останнє положення закріплює право на справедливий розгляд справи компетентним, безстороннім і незалежним судом.

139. На думку Уряду, у справі заявника були дотримані дві умови, що мають значення для ефективності конституційної скарги, викладені у рішенні у справі *«Сотт-Медыньська проти Польщі»* (*Szott-Medyńska v.*

(ii) Інші засоби захисту

140. Уряд також стверджував, що скарга за пунктом 1 статті 6 була передчасною, оскільки дисциплінарне провадження щодо заявника все ще тривало. У той же час цивільне провадження, ініційоване заявником, перебувало на стадії розгляду. Уряд також стверджував,

(b) Позиція заявника

(i) Конституційна скарга

141. Заявник не погодився. На його думку, конституційна скарга більше не може вважатися ефективним засобом юридичного захисту, який повинен бути вичерпаний до подання індивідуальної заяви до Суду. Він стверджував, що внаслідок персональних і правових змін, які були запроваджені з осені 2015 року, Конституційний Суд більше не може розглядатися як незалеж-

ний і безсторонній судовий орган, здатний виконувати свої конституційні функції. Найважливішою проблемою стала участь трьох незаконно обраних «суддів» у роботі Конституційного Суду. Як наслідок, багато рішень цього суду були винесені колегіями, до складу яких входили незаконно обрані судді. Суд постановив у справі *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.* (7 травня 2021 року,

Poland) (№ 47414/99, 9 жовтня 2003 року). Щодо першої умови Уряд стверджував, що «індивідуальним рішенням», яке, як стверджувалося, порушувало Конвенцію і яке було прийнято в результаті прямого застосування, можливо, неконституційних положень національного законодавства, була постанова Дисциплінарної палати Верховного Суду від 4 лютого 2020 року. На думку заявника, ця постанова була винесена суддями Верховного Суду, які мали бути відсторонені від розгляду його справи. Таким чином, перша умова, що впливає з практики Суду, у справі заявника була дотримана. Що стосується другої умови, то вона також була виконана, оскільки заявник міг би подати клопотання про відновлення дисциплінарного провадження у разі успішного результату розгляду конституційної скарги.

що заявник міг би подати скаргу за статтю 41b Закону 2001 року (див. пункт 85 вище), якби вважав, що дисциплінарне провадження проти нього було необґрунтованим, або міг би вимагати притягнення до дисциплінарної відповідальності дисциплінарного інспектора.

№ 4907/18), що така ситуація, принаймні в контексті розгляду конституційної скарги, порушує право на суд, встановлений законом, гарантоване пунктом 1 статті 6. Існувало багато інших факторів, які підривали сприйняття Конституційного Суду як безстороннього та незалежного органу. Наприклад, група суддів цього суду опублікувала відкриті листи, в яких стверджувалося, що Голова Конституційного Суду призначає суддів до складу колегій у довільному порядку.

142. Крім того, заявник стверджував, що навіть якщо залишити осторонь питання незалежності, безсторонності та законності функціонування Конституційного Суду, потенційна конституційна скарга у його справі не мала б розумних шансів на успіх.

143. Що стосується статті 29 Закону про Верховний Суд 2017 року, то це положення ще не було предметом конституційного контролю. Однак у 2020 році Конституційний Суд ухвалив три рішення, в яких постановив, що ставити під сумнів законність призначення судді на посаду або його повноваження здійснювати правосуддя на підставі того, що суддя був призначений за поданням нової НСР, є несумісним з Конституцією³. Тому немає підстав вважати, що Конституційний Суд відійде від цієї позиції.

(ii) Інші засоби захисту

145. Заявник стверджував, що дисциплінарне провадження проти нього не робить його скаргу за пунктом 1 статті 6 передчасною. У його випадку стверджуване порушення його прав за статтею 6 § 1 було наслідком рішення Дисциплінарної палати про його відсторонення від посади. Відсторонення становило втручання в його права, яке було окремим від основного дисциплінарного провадження проти нього.

146. Заявник не погоджувався з тим, що його скарга за пунктом 1 статті 6 була передчасною з огляду на відкриті цивільні провадження, ініційовані ним. Обидва провадження, порушені заявником, не були оскарженими рішеннями Дисциплінарної палати, і суди загальної юрисдикції формально не були уповноважені скасовувати або змінювати рішення Дисциплінарної палати. По-друге, ці дві групи цивільних справ, безперечно, були безпрецедентними, оскільки стосувалися системних проблем, пов'язаних зі створенням та функціону-

ванням Дисциплінарної палати. По-третє, навіть якщо суди загальної юрисдикції винесуть остаточні рішення на користь заявника, такі рішення навряд чи будуть виконані. У цьому контексті заявник посилався на дві судові заборони, видані у квітні та травні 2021 року Бидгощським районним судом та Ольштинським регіональним судом, рішення, постановлене за відсутності сторін, підтримане останнім судом 28 грудня 2021 року, та рішення Бидгощського районного суду від 17 грудня 2021 року. Жодне з цих рішень не було виконано, і заявник залишався відстороненим від виконання своїх суддівських обов'язків.

144. Друге із законодавчих положень, на яке посилався Уряд, а саме пункт 1 та 2 частини 1 статті 3 Закону про НСР від 2011 року зі змінами, внесеними Законом про внесення змін від 2017 року, не стосувалося справи заявника, оскільки він лише визначав повноваження НСР, пов'язані з оцінюванням та висуванням кандидатів на посади суддів, що призначаються на посади. У цьому не було нічого неконституційного, оскільки ці повноваження НСР мали правову основу в Конституції. З іншого боку, неконституційність стосувалася нового способу обрання членів НСР, запровадженого Законом про внесення змін до Конституції 2017 року. Однак заявник стверджував, що оскаржити такі положення безпосередньо буде складно, оскільки конституційна скарга може бути спрямована лише проти положень, які становлять правову основу остаточного рішення, ухваленого у справі особи, і які порушують її конституційні права та свободи. Незважаючи на інші потенційні перешкоди для подання конституційної скарги, заявник зазначив, що закон про внесення змін до порядку обрання суддів НСР був визнаний Конституційним Судом конституційним у рішенні від 25 березня 2019 року (№ К 12/18), тобто майже за рік до того, як Дисциплінарна палата винесла рішення у його справі.

ванням Дисциплінарної палати. По-третє, навіть якщо суди загальної юрисдикції винесуть остаточні рішення на користь заявника, такі рішення навряд чи будуть виконані. У цьому контексті заявник посилався на дві судові заборони, видані у квітні та травні 2021 року Бидгощським районним судом та Ольштинським регіональним судом, рішення, постановлене за відсутності сторін, підтримане останнім судом 28 грудня 2021 року, та рішення Бидгощського районного суду від 17 грудня 2021 року. Жодне з цих рішень не було виконано, і заявник залишався відстороненим від виконання своїх суддівських обов'язків.

147. Що стосується скарги за статтею 41b Закону 2001 року, яка була формою адміністративної скарги або можливістю притягнення до дисциплінарної відповідальності дисциплінарного інспектора, заявник стверджував, що вони не могли призвести до зміни рішення Дисциплінарної палати.

(с) Оцінка Суду

(i) Конституційна скарга

148. Уряд посилався на два конкретні правові положення, застосування яких, на його думку, могло бути оскаржене заявником як неконституційне (див. пункт

138 вище). Він посилався, зокрема, на статтю 29 Закону про Верховний Суд 2017 року, яка на той час передбачала, що «призначення на посаду судді Верховного

3 Рішення від 4 березня 2020 року, по. Р 22/19; 20 квітня 2020 року, по. У 2/20; та 2 червня 2020 року, по. Р 13/19 (згадані в пункті 102 вище).

Суду здійснюється Президентом Польщі за рекомендацією НСР», а також на підпункти 1 і 2 пункту 1 статті 3 Закону про НСР 2011 року (зі змінами, внесеними Законом про внесення змін до нього 2017 року), який визначив повноваження НСР, *серед іншого*, як «розгляд та оцінювання кандидатів на посади суддів Верховного Суду» та «внесення Президенту Республіки Польща подань про призначення суддів Верховного Суду» (див. пункти 87 та 89 вище).

149. Суд зазначає, що аргументи Уряду у цій справі щодо неподання заявником конституційної скарги з метою оскарження норм, які регулюють порядок призначення до Верховного Суду, є такими ж, як і у справі «*Advance Pharma sp. z o.o. проти Польщі*» (згадане вище, §§ 230–232). У цьому рішенні, беручи до уваги міркування, які змусили його відхилити позицію Конституційного Суду, викладену в його рішенні від 20 квітня 2020 року (№ U 2/20), щодо очевидного порушення національного законодавства та його тлумачення статті 6 Конвенції, Суд не знайшов достатньо реалістичних перспектив успіху конституційної скарги на підставах, запропонованих Урядом, і відхилив його попереднє заперечення (там же, § 319).

150. У справі *Advance Pharma sp. z o.o.* Суд також вважав, що ефективність конституційної скарги слід розглядати у поєднанні із загальним контекстом, в якому Конституційний Суд працював з кінця 2015 року, та його різноманітними діями, спрямованими на підрих висновку постанови Верховного Суду від 23 січня 2020 року про явне порушення національного та міжнародного права через недосконалу процедуру призначення суддів за участю НСР. Ці дії були більш детально описані у справі *Речковича* (цитована вище, § 263) та охарактеризовані, серед іншого, як «втручання в діяльність судового органу, спрямоване на те, щоб позбавити його можливості здійснювати свою судову функцію при застосуванні та тлумаченні Конвенції та інших міжнародних договорів», а також як «посягання на верховенство права та незалежність судової влади» (див. *Advance Pharma sp. z o.o.*, § 319).

Суд також зазначає, що вищезгадане рішення Конституційного Суду від 20 квітня 2020 року (№ U 2/20), а також наступне рішення від 2 червня 2020 року (№ P 13/19) усунули будь-яку можливість успішного конституційного оскарження статусу судді, призначеного за участю НСР, встановленого Законом про внесення змін

(ii) Інші засоби захисту

154. Уряд посилався на декілька інших незавершених процедур або потенційних засобів юридичного захисту, стверджуючи, що скарга заявника за пунктом 1 статті 6 була неприйнятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту. По-перше, Уряд стверджував, що скарга була передчасною,

від 2017 року. Крім того, рішенням Конституційного Суду від 25 березня 2019 року (№ K 12/18) було визнано, що змінена модель обрання суддів НСР відповідає Конституції. Така позиція Конституційного Суду свідчить про те, що цей орган, по суті, був налаштований зберегти нову процедуру призначення суддів за участю оновленого складу НСР.

151. У світлі вищевикладеного Суд не вбачає підстав для іншого висновку у цій справі і, відповідно, відхилив заперечення Уряду щодо неподання заявником конституційної скарги.

152. У зв'язку з діями Конституційного Суду, пов'язаними із застосуванням та тлумаченням Конвенції, Суд не може не відзначити нещодавню ухвалу Конституційного Суду від 10 березня 2022 року (див. пункти 103–105 вище), яка була винесена в очевидній спробі перешкодити виконанню рішень Суду у справах *Речковича* та *Долинської-Фіцека та Озімека* (обидва згадані вище) за статтею 46 Конвенції та обмежити юрисдикцію Суду за статтями 19 та 32 Конвенції щодо Польщі (див. також, *Advance Pharma sp. z o.o.*, згадане вище, § 320). Конституційний Суд встановив, що перше речення статті 6 Конвенції є несумісним, *серед іншого*, з кількома конституційними положеннями, оскільки в контексті оцінки того, чи була дотримана вимога «суду, встановленого законом», (а) воно дозволяє [Суду] або національним судам ігнорувати положення Конституції та законів, а також рішення Конституційного Суду Польщі, і (b) дозволяє [Суду] або національним судам самостійно створювати норми шляхом тлумачення Конвенції, що стосуються процедури призначення суддів національних судів; та (c) уповноважив [Суд] або національні суди оцінювати відповідність Конституції та [Конвенції] законів, що стосуються організаційної структури судової системи, юрисдикції судів, а також закону, що визначає організаційну структуру, сферу діяльності, порядок діяльності та спосіб обрання членів НСР.

153. Заявник також стверджував, що він не був зобов'язаний подавати конституційну скаргу, оскільки після персональних та правових змін, запроваджених з осені 2015 року, Конституційний Суд більше не може розглядатися як незалежний та безсторонній судовий орган, здатний виконувати свої конституційні функції. З огляду на свій висновок вище (див. пункт 151), Суд не вважає за необхідне розглядати у цій справі аргументи заявника, що стосуються поточного статусу Конституційного Суду.

оскільки дисциплінарне провадження проти заявника все ще тривало. Однак Суд зазначає, що скарга, про яку йдеться, стосується рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року про відсторонення заявника, а не дисциплінарного провадження проти нього. По-друге, Уряд посилався на незавершене цивільне

провадження, ініційоване заявником проти Ольштинського районного суду та Верховного Суду. Однак ці провадження формально не могли призвести до скасування або зміни рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року. Це було чітко визначено самою Дисциплінарною палатою у її рішенні від 23 травня 2022 року, яке підтвердило, що цей орган має виключну юрисдикцію розглядати питання про відсторонення заявника (див. пункт 76 вище). По-третє, Уряд стверджував, що заявник міг би подати скаргу за статтею 41b Закону 2001 року, якби вважав, що дисциплінарне провадження проти нього було безпідставним, або намагався притягнути до дисциплінарної відповідальності посадову особу, яка здійснювала дисциплінарне провадження. Проте Суд зазначає, що ці можливості не мали б прямого впливу на рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року.

3. Загальний висновок щодо прийнятності

157. Суд зазначає, що ця скарга не є ні явно необґрунтованою, ні непринятною з будь-яких інших підстав,

155. У зв'язку з цим Суд повторює, що відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції не існує обов'язку вдаватися до засобів захисту, які є неадекватними або неефективними. Щоб бути ефективним, засіб юридичного захисту повинен бути здатним безпосередньо виправити оскаржуваний стан справ і мати розумні перспективи успіху (див. рішення у справі «*Vučković та інші проти Сербії*» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], № 17153/11 та 29 інших, §§ 7374-, від 25 березня 2014 року). У цій справі, що стосується другого і третього аргументів, наведених Урядом, Суд не бачить, яким чином згадані ним засоби юридичного захисту могли виявитися ефективними.

156. Насамкінець Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту.

перелічених у статті 35 Конвенції. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Щодо суті

1. Позиція заявника

158. Заявник стверджував, що його право на суд, встановлений законом, було порушено, оскільки рішення про його відсторонення було прийнято Дисциплінарною палатою Верховного Суду. Судді цієї палати були призначені на свої посади з явним порушенням національного законодавства у значенні, прийнятому в практиці Суду, при цьому були порушені щонайменше такі положення національного законодавства: Стаття 179 у поєднанні з пунктом 1 частини першої статті 187 та статтями 173 і 175 Конституції. Заявник стверджував, що Конституція вимагає, щоб судді призначалися Президентом Республіки за поданням НСР. Однак чинна НСР не була належним чином сформованим органом, оскільки її персональний склад не гарантував виконання нею своїх конституційних обов'язків у спосіб, що відповідає принципу незалежності суддів. Як наслідок участі такого органу в процедурі призначення суддів, весь процес був недосконалим і призвів до порушення пункту 1 статті 6. Це порушення не було пов'язане з тим, що судді в Польщі призначалися Президентом Республіки. Заявник посилався на рішення Суду у справі «*Речкович проти Польщі*» (*Reczkowicz v. Poland*), яке, на його думку, було повністю застосовне до його справи.

159. Посилаючись на рішення Суду ЄС від 15 липня 2021 року (С-791/19, див. пункт 126 вище), заявник також стверджував, що порушення щодо створення та функціонування Дисциплінарної палати були настільки серйозними, що цей орган навіть не може вважатися «судом» у розумінні права ЄС. На його думку, існували

переконливі аргументи на користь того, що порушення національного законодавства та законодавства ЄС були настільки серйозними, що всі рішення, винесені Дисциплінарною палатою, були позбавлені правових наслідків (*sententia non existens*).

160. Що стосується аргументу Уряду про застосування Судом подвійних стандартів (див. пункт 177 нижче), заявник стверджував, що важко позбутися враження, що в цій частині своїх подань Уряд висловлює свою незгоду з рішенням у справі *Речковича*, яке тепер є остаточною. На думку заявника, важко зрозуміти рішення Уряду відкликати своє клопотання про передачу цієї справи на розгляд Великої Палати. Якщо Уряд вважав, що рішення було помилковим, він повинен був надати Великій Палаті можливість переглянути його. Відкликання запиту про передачу справи на розгляд могло б свідчити про те, що Уряд погодився з тлумаченням, наданим Палатою. Однак, польська влада обрала інший підхід — вона хотіла використати Конституційний Суд для непрямого «визнання недійсним» рішення Суду у справі *Речковича* шляхом усунення правової норми, на підставі якої це рішення було винесено. Подібна стратегія була використана і щодо рішення у справі *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.* (він послався на рішення Конституційного Суду від 24 листопада 2021 року, по. К 6/21). Такий підхід показав, що Уряд не бажає добросовісно приймати або виконувати рішення Суду.

161. Заявник стверджував, що, на відміну від позиції Уряду (див. пункт 177 нижче), між рішеннями у спра-

вах *Астрадсона* та *Ручковича* (обидва згадані вище) немає розбіжностей. Він підкреслив, що в його справі, як і в справах *Речковича* та *Долінської-Фіцек і Озімека* (обидві згадані вище), порушення права на суд, встановлений законом, було головним чином спричинене недотриманням конституційних принципів у процесі призначення суддів. Якби судді, які розглядали справу заявника, були призначені відповідно до закону, тобто за поданням законно сформованої НСР, порушення «права на суд, встановлений законом» не було б. Заявник також заперечував проти порівняльно-правових аргументів Уряду, стверджуючи, що не можна обґрунтовано порівнювати різні правові системи без урахування всіх відповідних правових норм, їх практичного функціонування, відмінностей у правовій та політичній культурі тощо.

162. Заявник стверджував, що законність суддівських призначень за участю оновленого складу НСР була поставлена під сумнів в постанові Верховного Суду від 23 січня 2020 року. Крім того, у травні 2021 року Вищий адміністративний суд виніс низку ухвал (№№ II GOK 2/18, II GOK 3/18, II GOK 5/18, II GOK 6/18, II GOK 7/18), в яких скасував рішення НСР, на підставі яких Президент призначив, *серед іншого*, сімох суддів до Цивільної палати Верховного Суду. Порушення у функціонуванні НСР і, як наслідок, сумнівний правовий статус суддів, призначених за участю цього органу, також відзначалися в численних рішеннях Суду ЄС. Таким чином, існувала значна кількість рішень як національних, так і міжнародних судів, які підтверджували, що призначення суддів за поданням нової НСР відбувалося з порушенням закону. Зокрема, це стосувалося осіб, призначених до Дисциплінарної палати Верховного Суду.

163. Що стосується коментарів, зроблених Першою Головою Верховного Суду (див. пункти 179–185 нижче), заявник зазначив, що її не можна вважати повністю нейтральною у цій справі. Перша Голова була призначена суддею Верховного Суду у 2018 році за поданням оновленого складу НСР. У цій ситуації її можна розглядати як особисто зацікавлену в тому, щоб поставити під сумнів практику Суду та Суду ЄС у справах, пов'язаних з кризою верховенства права в Польщі.

164. Що стосується свободи розсуду, наданої законодавчому органу при регулюванні складу НСР, заявник, відповідаючи на зауваження Першого Голови, стверджував, що вона не була безмежною. При регулюванні цього питання парламент повинен був враховувати такі основоположні конституційні принципи, як поділ влади та незалежність судової влади, а також конституційне становище та завдання самої НСР. Заявник стверджував, що НСР зможе виконувати свої функції відповідно до конституційних стандартів, зокрема, брати участь у процедурі призначення суддів, тільки якщо вона буде незалежною. Таким чином, було зрозуміло, що у складі НСР не можуть домінувати представники

виконавчої та законодавчої влади, оскільки в такій ситуації НСР не буде достатньою мірою незалежною. З цих причин нова модель персонального складу НСР мала бути відхилена як неконституційна.

165. Що стосується моделі обрання суддів-членів НСР своїми колегами, заявник, посилаючись на рішення Конституційного Суду від 18 липня 2007 року (№ К 25/07), стверджував, що це був єдиний конституційно допустимий варіант і що ця точка зору відображає загальноприйняте тлумачення Конституції. Крім того, всупереч пропозиціям Першого Голови, Конституційний Суд сам визнав, що в рішенні К 25/07 він прийняв тлумачення, згідно з яким судді-члени НСР повинні обиратися іншими суддями, і що в рішенні від 20 червня 2017 року (№ К 5/17) він відкрито відступив від цього тлумачення.

166. Всупереч думці Першого Голови Верховного Суду, заявник стверджував, що право на незалежний суд не можна ототожнювати з правом на трибунал, створений відповідно до закону. У справі *Речковича та Долінської-Фіцек і Озімека* (обидві згадані вище) Суд постановив, що стаття 6 була порушена, оскільки судді, які розглядали справи заявників, не були призначені в законному порядку, тобто вони були призначені з явним порушенням національного законодавства. Тому Суду не потрібно було змінювати свою практику щодо незалежності законно призначених суддів. Винесення рішень суддями, які були призначені з явним порушенням національного законодавства, у значенні, прийнятому в практиці Суду, завжди призводить до порушення Конвенції, навіть якщо в контексті конкретних справ такі судді були особисто незалежними.

167. Заявник не погодився з думкою Першого Голови Верховного Суду про те, що безпідставно вважати, що незалежність суддів, призначених за участю оновленого складу НСР, була підірвана. Він зазначив, що протягом останніх місяців і років як Суд, так і Суд ЄС постановили численні рішення, які підтверджують, що Дисциплінарна палата не відповідає європейським стандартам. Заявник також стверджував, що підхід Суду у справах *Речковича та Долінської-Фіцек і Озімека* (обидва згадані вище) відповідав принципу субсидіарності, оскільки висновки, зроблені в цих рішеннях, ґрунтувалися на судовій практиці Верховного Суду та Вищого адміністративного суду.

168. Таким чином, його право на незалежний та безсторонний суд було порушено. Він посилався на спосіб призначення суддів Дисциплінарної палати, який негативно вплинув на їхню незалежність. Крім того, багато осіб, призначених до цієї палати, мали тісні зв'язки з виконавчою владою. Обставини, за яких була створена Дисциплінарна палата, переконливо свідчать про те, що справжнім мотивом її створення було обмеження суддівської незалежності. Рішення, прийняті цією

палатою про позбавлення суддів імунітету від кримінального переслідування та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, були розцінені багатьма як репресії проти незалежних суддів. Ці обставини свідчили про те, що Дисциплінарна палата не створювала видимості незалежності.

169. Щодо неупередженості заявник порушив два питання. По-перше, він стверджував, що основне питання, яке розглядалося Дисциплінарною палатою, стосувалося його дій, спрямованих на перевірку законності висунення кандидатів до складу НСР, що, в свою чергу, було необхідним для оцінки незалежності судді, який ухвалив рішення, переглянуте заявником в апеляцій-

2. Позиція Уряду

170. Уряд стверджував, що не було явного порушення національного законодавства щодо процесу призначення суддів, які розглядали справу заявника. Посилаючись на рішення у справі «Гудмундур Андрі Астрадсон проти Ісландії» ([ВП], № 26374/18, 1 грудня 2020 року), він зазначив, що Конвенція не встановлює жодної загальнообов'язкової моделі щодо процедури призначення кандидатів на посаду судді, а також не забороняє співпрацю органів влади у цій процедурі. Відповідно, твердження заявника про те, що судді, які розглядали його справу, були призначені неналежним чином внаслідок невизначеного політичного впливу з боку НСР, здається, позбавлене суттєвого обґрунтування і не може становити порушення пункту 1 статті 6. Польський законодавчий орган не може бути звинувачений у порушенні будь-яких стандартів, що застосовуються до призначення суддів, через участь *Сейму* в обранні суддів-членів НСР. Хоча представники законодавчої та виконавчої влади, в тому числі Міністр юстиції, входили до складу НСР, незалежного конституційного органу держави, вони діяли лише як її члени, не маючи вирішальної ролі в ухваленні будь-яких рішень. Крім того, слід зазначити, що більшість членів НСР були суддями.

171. Уряд стверджував, що процедура призначення всіх суддів у Польщі, у тому числі суддів Дисциплінарної палати Верховного Суду, передбачена Конституцією. Відповідно до статті 179 у поєднанні зі статтею 144 § 3 (17) Конституції, судді призначаються Президентом Республіки за поданням Національної судової ради безстроково. Умови, яким повинен відповідати кандидат на посаду судді Верховного Суду, були викладені в Законі про Верховний Суд 2017 року. Уряд зазначив, що положення Закону про Верховний Суд 2017 року не відрізняються від статті 21 попереднього Закону про Верховний Суд від 23 листопада 2002 року. Отже, Уряд стверджував, що призначення суддів за новим законом, який набув чинності 3 квітня 2018 року, не призвело до юридичного дефекту колегії, яка розглядала справу заявника.

ному провадженні. Заявник покладався на тлумачення права, розроблене Судом Європейського Союзу та Верховним Судом, яке, безсумнівно, було актуальним для всіх суддів, призначених за участю оновленого складу НСР, в тому числі і для суддів, призначених до Дисциплінарної палати. Тому судді Дисциплінарної палати були зацікавлені в усуненні такого тлумачення. Як наслідок, ухвалюючи рішення у справі заявника, судді Дисциплінарної палати *де-факто* вирішили у власній справі захистити свій статус. По-друге, заявник посилався на присутність у складі колегії судді А.Т., який до призначення до Дисциплінарної палати не приховував своєї підтримки правлячої партії.

172. Уряд зауважив, що призначення суддів виконавчою владою, як видається, є не тільки допустимим в Європі, але й навіть правилом. У багатьох європейських країнах вплив виконавчої влади на призначення суддів також є юридично допустимим (наприклад, у Німеччині, Чеській Республіці). Це правило також було прийнято в практиці Суду. Вони також послалися на попереднє рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року у справі *А.К. та інші* (С585/18, С624/18 та С625/18), в якому зазначено, що сам факт призначення суддів виконавчим органом не породжує відносин підпорядкування одного органу іншому або сумнівів у безсторонності першого, якщо після призначення судді вільні від впливу або тиску при виконанні своєї ролі.

173. Уряд підкреслив, що Конвенція не містить норм, які б передбачали зобов'язання застосовувати певну модель призначення суддів вищих судів Договірних держав. Конвенція також не вимагає створення судової ради або її участі в процедурі призначення суддів. Вони стверджували, що процедура призначення суддів Верховного Суду в Польщі не відрізняється від рішень, прийнятих в інших країнах. У цьому контексті Уряд представив приклади процедур призначення суддів у кількох державах Ради Європи. Аналіз існуючих рішень показав, що участь представників органів судової влади у процедурі призначення суддів часто обмежена або взагалі не передбачена. З іншого боку, у Польщі участь представників судової влади у процедурі призначення суддів є відносно широкою і здійснюється НСР. Таким чином, ризик надмірного впливу виконавчої влади на процес призначення суддів був зменшений.

174. Уряд стверджував, що конституційні норми, які стосуються НСР, є обмеженими (статті 186 і 187 Конституції) і що з них зрозуміло, що точне регулювання діяльності НСР залишено для подальшого розгляду законодавчим органом. З огляду на вищевикладене, Уряд стверджував, що суд, який розглядав справу заявника, був «судом, встановленим законом», як того вимагає стаття 6

§ 1. Зокрема, не було порушення національного законодавства щодо його створення та функціонування, а також не було порушення здатності судової влади виконувати свої обов'язки без неправомірного втручання. У цьому контексті Уряд посилався на принцип субсидіарності та концепцію «межі розсуду».

175. Уряд стверджував, що всі сумніви, які могли виникнути у зв'язку зі статусом нових палат Верховного Суду та призначених до них суддів, зокрема у постанові об'єднаних палат Верховного Суду від 23 січня 2020 року, були усунені рішенням Конституційного Суду від 20 квітня 2020 року (№ U 2/20). У цьому рішенні Конституційний Суд постановив, що зазначена постанова є несумісною, *серед іншого*, зі статтею 179 та пунктом 17 частини третьої статті 144 Конституції. Відповідно, Уряд стверджував, що процедура призначення суддів Дисциплінарної палати Верховного Суду відповідає національному законодавству. Судді відповідали вимогам щодо їхньої кваліфікації, брали участь у конкурсі, проведеному НСР, і були представлені рішенням НСР Президенту Республіки, який призначив їх суддями Верховного Суду.

176. Враховуючи остаточний характер рішень Конституційного Суду та відсутність підстав для Суду ставити під сумнів його висновки, Уряд стверджував, що Суд повинен погодитися з висновком Конституційного Суду про відсутність порушень національного законодавства щодо призначення суддів до Дисциплінарної палати Верховного Суду. Відповідно, скарга була позбавлена будь-якого підґрунтя за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

177. Уряд також стверджував, що аналіз останньої практики Суду ЄС та Європейського суду з прав людини щодо верховенства права привів його до висновку, що ці суди застосовували подвійні стандарти при розгляді ідентичних національних рішень. Що стосується Суду, то висновок про застосування подвійних стандартів стосовно процедури призначення суддів можна зробити з порівняльного аналізу його рішень у справах *Астрадсон проти Ісландії* та *Речкевич проти Польщі* (обидва згадані вище). У зв'язку з цим Уряд надав наступні аргументи. Оскільки у справі *Астрадсона* Суд постановив, що він не має компетенції переглядати процедуру призначення суддів у країні, незрозумілим є те, що Суд визнав себе компетентним ухвалювати рішення щодо польської системи призначення суддів. У той час як у справі проти Ісландії передбачалося, що в світлі Конвенції призначення суддів безпосередньо законодавчою або виконавчою владою є прийнятним, якщо після призначення вони є вільними від впливу при винесенні рішень, залишається незрозумілим, чому у справі *Речковича* було припущено, що передбачуваний вплив зазначених органів влади — через НСР — на процес призначення суддів є неприйнятним, і чому Суд утримався від розгляду питання про те, чи

здійснювався такий вплив на суддів Дисциплінарної палати. На відміну від справи *Астрадсона*, рішення у справі *Речковича* підтримало загальну допустимість ставити під сумнів відповідність суддівських призначень до Дисциплінарної палати, незалежно від того, чи ставилися під сумнів окремі суддівські призначення у спосіб, передбачений законом. На їхню думку, причину застосування Судом подвійних стандартів при оцінці подібних національних рішень слід шукати в поділі європейських країн на «старі» та «нові» демократії.

178. Уряд також стверджував, що суть проблеми з оцінкою польської судової реформи полягала в процедурі обрання членів НСР, передбаченій Законом про внесення змін від 2017 року. Вони зазначили, що польська модель не відрізнялася від рішень, що діють в інших державах-членах, і передбачала всі гарантії незалежності суддів. Система, впроваджена в Польщі, була побудована на основі концепції, яка застосовується в Іспанії. У той час як іспанська модель не піддавалася сумніву, положення, прийняті в Польщі, зазнали надмірної критики.

179. Уряд доповнив свої зауваження матеріалами, наданими Першим Головою Верховного Суду. Остання зазначила, що основним критерієм для встановлення порушення права на суд, встановлений законом, є наявність явного порушення національного законодавства. На її думку, ні у справі *Речковича*, ні у справах *Долінської-Фіцек та Озімека* (обидві згадані вище) Суд не вказав, яку саме правову норму було порушено шляхом внесення змін до моделі обрання суддів до складу НСР. Як наслідок, Суд не зміг продемонструвати очевидний характер цього стверджуваного порушення. Таким чином, не було встановлено, що перший крок тесту *Астрссона* був виконаний.

180. Перший Голова Верховного Суду зазначив, що аналогічні міркування застосовуються до справи заявника. У цій справі не було порушення пункту 1 статті 6 через відсутність «явного порушення національного законодавства». Не було жодних підстав вважати зміну моделі обрання суддів-членів НСР несумісною з Конституцією. Ця зміна не лише не порушила конституційних положень, але й реалізувала повноваження, покладені Конституцією на законодавчу владу. Як наслідок, твердження про неконституційність складу реформованої НСР було абсолютно безпідставним. Таким чином, не було жодних підстав стверджувати, що участь оновленого складу НСР у процедурі призначення суддів була неповноцінною або що судді, призначені за поданням НСР, були призначені незаконно.

181. Перший Голова Верховного Суду стверджував, що п. 2 ч. 1 ст. 187 Конституції не передбачав обов'язкового правила, згідно з яким п'ятнадцять суддів НСР мали обиратися виключно їхніми колегами. Більше того, відповідно до ч. 4 ст. 187 Конституції, порядок обрання

членів НСР мав бути визначений законом. Відповідно, законодавець мав певну свободу розсуду у визначенні моделі формування складу НСР. Таким чином, зміна попередньої моделі обрання суддівських членів НСР шляхом передачі їх обрання Сейму не може вважатися неконституційною.

182. На думку Першого Голови Верховного Суду, твердження, яке ґрунтується на рішенні Конституційного Суду від 18 липня 2007 року (№ К 25/07), про те, що до 2017 року існувала чітко визначена Конституцією модель призначення суддів до складу НСР їхніми колегами, і що згодом до неї були внесені зміни, які тягнуть за собою презюмоване порушення конституційних положень, є не тільки неправдивим, але й абсолютно необґрунтованим. Характеризувати рішення Конституційного Суду від 18 липня 2007 року як таке, що нібито підтверджує, що «члени НСР можуть бути обрані лише суддями», можна було через незнання цього рішення та його вільне цитування Судом. Це було особливо обурливо, оскільки повторення посилань на рішення Конституційного Суду у повній ізоляції від їх контексту, а згодом побудова на цій основі аргументації у справах *Речковича і Долинської-Фіцек та Озімека* (обидва згадані вище) не тільки вводило в оману, але й свідчило про ігнорування справжнього значення висновків Конституційного Суду.

183. Більше того, твердження про те, що позиція Конституційного Суду, висловлена у справі К 25/07, була згодом суттєво змінена у рішенні від 20 червня 2017 року (№ К 5/17), не має під собою жодних підстав. В обох цих рішеннях лише зазначалося, що не існує чітко встановленої позиції щодо того, який орган має — відповідно до пункту 2 частини 1 статті 187 у поєднанні з частиною 4 статті 187 Конституції — виключну компетенцію обирати суддів НСР. Таким чином, не можна було обґрунтовано стверджувати, що зміна законодавчої моделі обрання цих членів у 2017 році суперечила Конституції та призвела до «явного порушення закону». Також слід зазначити, що в обох рішеннях твердження про можливість обрання суддів до складу НСР їхніми колегами були зроблені *obiter dicta*.

3. Позиції третіх сторін

(а) Фонд «Судді для суддів» та професор Л. Пех

186. Треті сторони стверджували, що ця справа стосується відсторонення заявника від виконання його суддівських повноважень органом, повноваження якого з того часу двічі зупинялись Судом ЄС і відсутність незалежності якого також була остаточно встановлена як питання права ЄС у рішенні Суду ЄС від 15 липня 2021 року у справі C-791/19. Вони зосередилися на європейському вимірі кризи верховенства права в Польщі, зокрема, на останній практиці Суду ЄС.

184. Перший Голова Верховного Суду стверджував, що твердження про те, що проста законодавча зміна, яка замінила попередню модель обрання суддівських членів НСР, за своєю природою мала підірвати незалежність цього органу, а згодом — що було більш важливо — незалежність суддів, призначених за поданням НСР Президенту Республіки, було абсолютно безпідставним і не підтверджувалося наявною практикою Суду. Більше того, твердження про те, що рішення, прийняте польським законодавчим органом щодо складу нинішнього складу НСР, не відповідало польському законодавству, виходило за межі повноважень Суду і порушувало принцип субсидіарності та межі розсуду.

185. Перший Голова Верховного Суду стверджував, що важливо, щоб судді могли виконувати свої обов'язки без впливу та тиску з боку інших органів влади. Однак, презюмоване порушення цього основного принципу не може впливати лише з того факту, що конкретний суддя був призначений НСР, обраною відповідно до Закону про внесення змін 2017 року. Таким чином, робити висновок про відсутність незалежності суддів лише на підставі застережень щодо змін у способі обрання членів НСР було б значним спрощенням. Цей аргумент ґрунтувався, зокрема, на необґрунтованому припущенні, що саме по собі призначення членів НСР Сеймом автоматично означає, що кандидати на посади суддів, подані цим органом, після їх призначення Президентом Республіки, не будуть незалежними. Водночас цей аргумент сильно розходився з поточною позицією Суду, згідно з якою при оцінці незалежності судді першорядне значення має ставлення судді до виконання довіреної йому посади. Оскільки у справі *Гудмундур Андрі Астрадсон* (згаданій вище) Суд не ставив під сумнів незалежність суддів, призначених ісландським парламентом, у цій справі не можна обґрунтовано припустити, що відсутність незалежності суддів, призначених членами Дисциплінарної палати Верховного Суду, зумовлена виключно тим, що їхні кандидатури були подані органом, частково обраним шляхом парламентського голосування з числа суддів, обраних їхніми колегами.

187. Треті сторони виклали висновки Європейської Комісії та Європейського Парламенту щодо законодавчих змін, внесених до судової системи, включаючи, серед іншого, (i) відсутність ефективного конституційного контролю, (ii) зміни, внесені до режиму виходу на пенсію суддів Верховного Суду, та (iii) зміни, внесені до структури Верховного Суду.

188. Вони також надали огляд ключових рішень та постанов Суду ЄС щодо законодавчих змін в польській судовій системі. Стверджувалось, що польська влада від-

мовилася виконати попереднє рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року у справі «А.К. та інші» (С-585/18, С-624/18 та С-625/18). Застосовуючи це рішення, об'єднані палати Верховного Суду у кількох рішеннях та у постанові об'єднаних палат від 23 січня 2020 року визнали, що Дисциплінарна палата була створена з порушенням як польського права, так і права ЄС. Щоб запобігти застосуванню рішення Суду ЄС у справі «А.К. та інші», влада прийняла «закон про намордник», тобто Закон про внесення змін від 2019 року, який передбачає санкції проти будь-якого судді, який намагається застосувати вищезгадане рішення. Так само влада проігнорувала постанову Суду ЄС від 8 квітня 2020 року, що передбачає негайне призупинення застосування національних положень про повноваження Дисциплінарної палати щодо дисциплінарних справ, які стосуються суддів. Вони також послалися на постанову від 14 липня 2021 року у справі С-204/21 R, яким було при-

(b) Міжнародна комісія юристів

190. Третя сторона стверджувала, що у цій справі важливо враховувати ширший контекст постійного тиску на незалежність судової влади в Польщі, щоб оцінити зв'язок між конвенційними правами заявника та структурними наслідками. У цьому випадку для права на справедливий судовий розгляд за статтею 6, а також для верховенства права в цілому. З кінця 2015 року

(c) Уповноважений з прав людини Республіки Польща

191. Уповноважений стверджував, що, незважаючи на рішення Суду ЄС та Суду, Дисциплінарна палата Верховного Суду продовжувала розглядати справи щодо суддів. Ці справи стосувалися зняття імунітету від кримінального переслідування або відсторонення суддів від виконання суддівських обов'язків. Наприклад, 16 листопада 2021 року Дисциплінарна палата вирішила відсторонити суддю М.Ф., який у справі виконував рі-

4. Оцінка Суду

(a) Загальні принципи

192. Загальні принципи щодо обсягу та значення поняття «суд, встановлений законом» були викладені в рішенні у справі *Гудмундур Андрі Астрадсон* (цитоване вище, §§ 211–234). У цьому ж рішенні Суд розробив пороговий тест, що складається з трьох критеріїв, взятих у сукупнос-

(b) Застосування загальних принципів до цієї справи

193. У цій справі стверджуване порушення права на «суд, встановлений законом» стосується Дисциплінарної палати Верховного Суду, яка постановила відсторонити заявника від виконання суддівських обов'язків. Заявник стверджував, що судді цієї палати були призначені Президентом Республіки за рекомендацією

зупинено діяльність Дисциплінарної палати, та рішення СЕС від 15 липня 2021 року у справі С-791/19.

189. Їхній висновок полягав у тому, що за час, який минув відтоді, як у січні 2016 року Європейська комісія активувала процедуру, передбачену статтею 7 Договору про Європейський Союз, ситуація з верховенством права в Польщі погіршилася. Наразі влада активно організовує процес системного невиконання рішень Суду ЄС, а також рішень Суду, що стосуються незалежності суддів, зокрема, через активну змову незаконно призначених суддів і Конституційного Суду, в більш широкому контексті, коли порушення фундаментальних принципів, що лежать в основі правового порядку ЄС, було «легалізовано» польським «законом про намордники». На їхню думку, незалежність суддів слід розуміти як таку, що була структурно порушена польською владою.

Уряд Польщі прийняв і впровадив низку законодавчих і політичних заходів, які серйозно підірвали незалежність судової влади. Поправки до законів, що регулюють діяльність усіх гілок судової влади та Конституційного Суду, зробили суди, суддів та судові установи вразливими до політичного впливу. Те ж саме стосувалося і процесу виборів до НСР.

шення Суду та Суду ЄС щодо цієї палати. Третя сторона також стверджувала, що влада намагається обмежити правові наслідки рішень Страсбурзького та Люксембурзького судів через рішення Конституційного Суду. Він посилався, серед іншого, на рішення Конституційного Суду від 24 листопада 2011 року (№ К 6/21) після рішення у справі «*Xero Flor w Polsce sp. z o.o. проти Польщі*» (див. також пункти 103–105 вище).

ті, для того, щоб оцінити, чи були порушення в процедурі призначення суддів настільки серйозними, щоб спричинити порушення права на суд, встановлений законом, і чи був дотриманий державними органами баланс між конкуруючими принципами (там же, §§ 243–252).

нової НСР з явним порушенням національного законодавства у значенні, прийнятому в практиці Суду.

194. У справі *Речковича* (згаданій вище) Суд раніше розглядав питання про те, чи призвів той факт, що справа заявника розглядалася Дисциплінарною палатою Верховного Суду, до порушення його права на «суд,

встановлений законом», у світлі триступеневого тесту, сформульованого у справі *Гудмундур Андрі Астрадсон* (ibid., § 243).

195. Що стосується першого етапу тесту, Суд визнав встановленим у справі *Речковича*, що мало місце очевидне порушення національного законодавства для цілей першого етапу тесту *Астрадсона*, оскільки процес призначення суддів до Дисциплінарної палати був за своєю суттю недосконалим через залучення НСР як органу, якому бракує незалежності від законодавчої та виконавчої влади. Роблячи цей висновок, Суд взяв до уваги всі відповідні міркування, зокрема переконливі та вагомі аргументи Верховного Суду, викладені у його рішенні від 5 грудня 2019 року (по. III РО 7/18) та постанові від 23 січня 2020 року, а також висновки цього суду про те, що процедура призначення суддів до Дисциплінарної палати суперечить закону — висновки, зроблені після ретельної та обачної оцінки відповідного польського законодавства з точки зору основоположних стандартів Конвенції та права ЄС, а також в контексті застосування керівних принципів та прецедентного права Суду ЄС (див. справу *Речковича*, цитоване вище, §§ 227–265).

У зв'язку з цим, з низки причин, викладених у рішенні, Суд не був переконаний, що рішення Конституційного Суду від 20 квітня 2020 року (№ U 2/20), на яке посилався Уряд, позбавило рішення Верховного Суду його значення або наслідків для цілей рішення цього Суду щодо того, чи мало місце «явне порушення національного законодавства» в розумінні пункту 1 статті 6 (ibid., §§ 258263)-.

196. Що стосується другого критерію тесту, Суд у справі *Речковича* встановив, що в силу Закону про внесення змін 2017 року, який позбавив судову владу права висувати та обирати членів НСР — права, наданого їй за попереднім законодавством та визнаного міжнародними стандартами, — законодавча та виконавча влада отримали вирішальний вплив на склад НСР. Закон практично ліквідував не лише попередню представницьку систему, але й гарантії незалежності судової влади (там само, § 274).

Далі Суд встановив, що встановлене ним порушення національного законодавства, яке впливало з недотримання принципу поділу влади та незалежності судової влади, за своєю суттю зруйнувало оскаржувану процедуру призначення, оскільки внаслідок цього порушення рекомендація кандидатів на призначення суддів до Дисциплінарної палати — умова *sine qua non* для призначення Президентом Польщі — була покладена на НСР, орган, який не мав достатніх гарантій незалежності від законодавчої та виконавчої влади. Процедура призначення суддів, яка свідчила про неправомірний вплив законодавчої та виконавчої влади на призначення суддів, сама по собі була несумісною

зі статтею 6 § 1 Конвенції і як така становила фундаментальне порушення, що негативно впливало на весь процес і ставило під сумнів легітимність суду, який складався з призначених таким чином суддів (там же, §§ 266–276).

197. Що стосується третього критерію перевірки, Суд встановив, що польське законодавство не передбачає процедури, за допомогою якої заявник міг би оскаржити передбачувані недоліки в процесі призначення суддів до Дисциплінарної палати Верховного Суду (там само, §§ 278–279).

198. Насамкінець, Суд встановив у справі *Речковича*, що мало місце очевидне порушення національного законодавства, яке негативно вплинуло на основоположні правила процедури призначення суддів до Дисциплінарної палати Верховного Суду, оскільки це призначення було здійснено за рекомендацією НСР, створеної відповідно до Закону про внесення змін 2017 року, органу, який більше не мав достатніх гарантій незалежності від законодавчої або виконавчої влади. Порушення в процесі призначення поставили під сумнів легітимність Дисциплінарної палати до такої міри, що в результаті недосконалої за своєю суттю процедури призначення суддів вона не мала і продовжує не мати ознак «суду», який можна вважати «законним» для цілей статті 6 § 1. Таким чином, була порушена сама суть права, про яке йдеться (там само, § 280).

199. З огляду на свою загальну оцінку за триступеним тестом, Суд постановив у справі *Речковича*, що Дисциплінарна палата Верховного Суду не була «судом, встановленим законом», і встановив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції в цьому відношенні (ibid., §§ 281–282).

200. У цій справі Уряд оскаржив висновки, зроблені в рішенні у справі *Речковича*. Він стверджував, що в процедурі призначення суддів до Дисциплінарної палати Верховного Суду не було явних порушень національного законодавства. Посилаючись на справу *Гудмундур Андрі Астрадсон* (цитовану вище), він зазначив, що Конвенція не встановлює жодної універсально обов'язкової моделі щодо процедури призначення суддів, у тому числі щодо участі суддівської ради у такій процедурі. Крім того, призначення суддів виконавчою владою, як у Польщі, здається, є нормою в Європі (див. пункти 170–173 вище). Уряд також стверджував, що будь-які сумніви щодо статусу нових палат Верховного Суду та суддів, призначених до цих палат, були усунуті рішенням Конституційного Суду від 20 квітня 2020 року (№ U 2/20). Уряд також заявив, що Суд застосував подвійні стандарти при оцінці процедур призначення суддів, про що можна зробити висновок з порівняльного аналізу рішень у справах *Гудмундур Андрі Астрадсон* та *Речковича* (обидва рішення згадані вище; див. пункти 175–178 вище).

201. У доповненні до зауважень Уряду, поданому Першою Головою Верховного Суду, стверджувалось, що Суд не встановив явного порушення національного законодавства у справах *Речковича і Долінської-Фіцек та Озімека* (обидві справи згадані вище). Зокрема, зміна моделі обрання суддівських членів НСР не могла вважатися неконституційною, а участь оновленого складу НСР у процедурі призначення суддів не могла розглядатися як дефектна. Також стверджувалось, що твердження, яке ґрунтується на рішенні Конституційного Суду від 18 липня 2007 року (№ К 25/07), про те, що до 2017 року існувала усталена модель обрання суддів-членів НСР їхніми колегами, є необґрунтованим. Те саме стосується і твердження про те, що позиція Конституційного Суду з цього питання, викладена у рішенні від 18 липня 2007 року (№ К 25/07), була згодом змінена у рішенні від 20 червня 2017 року (№ К 5/17) (див. пункти 179–185 вище).

202. Для початку Суд зазначає, що рішення у справі *Речковича* стало остаточним 22 листопада 2021 року, коли колегія Великої Палати взяла до відома відкликання Урядом свого клопотання про передачу цієї справи на розгляд Великої Палати. Уряд мав можливість навести свої аргументи, що оскаржують висновки у справі *Речковича*, перед колегією Великої Палати, а згодом і перед останньою відповідно до статті 43 Конвенції, але вирішив цього не робити.

203. У будь-якому випадку, Суд повторює, що рішення у справі *Речковича* не ставило під сумнів, як таке, систему призначення суддів у Польщі, в якій судді призначаються Президентом Республіки за рекомендацією НСР. У цьому рішенні Суд поглиблено проаналізував нову модель обрання суддів НСР та характеристики НСР, встановлені Законом про внесення змін 2017 року, у світлі, *серед іншого*, аргументів сторін та третіх осіб, а також різних рішень Верховного Суду, Конституційного Суду та Суду Європейського Союзу. Цей розгляд привів Суд у справі *Речковича* до висновку про очевидне порушення національного законодавства, яке негативно вплинуло на основоположні правила процедури призначення суддів до Дисциплінарної палати Верховного Суду, оскільки призначення було здійснено за рекомендацією оновленої НСР — органу, який більше не забезпечував достатніх гарантій незалежності від законодавчої або виконавчої влади (там само, § 280). Суд зазначає, що такий самий висновок про те, що порушення прав заявників було спричинене змінами до польського законодавства, які позбавили польську судову владу права обирати суддів-членів НСР та дозволили виконавчій та законодавчій владі прямо чи опосередковано втручатися у процедуру призначення суддів, був зроблений у рішенні у справі *Долінська-Фіцек та Озімек (Dolińska-Ficek and Ozimek)* (згадане вище) щодо суддів, призначених до Палати з питань надзвичайного нагляду та зв'язків з громадські-

стю, а також у рішенні у справі «*Advance Pharma sp. z o.o. проти Польщі*» (згадане вище) щодо новопризначених суддів Цивільної палати Верховного Суду, причому обидва рішення є остаточними.

204. Велика Палата Суду підтвердила, що незалежність нинішнього складу НСР більше не гарантується після докорінної зміни порядку обрання її суддів, що розглядається разом із достроковим припиненням повноважень попередніх суддів (див. згадане вище рішення у справі *Гженда*, § 322).

205. Крім того, Суд посилається на свої міркування щодо судових рад, викладені у справі *Гженди*, де він встановив, що, хоча існує поширена практика, схвалена Радою Європи, створення судової ради як органу, відповідального за відбір суддів, Конвенція не містить жодної прямої вимоги щодо цього. На думку Суду, яку б систему не обрали держави-члени, вони повинні дотримуватися своїх зобов'язань щодо забезпечення незалежності суддів. Отже, у разі створення судової ради Суд вважає, що органи державної влади повинні бути зобов'язані забезпечити її незалежність від виконавчої та законодавчої влади, щоб, *серед іншого*, гарантувати добросовісність процесу призначення суддів на посади. Суд ЄС підкреслив важливість цього зобов'язання щодо НСР (див. §§ 138 і 142–144 рішення від 19 листопада 2019 року у справі *А.К. та інші*, С-585/18, С-624/18 і С-625/18; та §§ 125–131 рішення від 2 березня 2021 року у справі *А.В. та інші*, *А.В. та інші*, С-88/18; та § 125–131 рішення від 2 березня 2021 року у справі *А.В. та інші*, С-824/18; див. пункти 120–122 та 129 вище), висновок, повністю підтриманий Верховним Судом у його рішенні від 5 грудня 2019 року (№ III РО 7/18) та постанові від 23 січня 2020 року (див. пункти 96–100 вище), а також Вищим адміністративним судом у його рішеннях від 6 травня 2021 року (див. пункт 95 вище). Суд зазначив, що держави можуть вільно приймати таку модель як засіб забезпечення незалежності суддів. Чого вони не можуть робити, так це інструменталізувати її таким чином, щоб підірвати цю незалежність (див. згадане вище рішення у справі *Гженда*, § 307).

206. Нарешті, Суд зазначає, що Конституційний Суд у своєму рішенні від 10 березня 2022 року (по. К 7/21) встановив, що перше речення статті 6 § 1 Конвенції було несумісним, зокрема, зі статтею 176 § 2 (організація і юрисдикція судів визначаються законом), статтею 179 (судді призначаються Президентом за поданням Національної судової ради) у поєднанні зі статтею 187 § 1 (склад Національної судової ради) та статтею 187 § 4 (організація, діяльність і порядок діяльності Національної судової ради визначаються законом), а також зі статтею 190 § 1 Конституції (обов'язковість рішень Конституційного Суду). Суд дійшов такого висновку, оскільки в контексті оцінки того, чи була дотримана вимога «суд, встановлений законом», це положення (а) дозволяло Суду або національним судам ігноруюва-

ти положення Конституції та законів, а також рішення Конституційного Суду Польщі, та (b) давало можливість [Суду] або національним судам самостійно створювати норми шляхом тлумачення Конвенції, що стосуються процедури призначення суддів національних судів. Він також встановив, що перше речення статті 6 § 1 Конвенції в тому ж контексті є несумісним зі статтею 188 (1–2) (юрисдикція Конституційного Суду) та статтею 190 § 1 Конституції, оскільки воно уповноважує [Суд] або національні суди оцінювати відповідність Конституції та Конвенції законів, що стосуються організації судової системи, юрисдикції судів, а також закону, що визначає організацію, сферу діяльності, порядок роботи та спосіб обрання членів НСР.

207. Це рішення Конституційного Суду було винесено колегією у складі судді М.М. в очевидній спробі перешкодити виконанню рішень Суду у справах *Брода і Бояра, Речкович, Долинська-Фічек і Озімек* та *Advance Pharma sp. z o.o.* (всі згадані вище) за статтею 46 Конвенції. У зв'язку з цим Суд зазначає, що у справі *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.* (№ 4907/18, 7 травня 2021 року, §§ 289–291) він постановив, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 щодо права компанії-заявника на «суд, встановлений законом» у зв'язку з присутністю у складі колегії Конституційного Суду судді М.М., обрання якого було визнано таким, що відбулося з серйозними порушеннями. У світлі рішення у справі *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.* присутність вищезгаданого судді у складі п'яти суддів Конституційного Суду, який виніс рішення від 10 березня 2022 року (№ К 7/21), неминуче ставить під сумнів обґрунтованість та легітимність цього рішення (див. *Гженда*, § 277; див. також *Речкович*, § 263 *in fine* та *Долинська-Фічек і Озімек*, § 319, всі цитовані вище).

208. Крім того, Суд повторює, що відповідно до статті 32 Конвенції його юрисдикція «поширюється на всі питання, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї», і що «у разі виникнення спору щодо того, чи має Суд юрисдикцію, Суд приймає рішення». Таким чином, лише Суд компетентний вирішувати питання про свою юрисдикцію щодо тлумачення та застосування Конвенції та протоколів до неї (див. рішення у справі *«Шамаєв та інші проти Грузії та Росії» (Shamayev and Others v. Georgia and Russia)*, no. 36378/02, § 293, ECHR 2005-III).

На цьому етапі Суд також підкреслює, що всі Договірні Сторони повинні дотримуватися стандартів верховенства права і поважати свої зобов'язання за міжнародним правом, включаючи ті, які вони добровільно взяли на себе при ратифікації Конвенції. Принцип, згідно з яким держави повинні дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань, давно закріплений у міжнародному праві; зокрема, «держави не може використовувати проти іншої держави свою власну Конституцію з метою ухилення від зобов'язань, покладених на неї міжнародним правом або чинними договорами» (див. вищезгадане рішення у справі *Гженда*, § 340 і посилання на Консультативний висновок Постійної палати міжнародного правосуддя щодо поведінки з польськими громадянами та іншими особами польського походження або польської мови на території Данцига, див. пункт 108 вище). Суд підкреслює, що відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів держава не може посылатися на своє внутрішнє законодавство, включаючи конституцію, як на виправдання недотримання своїх міжнародно-правових зобов'язань (див. статтю 27 Віденської конвенції в пункті 107 вище; див. також згадане вище рішення у справі *Гженда*, § 340).

209. З огляду на вищевикладене, Суд вважає, що рішення Конституційного Суду від 10 березня 2022 року не може мати жодного впливу на остаточні рішення Суду у справах *Брода і Бояра, Речкович, Долинська-Фічек і Озімек* та *Advance Pharma sp. z o.o.* (усі згадані вище) з огляду на принцип обов'язковості його рішень відповідно до пункту 1 статті 46 Конвенції.

210. Підсумовуючи та з тих самих причин, що й у справі *Речковича*, Суд доходить висновку, що Дисциплінарна палата Верховного Суду, яка розглядала справу заявника, не була «судом, встановленим законом». Крім того, Суд принагідно зазначає — оскільки це питання не порушувалося заявником (див. пункти 130 та 158–169 вище), — що національне законодавство не передбачало жодних юридичних засобів, за допомогою яких заявник міг би оскаржити своє відсторонення від посади в судовому органі, що відповідає вимогам пункту 1 статті 6 Конвенції.

211. Відповідно, щодо цього мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ПРАВА НА НЕЗАЛЕЖНИЙ ТА БЕЗСТОРОННІЙ СУД

212. Заявник скаржився, що факти справи також свідчили про порушення права на незалежний і безсторонній суд, передбаченого пунктом 1 статті 6 Конвенції. Що стосується стверджуваної відсутності безсторонності, заявник стверджував, що судді Дисциплінарної палати, відсторонюючи його від посади і

вказуючи в мотивувальній частині на неприпустимість перевірки обґрунтованості призначення інших суддів, діяли у власних особистих інтересах. Вони мали намір відмовити інших суддів від оскарження статусу суддів Дисциплінарної палати та намагалися легітимізувати власне призначення. Крім того, суддя А.Т., який брав

участь у формуванні Дисциплінарної палати, не був безстороннім через те, що до свого призначення підтримував політиків правлячої партії.

213. Уряд заперечував думку заявника і стверджував, що порушення цього положення Конвенції не було.

214. Суд зазначає, що у цій справі скарги щодо вимог «суду, встановленого законом» та «незалежності та безсторонності» впливають з однієї і тієї ж основної проблеми — недосконалої за своєю суттю процедури призначення суддів до Дисциплінарної палати Верховного Суду. Як Суд встановив у справі *Речковича* та

у цій справі, порушення, про які йдеться, були настільки серйозними, що вони підривали саму суть права на розгляд справи судом, встановленим законом (див. згадане вище рішення у справі *Речковича*, §§ 280–281, та пункт 210 вище).

215. Зробивши цей висновок, Суд доходить висновку, що питання, яке залишилося, про те, чи поставили ті ж порушення під сумнів незалежність і безсторонність того ж суду, вже було вирішено позитивно і не потребує подальшого розгляду (див. також згадане вище рішення у справі *Advance Pharma sp. z o.o.*, § 353).

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

216. Заявник скаржився на те, що його право на повагу до приватного життя було порушено через рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року про відсторонення його від виконання суддівських обов'язків. Він посилався на статтю 8 Конвенції, яка передбачає наступне:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Прийнятність

1. Застосування статті 8

(а) Позиція Уряду

217. Посилаючись на рішення у справі *«Денісов проти України»* ([ВП], № 76639/11, 25 вересня 2018 року), Уряд стверджував, що не було достатніх доказів для висновку про те, що стверджувана втрата соціальної або професійної репутації заявника досягла того ступеня серйозності, який вимагає стаття 8 Конвенції. Так само не було жодних доказів того, що внаслідок оскаржуваних подій постраждало «найближче оточення» заявника, а також його можливість встановлювати та розвивати стосунки з іншими особами.

218. Уряд підкреслив, що, хоча стаття 8 Конвенції охоплює репутацію особи, на неї не можна посилається, щоб поскаржитися на втрату репутації, яка була передбачуваним наслідком власних дій, будь то кримінальне правопорушення або інший проступок, що тягне за собою міру юридичної відповідальності з передбачуваним негативним впливом на «приватне життя». У цьому контексті вони зазначили, що рішення про відсторонення заявника було винесено в рамках провадження щодо його діяльності на посаді судді. Крім того, на їхню думку, заявник діяв всупереч статті 89(1) Закону 2001 року, зробивши справу, пов'язану з його суддівською діяльністю, публічною, зробивши заяву в засобах масової інформації про припинення його відрядження. Таким чином, заявник не міг посылатися на статтю 8, скаржачись на втрату репутації,

яку слід розглядати як передбачуваний наслідок його власних дій.

219. Уряд стверджував, що відсторонення заявника від виконання обов'язків спочатку головою суду, а потім за рішенням Дисциплінарної палати з одночасним зменшенням розміру його винагороди на час відсторонення могло бути сприйняте ним як втручання в його приватне життя, його добре ім'я або, зрештою, його фінансове становище. Однак відсторонення, яке було призначене за обставин, визначених національним законодавством, та з урахуванням судового контролю за такими діями, саме по собі не може розглядатися як таке, що порушує стандарти Конвенції.

220. Певні дії судді, які підривають довіру до судової влади, зокрема вчинення дисциплінарного проступку (який паралельно може бути охарактеризований як умисний злочин, що підлягає публічному обвинуваченню), можуть бути підставою для ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в інтересах здійснення правосуддя. Зменшення винагороди, що виплачувалася в цей період, співвідносилось із зупиненням права, а також із обов'язком виконувати роботу. Таким чином, законодавець визнав пріоритет цінності суспільної довіри до судової влади над конкретними інтересами судді, що означало необхідність тимчасового запровадження

заходів, спрямованих на забезпечення вищезгаданої суспільної довіри до судів. На закінчення Уряд ствер-

(b) Позиція заявника

221. Заявник стверджував, що мало місце втручання в його право на повагу до приватного життя, посиляючись на наслідки його відсторонення від посади для його приватного життя.

222. По-перше, він стверджував, що рішення Дисциплінарної палати негативно вплинуло на його репутацію. Сам факт відсторонення судді від виконання професійних обов'язків може завдати шкоди його репутації з точки зору сприйняття громадськості, оскільки це свідчить про те, що такий суддя вчинив якесь особливо серйозне правопорушення. У справі заявника цей ефект був посилений частиною аргументації, наданої Дисциплінарною палатою. Дисциплінарна палата постановила, зокрема, що заявник «порушив положення Конституції, підірвавши конституційний правопорядок», подав «виключно поганий приклад іншим суддям», вчинив «очевидне порушення закону», і що його активна суддівська діяльність протягом усього провадження «суперечила б інтересам здійснення правосуддя». Таким чином, Дисциплінарна палата надзвичайно критично оцінила компетентність заявника та його етичну кваліфікацію.

223. По-друге, рішення Дисциплінарної палати мало дуже серйозні фінансові наслідки для заявника, оскільки його винагорода була зменшена на 40% на невизна-

(c) Уповноважений з прав людини Республіки Польща

226. Уповноважений стверджував, що рішення Дисциплінарної палати, безсумнівно, можуть мати вплив на приватне життя та репутацію суддів. Особливо це стосується суддів, які були покарані за свої рішення, що застосовують прецедентне право Суду або Суду ЄС. Він підкреслив об'єктивний характер дій, вжитих проти заявника, які були пов'язані з виконанням ним своїх суддівських обов'язків. Факт притягнення до дис-

(d) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи

227. Загальні принципи застосування статті 8 до трудових спорів були узагальнені Судом у справі *Денісова* (згадана вище, §§ 115–117) наступним чином:

«115. З наведеної практики Суд доходить висновку, що трудові спори *per se* не виключаються зі сфери «приватного життя» у розумінні [статті 8](#) Конвенції. Існують певні типові аспекти приватного життя, на які такі спори можуть вплинути внаслідок звільнення, пониження, відмови у доступі до професії або інших подібних несприятливих заходів. До цих аспектів входить (i) «внутрішнє коло» заявника, (ii) можли-

вості заявника встановлювати та розвивати відносини з іншими людьми та (iii) соціальна і професійна репутація заявника. У таких спорах існують два напрямки, за якими, як правило, виникають питання, пов'язані з приватним життям: або через підстави вжиття оскаржуваного заходу (у такому випадку Суд застосовує підхід, заснований на підставах), або, у деяких справах, через наслідки для приватного життя (у такому випадку Суд застосовує підхід, заснований на наслідках).

чений період часу. Будучи суддею, заявник мав дуже обмежені можливості працевлаштування на будь-яку іншу роботу.

224. По-третє, посиляючись на рішення у справі «Гуменюк та інші проти України» (№ 11423/19, 22 липня 2021 року), заявник стверджував, що позбавлення його права як судді здійснювати свої судові функції було серйозним втручанням у його право на повагу до приватного життя. По-четверте, незважаючи на те, що відсторонення було тимчасовим заходом, воно діяло з 4 лютого 2020 року до 23 травня 2022 року. Таким чином, рішення Дисциплінарної палати становило серйозне втручання в його приватне життя.

225. Заявник також стверджував, що його дії, які Дисциплінарна палата розглядала як підстави для тимчасового відсторонення, не становили жодної форми проступку. Щодо його вчинку, який нібито суперечив статті 89 Закону 2001 року, заявник стверджував, що він був реалізацією його свободи слова і не міг слугувати правомірною підставою для застосування такого суворого заходу, як тимчасове відсторонення від роботи. У будь-якому випадку, рішення Дисциплінарної палати не ґрунтувалось на стверджуваному порушенні статті 89 Закону 2001 року.

циплінарної відповідальності в таких ситуаціях завдає шкоди репутації суддів. Дії органів державної влади, які можуть зашкодити репутації судді, повинні ґрунтуватися на критеріях, визначених законом, бути належним чином обґрунтованими і обмежуватися лише тим, що суворо пов'язане з виконанням суддею своїх професійних обов'язків.

116. При застосуванні підходу, заснованого на наслідках, рівень суворості з огляду на всі наведені аспекти набуває вирішального значення. Саме заявник має переконливо продемонструвати, що цей рівень був досягнутий у його справі. Заявник має надати докази, які підтверджуватимуть наслідки оскаржуваного заходу. Суд визнає, що [стаття 8](#) Конвенції є застосовною лише за умови, що ці наслідки є дуже серйозними та значною мірою впливають на його приватне життя.

117. Суд встановив критерії для оцінки суворості або серйозності стверджуваних порушень у різних нормативно-правових контекстах. Страждання заявника мають оцінюватись шляхом порівняння його життя до та після вжиття відповідного заходу.

Суд також вважає, що при визначенні серйозності наслідків у справах, пов'язаних з трудовими відносинами, доцільно оцінити суб'єктивне сприйняття заявника на фоні об'єктивних обставин конкретної справи. Цей аналіз повинен охоплювати як матеріальний, так і нематеріальний вплив стверджуваного заходу. Тим не менш, заявник має визначити та обґрунтувати характер та ступінь його страждань, які повинні мати причинно-наслідковий зв'язок з оскаржуваним заходом. З огляду на правило вичерпання національних заходів юридичного захисту основні елементи таких тверджень мають бути належним чином доведені до відома національних органів влади, до компетенції яких відноситься вирішення такого питання.»

(ii) Застосування загальних принципів до цієї справи

228. У цій справі відсторонення заявника ґрунтувалося на причинах, пов'язаних із постановленням ухвали від 20 листопада 2019 року. У своєму рішенні від 4 лютого 2020 року Дисциплінарна палата встановила, що, постановивши оскаржувану ухвалу всупереч закону, заявник підірвав авторитет суду та важливі інтереси служби (див. пункт 41 вище). Причини відсторонення заявника від посади були пов'язані з виконанням ним своїх професійних обов'язків і не мали жодного відношення до його приватного життя. Таким чином, саме підхід, заснований на наслідках, може викликати застосовність статті 8 до цієї справи.

229. Суд спочатку проаналізує наслідки відсторонення заявника від роботи для його соціальної та професійної репутації.

230. Уряд стверджував, що заявник не міг посилатися на статтю 8, скаржачись на втрату своєї репутації, яка, на їхню думку, була спричинена його власними діями. Вони вказали, зокрема, на заяви заявника у засобах масової інформації щодо припинення його відрядження, які призвели до дисциплінарного стягнення за порушення пункту 1 статті 89 Закону 2001 року (див. пункт 218 вище). Заявник стверджував, що його дії, які Дисциплінарна палата розглядала як підстави для відсторонення, не становили жодної форми проступку. Що стосується стверджуваного порушення частини 1 статті 89 Закону 2001 року, заявник стверджував, що його дії були реалізацією свободи вираження поглядів (див. пункт 225 вище).

231. Суд зазначає, що заявник заперечував саме існування будь-якого неправомірного поведіння з його боку. Беручи до уваги всі відповідні обставини, він доходить висновку, що стверджувані неправомірні дії з його боку дійсно не є очевидними. Тому він не може застосувати принцип виключення у справі *Гіллберга* (див. рішення у справі «Гіллберг проти Швеції» (*Gillberg v. Sweden*) [ВП], no. 41723/06, § 98, 3 квітня 2012 року, та

згадане вище рішення у справі *Денісова*, §§ 98 і 121), згідно з яким у випадках, коли негативні наслідки, на які скаржаться, обмежуються наслідками протиправної поведінки, які заявник міг передбачити, на статтю 8 не можна посилатися, щоб стверджувати, що такі негативні наслідки є втручанням у приватне життя. Крім того, рішення Дисциплінарної палати про відсторонення заявника від роботи від 4 лютого 2020 року не містило посилання на дисциплінарне звинувачення у порушенні частини 1 статті 89 Закону 2001 року як обґрунтування цього заходу. Отже, Уряд не може посилатися на цю обставину, щоб стверджувати, що стаття 8 була незастосовною до цієї справи.

232. Як зазначалося вище, відсторонення заявника ґрунтувалося на стверджуваних недоліках, пов'язаних із постановленням його ухвали від 20 листопада 2019 року (див. пункт 42 вище). У своєму рішенні від 4 лютого 2020 року Дисциплінарна палата встановила, що заявник порушив кілька положень Цивільного процесуального кодексу, видавши свою ухвалу без законних підстав, і порушив різні положення Конституції, зокрема ті, що стосуються виключних повноважень Президента призначати суддів (див. пункт 50 вище). Вона також зазначила, що дії заявника підірвали важливі інтереси служби та авторитет суду. Дисциплінарна палата також зазначила, що заявник подав виключно поганий приклад іншим суддям і що його дії можуть призвести до хаосу в судовій системі (див. пункт 51 вище). Вона також вважала, що дії заявника порушують правила професійної етики (див. пункти 44 і 46 вище).

233. На думку Суду, ці висловлювання, викладені в агресивних термінах, стосувалися діяльності заявника як судді та висловлювали однозначно негативну думку щодо його суддівської компетентності, професіоналізму та добросовісності. Критика, висловлена на адресу заявника, безсумнівно, стосувалася основи його суддівської добросовісності та професійної репутації.

ції і призвела до негативного впливу на останню (див. рішення у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), по. 21722/11, § 166, ECHR 2013, яке стосувалося звільнення з посади судді Верховного Суду за «порушення присяги»; для порівняння та протиставлення з рішенням у справі *Денісов*, згадане вище, § 126, яке стосувалося звільнення з посади голови апеляційного суду на підставі незадовільного виконання адміністративних завдань; також для порівняння та протиставлення рішення у справі *Камелію Богдан* (*Camelia Bogdan*), згадане вище, § 90, де суддю було відсторонено від посади приблизно на дев'ять місяців у зв'язку з дисциплінарним проступком, але не було жодних аргументів на користь того, що цей захід досяг необхідного ступеня суворості). Ще одним наслідком висновків Дисциплінарної палати є те, що в очах принаймні деяких членів суспільства заявник може сприйматися як такий, що не гідний виконувати суддівські функції (порівняйте і протиставте, *Джоджай проти Албанії*, (*Xhoxhaj v. Albania*) № 15227/19, § 363, 9 лютого 2021 року).

234. Іншим важливим фактором є те, що дисциплінарний інспектор стверджував, що постановлення ухвали від 20 листопада 2019 року становило кримінальне правопорушення у вигляді зловживання владою, що, на думку Суду, також ставило під сумнів основу суддівської доброчесності заявника і, як таке, очевидно, могло негативно вплинути на його професійну репутацію в очах широкої громадськості. Суд зазначає, що Дисциплінарна палата у своєму рішенні першої інстанції визнала це твердження необґрунтованим, тоді як у рішенні другої інстанції це питання не розглядалося. З рішення Дисциплінарної палати про скасування відсторонення заявника, винесеного 23 травня 2022 року, також випливає, що Державна прокуратура все ще проводила розслідування у цій справі, але, очевидно, без помітного прогресу (див. пункт 77 вище).

235. Що стосується наслідків відсторонення заявника від роботи для його «близького оточення», він стверджував, що скорочення його винагороди на 40% у відповідний період мало для нього важливі фінансові наслідки (див. пункт 223 вище). Навіть якщо припустити,

що зменшення винагороди заявника не мало серйозного впливу на «близьке коло» його приватного життя, Суд вважає, що оскаржуване відсторонення позбавило його можливості продовжувати свою суддівську діяльність та жити у професійному середовищі, де він міг би переслідувати свої цілі професійного та особистого розвитку у відповідний період (див. згадане вище рішення у справі «Гуменюк та інші» (*Gumenyuk and Others*), § 88). Ці наслідки для приватного життя заявника ще не були повністю виправлені, оскільки, згідно з інформацією, наданою заявником, після скасування його відсторонення голова Ольштинського районного суду вирішив, що він повинен використати свою невикористану щорічну відпустку до 19 липня 2022 року, а згодом перевів заявника, проти його волі, з цивільної палати до палати у справах сім'ї та неповнолітніх свого суду (див. пункт 79 вище).

236. Наслідки відсторонення заявника були безперечно значимими, оскільки він був позбавлений можливості виконувати свої суддівські обов'язки, які становлять його основну професійну роль, з 4 лютого 2020 року до 23 травня 2022 року, тобто протягом 2 років, 3 місяців і 18 днів, що слід вважати значним періодом (для порівняння і протиставлення період відсторонення судді від посади у зв'язку з дисциплінарним проступком у справі *Камелії Богдан*, (*Camelia Bogdan*) згаданій вище, § 86). Здається, це визнала сама Дисциплінарна палата у своєму рішенні від 23 травня 2022 року, скасувавши оскаржуваний захід і постановивши, що його відсторонення на цей період — з огляду на тимчасовий характер цього заходу — може розглядатися як неналежне втручання в принцип незмінюваності судді, закріплений у Конституції Польщі (див. пункт 78 вище).

237. Беручи до уваги характер і тривалість різних негативних наслідків, пов'язаних з відстороненням заявника від роботи, Суд вважає, що оскаржуваний захід вплинув на його приватне життя в дуже значній мірі, а отже, стаття 8 Конвенції є застосовною (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі «Гуменюк та інші» (*Gumenyuk and Others*), §§ 88–89). Таким чином, заперечення Уряду відхиляється.

2. Невичерпання національних засобів юридичного захисту

(а) Позиція Уряду

238. Уряд висловив ще одне заперечення, що скарга за статтею 8 Конвенції була передчасною. На його думку, заявник мав у своєму розпорядженні ефективний національний засіб юридичного захисту, а саме цивільний позов про захист особистих прав відповідно до статей 23 і 24 Цивільного кодексу. Заявник подав такий цивільний позов до Верховного Суду, і суд першої інстанції виніс рішення у його справі, яке, однак, не було остаточним.

239. Уряд також стверджував, що заявник міг би подати скаргу за статтею 41b Закону 2001 року, якби вважав, що дисциплінарне провадження щодо нього було необґрунтованим, або намагався притягнути до дисциплінарної відповідальності дисциплінарного інспектора, якби вважав, що розслідування або дисциплінарне провадження були необґрунтованими. Однак заявник не скористався цими можливостями.

(b) Позиція заявника

240. Заявник заперечував твердження Уряду про те, що його скарга за статтею 8 була передчасною з огляду на триваюче цивільне провадження щодо захисту його

(c) Оцінка Суду

241. З тих самих причин, що викладені вище (див. пункти 154–155 вище), Суд вважає, що засоби юридичного захисту, на які посилався Уряд, не могли виявитися ефективними і щодо скарги заявника за статтею 8 Конвенції. У загальних рисах Уряд стверджував, що цивільний позов заявника про захист його особистих прав відповідно до статей 23 і 24 Цивільного кодексу був ефективним засобом юридичного захисту, який міг би виправити стверджуване порушення. Однак вони не змогли пояснити, яким чином він міг конкретно усунути скаргу заявника за статтею 8 Конвенції в сенсі безпосереднього виправлення оскаржуваного стану справ і надати йому необхідне відшкодування для цілей пункту 1 статті 35 Конвенції. У зв'язку з цим Суд повторює, що стосується тягаря доведення, Уряд, який стверджує про невичерпання засобів юридичного захисту, повинен переконати Суд у тому, що засіб юридичного захисту був ефективним, доступним у теорії та на практиці у відповідний час. Після того, як цей обов'язок виконано, заявник має довести, що засіб юридичного захисту, за-

особистих прав. Він посилався на ті самі аргументи, що й раніше щодо передчасності скарги за пунктом 1 статті 6 (див. пункти 145–147 вище).

пропонований Урядом, був фактично вичерпаний, або з якихось причин був неадекватним та неефективним за конкретних обставин справи, або що існували особливі обставини, які звільняють його від цієї вимоги (див. згадане вище рішення у справі «*Vučković та інші*» (*Vučković and Others*), § 77, з подальшими посиланнями на прецедентну практику Суду).

У цьому контексті Суд також посилається на однозначну позицію Дисциплінарної палати щодо відсутності компетенції цивільних судів та її виключної юрисдикції у всіх питаннях, що стосуються відсторонення заявника та його наслідків (див. пункт 76 вище), а також на власний висновок Суду про те, що цивільне провадження проти Ольштинського районного суду та Верховного Суду не могло призвести до скасування або зміни рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року про відсторонення заявника (див. пункт 154 вище). Відповідно, Суд відхиляє заперечення, висунуте Урядом.

3. Загальний висновок щодо прийнятності

242. Суд зазначає, що ця скарга не є ні явно необґрунтованою, ні непринятною з будь-яких інших підстав,

перелічених у статті 35 Конвенції. Тому вона має бути визнана прийнятною.

V. Щодо суті

1. Позиція заявника

243. Заявник стверджував, що втручання в його право на повагу до приватного життя не було «згідно із законом», навіть якщо воно формально мало правову основу в статтях 130 і 131 Закону 2001 року. Закон не відповідав вимогам «якості закону», оскільки не надавав заявнику захисту від свавілля, що впливало з дій органу, який не відповідав вимогам статті 6 § 1.

244. Заявник стверджував, що вимога законності не могла обмежуватися лише перевіркою наявності формальної правової підстави для втручання. Не менш важливо, щоб таке втручання було здійснене у законний спосіб. На його думку, втручання, про яке йдеться, не могло вважатися законним, оскільки воно було накладено Дисциплінарною палатою, яка не є «судом, встановленим законом». Більше того, цей орган не відповідав вимогам незалежності та безсторонності. З огляду на це, існували вагомі аргументи на користь того, що Дисциплінарна палата навіть не була судом. Відпо-

відно, будь-який захід, застосований цим органом до заявника, мав вважатися незаконним.

245. Крім того, рішення заявника перевірити висунення кандидатів до складу НСР та законність призначення судді першої інстанції не може розглядатися як порушення закону або суддівської етики. Навпаки, відповідно до Конституції, права ЄС та Конвенції судді зобов'язані захищати право кожної особи на незалежний і безсторонній суд, встановлений законом. Більше того, покарання судді за зміст його рішень, за винятком деяких надзвичайних випадків зловживання владою, не відповідає стандартам верховенства права.

246. Заявник також стверджував, що правила дисциплінарної відповідальності суддів повинні відповідати вимогам незалежності суддів. Постановляючи свою ухвалу від 20 листопада 2019 року, заявник не діяв недобросовісно або з перевищенням своїх повноважень. Його справа показала, що навіть без офіційного внесення змін до ч. 1 ст. 107 Закону 2001 року це положення

отримало нове тлумачення з боку незаконно створеної Дисциплінарної палати. Як наслідок, це положення тепер використовується для тиску на суддів, які лише застосовують Конвенцію та стандарти права ЄС.

247. Далі заявник стверджував, що втручання у його справу не переслідувало жодної легітимної мети. Його дії були спрямовані на перевірку процесу висування кандидатів до складу НСР та законності призначення судді першої інстанції і, таким чином, слугували забезпеченню права на незалежний та безсторонній суд, встановлений законом. Крім того, вони ґрунтувалися на практиці Верховного Суду та Суду Європей-

2. Позиція Уряду

249. Уряд посилався на своє попереднє твердження, що скарга за статтею 8 була несумісною *ratione materiae*. Якщо Суд вирішить інакше, вони стверджували, що постанова Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року відповідає вимогам пункту 2 статті 8 Конвенції. Згадана постанова ґрунтувалася на Законі «Про суди загальної юрисдикції», який дозволяв дисциплінарному суду відсторонити суддю від посади за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні суддею дисциплінарного проступку. Таким чином, стверджуване втручання не суперечило закону.

250. Уряд стверджував, що оскаржуване втручання переслідувало легітимні цілі захисту прав інших осіб та судової системи. Він посилався на висновок Дисциплінарної палати про те, що дії заявника підірвали авторитет судової влади, перешкоджали належному здійсненню правосуддя та порушували права сторін провадження.

251. Дії судді, які підривають довіру до судової влади, зокрема, вчинення дисциплінарного проступку, можуть бути підставою для прийняття рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, якщо цього вимагають інтереси здійснення правосуддя та учасників судового провадження. Вони стверджували, що законодавець визнає пріоритет суспільної довіри до судової влади та суддів над особистими інтересами судді, що передбачає необхідність тимчасового застосування заходів, спрямованих на забезпечення такої довіри. Таким чином, дисциплінарне провадження щодо заявника переслідувало легітимні цілі і дозволило дисциплінарному інспектору та Дисциплінарній палаті дослідити, чи вчинив заявник дисциплінарні правопорушення, про які йдеться.

252. Що стосується оцінки необхідності, Уряд стверджував, що стверджуване втручання не вийшло за межі того, що було суворо необхідним у демократичному суспільстві, і було пропорційним переслідуванню легітимним цілям.

253. Вони підкреслили, що перебування на посаді судді пов'язане з певними обмеженнями, що впливають

ського Союзу. На думку заявника, фактичною причиною його відсторонення був намір політичної влади, дисциплінарних органів та Дисциплінарної палати створити стримуючий ефект, щоб утримати заявника та інших суддів від того, щоб ставити під сумнів статус незаконно призначених суддів.

248. Заявник також стверджував, що його відсторонення не було «необхідним у демократичному суспільстві», оскільки воно було явно непропорційним його діям і не було обґрунтовано «відповідними та достатніми аргументами». Він посилався на свої аргументи, викладені раніше щодо застосовності статті 8.

із частини 3 статті 178 Конституції, яка обмежує конституційні права суддів політичного характеру, такі як свобода вираження поглядів або свобода зібрань та об'єднань, оскільки ці свободи реалізуються у публічному вимірі. Це положення закріпило одну з гарантій незалежності суддів, передбачивши, що суддя не може належати до політичної партії або займатися публічною діяльністю, несумісною з принципами незалежності суддів.

254. Уряд посилався на формулювання присяги, яку судді складали при призначенні на посаду відповідно до статті 66 Закону 2001 року, в якій зазначалося, що вони повинні вірно служити Республіці Польща, охороняти закон, сумлінно виконувати свої обов'язки, здійснювати правосуддя безсторонньо відповідно до закону і своєї совісті, зберігати державну і професійну таємницю та діяти відповідно до принципів пристойності і чесності. Згідно зі статтею 82 цього ж Закону, судді зобов'язані діяти відповідно до присяги судді та завжди поважати авторитет своєї посади. Крім того, судді повинні подавати свої запити або скарги з питань, пов'язаних з їхньою посадою, лише офіційними каналами і не повинні звертатися до інших установ у зв'язку з цим, а також не повинні розголошувати відповідні питання, що заборонено частиною 1 статті 89 Закону 2001 року.

255. На додаток до вищезазначених конституційних та законодавчих положень, судді повинні дотримуватися правил, викладених у Збірнику принципів професійної етики суддів. Уряд стверджував, що порушення гідності суддівської посади є підставою для дисциплінарної відповідальності судді. Він посилався на практику Верховного Суду, яка роз'яснює поняття гідності суддівської посади.

256. Беручи до уваги вищезазначені положення та практику, Уряд стверджував, що всі польські судді, у тому числі заявник, підпадають під дію однакових правил, які вимагають від них дотримання найвищих моральних, етичних та професійних стандартів поведінки. Будь-які ознаки поведінки, що відхиляється від таких стандартів, будуть ретельно вивчатися і ретель-

но досліджуватися відповідними органами, такими як дисциплінарний інспектор, з метою захисту авторитету і безсторонності судової влади. Уряд стверджував, що заходи, вжиті у справі заявника, були пропорційними та необхідними з точки зору пункту 2 статті 8 Конвенції. Рішенням Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року заявника було відсторонено від виконання суддівських (службових) обов'язків, але не було оскаржено його статус судді. Таким чином, на думку Уряду,

3. Уповноважений з прав людини Республіки Польща

258. Уповноважений стверджував, що у випадках, коли існує ризик втручання в незалежність суддів, суддям повинні бути надані процесуальні гарантії, що захищають їх від свавілля з боку влади. Судді не повинні притягатися до дисциплінарної відповідальності за незгоду з представниками виконавчої влади у випадках, коли конституційність або відповідність законів Конвенції залишаються сумнівними. Суворе дотримання цих вимог є особливо необхідним у випадках, коли втручання в права судді мало на меті справити стримуючий вплив

4. Оцінка Суду

259. Як було встановлено вище, відсторонення заявника від виконання суддівських обов'язків дуже суттєво вплинуло на його приватне життя (див. пункт 237 вище). Таким чином, оскаржуваний захід становив втручання у право заявника на повагу до його приватного життя (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі «Гуменюк та інші» (*Gumenyuk and Others*), § 93).

(а) «Згідно із законом»

(i) Загальні принципи щодо законності втручання

261. Вираз «згідно із законом» вимагає, по-перше, щоб оскаржуваний захід мав певну основу в національному законодавстві. Він передбачає обов'язок діяти згідно з матеріальним і процесуальним нормам (див. згадане вище рішення у справі «Гуменюк та інші», § 95).

262. По-друге, він стосується якості відповідного закону, вимагаючи, щоб він був доступним для зацікавленої особи, яка, крім того, повинна мати можливість передбачити його наслідки для себе, і щоб він був сумісним з принципом верховенства права (див., серед інших джерел, рішення у справі «Копп проти Швейцарії» (*Kopp v. Switzerland*) від 25 березня 1998 р., § 55, *Reports of Judgments and Decisions* 1998 р.- II). Таким чином, ця фраза означає, зокрема, що національне законодавство має бути достатньо передбачуваним у своїх положеннях, щоб дати особам адекватне уявлення про обставини, за яких і на яких умовах органи влади мають право вдаватися до заходів, що впливають на їхні права за Конвенцією (див. рішення у справі «Фернандес Мартінес проти Іспанії» (*Fernández Martínez v.*

оскаржуваний захід слід вважати пропорційним переслідуючим легітимним цілям.

257. На закінчення Уряд стверджував, що національні органи влади провели ретельний аналіз і намагалися досягти балансу між захистом приватного життя заявника та необхідністю захисту прав інших осіб і судової системи в цілому. Отже, Уряд стверджував, що у цій справі не було порушення статті 8 Конвенції.

на всіх суддів і, як наслідок, підірвати суддівську незалежність. Уповноважений стверджував, що дисциплінарні, адміністративні та кримінальні заходи регулярно застосовувалися до суддів, які критикували зміни в польській судовій системі, з метою позбавити їх довіри з боку громадськості. Практика дисциплінарних органів свідчить про те, що ініційовані ними провадження були спрямовані не на притягнення судді до відповідальності за неправомірну поведінку, а на здійснення тиску на всю суддівську спільноту.

260. Таке втручання буде порушенням статті 8 Конвенції, якщо воно не може бути виправдане відповідно до пункту 2 статті 8 як таке, що здійснюється «згідно із законом», переслідує одну або декілька перелічених у ньому легітимних цілей і є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення відповідної мети або цілей.

Spain) [ВП], no. 56030/07, § 117, ECHR 2014 (витяги) з подальшими посиланнями, та *Де Томасо проти Італії*, (*De Tommaso v. Italy*) [ВП], no. 43395/09, §§ 106–109, 23 лютого 2017 року).

263. Таким чином, втручання у право на повагу до приватного і сімейного життя має ґрунтуватися на «законі», який гарантує належні гарантії проти свавілля. Повинні існувати гарантії того, що дискреційні повноваження, залишені виконавчій владі, здійснюються відповідно до закону і без зловживання повноваженнями. Вимоги статті 8 щодо гарантій залежать, принаймні до певної міри, від характеру та обсягу втручання, про яке йдеться (див. рішення у справі «Сольська та Рубіцька проти Польщі» (*Solska and Rybicka v. Poland*), №№ 30491/17 та 31083/17, § 113, від 20 вересня 2018 року, з подальшими посиланнями).

264. Суд повторює, що вирішення проблем тлумачення національного законодавства належить насамперед до компетенції національних органів влади, зокрема судів. Якщо тлумачення не є свавільним або явно не-

обґрунтованим, роль Суду обмежується встановленням того, чи сумісні наслідки такого тлумачення з Конвенцією (див., серед багатьох інших, рішення у справі

(ii) Застосування загальних принципів до цієї справи

(а) Дотримання національного законодавства та верховенства права

265. З точки зору статутного права Суд зазначає, що рішення про відсторонення заявника ґрунтувалося на статтях 130 і 131 Закону 2001 року у поєднанні зі статтею 107(1) Закону 2001 року. Однак, навіть якщо оскаржуване втручання ґрунтувалося на статутному праві, виникає питання, чи було воно законним для цілей Конвенції, зокрема, чи було відповідне законодавче регулювання передбачуваним в його застосуванні та сумісним з принципом верховенства права (див. згадане вище рішення у справі *Гуменюк та інші*, § 97).

266. Суд зазначає, що відповідно до частини 2 статті 180 Конституції Польщі, відсторонення судді від повноважень може бути наслідком лише судового рішення (див. пункт 84 вище). Суд вже встановив у справі *Речковича*, що Дисциплінарна палата Верховного Суду не задовольнила вимоги «незалежного і безстороннього суду, встановленого законом», передбачені в пункті 1 статті 6 Конвенції. Слід також нагадати, що в цьому контексті Суд постановив, що порушення в процесі призначення поставили під сумнів легітимність Дисциплінарної палати до такої міри, що в результаті недосконалої за своєю суттю процедури призначення суддів вона не мала ознак «суду», який є «законним», такий стан продовжується (див. згадане вище рішення у справі *Речковича*, § 280).

267. Суд також зазначає, що рішенням Суду ЄС від 15 липня 2021 року у справі «Комісія проти Польщі (Дисциплінарний режим для суддів)» (С-791/19, ЕУ:С:2021:596) було встановлено, що Польща не виконала своїх зобов'язань за статтею 19(1) Договору про Європейський Союз, зокрема, через те, що «не гарантувала незалежність та безсторонність Дисциплінарної палати Верховного Суду» (див. пункт 126 вище). Крім того, Верховний Суд у своєму рішенні від 23 січня 2020 року встановив, що Дисциплінарна палата «структурно не відповідала критеріям незалежного суду в розумінні статті 47 Хартії та частини 1 статті 45 Конституції Республіки Польща і частини 1 статті 6 [Конвенції]» (див. пункти 99–100 вище).

268. У зв'язку з вищевикладеним та з урахуванням своїх вищезазначених міркувань за пунктом 1 статті 6 (див. пункти 193–211 вище), Суд вважає, що рішення про відсторонення заявника від посади було прийнято органом, який не може вважатися «судом» для цілей Конвенції, незважаючи на чітку вимогу пункту 2 статті 180 Конституції Польщі про те, що рішення про відсто-

«*Молла Салі проти Греції*» (*Molla Sali v. Greece*) [ВП], № 20452/14, § 149, від 19 грудня 2018 року, та згадане вище рішення у справі *Гженда (Grzęda)*, § 259).

ронення судді від суддівських повноважень повинно санкціонуватись рішенням суду.

269. Таким чином, оскаржуване втручання не може вважатися законним у розумінні статті 8 Конвенції, оскільки воно не ґрунтувалося на «законі», який надавав заявнику належні гарантії проти свавілля (див. пункт 263 вище). Цей висновок сам по собі був би достатнім для того, щоб Суд встановив, що втручання у право заявника на повагу до його приватного життя не було «згідно із законом» у розумінні статті 8 Конвенції.

270. Тим не менш, Суд вважає за доцільне розглянути скаргу далі і встановити, чи були дотримані вимоги «якості закону».

(б) Дотримання вимог «якості закону»

271. Суд зазначає, що заступник дисциплінарного інспектора стверджував, що заявник вчинив дисциплінарне правопорушення у вигляді приниження гідності суддівської посади, як це передбачено частиною 1 статті 107 Закону 2001 року, постановивши ухвалу від 20 листопада 2019 року з перевищенням своїх повноважень та без законних підстав. Він зазначає, що вищезгадане положення стосується двох окремих видів професійної поведінки, по-перше, очевидного та грубого порушення закону, а по-друге, діяння, що принижує гідність суддівської посади. Дисциплінарна палата у своєму рішенні першої інстанції від 23 грудня 2019 року постановила, що ухвалення необґрунтованого судового рішення не може бути охарактеризоване у світлі існуючої судової практики як дисциплінарний проступок, що принижує гідність суддівської посади (див. пункт 29 вище). Тим не менш, Дисциплінарна палата своїм рішенням від 4 лютого 2020 року відсторонила заявника від посади, охарактеризувавши його поведінку як очевидне та грубе порушення закону та як таку, що принижує гідність суддівської посади (див. пункт 41 вище).

272. Суд вважає такий підхід проблематичним у двох аспектах. По-перше, тому що в рішенні Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року постановлення оскаржуваної ухвали було кваліфіковано як дисциплінарне правопорушення, пов'язане з приниженням гідності суддівської посади, без урахування відповідного зауваження, зробленого в рішенні першої інстанції від 23 грудня 2019 року, про те, що у світлі існуючої судової практики не було підстав для такого припущення. По-друге, незважаючи на те, що дисциплінарне обвинувачення проти заявника стосувалося виключно приниження гідності суддівської посади у зв'язку з постановленням ухвали, рішенням Дисциплінарної палати

від 4 лютого 2020 року це також було охарактеризовано як «очевидне та грубе порушення закону», що є окремим видом професійного проступку. Суд вважає, що таким чином Дисциплінарна палата винесла рішення, яке виходить за межі дисциплінарного обвинувачення, висунутого проти заявника.

273. Суд також проаналізує, чи міг заявник передбачити, що Дисциплінарна палата кваліфікує його ухвалу від 20 листопада 2019 року як таку, що становить «очевидне та грубе порушення закону» у розумінні ч. 1 ст. 107 Закону 2001 року. За твердженням заявника, постановляючи оскаржувану ухвалу, він мав намір перевірити процес висування кандидатів до нового складу НСР та законність призначення судді першої інстанції, беручи до уваги попереднє рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року у справі *A.K. та інші*. Він стверджував, що його рішення було спрямоване на забезпечення права на незалежний і безсторонній суд, встановлений законом, і не може розглядатися як порушення закону. Уряд стверджував, що цей захід був законним, оскільки Закон 2001 року дозволяв відсторонення судді від посади за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні ним дисциплінарного проступку.

274. Суд визнав, що в деяких сферах може бути важко сформулювати закони з високою точністю, і що певний ступінь гнучкості може бути навіть бажаним, щоб дозволити національним судам розвивати законодавство у світлі їхньої оцінки того, які заходи є необхідними в конкретних обставинах кожної справи. Ці застереження, що накладають обмеження на вимогу точності законів, особливо актуальні для сфери дисциплінарного права (див. Рішення у справі *Олександр Волков*, цитований вище, §§ 175–176). У той же час, існування конкретної та послідовної практики тлумачення відповідної правової норми є фактором, що дозволяє зробити висновок про те, що ця норма була передбачуваною щодо її наслідків (там само, § 179).

275. Суд зазначає, що Дисциплінарна палата зазначила у своєму рішенні першої інстанції, що винесення необґрунтованого або помилкового судового рішення може розглядатися як професійний проступок, що тягне за собою відповідальність за очевидне та грубе порушення закону відповідно до частини 1 статті 107 Закону 2001 року (див. пункт 30 вище). Як зазначалося вище, рішення Дисциплінарної палати другої інстанції від 4 лютого 2020 року кваліфікувало постановлення ухвали заявника від 20 листопада 2019 року також як «очевидне та грубе порушення закону», не посилаючись, однак, на жодну з попередніх національних судових практик щодо тлумачення цього поняття, що, на думку Суду, є вражаючим фактом, який свідчить про відсутність передбачуваності (див. пункт 41 вище; див. також пункт 128 вище щодо висновків рішення Суду ЄС у справі *«Комісія проти Польщі» (Дисциплінарна процедура для суддів)*).

276. На думку Суду, притягнення до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з винесенням судового рішення має розглядатися як винятковий захід і підлягати обмежувальному тлумаченню з урахуванням принципу незалежності суддів (див., *mutatis mutandis*, *Олександр Волков*, згадане вище, § 180; див. також пункти 137 і 138 рішення ЄСПЛ у справі *«Комісія проти Польщі (Дисциплінарний режим для суддів)» (Commission v. Poland (Disciplinary regime for judges))*, пункт 128 вище). Він також посилається на рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про те, що тлумачення закону суддями не повинно призводити до цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злого умислу і грубої недбалості (див. пункт 109 вище; аналогічну думку висловила КРЄС, див. пункти 114–115 вище).

277. Крім того, Суд виявив спільну рису, що проходить через інституційні вимоги пункту 1 статті 6, а саме «незалежність», «безсторонність» та «суд, встановлений законом», а саме те, що вони керуються метою дотримання основоположних принципів верховенства права та поділу влади (*Гудмундур Андрі Астрадсон (Guðmundur Andri Ástráðsson*, § 231) та *Речкович (Reczkowicz)*, § 260, обидва з яких згадуються вище). Крім того, він зазначив, що в основі кожної з цих вимог лежить необхідність підтримувати довіру суспільства до судової влади та гарантувати її незалежність по відношенню до інших гілок влади (див. *Гудмундур Андрі Астрадсон (Guðmundur Andri Ástráðsson)*, цитоване вище, § 233). Аналізуючи цей контекст, немає жодних ознак того, що ухвала заявника від 20 листопада 2019 року була мотивована будь-якою іншою причиною, окрім необхідності оцінки дотримання вищезазначених інституційних вимог пункту 1 статті 6 Конвенції. Крім того, Суд вважає, що дії заявника не становили злого умислу або грубої недбалості (див. також пункт 327 нижче).

278. Суд також посилається на важливі висновки Суду ЄС у рішенні від 15 липня 2021 року у справі *«Комісія проти Польщі (Дисциплінарний режим для суддів)» (C-791/19, EU:C:2021:596)*, в якому він постановив, що Польща не виконала своїх зобов'язань за статтею 19(1) Договору про Європейський Союз, зокрема, «дозволивши кваліфікувати зміст судових рішень як дисциплінарний проступок, до якого причетні судді судів загальної юрисдикції, посилаючись на статтю 107(1) Закону 2001 року» (див. пункти 126 та 128 вище). Суд ЄС зазначив, що практика Верховного Суду, яка формувалася протягом багатьох років щодо складових елементів концепції «очевидних і грубих порушень закону» для цілей статті 107(1) Закону 2001 року, прийняла особливо обмежувальне тлумачення цієї концепції, демонструючи явну стурбованість збереженням суддівської незалежності (див. пункт 143 цього рішення). Суд ЄС послався на рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року у справі заявника. Він зазначив, що з

цього рішення вбачається, що суддю, в принципі, можна звинуватити в дисциплінарному правопорушенні на підставі частини 1 статті 107 Закону 2001 року за те, що він зобов'язав Сейм, як стверджується, з очевидним і грубим порушенням закону, надати документи, що стосуються процесу обрання членів НСР в її новому складі (див. пункт 151 цього рішення). Суд встановив, що таке широке тлумачення частини 1 статті 107 Закону 2001 року є відступом від особливо обмежувального тлумачення цього положення, прийнятого Верховним Судом у минулому (див. пункт 152 цього рішення). Суд надає значної ваги цим висновкам Суду ЄС.

279. Суд також вважає, що не було створено необхідних процесуальних гарантій для запобігання свавільному застосуванню відповідного матеріального права. Як зазначалося вище, рішення про відсторонення заявни-

(iii) Висновок

281. З огляду на свій висновок про те, що втручання у цій справі не було згідно із законом, Суд не вбачає необхідності розглядати, чи переслідувало воно будь-яку з легітимних цілей, зазначених у пункті 2 статті 8, і чи було воно необхідним у демократичному суспільстві.

ка у зв'язку з висунутими проти нього дисциплінарними звинуваченнями було прийнято Дисциплінарною палатою, яка не відповідала вимогам «незалежного та безстороннього суду, встановленого законом» (див. пункти 210 та 214–215 вище).

280. З огляду на вищевикладене Суд доходить висновку, що тлумачення та застосування частини 1 статті 107 Закону 2001 року Дисциплінарною палатою у своєму рішенні від 4 лютого 2020 року було явно необґрунтованим, а отже, заявник не міг передбачити, що постановлення його ухвали може призвести до його відсторонення від виконання повноважень судді. З огляду на це Суд вважає, що умова передбачуваності не була дотримана, а отже, втручання, про яке йдеться, не було «відповідно до закону».

282. Відповідно, мало місце порушення статті 8 Конвенції на підставі того, що втручання, про яке йдеться, не було «згідно із законом».

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 18 КОНВЕНЦІЇ У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 8

283. Заявник стверджував, що втручання в його право на повагу до приватного життя внаслідок його відсторонення не сприяло жодним легітимним інтересам, а було спрямоване на те, щоб покарати його та відмовити від перевірки законності призначення суддів, які були призначені за політизованою процедурою. Він

посилався на статтю 18 Конвенції, яка передбачає наступне:

«Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені».

А. Прийнятність

1. Позиції сторін

284. Уряд стверджував, що наслідки заходів, застосованих до заявника, не були дуже серйозними і не вплинули на його приватне життя в тій мірі, яка необхідна для встановлення порушення статті 8. Оскільки на останнє положення Конвенції не можна було посылатися у цій справі, слід зробити висновок, що не виникло жодної

обґрунтованої скарги за статтею 18. Таким чином, Уряд стверджував, що скарга заявника за статтею 18 у поєднанні зі статтею 8 була несумісною *ratione materiae*.

285. Заявник не робив жодних окремих зауважень з цього приводу.

2. Оцінка Суду

286. Суд вже встановив, що відсторонення заявника від роботи дуже суттєво вплинуло на його приватне життя, і визнав статтю 8 застосовною на цій підставі (див. пункт 237 вище). Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо застосовності *ratione materiae* статті 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 8.

287. Суд також зазначає, що скарга за статтею 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 не є ні явно необґрунтованою, ні неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Щодо суті

1. Позиція заявника

288. Заявник стверджував, що обмеження його приватного життя були застосовані з іншою метою, ніж передбачено статтею 8, що призвело до порушення статті 18 Конвенції.

289. На його думку, важко визначити легітимну мету, яка б виправдовувала обмеження його приватного життя. Всупереч твердженням Уряду, він стверджував, що єдиною або, принаймні, домінуючою метою застосованих до нього заходів, за задумом політичної влади, було обмеження суддівської незалежності та створення «охолоджуючого ефекту», що відлякує суддів, які ставлять під сумнів статус незаконно призначених суддів, і, таким чином, легітимізує останню групу суддів. У зв'язку з цим заявник зазначив, що рішення Дисциплінарної палати було зосереджено на його ухвалі від 20 листопада 2019 року, що може свідчити про те, що це було основною причиною його відсторонення. Вищезазначене слід розглядати в повному контексті справи заявника, пов'язаному з реалізацією урядових реформ, які були несумісні з конституційними та міжнародними стандартами незалежності суддів. Ці реформи включали (1) незаконні зміни персонального складу Конституційного Суду; (2) незаконні зміни способу обрання суддів-членів НСР; (3) зниження пенсійного віку суддів, що призвело до виходу у відставку великої кількості діючих суддів (згодом ці зміни були скасовані рішеннями Суду ЄС); (4) створення Дисциплінарної палати, що суперечить вимогам незалежного та безстороннього суду; та (5) зміни процедури та матеріальних підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Заявник стверджував, що співвідношення законодавчих та практичних наслідків усіх цих реформ було спрямоване на обмеження незалежності суддів. Всі вони викликали серйозні суперечки і призвели до порушень Конституції та міжнародного права. Він зазначив, що Суд та Суд ЄС вже винесли кілька важливих рішень з цього приводу.

290. Заявник стверджував, що Уряд вжив різних заходів, спрямованих на легітимізацію новопризначених суддів і на те, щоб переконати інших суддів не ставити під сумнів статус цих нових суддів. Дисциплінарне провадження проти нього слід розглядати як ще один елемент тієї ж політики. У зв'язку з цим заявник посилався, зокрема, на Закон про внесення змін до Закону про суди загальної юрисдикції, Закону про Верховний Суд та деяких інших законів, прийнятий у грудні 2019 року (Закон про внесення змін 2019 року), який прямо передбачав, що дії, спрямовані на те, щоб поставити під сумнів ефективність призначення суддів або мандат конституційного органу Республіки Польща, становлять дисциплінарний проступок. Більше того, у

відповідь на постанову об'єднаних палат Верховного Суду від 23 січня 2020 року органи виконавчої та законодавчої влади намагалися використати Конституційний Суд для того, щоб перешкодити судам оцінювати незалежність та безсторонність неправильно призначених суддів.

291. Заявник зазначив, що його первинне відсторонення від посади було видано головою Ольштинського районного суду, суддею М.Н. Останній водночас був членом реорганізованої НСР, обрання якого до цього органу публічно оскаржувалося, оскільки повідомлялося, що двоє суддів, які спочатку підтримали його кандидатуру, відкликали свою підтримку. Таким чином, можна стверджувати, що рішення заявника поставити під сумнів статус реорганізованої НСР вплинуло на становище судді М.Н., а також суддів Дисциплінарної палати, які були призначені за рекомендацією реорганізованої НСР.

292. Заявник також стверджував, що той факт, що його відсторонення від роботи було призначено дисциплінарними органами, а не політичними органами безпосередньо, не може змінити висновок щодо вищезгаданого охолоджуючого ефекту. Він послався на наступні елементи. По-перше, Міністр юстиції припинив його відрядження до суду вищої інстанції одразу після того, як він постановив ухвалу від 20 листопада 2019 року. Міністр також публічно засудив заявника за його дії. Хоча Міністр юстиції уповноважений припиняти відрядження судді, така відверта та публічна критика заявника за прийняте ним процесуальне рішення може розглядатися як несумісна з принципом незалежності судової влади.

293. По-друге, дисциплінарні органи, тобто Дисциплінарна палата та дисциплінарні інспектори, не були достатньо незалежними від виконавчої чи законодавчої влади. Реформа, ухвалена парламентом у 2017 році (Закон про Верховний Суд 2017 року), запровадила посаду дисциплінарного уповноваженого для суддів судів загальної юрисдикції, який призначався Міністром юстиції. Його заступники мали призначатися в такий самий спосіб. Таким чином, вплив Міністра юстиції на дисциплінарні органи збільшився.

294. Навіть якщо одного цього факту недостатньо для того, щоб стверджувати, що вся система дисциплінарної відповідальності підпорядкована виконавчій владі, на практиці дисциплінарне провадження використовувалося для залякування незалежних суддів, які ставили під сумнів неконституційні дії уряду. Форми переслідування суддів за допомогою дисциплінарного провадження можна розділити на дві категорії. По-перше, деякі судді були допитані дисциплінарними

інспекторами або навіть звинувачені у нібито порушенні свободи вираження поглядів, як правило, у зв'язку з деякими критичними висловлюваннями щодо дій уряду. До другої категорії справ належали судді, як і заявник, яким було пред'явлено звинувачення в дисциплінарних правопорушеннях у зв'язку з рішенням, яке вони постановили в ході судового розгляду. Згодом аналогічні дисциплінарні провадження були відкриті проти інших суддів.

295. На думку заявника, всі ці обставини переконливо свідчать про те, що його відсторонення слугувало цілям покарання суддів та відлякування їх від того, щоб ставити під сумнів легітимність суддів, незаконно призначених на посади за поданням оновленого складу НСР. Як уже зазначалося, Суд ЄС у своєму рішенні від 15 липня 2021 року (С-791/19; див. пункт 128 вище) також зазначив, що рішення Дисциплінарної палати, винесене у справі заявника, підтвердило «існування ризику того, що дисциплінарний режим [буде] фактично використовуватися з метою впливу на судові рішення» (див. пункт 149 цього рішення). Заявник стверджував, що така мета не була виправдана відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції.

296. Більше того, це повинно було розглядатися як не-сумісне з принципом верховенства права, який притаманний усім статтям Конвенції. У зв'язку з цим він стверджував, що, по-перше, незалежність суддів, будучи умовою *sine qua non* верховенства права, не дозволяє суддям бути покараними за зміст їхніх рішень, за винятком деяких надзвичайних випадків. Цей принцип нещодавно був підкреслений у рішенні Суду ЄС від 15 липня 2021 року щодо системи дисциплінарної відповідальності суддів у Польщі. По-друге, Конвенція не

2. Позиція Уряду

298. Уряд стверджував, що обмеження, накладені на заявника в результаті дисциплінарного провадження, були застосовані на підставі закону та відповідно до мети, з якою такі обмеження були встановлені. Вони підкреслили, що державні органи діяли добросовісно у цій справі з метою захисту належного функціонування судової системи та захисту прав і свобод інших осіб.

299. Уряд не погодився з твердженням заявника про те, що метою дисциплінарного провадження проти нього було залякати його та інших суддів і перешкодити їм перевіряти законність призначення суддів, призначених за політизованою процедурою. У зв'язку з цим вони підкреслили, що в системі дисциплінарних проваджень відсутня інституція, компетенція якої дозволяла б впливати на здійснення судової влади з точки зору змісту процесуальних дій, що здійснюються в рамках дисциплінарного провадження, або, що найголовніше, уможлиблювала б зміну дисциплінарних рішень під тиском будь-якого політичного чинника.

дозволяє державам накладати обмеження на суддів за їхні дії, спрямовані на захист прав, гарантованих Конвенцією. Така практика може завдати шкоди або навіть зруйнувати національну систему захисту прав і свобод осіб і як така завжди повинна сприйматися як грубе порушення Конвенції. На думку заявника, не було жодних сумнівів у тому, що його відсторонення слугувало «прихованій меті» і, таким чином, порушувало статтю 18 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

297. Заявник також підкреслив, що його скарга за статтею 18 є фундаментальним аспектом його справи. Дисциплінарна палата відсторонила його від виконання обов'язків та офіційно дорікнула йому за зміст його рішення, спрямованого на забезпечення права на незалежний та безсторонній суд, встановлений законом. Таким чином, справа заявника стосувалася не лише процесуальних питань або незаконного та невиправданого втручання в його право на повагу до приватного життя, але, перш за все, серйозного посягання на принципи незалежності суддів та верховенства права. Такий напад водночас становив загрозу самим основам системи захисту прав людини, встановленої Конвенцією, оскільки для того, щоб ця система залишалася ефективною, національні судді не повинні боятися того, що вони можуть бути покарані або відсторонені від виконання своїх обов'язків за застосування закону, в тому числі Конвенції. З цієї причини до справи заявника слід було поставитися дуже серйозно і засудити акти переслідування/залякування, спрямовані проти нього, як такі, що явно суперечать Конвенції. Заявник стверджував, що масштаб загроз незалежності судової влади в Польщі та пов'язані з цим ризики були настільки серйозними, що визнання порушення статті 18 було б виправданим і необхідним.

300. Уряд стверджував, що ні дисциплінарний інспектор, ні його заступники, ні судді Дисциплінарної палати Верховного Суду не підпорядковувалися Міністру юстиції/Генеральному прокурору, оскільки вони організаційно не були пов'язані з Міністром юстиції або з Генеральною прокуратурою. З цих причин Міністр юстиції не мав повноважень оцінювати рішення, прийняті дисциплінарними інспекторами, впливати на них або висловлювати свою думку щодо рішень, прийнятих у рамках відкритих дисциплінарних проваджень. Крім того, вплив політичних чинників не передбачений жодним з актів, що регулюють функціонування та організацію судів загальної юрисдикції або Верховного Суду. Рішення, винесені в рамках дисциплінарного провадження, а також правильність здійснення провадження могли бути переглянуті тільки незалежними суддями у зв'язку з поданням апеляційної скарги.

301. Уряд зазначив, що досудове розслідування та дисциплінарне провадження мають на меті підтримання

найвищих стандартів поведінки суддів та гарантування належного здійснення правосуддя. Дисциплінарному інспектору було доручено ініціювати попереднє розслідування, а за необхідності і дисциплінарне провадження за обставин, що вказують на можливе вчинення суддею дисциплінарного проступку. Очевидно, що вищезазначені заходи слугували підтримці авторитету та безсторонності судової влади.

302. Уряд підкреслив, що тягар доведення того, що держава діяла з метою, не передбаченою Конвенцією,

3. *Позиції третіх сторін*

(а) Міжнародна комісія юристів

303. Сторона стверджувала, що дисциплінарний режим, який не відповідає вимогам незалежності та безсторонності згідно з міжнародними стандартами і який, крім того, функціонує таким чином, щоб чинити

(б) Уповноважений з прав людини Республіки Польща

304. Уповноважений з прав людини зазначив, що заходи, які застосовуються для запобігання належному захисту прав, передбачених Конвенцією, особливо схильні до того, щоб становити порушення цього положення. Виконання суддівських обов'язків не повинно призводити до дисциплінарної відповідальності, зокрема, коли закони, що стосуються судової реформи, були предметом численних успішних оскаржень у національних та міжнародних судах. Застосування дисциплінарного провадження за таких обставин може перешкоджати судовій владі у виконанні її обов'язку підтримувати верховенство права шляхом здійснення судового контролю за діями інших гілок влади. Той факт, що дисциплінарні органи пов'язані з виконавчою владою, викликає додаткові сумніви в цьому відношенні.

4. *Оцінка Суду*

(а) Загальні принципи

306. Подібно до статті 14, стаття 18 Конвенції не має самостійного застосування; вона може застосовуватися лише у поєднанні зі статтею Конвенції або Протоколів до неї, яка встановлює або визначає права і свободи, які Високі Договірні Сторони зобов'язалися гарантувати особам, що перебувають під їхньою юрисдикцією. Це правило впливає як з його формулювання, яке доповнює формулювання таких положень, як друге речення пункту 1 статті 5 і другі пункти статей 8–11, які дозволяють обмеження цих прав і свобод, так і з його місця в Конвенції в кінці розділу I, який містить статті, що становлять і визначають ці права і свободи (див. рішення у справі «*Мерабішвілі проти Грузії*» (*Merabishvili v. Грузія*) [ВП], № 72508/13, § 287, від 28 листопада 2017 року, з подальшими посиланнями; «*Навальний проти Росії*» (*Navalnyy v. Russia*) [ВП], № 29580/12 та 4 інших, § 164,

лежить на заявнику. Він стверджував, що скарга заявника за статтею 18 була необґрунтованою, ґрунтувалася лише на його припущеннях і мала емоційний характер. Заявник не надав жодних доказів того, що органи влади використовували свої повноваження з якоюсь іншою метою, ніж ті, що визначені в Конвенції в контексті його скарги за статтею 18. Проста підозра в цьому контексті не є достатньою для доведення порушення статті 18 Конвенції. Відповідно, вони стверджували, що скарга заявника за статтею 18 має бути відхилена.

тиск на суддів всупереч принципу верховенства права і, зокрема, принципу поділу влади, порушує питання за статтею 18 Конвенції.

305. Уповноважений зазначив, що система дисциплінарної відповідальності в Польщі протягом останніх кількох років навмисно і систематично використовувалася для стримування суддів від відстоювання суддівської незалежності. Влада порушувала дисциплінарні провадження або застосовувала заходи адміністративного характеру (наприклад, припинення відрядження, тимчасове відсторонення від виконання суддівських повноважень) проти суддів, які захищали незалежність суддів. На думку третьої сторони, ці дії, взяті разом, повинні бути ретельно проаналізовані як потенційно збіжні докази порушення статті 18, особливо у світлі їхнього негативного впливу на незалежність суддів.

від 15 листопада 2018 року; та «*Селлахатті Демірташ проти Туреччини (№ 2)*» (*Selahatti Demirtaş v. Turkey (№ 2)*) [ВП], № 14305/17, § 421, від 22 грудня 2020 року).

307. Стаття 18, однак, слугує не лише для роз'яснення сфери застосування цих обмежувальних положень. Вона також прямо забороняє Високим Договірним Сторонам обмежувати права і свободи, закріплені в Конвенції, для цілей, не передбачених самою Конвенцією, і в цьому сенсі вона є автономною. Тому, як і у випадку зі статтею 14, може мати місце порушення статті 18, навіть якщо не було порушення статті, у зв'язку з якою вона застосовується (див. рішення у справі *Мерабішвілі*, цитоване вище, § 288, з подальшими посиланнями).

308. З положень статті 18 також впливає, що порушення може виникнути лише тоді, коли відповідне право

чи свобода зазнає обмежень, дозволених Конвенцією (там само, § 290).

309. Сам факт того, що обмеження права чи свободи, передбаченого Конвенцією, не відповідає всім вимогам статті, яка його дозволяє, не обов'язково порушує питання за статтею 18. Окремий розгляд скарги за цією статтею є виправданим лише тоді, коли твердження про те, що обмеження було застосовано з метою, не передбаченою Конвенцією, видається фундаментальним аспектом справи (там само, § 291, з подальшими посиланнями; див. також рішення у справі *Навальний*, § 164, і *Селлахаттін Демірташ*, § 421, обидва згадані вище).

310. Іноді право або свобода обмежується виключно з метою, яка не передбачена Конвенцією. Але так само можливо, що обмеження застосовується як з прихованою метою, так і з метою, передбаченою Конвенцією; іншими словами, воно переслідує множинність цілей (див. згадане вище рішення у справі *Мерабішвілі*, § 292). Викладаючи загальні принципи тлумачення статті 18 у вищезгаданому рішенні *Мерабішвілі*, Суд розглянув ситуації, коли оскаржувані обмеження переслідували множинність цілей, і адаптував свій підхід, запровадивши визначення того, чи була прихована мета, на відміну від мети, що відповідає Конвенції, домінуючою. Хоча наведені нижче принципи сформульовані з урахуванням ситуацій з множинністю цілей, вони також містять вказівки для ситуацій, в яких не було продемонстровано жодної легітимної мети або цілей (див. рішення у справі *Навальний*, цитоване вище, § 165).

311. Огляд практики Суду, викладений у пункті 301 рішення у справі *Мерабішвілі*, показує, що хоча легітимні цілі та підстави, викладені в обмежувальних положеннях Конвенції, є вичерпними, вони також мають широке визначення і тлумачаться з певною мірою гнучкості. Реальна увага Суду була зосереджена на наступному і тісно пов'язаному з цим питанні: чи є обмеження необхідним або виправданим, тобто таким, що ґрунтується на відповідних і достатніх підставах і є пропорційним досягненню цілей або підстав, за яких воно дозволено. Ці цілі та підстави є критеріями, за якими вимірюється необхідність або виправданість (див. *Мерабішвілі*, цитоване вище, § 302).

312. Такий спосіб розгляду справи має керувати Судом у його підході до тлумачення та застосування статті 18 Конвенції щодо ситуацій, в яких обмеження переслідує більше однієї мети. Деякі з цих цілей можуть підпадати під дію відповідного положення про обмеження, тоді як інші — ні. У таких ситуаціях сама по собі наявність мети, яка не відповідає відповідному обмежувальному застереженню, не може призвести до порушення статті 18. Існує значна різниця між випадками, коли встановлена мета була тією, яка дійсно керувала органами влади, навіть якщо вони також могли хотіти отримати якусь іншу перевагу, і випадками, коли встановлена

мета, хоча і була присутня, насправді була лише приводом для того, щоб дозволити органам влади досягти іншої мети, яка насправді була основним напрямком їхніх зусиль. Стверджувати, що наявність будь-якої іншої мети сама по собі суперечить статті 18, означало б не віддати належне цій фундаментальній різниці і не узгоджувалося б з об'єктом і метою статті 18, яка полягає в забороні зловживання владою. Насправді, це могло б означати, що кожного разу, коли Суд виключає мету або підставу, на яку посилається Уряд відповідно до матеріального положення Конвенції, він повинен констатувати порушення статті 18, оскільки заперечення Уряду були б доказом того, що органи влади переслідували не лише ту мету, яку Суд визнав легітимною, а й іншу (там само, § 303).

313. З тієї ж причини висновок про те, що обмеження переслідує мету, передбачену Конвенцією, також не обов'язково виключає порушення статті 18. Дійсно, якщо вважати інакше, то це положення позбавляється свого автономного характеру (там само, § 304).

314. Таким чином, Суд вважає, що обмеження може бути сумісним з основним положенням Конвенції, яке його санкціонує, оскільки воно переслідує мету, яка є допустимою відповідно до цього положення, але воно все одно може порушувати статтю 18, якщо воно головним чином призначене для іншої мети, яка не передбачена Конвенцією; іншими словами, якщо ця інша мета є переважаючою. І навпаки, якщо встановлена мета була основною, обмеження не суперечить статті 18, навіть якщо воно переслідує іншу мету (там само, § 305).

315. Питання про те, яка мета є переважаючою у конкретній справі, залежить від усіх обставин. Оцінюючи це питання, Суд враховує характер і ступінь ганебності передбачуваної прихованої мети, а також пам'ятає, що Конвенція була розроблена для підтримки і просування ідеалів і цінностей демократичного суспільства, що керується верховенством права (там само, § 307).

316. Що стосується тягаря доказування в цьому контексті, Суд вважає, що він може і повинен дотримуватися свого звичайного підходу до доказування, а не спеціальних правил (*ibid.*, § 310, з подальшими посиланнями). Перший аспект цього підходу полягає в тому, що, за загальним правилом, тягар доказування не покладається на ту чи іншу сторону, оскільки Суд розглядає всі надані йому матеріали незалежно від їхнього походження, а також тому, що він може, за необхідності, отримати матеріали з власної ініціативи. По-друге, стандартом доведення в Суді є «поза розумним сумнівом». Відповідно до його практики, таке доведення може впливати із співіснування достатньо сильних, чітких та узгоджених висновків або подібних неспростованих презумпцій факту. Крім того, рівень переконливості, необхідний для того, щоб дійти висновку, нерозривно пов'язаний з конкретністю фактів, характером вису-

нутаго твердження та конвенційним правом, яке було поставлено на карту. По-третє, Суд вільний оцінювати не тільки прийнятність і доречність, але й доказову силу кожного з представлених йому доказів. У цьому контексті непрямі докази означають інформацію про первинні факти, або контекстуальні факти чи послідовність подій, які можуть стати основою для висновків

(b) Застосування загальних принципів до цієї справи

317. Суд зазначає, що твердження заявника в контексті його скарги за статтю 18 Конвенції полягає в тому, що його відсторонення переслідувало приховану мету покарати його та перешкодити йому перевіряти законність призначення суддів, які були призначені за політизованою процедурою. Суд розглядає це як фундаментальний аспект справи, суть якого не була розглянута в його вищезазначеній оцінці скарги за статтю 8 Конвенції. Тому він розгляне його окремо (див. рішення у справі *Мерабішвілі*, § 291; *Навальний*, § 164; і *Селакхаттін Демірташ*, § 401, всі згадані вище).

318. У своїй оцінці за статтю 8 Конвенції Суд не визнав за необхідне розглядати, чи переслідувало втручання, про яке йдеться, будь-яку з легітимних цілей, зазначених у другому абзаці цього положення (див. пункт 281 вище). Щодо цього заявник стверджував, що його відсторонення не відповідало жодній з цілей, перелічених у другому абзаці статті 8 (див. пункт 247 вище). Уряд, з іншого боку, стверджував, що оскаржуване втручання переслідувало дві легітимні цілі: захист прав інших осіб (тобто сторін судового провадження) та захист належного функціонування судової системи. Вони посилалися на висновки Дисциплінарної палати про те, що дії заявника підірвали авторитет судової влади, перешкождали належному здійсненню правосуддя та порушували права сторін провадження (див. пункти 42 та 50 вище).

319. Суд зазначає, що другий абзац статті 8 не містить прямого посилання на «захист належного функціонування судової системи» або будь-яку подібну концепцію, на відміну від частини 2 статті 10, яка передбачає «підтримання авторитету та безсторонності судової влади» як одну з легітимних цілей.

320. З іншого боку, захист прав і свобод інших осіб є однією з цілей, викладених у пункті 2 статті 8. Тому Уряд може, в принципі, посилаватися на цю мету, стверджуючи, що було допущено втручання у права, гарантовані статтю 8. За обставин цієї справи Суд готовий припустити для цілей свого розгляду, що відсторонення заявника від роботи переслідувало легітимну мету, на яку посилався Уряд.

321. Таким чином, з точки зору статті 18 Конвенції Суд розгляне, чи переслідувало рішення про відсторонення заявника також приховану мету, і якщо це так, то чи була ця прихована мета переважаючою метою обме-

ження права заявника на повагу до його приватного життя (див. згадане вище рішення у справі *Мерабішвілі* (Merabishvili), § 318, та рішення у справі «*Мірослава Тодорова проти Болгарії*» (Miroslava Todorova v. Bulgaria), №. 40072/13, § 204, від 19 жовтня 2021 року).

322. Що стосується стверджуваної прихованої мети, яку переслідували органи влади, Суд зазначає наступне, беручи до уваги викладені вище аргументи сторін. На початку Суд звертається до загального контексту реорганізації судової системи в Польщі. У справі *Гженда* (згаданій вище) Суд зазначив, що вся послідовність подій у Польщі яскраво продемонструвала, що послідовні судові реформи були спрямовані на послаблення суддівської незалежності, починаючи з серйозних порушень під час виборів суддів Конституційного Суду в грудні 2015 року, а потім, зокрема, реформування Національної судової ради та створення нових палат у Верховному Суді з одночасним розширенням контролю Міністра юстиції над судами та посиленням його ролі у питаннях суддівської дисципліни (там само, § 348). Велика Палата у справі *Гженди* також зазначила, що в результаті послідовних реформ судова влада — автономна гілка державної влади — зазнала втручання з боку виконавчої та законодавчої влади і, таким чином, була суттєво ослаблена (там само).

323. Крім того, Суд вже встановив, що основною метою Закону про внесення змін від 2017 року було досягнення законодавчою та виконавчою владою вирішального впливу на склад НСР, що, в свою чергу, дозволило цим органам прямо чи опосередковано втручатися в процедуру призначення суддів (див. рішення у справах *Речковича*, § 274; *Advance Pharma sp. z o.o.*, § 344; та *Гженди*, § 322, всі згадані вище).

324. Що стосується індивідуальної ситуації заявника, Суд зазначає, що його відсторонення стало кульмінацією низки заходів, вжитих органами влади після постановлення ухвали від 20 листопада 2019 року. По-перше, у відповідь на оскаржуваний наказ Міністр юстиції 25 листопада 2019 року припинив відрядження заявника до Ольштинського регіонального суду. На прес-конференції Міністр заявив, зокрема, що ухвала заявника є «анархізацією польської судової системи та перевищенням повноважень суддів» (див. пункт 13 вище). У прес-релізі Міністерства юстиції зазначалося, що заявник безпідставно оскаржив статус іншого суд-

ді, призначеного Президентом Республіки (див. пункт 14 вище).

325. По-друге, 28 листопада 2019 року заступник дисциплінарного інспектора відкрив дисциплінарне провадження проти заявника та звинуватив його, зокрема, у приниженні гідності суддівської посади за частиною 1 статті 107 Закону 2001 року у зв'язку з ухвалою від 20 листопада 2019 року. Він стверджував, що, видаючи свій наказ без законних підстав, заявник зловживав своїми повноваженнями, взявши на себе компетенцію оцінювати законність обрання членів НСР та здійснення Президентом Республіки своїх виключних повноважень призначати суддів. Заступник дисциплінарного інспектора також стверджував, що ухвала заявника становила кримінальний злочин у вигляді зловживання владою, передбачений частиною 1 статті 231 Кримінального кодексу (див. пункт 17 вище).

326. По-третє, 29 листопада 2019 року голова Ольштинського районного суду, суддя М.Н., видав наказ про негайне зупинення виконання суддівських обов'язків заявника на один місяць у зв'язку з висунутими проти нього дисциплінарними звинуваченнями (див. пункт 21 вище). Суд зазначає, що всі вищезазначені заходи були вжиті Міністром юстиції або особами, призначеними ним на посади дисциплінарного інспектора або голови суду (суддя М.Н.). Суд принагідно зазначає, що суддя М.Н. був обраний до нового складу НСР 6 березня 2018 року.

327. Далі Суд оцінить рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року про відсторонення заявника, яке, як уже зазначалося вище, було винесено органом, що не має ознак «незалежного та безстороннього суду, встановленого законом» (див. пункти 210 та 214–215 вище).

Що стосується самого оскаржуваного рішення, Суд зазначає, що основною підставою для відсторонення заявника було дисциплінарне обвинувачення, пов'язане з постановленням ухвали від 20 листопада 2019 року. Дисциплінарна палата охарактеризувала винесення цієї ухвали як таке, що «принижує гідність суддівської посади», а також як «очевидне та грубе порушення закону», як зазначено у частині 1 статті 107 Закону 2001 року. На цьому етапі Суд повторює, що він уже встановив, що тлумачення та застосування цього положення в рішенні Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року було явно необґрунтованим і не відповідало умові передбачуваності (див. пункт 280 вище). Суд також вже зазначив, що тлумачення закону суддями не повинно призводити до цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злого умислу та грубої недбалості (див. пункт 276 вище). Суд не вбачає ані того, ані іншого в ухвалі заявника від 20 листопада 2019 року.

328. Крім того, Суд зазначає, що рішення Дисциплінарної палати було зосереджено головним чином на

демонстрації того, що заявник, намагаючись розглянути статус суддів-членів нової НСР та суддів, призначених за участю останньої, діяв з явним порушенням положень цивільного судочинства та Конституції (див. пункти 42–43 та 50 вище). Суд зазначає, що на момент ухвалення Дисциплінарною палатою рішення ці питання перебували в центрі публічних дебатів, зокрема після попереднього рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року у справі *A.K. та інші*, постанови Верховного Суду від 5 грудня 2019 року (№ III PO 7/18), ухвалені після останнього рішення, та постанови Верховного Суду від 23 січня 2020 року (див. пункти 96–100 і 120–122 вище). У цих рішеннях були зроблені фундаментальні висновки щодо відсутності незалежності нової НСРП та статусу суддів, призначених за її рекомендаціями (див. пункти 96–100 та 120–122 вище). На думку Суду, Дисциплінарна палата або намагалася проігнорувати важливість цих рішень, або вирішила взагалі їх не розглядати, як це було, зокрема, у випадку з постановою Верховного Суду від 23 січня 2020 року. Натомість Дисциплінарна палата зосередилася на остаточності рішення Президента Республіки про призначення суддів, тоді як заявник мав намір розглянути питання незалежності та безсторонності судді, призначеного за рекомендацією оновленого складу НСР (див. пункти 43–45 та 50–51 вище). Він зробив це після попереднього рішення Суду ЄС від 19 листопада 2019 року та на його виконання (див. коментарі з цього приводу Уповноваженого з прав людини у пункті 80 вище).

329. Виходячи з вищевикладеного, Суд вважає, що органи влади, включаючи Дисциплінарну палату, були сповнені рішучості продемонструвати, що оскарження статусу суддів, призначених за участю оновленого складу НСР, призведе до того, що будь-який суддя, який це зробить, буде підданий санкціям. Цей намір влади підтверджується прийняттям *Сеймом* 20 грудня 2019 року Закону про внесення змін 2019 року, який набув чинності 14 лютого 2020 року. Суд зазначає, що прийняття цього Закону співпало з провадженням у справі заявника (див. пункт 90 вище). Закон про внесення змін від 2019 року запровадив нові дисциплінарні правопорушення для суддів, у тому числі за «дії, які ставлять під сумнів існування офіційних взаємовідносин судді, ефективність його призначення або легітимність конституційного органу Республіки Польща» (нова частина 3 у статті 107 Закону 2001 року; див. пункт 91 вище). Крім того, він заборонив судам загальної юрисдикції оцінювати законність призначення судді або право, що впливає з цього призначення, на виконання завдань при здійсненні правосуддя (нова частина 2 статті 42а Закону 2001 року).

330. У цьому контексті Суд вважає важливим взяти до уваги розвиток подій після відсторонення заявника від посади. Він зазначає, що у спільному висновку Венеціанської комісії та Генерального директорату з прав

людини та верховенства права (ГДП) Ради Європи ці органи дійшли висновку щодо відповідних положень Закону про внесення змін від 2019 року: «ці положення, взяті разом, суттєво обмежують можливість розгляду питання інституційної незалежності польських судів самими цими судами». Крім того, у висновку зазначено, що «вищезазначені положення, взяті разом, спрямовані на те, щоб звести нанівець наслідки рішення Суду ЄС [від 19 листопада 2019 року]» (див. пункт 113 вище).

331. Слід також зазначити, що в березні 2021 року Європейська комісія розпочала провадження щодо порушення Закону про внесення змін від 2019 року, вважаючи, що закон підриває незалежність польських суддів і є несумісним з верховенством права ЄС. Комісія також вирішила звернутися до Суду ЄС з проханням вжити тимчасових заходів до винесення рішення у цій справі. 14 липня 2021 року віце-президент Суду ЄС видав превентивну постанову в цій справі (C204/21-R, EU:C:2021:593). Польщу зобов'язали, зокрема, призупинити застосування пунктів 2 і 3 статті 107(1) Закону 2001 року зі змінами, внесеними Законом про внесення змін 2019 року, які дозволяли притягати до дисциплінарної відповідальності суддів за перевірку відповідності вимогам незалежності та безсторонності суду, раніше створеного відповідно до закону, в розумінні статті 19(1) Договору про Європейський Союз у поєднанні зі статтею 47 Хартії Європейського Союзу про основоположні права. Польща також повинна була призупинити, зокрема, застосування статей 42а(1) і (2) Закону 2001 року зі змінами, внесеними Законом про внесення змін 2019 року, оскільки вони забороняють національним судам перевіряти відповідність вимогам Європейського Союзу щодо незалежного та безстороннього суду, раніше створеного законом, у розумінні статті 19(1) Договору про Європейський Союз у поєднанні зі статтею 47 Хартії Європейського Союзу про основоположні права.

332. Аналогічний намір влади простежується у рішенні Конституційного Суду від 20 квітня 2020 року (№ U 2/20), який виключив можливість перегляду судами права судді здійснювати правосуддя виключно на підставі факту його призначення Президентом Республіки за поданням оновленого складу НСР (див. згадану вище справу *Речковича*, §§ 116 і 261). У 2020 році Конституційний Суд ухвалив ще два рішення, в яких дійшов такого ж висновку (від 4 березня 2020 року, по. Р 22/19 та 2 червня 2020 року, по. Р 13/19; див. пункт 101 вище).

333. Оцінюючи скаргу заявника за статтею 18, Суд повинен враховувати незалежність судової влади, яка є передумовою верховенства права (див. згадані вище рішення у справах *Гудмундур Андрі Астрадсон* (*Guðmundur Andri Ástráðsson*), § 239, та *Гженда* (*Grzęda*), § 298). Суд повторює, що він повинен бути особливо уважним до захисту працівників судової влади від заходів, які можуть загрожувати їхній незалежності та ав-

тономії, враховуючи важливе місце, яке судова влада посідає серед державних органів у демократичному суспільстві, а також те значення, яке надається принципу поділу влади та необхідності забезпечення незалежності судової влади (див. рішення у справі *«Рамос Нунеш де Карвалью та Са проти Португалії»* (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal*) [ВП], № 55391/13 та 2 інших, § 196, від 6 листопада 2018 року, з подальшими посиланнями; *«Білген проти Туреччини»*, (*Bilgen v. Turkey*), № 1571/07, § 58, від 9 березня 2021 року; та *Гженда* (*Grzęda*), згадане вище, § 302). Суд підкреслив, що система Конвенції не може належним чином функціонувати без незалежних суддів і що завдання Договірних Сторін щодо забезпечення незалежності суддів є надзвичайно важливим (див. згадане вище рішення у справі *Гженда* (*Grzęda*), § 324).

334. У цій справі заявника було відсторонено від виконання повноважень судді за ухвалення судового рішення, яким він мав намір перевірити, чи був суддя першої інстанції законно призначений та чи відповідає він вимогам незалежності, іншими словами, чи були дотримані інституційні вимоги пункту 1 статті 6 Конвенції. Суд вважає, що визнання, як це зробила Дисциплінарна палата у своєму рішенні від 4 лютого 2020 року, що таке судове рішення становило дисциплінарний проступок, який виправдовує відсторонення від виконання суддівських обов'язків, має розглядатися як таке, що суперечить основоположним принципам незалежності суддів та верховенства права (див. пункти 269 і 280 вище щодо висновків Суду стосовно законності відсторонення). На думку Суду, звернення до дисциплінарного провадження та остаточне відсторонення заявника від посади за винесення ухвали, яка була спрямована на забезпечення права сторони на «незалежний і безсторонній суд, встановлений законом», як це передбачено пунктом 1 статті 6 Конвенції, а також пунктом 1 статті 45 Конституції Польщі та статтею 47 Хартії основоположних прав, є несумісним з вищезазначеними принципами. Більше того, Суд вже зазначав, посилаючись на рішення Конституційного Суду від квітня 2020 року, що в його судовій практиці немає жодних мислимих підстав для висновку, що конвенційні стандарти незалежності та безсторонності виключають повноваження «інших суддів» взагалі ставити під сумнів «право судді виносити рішення» або перевіряти «правильність процедури, що передує призначенню судді Президентом» (див. *«Речкович проти Польщі»* (*Reczkowicz v. Poland*), § 261; *«Долінська-Фічек та Озімек проти Польщі»* (*Dolińska-Ficek and Ozimek v. Poland*), § 316; та *Advance Pharma*, § 318; всі згадані вище).

335. Суд знову посилається на рішення Суду ЄС від 15 липня 2021 року у справі *«Комісія проти Польщі (Дисциплінарний режим для суддів)»* (C-791/19, EU:C:2021:596; див. пункт 128 вище). Суд ЄС встановив, зокрема, що з метою збереження суддівської незалежності та запо-

бігання відхиленню дисциплінарного режиму від його легітимних цілей і використанню для здійснення політичного контролю над судовими рішеннями або тиску на суддів той факт, що судові рішення містять можливу помилку в тлумаченні та застосуванні національного законодавства або законодавства ЄС, або в оцінці фактів та оцінці доказів, сам по собі не може спричинити дисциплінарну відповідальність відповідного судді (див. п. 138 цього рішення). Варто зазначити, що Суд ЄС послався на рішення Дисциплінарної палати від 4 лютого 2020 року у справі заявника, щоб підтвердити існування ризику того, що дисциплінарний режим може бути використаний з метою впливу на судові рішення (див. пункт 149 цього рішення).

336. Насамкінець Суд зазначає, що дисциплінарна справа проти заявника згадувалася у доповіді Комітету з правових питань та прав людини Парламентської асамблеї Ради Європи від 5 січня 2021 року (див. пункт 112 вище). У своїй попередній резолюції від 28 січня 2020 року Парламентська асамблея засудила той факт, що дисциплінарні провадження були відкриті проти

суддів у зв'язку з рішеннями, які вони ухвалили під час розгляду справ у своїх судах (див. пункт 110 вище). Справа заявника також згадувалася у звіті Польської асоціації суддів як приклад переслідування суддів у Польщі (див. пункт 82 вище) та коментувалася Президентом Європейської асоціації суддів (див. пункт 81 вище).

337. Уряд стверджував, що оскаржуване втручання переслідувало легітимну мету захисту прав і свобод інших осіб (див. пункт 298 вище). Однак, беручи до уваги всі вищевикладені міркування, Суд переконаний, що переважною метою дисциплінарних заходів, вжитих проти заявника, які призвели до його відсторонення, було покарання заявника та утримання його від оцінки статусу суддів, призначених за рекомендацією оновленої НСР, шляхом застосування відповідних правових стандартів, у тому числі тих, що випливають зі статті 6 § 1 Конвенції.

338. Оскільки ця прихована мета є несумісною з Конвенцією, відповідно, мало місце порушення статті 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 8.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 1 ПРОТОКОЛУ № 1 ДО КОНВЕНЦІЇ

339. Заявник скаржився на те, що зменшення його винагороди на 40% на час відсторонення від повноважень, коли така тривалість не була обмежена в часі, становило непропорційне втручання в його майнові права. Він посилався на статтю 1 Протоколу № 1, яка передбачає наступне:

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах су-

спільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

A. ПоПозиція Уряду

340. Уряд стверджував, що дисциплінарний суд, відсторонюючи заявника від посади, зменшив його винагороду на 40% відповідно до частини 3 статті 129 Закону 2001 року, а отже, відповідно до умов, передбачених законом, і в інтересах суспільства. Уряд також зазначив, що якщо дисциплінарне провадження було припинено або завершено виправдувальним вироком, то відповідно до частини 4 статті 129 того ж Закону всі складові винагороди повинні бути скориговані до повної суми, під якою розуміється винагорода, яку суддя отримував би без відсторонення від виконання повноважень. Він стверджував, що відсторонення заявника позбавило його можливості отримувати повну винагороду, але що зменшення, про яке йдеться, не слід розглядати як санкцію, оскільки воно мало тимчасовий характер.

341. За таких обставин та відповідно до практики Суду, згідно з якою стаття 1 Протоколу № 1 застосовується лише до наявного майна особи і не створює права на придбання майна, скарга заявника за цим положенням, на думку Суду, була несумісною *ratione materiae* з Конвенцією. Крім того, зменшення винагороди заявника внаслідок його відсторонення від роботи стосувалося доходу, який не був зароблений. Також не можна стверджувати, що він безумовно підлягав виплаті. Таким чином, не було ніякого втручання в його права, передбачені статтею 1 Протоколу № 1, і ніякого порушення його прав, передбачених цим положенням.

342. У будь-якому випадку, Уряд стверджував, що оскаржуваний захід був необхідним для контролю за використанням державного майна відповідно до загальних інтересів. Виплата повної винагороди особі,

яка не виконує свої професійні обов'язки через відсторонення, була б неналежним витрачанням ресурсів. Вони також стверджували, що вся система забезпечує адекватні гарантії щодо зазначення відсоткових меж, на які може бути зменшена винагорода, судового ор-

гану, який може її зменшити, а також правил, що застосовуються до повернення до повної винагороди у разі виправдання або припинення дисциплінарного провадження.

В. Позиція заявника

343. Заявник стверджував, що у справах «Бака проти Угорщини» та «Денісов проти України» (обидві справи згадані вище) усунення заявників з посад голів судів було визнано таким, що не відповідає Конвенції, але, тим не менш, воно було юридично ефективним з точки зору національного законодавства. З цієї причини вони не змогли ефективно стверджувати, що втрачена ними винагорода на посаді голови суду є їхньою власністю. Заявник стверджував, що його справу можна відрізнити від цих справ, оскільки рішення Дисциплінарної па-

лати у його справі слід вважати юридично неіснуючим. Рішення Дисциплінарної палати про зменшення його винагороди не могло мати правових наслідків, оскільки цей орган не був «незалежним і безстороннім судом, встановленим законом» у розумінні національного законодавства, права ЄС або Конвенції. З цієї причини позбавлення його майна не було законним. Отже, заявник все ще мав право на повну винагороду. За цих обставин факт отримання на практиці зменшеної винагороди становив втручання в його майнові права.

С. Оцінка Суду

344. Суд повторює, що стаття 1 Протоколу № 1 застосовується лише до наявного майна особи і не створює права на придбання майна (див. рішення у справі «Штуммер проти Австрії» (*Stummer v. Austria*) [ВП], № 37452/02, § 82, ECHR 2011). Майбутні доходи не можуть вважатися «майном», якщо вони вже не були зароблені або точно не підлягають виплаті (див. рішення у справах «Еркан проти Туреччини» (*Erkan v. Turkey*), № 29840/03, від 24 березня 2005 року, та «Anheuser-Busch Inc. проти Португалії» (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*) [ВП], № 73049/01, § 64, ECHR 2007-I). Відсторонивши заявника 4 лютого 2020 року, Дисциплінарна палата зменшила його винагороду на 40% на час відсторонення. Це зменшення винагороди, що мало тимчасовий

характер, було скасовано рішенням Дисциплінарної палати від 23 травня 2022 року про скасування відсторонення заявника. Суд зазначає, що протягом періоду відсторонення заявник отримував зменшену винагороду. Однак ця частина його доходу фактично не була зароблена. Також не можна стверджувати, що вона точно підлягала виплаті (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі *Денісова*, § 137).

345. За таких обставин скарга за статтею 1 Протоколу № 1 є неприйнятною *ratione materiae* з положеннями Конвенції у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 і має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

346. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповід-

ної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

347. Заявник вимагав 105 036,88 польських злотих (еквівалент 23 341 євро) як відшкодування матеріальної шкоди, що відповідає втраті доходу в період до 31 грудня 2021 року внаслідок зменшення його винагороди за рішенням Дисциплінарної палати.

348. Заявник також вимагав 75 000 євро відшкодування моральної шкоди. Він стверджував, що, оцінюючи розмір компенсації за цим пунктом, Суд повинен взяти до уваги масштаб і серйозність порушень Конвенції у його справі. По-перше, заявника було відсторонено від посади органом, який був створений у незаконний спосіб

і не відповідав вимогам незалежності та безсторонності. По-друге, його відсторонення становило незаконне та непропорційне втручання в його право на репутацію та право на професійний розвиток, захищене статтею 8 Конвенції. Він також посилався на надзвичайно тривалий період його відсторонення та твердження, що містяться в мотивувальній частині рішення Дисциплінарної палати, які завдали шкоди його репутації. По-третє, втручання в його право на повагу до приватного життя не переслідувало жодної легітимної мети і було мотивоване «прихованою метою» у вигляді залякування і пере-

конання заявника та інших суддів не розглядати питання законності призначення і незалежності незаконно призначених суддів. Таким чином, його відсторонення було частиною кампанії Уряду, спрямованої на легітимізацію незаконно призначених суддів. По-четверте, зменшення винагороди заявника призвело до незаконного втручання в його майнові права. Нарешті, всі порушення Конвенції, вчинені у справі заявника, становили серйозний наступ на верховенство права — один з основоположних принципів Конвенції.

349. Заявник стверджував, що сума, присуджена за статтею про відшкодування моральної шкоди, має бути значно вищою, ніж у справах *Речковича* та *Броди і Бояри* (обидві згадані вище), оскільки його справа стосувалася порушень кількох положень Конвенції, а не лише пункту 1 статті 6. Крім того, порушення у його справі мали більш серйозний характер.

350. Заявник також просив Суд зобов'язати польські органи влади забезпечити, щоб йому було дозволено повернутися до виконання суддівських повноважень та отримати повну винагороду в найкоротші терміни, посиляючись на рішення у справах *«Олександр Волков проти України»* (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*) (згадане вище) та *«Кавала проти Туреччини»* (*Kavala v. Turkey*) (№ 28749/18, від 10 грудня 2019 року). На його думку, для забезпечення повної відповідності Конвенції всі правові наслідки рішення Дисциплінарної палати мали бути скасовані.

351. Уряд просив Суд відхилити вимоги заявника за обома пунктами, оскільки, на його думку, заява була неприйнятною, а порушення Конвенції не відбулося. Щодо вимоги про відшкодування матеріальної шкоди Уряд стверджував, що ця вимога є гіпотетичною та спекулятивною.

В. Судові та інші витрати

356. Заявник не подавав вимоги щодо відшкодування витрат та зборів. Відповідно, Суд в цьому контексті нічого не присуджує.

С. Пеня

357. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського

352. Щодо вимоги про відшкодування моральної шкоди Уряд стверджував, що заявлені суми були надмірними та необґрунтованими у світлі обставин справи та практики Суду в аналогічних справах. Вони посилалися, зокрема, на справу *Гудмундур Андрі Астрадсон* (*Guðmundur Andri Ástráðsson*), згадану вище), в якій Велика Палата постановила, що встановлення порушення саме по собі є достатньою справедливою сатисфакцією за завдану моральну шкоду. Якби Суд встановив порушення Конвенції у цій справі, Уряд стверджував, що встановлення порушення слід розглядати як достатню справедливу сатисфакцію. В якості альтернативи, він запропонував Суду оцінити питання справедливої сатисфакції на основі своєї практики у подібних справах та національних економічних обставин.

353. Що стосується вимоги заявника про відшкодування матеріальної шкоди, Суд відхилив його скаргу за статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції як несумісну *ratione materiae*. Більше того, Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між порушеннями, встановленими у цій справі, та матеріальною шкодою, на яку скаржить заявник; тому він відхиляє цю скаргу.

354. Однак, здійснюючи оцінку на засадах справедливості та враховуючи встановлені ним порушення пункту 1 статті 6, статті 8 та статті 18 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, Суд вважає обґрунтованим присудити заявнику 30 000 євро відшкодування моральної шкоди плюс будь-який податок, який може бути стягнуто.

355. Щодо вимоги заявника про ухвалення забезпечення для його поновлення на посаді, Суд зазначає, що 23 травня 2022 року Дисциплінарна палата скасувала його відсторонення та відновила його повну винагороду (див. пункти 74 та 78 вище). У світлі вищевикладеного Суд не вважає за необхідне розглядати вимогу заявника.

центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* одноголосно прийнятною скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції;
2. *Оголошує* більшістю голосів прийнятною скаргу за статтею 8 Конвенції;
3. *Оголошує* більшістю голосів прийнятною скаргу за статтею 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 8;

4. *Оголошує* одноголосно решту заяви неприйнятною;
5. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо права на незалежний і безсторонній суд, встановлений законом;
6. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох, що мало місце порушення статті 8 Конвенції;

7. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох, що мало місце порушення статті 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 8;

8. *Постановляє*, одностайно,

(а) що держава-відповідач має сплатити заявнику упродовж трьох місяців від дня набуття цим рішенням статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції 30 000 (тридцять тисяч) євро плюс будь-який податок, який може нараховуватися, відшкодування моральної шкоди, що має бути конвертовано у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення розрахунку;

Рената Дегенер

(b) що зі спливом вищезазначених трьох місяців до моменту розрахунку на вищезазначену суму сплачуються прості відсотки за ставкою, що дорівнює граничній позичковій ставці Європейського центрального банку у період невиконання зобов'язань плюс три відсоткові пункти;

9. *Відхиляє* чотирма голосами проти трьох решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 6 жовтня 2022 року відповідно до правила 77 §§ 2 і 3 Регламенту Суду.

Марко Бошняк
Реєстратор-Президент

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду, до цього рішення додаються наступні окремі думки:

(а) Спільна частково співпадаюча та частково окрема думка суддів Войтичека та Пачолая;

(b) Спільна окрема думка суддів Бошняка, Шембрі Орланда та Ктістакіса.

М.Б.

Р.Д.

СПІЛЬНА, ЧАСТКОВО СПІВПАДАЮЧА, ЧАСТКОВО ОКРЕМА ДУМКА СУДДІВ ВОЙТИЧЕКА ТА ПАЧОЛАЯ

Ми з усією повагою не погоджуємося з думкою, що стаття 8 може бути застосована у цій справі. Оскільки це положення не може бути застосоване, воно не могло бути й порушене. Більше того, не могло виникнути жодних питань за статтею 18 у зв'язку зі статтею 8. Як наслідок, скарги за статтею 8 та за статтею 18 у поєднанні зі статтею 8, на нашу думку, є неприйнятними. Ми також хотіли б висловити деякі застереження щодо аргументації за статтею 6.

1. Стаття 6

1.1. Щодо скарг, поданих за статтею 6, ми погоджуємося, що це положення може бути застосоване у цій справі, оскільки національне дисциплінарне провадження зачіпає суб'єктивні цивільні права заявника, пов'язані з його трудовою діяльністю, і, зокрема, його право на виконання роботи в обмін на винагороду у визначеному розмірі.

1.2. Ми погоджуємося з тим, що стаття 6 була порушена у цій справі, хоча ми б описали порушення цього положення інакше, ніж більшість.

Суд встановив наступний стандарт за статтею 6: «якщо судовий орган, який вирішує спори щодо «цивільних прав та обов'язків», не відповідає пункту 1 статті 6 у певному аспекті, порушення Конвенції не може бути встановлено, якщо провадження в цьому органі підлягає подальшому контролю з боку судового органу, який має «повну юрисдикцію» і забезпечує гарантії пункту 1 статті 6» (див. рішення у справі «Фазія Алі проти Сполученого Королівства» (*Fazia Ali v. the United Kingdom*), №. 40378/10, 20 жовтня 2015 року; див. також, серед інших джерел, рішення у справах «Альбер і Ле Компт проти Бельгії» (*Albert and Le Compte v. Belgium*), від 10 лютого 1983 року, § 29, Series A № 58; «Сігма Радіо Телебачення ЛТД проти Кіпру» (*Sigma Radio Television Ltd. v. Cyprus*), №№ 32181/04 і 35122/05, § 15, від 21 липня 2011 року; і «Готрін та інші проти Франції» (*Gautrin and Others v. France*), від 20 травня 1998 року, § 57, *Звіту про судові рішення та ухвали* 1998-III).

Стаття 6 в її цивільній частині не вимагає, щоб усі дисциплінарні заходи, які зачіпають цивільні права, накладалися судом, але особа, яка оскаржує такі заходи, повинна мати доступ до суду в розумінні статті 6.

Таким чином, відповідно до усталеної практики Суду, права заявника, захищені статтею 6, були порушені не тому, що його справу розглядала (з першої інстанції) колегія Дисциплінарної палати Верховного Суду, а тому, що він не мав можливості оскаржити відповідні заходи в судовому органі, який відповідає критеріям статті 6.

2. Стаття 8

2.1. Як справедливо зазначила більшість, загальні принципи щодо застосовності статті 8 до трудових спорів були узагальнені Судом у справі «Денісов проти України» (*Denisov v. Ukraine*) [ВП], № 76639/11, 25 вересня 2018 року (див. пункт 227). Наведену в мотивувальній частині цитату слід доповнити наступною цитатою з цієї справи (виділено нами):

«114. Таким чином, невід'ємною рисою підходу, заснованого на наслідках, в рамках статті 8 є те, що переконливі докази того, що поріг суворості був досягнутий, повинні бути представлені заявником. Як постановила Велика Палата, **заявники зобов'язані визначити і пояснити конкретні наслідки для їхнього приватного життя, а також характер і ступінь їхніх страждань, і належним чином обґрунтувати такі твердження** (див. згадане вище рішення у справі *Гілберга (Gillberg)*, §§ 70–73). Згідно з вимогою вичерпання національних засобів юридичного захисту, такі твердження **повинні бути достатньою мірою порушені на національному рівні**».

Необхідно також виділити наступні принципи, встановлені в пункті 116 (виділено нами):

«Саме заявник **повинен переконливо довести, що поріг був досягнутий у його справі**. Заявник повинен надати **докази, що підтверджують наслідки оскаржуваного заходу**. Суд визнає, що стаття 8 може бути застосована лише тоді, коли ці наслідки є дуже серйозними і впливають на приватне життя заявника в дуже значній мірі».

Встановлені в цьому рішенні пороги по суті та доказовості навмисно встановлені дуже високими (там само, § 116, виділено нами. — Авт.):

«Суд визнає, що стаття 8 може бути застосована лише тоді, коли ці наслідки є **дуже серйозними** і впливають на приватне життя людини в **дуже значній мірі**».

Очевидно, що метою Великої Палати у цій справі було суттєво обмежити сферу застосування статті 8 у контексті трудових відносин. По-перше, якщо причини застосування заходу, що впливає на професійне життя особи, не пов'язані з її приватним життям, стаття 8 застосовується у трудових спорах лише у виняткових випадках, коли приватне життя особи зачіпається дуже суттєво. По-друге, Суд відкидає презумпцію, що захід, який впливає на професійне життя особи, «автоматично» породжує проблему у сфері приватного життя (там само, § 113). По-третє, тягар доказування в таких справах повністю покладається на заявника. По-четверте,

поріг доказовості, визначений Судом, є дуже вимогливим, оскільки заявник повинен показати «конкретні наслідки».

2.2. Ми зазначаємо, що практика Палати щодо застосування статті 8 до трудових спорів, пов'язаних з роботою суддів і прокурорів, є двоякою.

У деяких справах Палати Суд застосовує чітко стандарти доказування, встановлені Великою Палатою у справі *Денісова* (згаданій вище), і оголошує, що поріг для застосування статті 8 не був досягнутий (див. рішення у справі «*J.B. та інші проти Угорщини*» (*J.B. and Others v. Hungary*), № 45434/12 та 2 інші, від 27 листопада 2018 року, та рішення у справах «*Мірослава Тодорова проти Болгарії*» (*Miroslava Todorova v. Bulgaria*), № 40072/13, 19 жовтня 2021 року, та «*Камелія Богдан проти Румунії*», (*Camelia Bogdan v. Romania*), no. 36889/18, 20 жовтня 2020 року; порівняйте також, поза судовим контекстом, рішення у справах «*Балликташ Бінгюллю проти Туреччини*» (*Ballıktaş Bingöllü v. Turkey*), № 76730/12, 22 червня 2021 року, та «*Гражулевічюте проти Литви*» (*Gražulevičiūtė v. Lithuania*), №. 53176/17, 14 грудня 2021 року).

В інших справах Палати Суд відходить від стандартів доказування, встановлених у справі *Денісова* (згаданій вище), і — не вимагаючи та не розглядаючи докази, що обґрунтовують наслідки оскаржуваних заходів, — покладається на просту презумпцію того, що дисциплінарні або інші заходи, вжиті щодо судді, мають серйозні наслідки для приватного життя заявника (див. рішення у справах «*Джоджай проти Албанії*», (*Xhoxhaj v. Albania*), № 15227/19, 9 лютого 2021 року; «*Полях та інші проти України*» (*Polyakh and Others v. Ukraine*), № 58812/15 та 4 інші, 17 жовтня 2019 року; та «*Гуменюк та інші проти України*» (*Gumenyuk and Others v. Ukraine*), № 11423/19, 22 липня 2021 року; порівняйте також, поза судовим контекстом, «*Намазов проти Азербайджану*» (*Namazov v. Azerbaijan*), № 74354/13, 30 січня 2020 року, та «*Багіров проти Азербайджану*» (*Bagirov v. Azerbaijan*), № 81024/12 та 28198/15, 25 червня 2020 року).

Хоча Палати юридично не пов'язані загальними принципами, встановленими Великою Палатою, ми не бачимо достатніх підстав у цій справі відступати від загальних принципів, встановлених у справі *Денісова* (згаданій вище). У будь-якому випадку, було б корисно спробувати ще раз уніфікувати розбіжну судову практику на рівні Великої Палати.

2.3. Заявник у своїх поданнях від 20 вересня 2021 року (на стор. 36- 37) коротко вказав на судові заяви, що загрожували його репутації, та на фінансові наслідки оскаржуваних заходів, а також покладався на презумпцію, застосовану у справі *Гуменюка* (згадана вище), що «заборона суддям Верховного Суду здійснювати професійні обов'язки становила втручання в їхнє право на приватне життя, навіть якщо такий захід не вплинув

на їхню репутацію або фінансове становище». Жодних конкретних доказів щодо впливу на приватне життя заявника не було надано. Заявник не зміг визначити та пояснити конкретні наслідки для його приватного життя, а також характер і ступінь його страждань або обґрунтувати такі твердження належним чином. Він також не довів, що був досягнутий поріг серйозності, який зумовлює застосування статті 8. Більше того, національні та міжнародні матеріали, процитовані в рішенні, і особливо в пунктах 82 і 112, показують, що заявник продовжує користуватися високою професійною репутацією як у Польщі, так і за кордоном.

2.4. Застосовуючи загальні матеріальні та доказові стандарти, встановлені у справі «*Денісов проти України*» (*Denisov v. Ukraine*) (згадана вище), ми зобов'язані дійти висновку, що стаття 8 не може бути застосована у цій справі.

3. Стаття 18 у поєднанні зі статтею 8

3.1. Більшість вважає, що мало місце порушення Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції. Цей висновок викликає три зауваження.

3.2. По-перше, оскільки, на нашу думку, стаття 8 не може бути застосована у цій справі, стаття 18 також не може бути застосована. *A fortiori*, стаття 18 у поєднанні зі статтею 8 не могла бути порушена.

3.3. По-друге, правове питання за статтею 8 стосується наслідків для приватного життя заявника.

Як пояснив Суд у справі *Денісова* (цитована вище, § 107),

«Якщо причини застосування заходів, що впливають на професійну діяльність особи, не пов'язані з її приватним життям, питання за статтею 8 все одно може виникнути, оскільки оскаржуваний захід має або може мати серйозні негативні наслідки для приватного життя особи».

Це саме той випадок, коли оскаржуваний захід не є прямим обмеженням приватного життя, але розглядається більшістю як такий, що має вплив на приватне життя заявника. Ці наслідки виникають тут ніби *рикошетом*. Оскаржуваний захід переслідує певні цілі, що виходять за межі приватного життя, і в першу чергу має наслідки за межами цієї сфери, але — на думку більшості — також має деякі значні побічні ефекти на приватне життя. Виникає питання, чи може стаття 18 взагалі застосовуватися до заходів, які переслідують цілі, що виходять за межі приватного життя, і мають первинний ефект за межами цієї сфери, але мають подальші наслідки для приватного життя. Це питання потребує більш глибокого осмислення.

3.4. По-третє, в аргументації зазначено наступне:

«337. ... Однак, беручи до уваги всі вищевикладені міркування, Суд переконаний, що переважною

метою дисциплінарних заходів, вжитих проти заявника, які призвели до його відсторонення, було покарання заявника та утримання його від оцінки статусу суддів, призначених за рекомендацією оновленої НСР, шляхом застосування відповідних правових стандартів, у тому числі тих, що впливають зі статті 6 § 1 Конвенції.

338. Оскільки ця прихована мета є несумісною з Конвенцією, відповідно, мало місце порушення статті 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 8».

Ми погоджуємося з нашими колегами, що рішення Суду Європейського Союзу мають бути виконані. Однак у цьому контексті зазначаємо, що стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ніколи не тлумачилася і не може тлумачитися як така, що надає право кожному судді оцінювати статус інших суддів, які розглядають ту ж саму справу. Імплементация стандартів статті 6 є питанням національного законодавства. Воно також може регулюватися правом міжнародних організацій, яким держави передали суверенні повноваження у цій сфері. Стаття 6 як така не перешкоджає державам запроваджувати правила, що визначають спеціальні процедури оцінювання статусу суддів і надають юрисдикцію в цьому відношенні лише одним судам, позбавляючи інші суди юрисдикції в тій самій сфері. Розподіл юрисдикції в цій сфері між різними судами є дискреційним повноваженням, що належить відповідним державам або міжнародним організаціям, яким держави передали свої суверенні повноваження.

Виникає також питання, чи повинна в цивільних справах оцінка, про яку йдеться, проводитися судом *proprio motu* або лише на вимогу однієї чи кількох сторін. Зрештою, сторони цивільного процесу можуть віддати перевагу відмові від своїх прав у цьому відношенні і

вирішити подати свою справу до органу, який не відповідає всім критеріям статті 6 (див., наприклад, *Deweer проти Бельгії*, 27 лютого 1980 року, § 49, серія А, № 35; *Pastore проти Італії* (ухв.), №. 46483/99, 25 травня 1999 року; та *Transado — Transportes Fluviais Do Sado, S.A. проти Португалії* (ухв.), no. 35943/02, 16 грудня 2003 року).

У цьому контексті заходи, спрямовані на утримання суддів від оцінювання статусу інших суддів, не можуть бути оголошені — в загальному і категоричному сенсі — обов'язково несумісними з Конвенцією лише через їхню мету. Це питання є набагато складнішим і застосовує на більш ретельне вивчення.

4. Висновок

Підхід, прийнятий більшістю, знову розширює сферу застосування статті 8, відступаючи від принципів, викладених у справі «*Денісов проти України*» (згадана вище). Ми можемо лише погодитися з наступною думкою, висловленою суддею Курісом у його блискучій окремій думці (пункт 14) у справі «*Ермені проти Угорщини*» (*Erményi v. Hungary*), № 22254/14, 22 листопада 2016 року, яка також стосувалася заходів, що впливають на професійне життя суддів:

«Перспектива розгляду приватності з точки зору права та цінності, захищених статтею 8, повинна бути повернута до свого природного кута. Якщо представити це графічно, то 8 дійсно слід розглядати як

8

а не — як це все частіше трапляється — як знак нескінченності:

∞»

СПІЛЬНА ОКРЕМА ДУМКА СУДДІВ БОШНЯКА, ШЕМБРІ ОРЛАНДА ТА КТІСТАКІСА

1. Голосуючи за порушення пункту 1 статті 6, статті 8 та статті 18 Конвенції, ми голосували проти відхилення вимоги заявника про відшкодування матеріальної шкоди у зв'язку з цими порушеннями (див. пункт 9 постановляючої частини).

2. Заявник вимагав 105 036,88 польських злотих (еквівалент 23 341 євро) відшкодування матеріальної шкоди, що відповідає втраті ним доходу в період до 31 грудня 2021 року внаслідок зменшення його винагороди за рішенням Дисциплінарної палати. Суд відхилив скаргу заявника в цьому відношенні на підставі того, що скарга за статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції була визнана несумісною *ratione materiae* і, крім того, що він не побачив жодного причинно-наслідкового зв'язку між порушеннями, встановленими у цій справі, та матеріальною шкодою, про яку стверджував заявник (див. п. 353).

3. Палата була одностайною у визнанні скарги за статтею 1 Протоколу № 1 неприйнятною. Ми не маємо наміру переглядати висновки Суду щодо статей 6 § 1, 8 і 18 або статті 1 Протоколу № 1, оскільки ми повністю згодні з усіма пунктами.

4. Однак, ми з повагою не погоджуємося з висновками, висунутими для обґрунтування відхилення вимоги заявника щодо відшкодування матеріальної шкоди.

5. Заявник у цій справі був представником польської судової влади, якого Дисциплінарна палата Верховного суду відсторонила від посади у зв'язку з виконанням суддівських повноважень. Точніше, відсторонення було пов'язане з видачею заявником за власною ініціативою ухвали суду з вимогою надати копії списків підтримки кандидатів на посади членів до нової Національної судової ради (НСР), які згодом були обрані Сеймом 6 березня 2018 року. У контексті спору відсторонення було дисциплінарним заходом, застосованим у зв'язку з винесенням судового рішення. Відсторонення залишалося чинним з 4 лютого 2020 року до 23 травня 2022 року, протягом цього часу заявник зазнав зниження винагороди на 40% (див. пункти 40 та 74 відповідно).

6. Справедлива сатисфакція надається відповідно до статті 41 Конвенції для того, щоб компенсувати заявнику фактичну шкоду, встановлену як наслідок порушення. У цьому відношенні вона може охоплювати матеріальну шкоду, моральну шкоду, а також судові та інші витрати. Дійсно, стаття 41 розглядає надання справедливої сатисфакції як питання, що вирішується на розсуд Суду з урахуванням обставин справи та характеру порушення. Крім того, стаття 41 застосовує цей розсуд, якщо національне законодавство держави-члена дозволяє лише часткову сатисфакцію у конкретній справі.

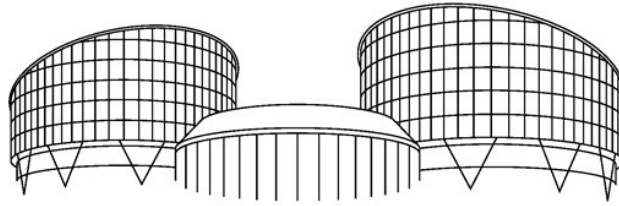
7. Виходячи з цього, Суд не позбавлений можливості присудити матеріальну сатисфакцію, яка є важливим елементом принципу *restitutio in integrum*, при встановленні порушення статей 6 і 8 у цій справі. Суд також не позбавлений можливості вдатися до справедливого методу компенсації (див. рішення у справі «Бака проти Угорщини» (*Baka v. Hungary*) [ВП], № 20261/12, § 191, від 23 червня 2016 року) або відкласти розгляд питання на майбутнє (див. рішення у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), № 21722/11, § 211, ЄСПЛ, 2013 рік).

8. Ми усвідомлюємо, що порушення, які були виявлені у цій справі, є фундаментальними для належного гарантування верховенства права, що стосується дисциплінарних заходів проти судової влади. У такому контексті встановлення порушення набуває особливого значення. Однак Суд не вирішив заявити, що встановлення порушення є достатнім саме по собі, як він міг би зробити, а натомість відхилив позов, і саме з цього питання ми не погоджуємося.

9. У цій справі частина 4 статті 129 Закону «Про суди загальної юрисдикції» передбачає, що «якщо дисциплінарне провадження було припинено або закінчилося виправдувальним вироком, всі складові винагороди або винагороди повинні бути скориговані до повного розміру». Однак рішення про відмову в задоволенні позову було прийнято не на цій підставі, а на підставі відсутності причинно-наслідкового зв'язку між порушеннями, виявленими у цій справі, та матеріальною шкодою, про яку заявляє заявник.

10. Проте втрата винагороди була прямим наслідком відсторонення заявника від посади, рішення про яке було прийнято в рамках провадження, визнаного таким, що не відповідає вимогам Конвенції. Більше того, дисциплінарне стягнення було прямим наслідком здійснення заявником судової влади відповідно до виконання ним як суддею своїх обов'язків щодо забезпечення верховенства права. Після того, як правова підстава для відсторонення була позбавлена легітимності, з цього випливало, що наслідки такого відсторонення можуть бути безпосередньо пов'язані з порушенням.

11. Ці наслідки не обмежувалися його професійним становищем і репутацією, але також, безсумнівно, мали фінансовий характер. Більше того, сума могла бути розрахована на основі визначеного періоду, протягом якого відбулося відрахування. Будь-яка така сума могла бути присуджена із застереженням, що якщо заявник матиме право на поновлення винагороди в повному обсязі і з ретроспективною дією, то національні суди також повинні врахувати суму, присуджену Судом.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ХАЧАПУРІДЗЕ І ХАЧІДЗЕ ПРОТИ ГРУЗІЇ»
(KHACHAPURIDZE AND KHACHIDZE V. GEORGIA)**

(Заяви №№ [59464/21](#) та [13079/22](#))

РІШЕННЯ

Стаття 6 § 1 (кримінальний аспект) та стаття 6 § 3 (с) та (d) • Справедливий судовий розгляд • Захист в суді особисто • Допит свідків • Забезпечення явки свідків • Процесуальні права перших двох заявників зазнали негативного впливу через сукупність недоліків, причому в такій мірі, що це підриває загальну справедливість провадження проти них • Ненадання національними судами достатніх підстав для своєї відмови заслухати головного свідка захисту • Посилання на показання відсутніх свідків, чий свідчення мали значну вагу, не надаючи достатніх врівноважуючих факторів для компенсації труднощів, з якими стикалася сторона захисту • Недостатньо підстав для повного виключення з решти судових засідань заявників за порушення громадського порядку • Оскільки заявники брали участь у засіданнях за допомогою дистанційного зв'язку, в принципі, повинна була існувати можливість обмежити ймовірний деструктивний вплив їхньої поведінки, забезпечуючи при цьому їхнє право на слухання та спостереження за ходом судового розгляду • Апеляційний розгляд не виправив недоліки судового процесу

Підготовлено Секретаріатом. Не є обов'язковим для Суду.

СТРАСБУРГ

29 серпня 2024 року

*Це рішення набуває статусу остаточного відповідно до статті 44 § 2 Конвенції.
До нього можуть бути внесені редакційні правки.*

У справі «Хачапурідзе і Хачідзе проти Грузії» (Khachapuridze and Khachidze v. Georgia), Європейський суд з прав людини (П'ята секція), що засідає у складі Палати:

Маттіас Гійомар, *Голова*,
Карло Ранзоні,
Мартіньш Мітс,
Марія Елосегі,
Катєжина Шимачкова,
Микола Гнатовський, *судді*,
Франсуаза Тюлькенс, *суддя ad hoc*,
та Віктор Соловейчик, *секретар секції суду*,

З урахуванням:

заяв (№№ [59464/21](#) та [13079/22](#)) проти Грузії, поданих до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) трьома громадянами Грузії, пані Тамар Хачапурідзе, паном Кахабером Хачідзе та паном Давітом Хачідзе (далі — заявники), у дати, зазначені у додатку;

рішення про повідомлення про заяви Уряд Грузії (далі — Уряд) за статтею 3, статтею 6 §§ 1, 3 та статтею 8 Конвенції та визнання неприйнятними решту заяв;

зауважень сторін;

Беручи до уваги, що пан Ладі Чантурія, суддя, обраний від Грузії, не зміг взяти участь у розгляді справи (Правило 28), і що Голова Палати вирішив призначити пані Франсуаза Тюлькенс суддею *ad hoc* (Правило 29);

Після обговорення за зачиненими дверима 9 липня 2024 року,

Вносить наступне рішення, прийняте в цей день:

ВСТУП

1. Справа стосується стверджуваної відсутності можливості для першої та другого заявників, у кримінальному провадженні проти них, вимагати виклику свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; посилення національними судами в якості доказів на показання відсутніх свідків, а також видалення ви-

щезгаданих заявників із зали судового засідання. Вона також стосується стверджуваної неефективності кримінального розслідування щодо тілесних ушкоджень третього заявника. Перша та другий заявники послалися на статтю 6 §§ 1, 3 Конвенції, а третій заявник — на статті 3 та 8 Конвенції.

ФАКТИ

2. Першою заявницею є пані Тамар Хачапулідзе, 1970 — ого року народження; другим заявником є пан Кахабер Хачідзе, 1969 — ого року народження; і третім заявником є пан Давіт Хачідзе, який народився у 2003-ому році. Перша та другий заявники є подружжям, а тре-

тій заявник є їхнім сином. Їх інтереси представляв пан Ю. Бойченко, адвокат, який практикує у Страсбурзі.

3. Уряд був представлений представником Міністерства юстиції — паном Б. Дзамашвілі.

4. Факти справи можна узагальнити таким чином.

I. КОНФЛІКТ 26 СЕРПНЯ 2016 РОКУ

5. 26 серпня 2016 року до поліції надійшло дві заяви про інцидент на пляжі Гонію поблизу міста Батумі. Перша заява була подана першою заявницею, яка скаржилася на те, що суддя Г.М., тодішній голова Тбіліського міського суду, словесно та фізично напав на неї та її

сина (третього заявника). Друга заява була зроблена приблизно через сорок хвилин Г.М., який скаржився на те, що він став жертвою фізичного та словесного нападу з боку першої заявниці та її сім'ї.

II. КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ ПРОТИ ПЕРШОГО ЗАЯВНИКА ТА ДРУГОЇ ЗАЯВНИЦІ

A. Відкриття кримінального провадження

6. Того ж дня було відкрито кримінальне провадження. Спочатку справу було порушено за статтею 125 Кримінального кодексу («побої» — див. пункт 81 нижче), але пізніше того ж дня вона була перекваліфікована за статтею 365 §§ 3 та 5(а) Кримінального кодексу («Погрози чи насильство у зв'язку із здійсненням судочинства, розслідування чи здійснення захисту» — див. пункт 81 нижче).

7. Вранці 27 серпня 2016 року перша та другий заявники були заарештовані та обвинувачені за статтею 365 Кримінального кодексу. 28 серпня 2016 року другого заявника було звільнено під заставу, а першу заявницю було поміщено до слідчого ізолятора. Вона була звільнена під заставу 21 вересня 2016 року.

B. Докази, отримані органами влади

8. Одразу після інциденту, 26 та 27 серпня 2016 року, слідчі органи допитали свідків, за винятком третього заявника, щодо якого було призначено судово-медичну експертизу (див. пункт 63 нижче).

9. Г.М. заявив, що у 2015 році він розглядав адміністративну справу, подану першою заявницею, і ухвалив несприятливе для неї рішення. Згодом вона почала робити образливі коментарі на його адресу в соціальних мережах. Що стосується інциденту на пляжі, то він (суддя) був з дружиною та двома дітьми на відпочинку, а їх супроводжував друг та його родина. За словами Г.М., на момент інциденту він перебував у морі з діть-

ми, які не вміли самостійно плавати. Перша заявниця підійшла до нього, плюнула в нього і почала викрикувати образи та погрози. Вона стверджувала, що він недостойний бути суддею. Незабаром до неї приєдналися другий та третій заявники, які почали ображати його та намагалися вдарити. Його кілька разів вдарили. В.Б. (друг Г.М.) та іншим довелося втрутитися, щоб стримати їх. Г.М. заявив, що другий заявник стверджував, що сім'я була зруйнована його рішенням у їхній справі. Побоюючись за безпеку своїх дітей і дружини, Г.М. був змушений покинути цю територію. М.К. (дружина Г.М.) і В.Б. зробили схожі заяви.

10. Перша та другий заявники заявляли про свою невинуватість, стверджуючи, що Г.М. ображав першу заявницю, спровокувавши інцидент. Вони заявляли, що не били Г.М. і не погрожували йому, а що Г.М. вдарив та травмував третього заявника.

11. Слідчий допитав шістьох очевидців, чії свідчення пізніше були зачитані на судовому засіданні (див. пункт 50 нижче). З цих шести очевидців — троє були громадянами Грузії (Т.А., З.Ч. та Б.Ч.), один був громадянином Вірменії (Л.А.), а двоє, чоловік і дружина, були громадянами Росії (А.Г. та Л.Г.). Останніх трьох свідків допитували за допомогою перекладача; всі вони заявили, що перебували на відпочинку в Грузії. У протоколах допитів свідків не були вказані їхні номери телефонів; у протоколах допитів двох громадян Росії були вказані особисті ідентифікаційні номери та детальні адреси, а у протоколі допиту громадянина Вірменії — місто та район, в якому проживав свідок. Усіх трьох свідків попередили, що їх можуть викликати до мирового судді.

12. Н.Г., фельдшер, та М.М., рятувальник, також надали показання (див. пункти 48–49 нижче).

13. Двоє інших свідків надали показання. Свідок Д.Г. заявив, що почув шум та став свідком заворушення (метушні) на пляжі з бунгало. Коли він підійшов до місця події, жінка та хлопець ображали чоловіка. Жодного фізичного нападу він не бачив. Свідок А.Д. заявив, що він пішов на пляж після сніданку і побачив жінку, яка йшла з пляжу, щось вигукуючи. Пізніше він дізнався про інцидент. Ці показання не були зачитані на судовому засіданні. Клопотання заявників про примусову явку цих свідків для дачі показань було відхилено (див. пункт 39 нижче).

14. 26 серпня 2016 року М.К. передала слідчим органам два відеозаписи, зроблені нею на мобільний телефон. 6 жовтня 2016 року вони були прийняті як докази обласним судом Хелвачаурі.

С. Розгляд справи в суді першої інстанції

17. 28 серпня 2016 року Обласний суд Хелвачаурі (далі — суд першої інстанції), засідаючи у складі одного судді, призначив 18 жовтня 2016 року датою першого досудового слухання у справі заявників. Сторонам було наказано обмінятися не пізніше, ніж за п'ять днів до слухання, інформацією про всі докази, на які вони планували посылатися під час судового розгляду. Як впливає з матеріалів справи, у переліку доказових матеріалів, поданих першою та другим заявниками, третій заявник був зазначений як свідок захисту.

18. Як впливає з матеріалів справи, було проведено щонайменше три досудові засідання за участю заявників та їхніх адвокатів — 18 жовтня, 1 листопада та 30 листопада 2016 року. Суд першої інстанції розглянув різні клопотання, подані сторонами, в тому

15. На першому відеозаписі, наявному в матеріалах справи, видно, що всі троє заявників та Г.М. стоять у воді, недалеко від берега. На задньому плані у воді можна побачити кількох відпочивальників. Запис починається з того, що другий заявник стоїть поруч із Г.М. і активно кричить, та розмахує на нього руками. Поруч стоять перша та третій заявники. Другий заявник, здається, ображав Г.М. На секунду сторонній спостерігач закриває огляд, після чого можна побачити, як Г.М. спотикається у воді. Одразу після цього третій заявник, якому на той час було тринадцять років, різко кидається на Г.М., який піднімає руки, начебто з метою самозахисту. Третій заявник, схоже, вдарив Г.М., звинувачуючи його. Одночасний рух Г.М. правою рукою свідчить про те, що він міг вдарити третього заявника по лівій частині обличчя. Тоді другий заявник хапає третього та відтягує його від Г.М. Перша заявниця негайно рухається в бік Г.М., махає на нього рукою, від чого вода бризкає на нього, і вимовляє якісь нерозбірливі фрази. Її відтягує другий заявник, який, як видно, намагається її утримати. Третій заявник вирвався і, кидаючи образи на адресу Г.М. та намагаючись напасти на нього, був затриманий двома іншими особами, один з яких В.Б. виявився другом Г.М. Схоже, що в цей момент Г.М. свариться із третім заявником. Відео закінчується плачем дитини (очевидно, доньки першої та другого заявників) та виходом Г.М. з води, в той час як двоє осіб активно стримують третього заявника.

16. На другому відеозаписі видно, як перша заявниця сидить на лежку в оточенні другого та третього заявників та двох малолітніх дітей. Вона кричить: «Я легко порізу його ножом, якщо буде можливість». Чути чоловічий голос (чи то В.Б., чи то Г.М.), який каже: «вирішувати тобі». Вона потім каже «негідник». Перша заявниця звертається до особи, яка її знімає (очевидно, до М.К.), кажучи, серед іншого, що вона може продовжувати знімати.

числі щодо допустимості доказів. Зміст досудових засідань 18 жовтня та 1 листопада не зовсім зрозумілий. Виявляється, що в останній день перша та другий заявники подали клопотання про долучення певних матеріалів до справи як доказів. Це питання розглядалося під час досудового слухання 30 листопада 2016 року (див. пункт 19 нижче).

19. Під час досудового засідання 30 листопада 2016 року суд першої інстанції розглянув, серед інших питань, клопотання першої та другого заявників про долучення до матеріалів справи письмового протоколу (від 11 жовтня 2016 року) допиту третього заявника, проведеного адвокатом, який спеціалізується на правосудді щодо неповнолітніх. Суд першої інстанції відхилив клопотання, оскільки встановив, що воно було

подано з порушенням процесуальних норм. Зокрема, протокол був складений стосовно свідка особою, яка не була стороною у провадженні проти першої та другого заявників. Таким чином, запис був недопустимим доказом. Того ж дня суд першої інстанції, незважаючи на заперечення прокурора, прийняв як докази інші матеріали (переважно медичні документи та різні матеріали зі ЗМІ), надані першою та другим заявниками.

20. Того ж дня — 30 листопада 2016 року — суд першої інстанції завершив досудове провадження і призначив справу до судового розгляду на 9 грудня 2016 року. Зміст слухання на 9 грудня 2016 року та ступінь участі заявників у ньому залишаються незрозумілими.

21. У 2017 році заявники поїхали з Грузії та оселилися у Великій Британії (і згодом отримали статус біженців). У невстановлену дату суд першої інстанції задовольнив клопотання першої та другого заявників про участь у судовому процесі дистанційно, за допомогою відеозв'язку.

22. З матеріалів справи випливає, що загалом відбулося тринадцять судових засідань. Окрім судового засідання 9 грудня 2016 року (див. пункт 20 вище), у 2018 році відбулося дванадцять судових засідань у такі дати: 30 квітня; 10, 14 та 22 травня; 1, 12, 13 та 22 червня; 6, 13, 16 та 23 липня. Матеріали справи містять дещо обмежену інформацію про ці засідання. Перша та другий заявники брали участь у судових засіданнях за допомогою відеозв'язку до їх видалення із судового засідання 22 червня 2018 року (див. пункти 31–35 нижче). Їхні два адвокати були особисто присутні.

23. Суд першої інстанції попереджав сторони перед початком кожного засідання, що вони повинні підтримувати порядок і виконувати його вказівки, а неповага до суду призведе до санкцій.

24. 10 травня 2018 року було заслухано трьох слідчих, і суд першої інстанції задовольнив клопотання першої та другого заявників про отримання висновку судово-медичної експертизи щодо тілесних ушкоджень третього заявника (див. пункт 63 нижче) та прийняття його як доказ.

25. 14 травня 2018 року двоє інших слідчих та Н.Г. дали свідчення.

26. 1 червня 2018 року було заслухано свідчення М.М. та оцінено відеодокази.

27. Того ж дня прокурор попросив зачитати на судовому засіданні шість показань свідків, наданих на стадії слідства (див. пункт 11 вище). За словами прокурора, свідки А.Г. та Л.Г. проживали в Російській Федерації, а свідок Л.А. — у Вірменії, тому «їхня явка до суду вимагала б невиправданих зусиль». Щодо інших трьох свідків, які були громадянами Грузії, було зазначено, що місцезнаходження Б.Ч. не вдалося встановити, що

Т.А. нещодавно народила дитину і не змогла з'явитися в судове засідання, і що місцезнаходження З.Ч., який перетнув кордон 11 травня 2018 року, невідоме.

28. Заявники не погодилися, стверджуючи що, всупереч чинному процесуальному законодавству, свідків, які не є громадянами Грузії, не викликали до мирового судді, незважаючи на те, що було очевидно, що вони покинуть Грузію. Щодо інших трьох свідків — заявники стверджували, що сторона обвинувачення не доклала всіх розумних зусиль для встановлення їх місцезнаходження. Посилаючись, серед іншого, на справу «*Аль-Хавайа і Тахері проти Сполученого Королівства*» («*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*») ([ВП], № [26766/05](#) та [22228/06](#), ЄСПЛ 2011 року), перша та другий заявники просили не зачитувати показання відсутніх свідків.

29. 22 червня 2018 року суд першої інстанції задовольнив клопотання прокурора про зачитування в судовому засіданні показань шести свідків, наданих на стадії слідства. Він постановив, що стаття 114 Кримінально-процесуального кодексу («КПК» — див. пункт 82 нижче) передбачає, що сторона провадження має право, а не обов'язок, на допит свідка мировим суддею. Він також зазначив, що в будь-якому випадку зачитування в судовому засіданні показань свідків, наданих слідчому, або доказів, наданих мировому судді, регулюється статтею 243 КПК (див. пункт 82 нижче). Вказуючи на те, що показання відсутніх свідків не можуть бути єдиною підставою для винесення обвинувального вироку, і посилаючись на справу «*Аль-Хавайа і Тахері проти Сполученого Королівства*» (згадану вище), суд першої інстанції визнав, що умови для зачитування показань шести свідків, про яких йшлося, були дотримані. Зокрема, свідки А.Г., Л.Г. та Л.А. були іноземними громадянами, місцезнаходження яких було невідоме. Місцезнаходження Б.Ч. та З.Ч. також було невідоме. Щодо Т.А. суд зазначив, що вона щойно народила і що пояснення її неможливості подолати 400 кілометрів для участі в судовому засіданні є зрозумілим. Суд дійшов висновку, без подальших роз'яснень, що «існують процесуальні гарантії для справедливої та належної оцінки доказів, [і що] обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на таких доказах».

30. Цього ж дня — 22 червня 2018 року — Г.М., М.К. та В.Б. були допитані.

31. Г.М. дав свідчення суду першої інстанції в якості потерпілого в присутності першої та другого заявників (по відеозв'язку) та їхніх адвокатів. Протягом приблизно тридцяти хвилин адвокати заявників ставили численні запитання Г.М. щодо інциденту. Потім свої запитання поставила перша заявниця. Її попередили про недопустимість порушення громадського порядку, очевидно, за те, що вона говорила поза чергою, і сказали, що якщо вона продовжуватиме таку поведінку, то

буде видалена зі слухання (в якому вона брала участь дистанційно). Після того, як вона закінчила ставити запитання, її місце зайняв другий заявник. Перша заявниця знову втрутилася з нерозбірливою фразою, коли Г.М. відповідав на запитання другого заявника. Суддя попередив її про недопустимість порушення громадського порядку та про ризик бути видаленою із зали судового засідання. Вона знову втрутилася з нерозбірливою фразою, коли другий заявник ставив запитання Г.М. Суддя заявив наступне:

«Пані Тамар, вас зараз видаляють із зали судового засідання і, можливо, до вас будуть застосовані фінансові санкції за порушення порядку в залі судового засідання. Пані Тамар була видалена за порушення порядку, незважаючи на неодноразові попередження. Відповідне рішення буде вручено вам, і ви зможете його оскаржити».

Після цього зв'язок з нею перервався. Вона не подавала окремої апеляції на своє видалення із залу судового засідання.

32. Суддя попросив другого заявника продовжувати ставити свої запитання окремо від першої заявниці (яка, очевидно, перебувала у тій самій кімнаті) через її видалення. Другий заявник почав ставити запитання, і було чути, як перша заявниця перебивала його. Другого заявника попередили, що він також буде видалений із засідання, якщо перша заявниця продовжуватиме порушувати порядок, і що судовий розгляд продовжиться за участю лише їхніх захисників. Другий заявник відповів, що він зрозумів зміст попередження, і закінчив ставити запитання потерпілому.

33. Потім суд першої інстанції заслухав дружину потерпілого, М.К. Коли другий заявник почав ставити запитання свідку, той вимовив фразу, в якій згадав, не називаючи жодних осіб, «провідних діячів країни». Суддя перервав його і сказав утриматися від політичних заяв. Другий заявник почав речення зі слів «ви завжди, з першого дня, [і] протягом двох років ...», яке суддя перервав, нагадавши йому, що не можна робити політичні заяви в суді, у відповідь на що другий заявник вимовив нерозбірливу фразу і був негайно видалений із зали судового засідання.

34. В.Б. був заслуханий за участю адвокатів першої та другого заявників, які ставили йому запитання.

35. Схоже, що клопотання заявників, подане того ж дня — 22 червня 2018 року — про дозвіл повернутися в судові засідання, було відхилене судом першої інстанції. Причини цього залишаються неясними.

36. Під час судового засідання 6 липня 2018 року адвокати подали клопотання про проведення дистанційного допиту третього заявника, заявивши, що він надасть інформацію, пов'язану з висновками судово-медичної експертизи щодо його тілесних ушкоджень та

«фактичних обставин, свідком яких він був ... 26 серпня 2016 року». Таким чином, його свідчення допоможуть встановити істину.

37. Суддя відхилив клопотання того ж дня. Він мотивував це тим, що місцезнаходження неповнолітнього свідка невідоме. Тому його особистість може бути поставлена під сумнів стороною обвинувачення. Крім того, свідок мав бути попереджений про можливу кримінальну відповідальність, а за відсутності адреси такий документ не міг бути складений або підписаний ним. Нарешті, суддя постановив, що, оскільки свідок є неповнолітнім, він може давати свідчення тільки в присутності своїх законних опікунів. Оскільки вони були обвинуваченими, він повинен був зробити це в присутності призначеного судом законного представника. Беручи до уваги попередню заяву першої та другого заявників про те, що третій заявник проходив психологічну реабілітацію, та за відсутності адреси, яку можна було б ідентифікувати, суд вважав, що не було можливості забезпечити його найкращі інтереси шляхом призначення представника для дистанційного слуховування.

38. У невстановлену дату сторона обвинувачення виключила А.Д. та Д.Г. (див. пункт 13 вище) зі списку свідків. Після цього захист без пояснення їхнього відношення до справи заявників звернувся з клопотанням про їхній виклик як свідків захисту. Суд першої інстанції задовольнив це клопотання.

39. Під час засідання 16 липня 2018 року захист стверджував, що свідки А.Д. та Д.Г. погодилися з'явитися, але не зробили цього. Відповідне клопотання про примусову явку було відхилене на тій підставі, що, хоча причина їхньої неявки до суду була незрозумілою, вони не відмовлялися з'явитися та дати свідчення. За словами судді, це не було оскаржено стороною захисту. Тому саме захист повинен був забезпечити явку свідків або пояснити причину їхньої відсутності.

40. 16 липня 2018 року суд першої інстанції розглянув клопотання першої та другого заявників, подане їхніми адвокатами, про відкладення судового розгляду для того, щоб третій заявник міг особисто з'явитися на судові засідання. У заяві йшлося про можливість його поїздки до Грузії в період з 10 по 17 серпня 2018 року, під час шкільних канікул, або в період з 17 по 24 вересня 2018 року. Прокурор заперечив. Він заявив, що заявники були зобов'язані надати власних свідків. Проте вони цього не зробили, якщо йдеться про третього заявника. Прокурор стверджував, не деталізуючи далі, що слідчі органи безрезультатно намагалися допитати третього заявника як в рамках справи проти першої та другого заявників, так і в контексті окремого кримінального розслідування щодо тілесних ушкоджень, завданих третьому заявникові. Суд першої інстанції відхилив клопотання на тій підставі, що це був обов'я-

зок сторін надати докази, про які захист знав і мав можливість зробити це раніше. За відсутності будь-яких гарантій того, що свідок дійсно з'явиться в зазначений термін, клопотання було визнано таким, що було подано з метою затягування кримінального провадження.

41. Того ж дня прокурор виступив із заключним словом. Адвокати першої та другого заявників звернулися

з клопотанням про відстрочку для підготовки заключних промов. Клопотання було задоволено.

42. 23 липня 2018 року адвокати першої та другого заявників виступили із заключними заявами від імені зазначених заявників.

D. Рішення суду першої інстанції

43. 23 липня 2018 року Обласний суд Хелвачаурі ухвалив рішення. Обидва заявники були визнані винними за статтею 239 Кримінального кодексу («хуліганство» — див. пункт 81 нижче). Перекваліфікуючи обвинувачення, суд першої інстанції послався на практику Верховного Суду з таких питань і пояснив, що суди можуть перекваліфіковувати обвинувачення, якщо факти, встановлені під час судового розгляду, це виправдовують. Потім суд роз'яснив об'єктивні та суб'єктивні елементи злочину, про який йдеться.

44. На першу заявницю та другого заявника було накладено покарання за вчинення кримінального злочину у вигляді сплати штрафу в розмірі 3000 грузинських ларі (ларі — приблизно 1050 євро (євро)) і 2500 ларі (приблизно 875 євро) відповідно. На думку суду першої інстанції, не було необхідності призначати покарання у вигляді позбавлення волі, оскільки заявники мали двох неповнолітніх дітей, і штраф був би достатнім для досягнення мети покарання.

45. Суд першої інстанції підсумував факти справи наступним чином:

«Приблизно о 10 годині ранку 26 серпня 2016 року Тамар Хачапурідзе [перша заявниця] та Кахабер Хачідзе [другий заявник], як група осіб за попередньою змовою, разом зі своїм неповнолітнім 13-річним сином напали на Г.М. у селищі Гоніо в Батумі ... на березі моря, коли він перебував там на відпочинку, та словесно ображали його [...] У той же час, Кахабер Хачідзе та його 13-річний син застосували фізичне насильство проти Г.М., а Тамар Хачапурідзе погрозувала вбити його [...] Такою поведінкою вони грубо порушили громадський порядок і виявили явну неповагу до людей, які зібралися на пляжі. У той час як відпочивальники, які стали свідками інциденту, намагалися захистити Г.М. від нападу, Тамар Хачапурідзе продовжувала свої погрози і словесні образи, а Кахабер Хачідзе разом зі своїм 13-річним сином вдався до фізичного насильства, змусивши Г.М. покинути пляж разом з членами його сім'ї».

46. При ухваленні рішення суд першої інстанції спирався на показання потерпілого та свідків інциденту, а також на відеозаписи. Показання потерпілого були описані наступним чином:

«Відповідно до показань потерпілого [Г.М.], Тамар Хачапурідзе [перша заявниця] робила образливі коментарі про нього в соціальних мережах після того, як він займався її справою в 2015 році [та] ніколи не реагував [на її заяви]. Вранці 26 серпня 2016 року він був на пляжі ... в селищі Гоніо зі своєю дружиною, двома неповнолітніми дітьми та неповнолітніми дітьми свого друга. Коли він був у морі з дітьми, Тамар Хачапурідзе плюнула в нього і почала голосно ображати та погрожувати йому [...] Її чоловік [другий заявник] та її неповнолітній син [третій заявник] також пішли в море. Кахабер Хачідзе також почав ображати його та погрожувати, а їхній неповнолітній син намагався його вдарити. Це чули та бачили його неповнолітні діти та відпочивальники, що знаходилися поблизу, деякі з яких втрутилися у бійку та намагалися схопити неповнолітнього сина Тамар Хачапурідзе та відвести його. Оскільки він супроводжував двох своїх неповнолітніх дітей у воді [і] один з них не вмів плавати, [Г.М.] опинився у скрутному становищі і намагався уникнути [цього] та відвести своїх дітей до готелю. Він ні на кого не нападав ні фізично, ні словесно. Напад [на нього] продовжився на березі [:] Кахабер Хачідзе ображав [і] штовхав його. Також неповнолітня дитина [першої та другого заявників] змогла, за підтримки Тамар Хачапурідзе, і незважаючи на зусилля людей, які зібралися там, щоб стримати його, кілька разів протягом 10–15 хвилин штовхав [Г.М.] ногою, [і] він був змушений покинути пляж та повернутися до готелю разом з [його сім'єю і сім'єю його друга] ...».

47. Аналогічно сформульовані показання дружини Г.М. (М.К.) та друга (В.Б.). Згідно з текстом рішення, М.К. пояснила, що заявники ображали Г.М., посилаючись на його посаду судді і звинувачуючи його в тому, що він зруйнував їхню сім'ю. Вона також заявила, що всі троє заявників намагалися фізично напасти на її чоловіка, але третій заявник був особливо агресивним, заохочуваний своєю матір'ю. Люди, що зібралися там, втрутилися, щоб припинити інцидент. Перша заявниця погрозувала «порізати» її чоловіка. У рішенні також згадується, що, за словами В.Б., коли він дістався до пляжу, Г.М. вже був у воді, а чоловік з дитиною намагалися його вдарити. Побачивши це, він одразу ж побіг

до нього, щоб допомогти. Подальші події були описані В.Б. так само, як і в розповідях Г.М. та М.К.

48. Показання свідка Н.Г., фельдшера швидкої допомоги, викликаного на місце події, були описані наступним чином: «...у дитини була невелика рвана рана на губі. Жінка [перша заявниця] попросила, щоб той факт, що Г.М. напав на них фізично і що дитину вдарили під час розборок [інциденту], був відображений [у протоколі]».

49. Показання рятувальника М.М. охарактеризували так: «свідок М.М. заявив, що ... 26 серпня 2016 року він ... почув шум і звуки сварки та побачив людей, які зібралися на березі [Він] почув погрозливі слова від незнайомої йому жінки, яка говорила [«я вас поріжу»]. ...

50. Суд першої інстанції також спирався на шість досудових заяв, зачитаних під час судового розгляду (див. пункт 11 вище). Ці заяви були підсумовані в рішенні наступним чином:

«З досудових свідчень, наданих ... А.Г. 26 серпня 2016 року [зачитаної] під час судового розгляду, встановлено, що ... під час купання в морі А.Г. побачив людей, які зібралися на березі, і здогадався, що там відбувається якийсь інцидент, тому поплив до берега і побачив жінку, чоловіка та хлопчика приблизно 15 років, які голосно кричали [...] Однак, оскільки він не володів мовою, то не зрозумів, [що вони говорили]. Вони кричали на молодого чоловіка у воді та намагалися фізично напасти на нього, але той не вступав з ними в бійку і намагався позбутися їх. Інцидент тривав близько п'ятнадцяти хвилин, і людям, які зібралися на березі, вдалося його розборонити.»

«З досудових свідчень, наданих... Л.Г. 26 серпня 2016 року [зачитаної] під час судового розгляду, встановлено, що ... під час купання в морі вона почула шум [і] не могла його зрозуміти, оскільки не володіла мовою, [але] оскільки вона побачила людей, які зібралися на березі, було очевидно, що між ними стався інцидент. Коли вона вийшла з води, то побачила хлопчика віком приблизно від чотирнадцяти до шістнадцяти років, одягненого в шорти, який розмахував руками на молодого чоловіка, що був у морі, а той намагався його уникнути. Під час інциденту жінка та молодий хлопець проявляли активність, просунулися до молодого чоловіка і спробували напасти на нього. Чоловік, на якого напали, був спокійний та не реагував. Інцидент тривав приблизно п'ятнадцять хвилин, і людям, які зібралися на березі, вдалося його розборонити.»

«З досудових свідчень, наданих... Т.А. 26 серпня 2016 року [зачитаної] під час судового засідання, встановлено, що ... вона бачила жінку в купальнику, яка стояла на березі моря і голосно кричала на чоловіка, що знаходився в морі. Серед іншого, вона по-

чула кілька грузинських [фраз] «я тебе заріжу» [і] «я тебе не залишу в живих». Там був хлопчик, приблизно п'ятнадцяти років, який поведився дуже агресивно, кричав на чоловіка і намагався фізично напасти на нього, що він і зробив, кілька разів вдаривши його рукою і ногою. В інциденті також брав участь [ще один] чоловік, який, на думку [свідка], був чоловіком жінки, який також погрожував [чоловікові в морі]. Чоловік, на якого напали, не нападав фізично ні на кого з [цих осіб], навпаки, він був спокійний і не реагував. Інцидент тривав приблизно п'ятнадцять хвилин, і людям, які зібралися на березі, вдалося його припинити.»

«Відповідно до досудових свідчень, наданих... Л.А. 26 серпня 2016 року [зачитаної] під час судового розгляду ... вона [свідок] бачила, як жінка, що стояла на березі моря, голосно кричала на чоловіка, який стояв у морі, і висловлювала агресію [...] У той же час чоловік, який її супроводжував, вдарив рукою того, хто був у воді. Це змусило [свідка] відчути дискомфорт, і вона перейшла в інше місце.»

«З досудових свідчень, наданих ... Б. Ч. 27 серпня 2016 року [зачитано] під час судового розгляду, також встановлено, що ... вона стала свідком ... насильницької поведінки Тамар Хачапурідзе, її чоловіка та сина щодо Г. М., під час якої ці особи поведилися агресивно, кричали та ображали [Г. М.] та намагалися фізично напасти на нього. Інцидент тривав приблизно п'ятнадцять хвилин, і люди, які зібралися там, через шум змогли його припинити.»

«З досудових свідчень, наданих ... З. Ч. 26 серпня 2016 року [зачитаної] під час судового розгляду, також встановлено, що ... він був свідком насильства, спрямованого на Г. М., що викликало галас серед відпочиваючих, а коли він прибув на місце, то побачив, що Г. М. перебував у поганому настрої і його ображали.»

51. Суд першої інстанції також зазначив, не деталізуючи далі, що слідчі у справі надали вичерпну інформацію щодо отриманих ними доказів.

52. Потім він описав зміст відеозаписів, наданих М.К., зазначивши наступне:

«На першому записі видно, що, виходячи з моря, [Г.М.] зустрічає Кахабера Хачідзе, [який], розмахуючи руками, починає з ним бійку. У той же час дружина Кахабера Хачідзе Тамар Хачапурідзе та їхній неповнолітній син біжать у воду. На [записі] видно, що всі троє розмахують руками, щоб вдарити [Г.М.]; чути крики та погрози. Люди біжать у море, щоб захистити Г.М. і намагаються стримати Тамар Хачапурідзе, але в першу чергу її неповнолітнього сина. На другому записі видно, як Тамар Хачапурідзе робить об-

разливі коментарі на адресу Г.М. і погрожує порізати його ножем. Присутні люди просять її заспокоїтися.»

53. Щодо оцінки доказів, наявних у матеріалах справи, суд першої інстанції зазначив наступне:

«...суд роз'яснює, що особливу увагу слід звертати на показання свідків, оскільки вони характеризуються своєю інформативністю щодо обставин справи і є важливим джерелом доказового матеріалу. Суд бере до уваги показання так званих нейтральних свідків, які не зацікавлені в результаті справи і [які] дають показання про те, що вони дійсно бачили і сприймали. Саме шляхом поєднання фактів, сприйнятих очевидцями і потерпілим [з одного боку], та усталених у суспільстві звичаїв [з іншого], встановлюється ступінь неповаги до суспільства [та] оцінюється ступінь порушення громадського порядку.»

54. Нарешті, суд першої інстанції розглянув аргумент першої та другого заявників щодо тілесних ушкоджень третього заявника та твердження першої заявниці про те, що вона сказала Г.М. (див. пункт 16 вище) — це було її емоційною реакцією на тілесні ушкодження, які вона побачила у свого сина. Суд постановив наступне:

«Суд не залишить без оцінки поданий захистом висновок судово-медичної експертизи, в якому зазначено, що у Давіта Хачідзе була рвана рана (ბაჭყალი) розміром 0,8 x 0,7 сантиметрів на нижній губі ... та аналогічна подовжена рвана рана на верхній части-

ні правого стегна ..., а також аргумент захисту про те, що погроза життю Г.М. виголошена обвинуваченою Тамар Хачапурідзе, була материнською реакцією на поранення її сина, спричинене Г.М. [...] Суд роз'яснює, що докази, представлені під час судового розгляду, в тому числі відеозаписи інциденту, які узгоджуються з інформацією, наданою допитаними свідками, встановили, що саме Г.М. ... був об'єктом нападу ... [Три] особи, включаючи неповнолітнього сина [обвинувачених], намагалися напасти на нього з трьох сторін. Дії Тамар Хачапурідзе не можна пояснити жодним материнським інстинктом з тієї простої причини, що саме обвинувачені та їхній 13-річний син здійснили насильницькі дії та напад на Г.М. Будь-хто, в тому числі і Г.М., мав право захищатися від протиправного нападу та давати відсіч нападникам, але всі очевидці пояснили, що Г.М. лише намагався відсторонитися і ні на кого не нападав. Їхні свідчення та відеозапис також підтверджують, що особи, які були свідками інциденту, в тому числі В.Б., намагалися силою утримати неповнолітнього сина Тамар Хачапурідзе. Ці обставини повністю спростовують версію захисту, оскільки саме обвинувачені та їхній неповнолітній син напали на Г.М. і грубо порушили громадський порядок, застосовуючи насильство та погрози його застосування, демонструючи явну неповагу до суспільства.»

Е. Рішення Апеляційного суду

55. 20 та 21 серпня 2018 року перша та другий заявники подали апеляційні скарги на рішення суду першої інстанції. Вони стверджували, серед іншого (а) що не було достатньо доказів для їх засудження; (б) що суд першої інстанції помилився, перекваліфікувавши обвинувачення та оцінивши елементи злочину; (в) що хоча інцидент між Г.М. та їхнім 13-річним сином і мав місце, він почався через те, що останній кричав на першу заявницю; (г) що слова першої заявниці були не погрозою, а емоційною реакцією на те, що вона побачила, як у її сина кровоточить губа; (ґ) що суд першої інстанції не приділив належної уваги тілесним ушкодженням третього заявника та відеозапису, на якому вони зафіксовані, що було пов'язано з перебуванням Г.М. на посаді секретаря Вищої ради юстиції; (д) що не було жодних доказів вини другого заявника, як щодо погроз, так і щодо насильницької поведінки; (е) що їх засудження ґрунтувалося на показаннях відсутніх свідків (єдиних нейтральних свідків, за твердженням заявників), чиї показання були отримані з порушенням процедури допиту свідків у мирового судді та вимог статті 6 Конвенції; (є) що орган прокуратури не вичерпав усіх можливих заходів для встановлення місцезнаходження відсутніх свідків; (ж) що заявники не мали можливості викликати власних свідків, які б нада-

ли важливі докази для встановлення обставин справи (третьій заявник, який отримав тілесні ушкодження та образи під час інциденту, та А.Д. і Д.Г., які були очевидцями події); (з) що показання, надані М.М. та Н.Г., були неправильно викладені в рішенні; (и) що автентичність відеозаписів була сумнівною; та (і) що перша та другий заявники не мали можливості ефективно брати участь у провадженні через їхнє необґрунтоване усунення від провадження. В апеляційній скарзі також зазначалося, що докази, наявні в матеріалах справи, встановили таку послідовність подій: перша заявниця плюнула «в море, що [не становило] погрозливої поведінки, після чого [Г.М.] почав кричати, що призвело до конфронтації з неповнолітнім [сином] і заподіяння йому тілесних ушкоджень». За словами заявників, після цього послідувала материнська емоційна реакція першої заявниці (див. пункт 16 вище) на те, що вона побачила кров на обличчі свого сина. Заявники просили, серед іншого, допустити їх на засідання апеляційної інстанції, долучити свідків Г.М., М.К., а В.Б. повторно допитати, і також викликати та допитати відсутніх свідків в їх присутності.

56. 16 листопада 2018 року Кутаїський апеляційний суд ухвалив рішення після усного слухання, в якому заявники брали участь за допомогою відеозв'язку.

У ньому, серед іншого, підсумовано аргументи заявників, але зазначено, що він підтримує висновки суду нижчої інстанції в повному обсязі. У рішенні відтворено показання свідків та опис відеозапису з рішення суду першої інстанції (див. пункти 46–52 вище). Потім суд відхилив клопотання прокурора про призначення більш суворого покарання першій та другому заявникам. Що стосується скарги останнього заявника щодо стверджуваного порушення статті 6 Конвенції через те, що суд першої інстанції покладався на показання відсутніх свідків, апеляційний суд зазначив, що ці показання узгоджуються з іншими доказами, наданими «потерпілим і свідками». Вказуючи на те, що стороні захисту було надано необмежену можливість надавати докази, суд зазначив, що показання відсутніх свід-

ків були використані «разом з іншими доказами» і що суд першої інстанції не порушив статтю 243 КПК при їх оцінці. Крім того, апеляційний суд зазначив, що поведінка першої та другого заявників була підтверджена відеозаписами, наявними в матеріалах справи, та оцінена під час розгляду справи в суді першої інстанції.

57. Кутаїський апеляційний суд погодився з судом нижчої інстанції, що факти справи свідчать поза розумним сумнівом про те, що двоє заявників діяли як група і що їхня поведінка щодо Г.М. грубо порушувала громадський порядок на пляжі та заважала відпочиваючим. Не було чіткої відповіді на аргумент заявників про відмову суду першої інстанції дозволити третьому заявнику дати свідчення.

F. Рішення Верховного Суду

58. 8 та 11 грудня 2018 року заявники подали апеляційну скаргу з питань права. Вони повторили свої попередні скарги (див. пункт 55 вище).

59. 7 червня 2021 року Верховний Суд відхилив касаційну скаргу з питань права. Що стосується аргументу заявників щодо відсутніх свідків, суд зазначив наступне:

«Наявні у справі докази (в тому числі показання потерпілого [та] свідків [М.К., В.Б., М.М.], письмові протоколи допитів свідків [Л.А., А.Г., Б.Ч., Л.Г., Т.А.], [та] відеозаписи) дають підстави для [висновку] про те, що факт вчинення хуліганства Тамар Хачапурідзе та Кахабером Хачідзе встановлено поза розумним сумнівом.

Суд ... не поділяє позицію захисту щодо зачитування в судовому засіданні показань відсутніх свідків і зазначає, що, відповідно до статті 243 § 1 КПК, письмові протоколи допитів свідків можуть бути зачитані в ході судового засідання, якщо свідок не перебуває в Грузії, а його показання були отримані в порядку, передбаченому КПК. У даній ситуації наявні в матеріалах справи докази не підтверджують, що свідки ([А.Г., Л.Г., Л.А., Б.Ч., Т.А., З.Ч.]) були опитані з порушенням [цієї] процедури.

Суд зазначає, що слідчий орган зобов'язаний докласти розумних зусиль для забезпечення явки таких свідків в судові засідання та забезпечити їх допит; однак відсутність поважної причини неявки свідка апіорі не може призвести до несправедливості судового розгляду (див. *Рішення у справі «Шачашвілі проти Німеччини» («Schatschaschwili v. Germany»)* [ВП], № 9154/10, §§ 105–107 та 113, ЄСПЛ 2015 року). Суд бере до уваги, з одного боку, [той факт], що у цій справі письмові протоколи допитів свідків були зачитані під час судового розгляду і що захист мав можливість їх оскаржити, а з іншого боку, що докази, про які йдеться, — письмові протоколи допитів

свідків — не були ані єдиним, ані вирішальним доказом обвинувачення Тамар Хачапурідзе та Кахабера Хачідзе. [Вчинення ними злочинних дій, окрім показань потерпілого та близьких йому осіб, підтверджується показаннями нейтрального свідка [М.М.] та відеозаписами, наявними в матеріалах справи.

Суд також бере до уваги, що письмові протоколи допитів свідків, зачитані в судовому засіданні, узгоджуються між собою та з [іншими] доказами, оціненими під час судового розгляду, в тому числі показаннями потерпілого [та] свідків [М.К., В.Б., М.М.] та відеозаписами.»

60. Верховний Суд також відповів, серед іншого, на аргументи заявників щодо їх видалення із зали суду під час судового засідання, зазначивши наступне:

«Суд також не може розділити позицію захисту про те, що неявка Тамар Хачапурідзе та Кахабера Хачідзе на низку засідань призвела до порушення принципів змагальності та рівності сторін. Суд бере до уваги, з одного боку, обов'язок учасників процесу підтримувати порядок під час судового засідання та можливість суду вживати заходів, передбачених статтею 85 КПК, за наявності відповідних підстав, а з іншого боку, обов'язок забезпечити право на захист навіть у разі видалення обвинуваченого із судового засідання.

У цій справі 22 червня 2018 року під час слухання в Обласному суді Хелвачаурі (Тамар Хачапурідзе та Кахабер Хачідзе брали участь у слуханнях дистанційно) суддя о 14:53:10 попередив Тамар Хачапурідзе про недопустимість порушення громадського порядку. З огляду на те, що Тамар Хачапурідзе, незважаючи на кілька попереджень, продовжувала зривати засідання і перешкоджати допиту свідка, суддя о 14:54:29 видалив її із зали судового засідання відповідно до статті 85 КПК (дистанційна участь).

Суддя також попередив Кахабера Хачідзе [про недопущення порушення громадського порядку] (о 14:54:41), оскільки Тамар Хачапурідзе, незважаючи на те, що її видалили із зали судового засідання, продовжувала порушувати порядок, перешкоджаючи проведенню судового засідання [зі свого комп'ютера]. О 15:58:40 суддя знову попередив Кахабера Хачідзе і о 15:59:00 видалив його із зали судового засідання (дистанційна участь), оскільки він не припинив порушувати порядок.

Суд бере до уваги, що після видалення обвинувачених, адвокати [С.К. та П.Д.] мали можливість брати участь у допиті [свідків] та ставити запитання свідкам. Відповідно, інтереси обвинувачених захищали адвокати за власним вибором. Крім того, не було встановлено, що після їх видалення [заявники] були обмежені в можливості спілкуватися зі своїми адвокатами (суд бере до уваги, що захист не клопотав, наприклад, про перерву в судовому засіданні для консультацій з обвинуваченими). Крім того, відеозапис, долучений як частина до справи, оцінювався

у присутності Кахабера Хачідзе. Відповідно, суд не може розділити позицію захисту щодо порушення принципів змагальності та рівності сторін».

61. Щодо аргументу заявників про те, що відеозаписи не були отримані з дотриманням відповідної процедури, суд зазначив наступне:

«Суд також не може розділити позицію захисту щодо незаконності [способу] отримання відеозапису. Суд бере до уваги, що відеозапис [про який йде мова] був отриманий на підставі рішення Обласного суду Хелвачаурі від 6 жовтня 2016 року, відповідно до процедури [встановленої КПК]. Суд також бере до уваги, що сторона захисту могла б оцінити запис і призначити експертизу в порядку, передбаченому КПК, якби вона [забажала] оскаржити правдивість обставин запису».

62. Верховний Суд не розглянув скаргу заявників щодо відмови судів нижчих інстанцій дозволити третьому заявнику дати свідчення.

III. КРИМІНАЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ ТРЕТЬОГО ЗАЯВНИКА

63. Кримінальне розслідування, розпочате 26 серпня 2016 року у зв'язку з інцидентом того ж дня (див. пункти 6–14 вище), очевидно, також мало на меті розслідування тілесних ушкоджень, виявлених у третього заявника. У цей день органи влади створили спеціальну слідчу групу, до складу якої увійшов слідчий, що спеціалізується на ювенальній юстиції, і призначили судово-медичну експертизу третього заявника.

64. Відразу після інциденту були допитані перша та другий заявники та ряд свідків (див. пункти 6–14 вище). Хоча третій заявник, як видається, також перебував у відділенні міліції того дня, його не допитували. Причина залишається незрозумілою.

65. 14 вересня 2016 року було отримано висновок судово-медичної експертизи щодо тілесних ушкоджень третього заявника. У ньому зазначалося, що третій заявник мав рвану рану (ბზჭყყვო) розміром 0,8 x 0,7 см на нижній губі та аналогічну подовжену рвану рану на верхній частині правого стегна. Травми були класифіковані як легкі та не спричинили погіршення стану його здоров'я.

66. 11 жовтня 2016 року кримінальне розслідування за фактом інциденту 26 серпня 2016 року було розділено. Справа за обвинуваченнями проти першої та другого заявників у зв'язку зі стверджуваним нападом на Г.М. було направлено до суду. Розслідування тілесних ушкоджень третього заявника тривало окремо за фактом поведінки, забороненої статтею 125 § 1 Кримінального кодексу (див. пункт 81 нижче).

67. 3 листопада 2016 року слідчі органи зв'язалися з першою заявницею як законним представником третього заявника з проханням з'явитися на допит 5 листопада 2016 року. Перша заявниця заявила, що вона не може супроводжувати свого сина в неробочі дні, та попросила надіслати їй офіційний виклик на допит у робочі дні.

68. 7 листопада 2016 року слідчі органи надіслали повістку першій заявниці з вимогою супроводжувати її сина на допит 12 листопада 2016 року.

69. 7 листопада 2016 року перша заявниця зателефонувала до слідчих органів і повідомила, що її син захворів і не може з'явитися на допит.

70. 25 січня 2017 року слідчі органи надіслали ще одну повістку на допит третього заявника з проханням до першої заявниці супроводжувати його 27 січня 2017 року.

71. 27 січня 2017 року третій заявник з'явився на допит у супроводі адвоката та соціального працівника. Він повідомив, що не може давати свідчення, оскільки проходить реабілітацію і погано себе почуває. Третій заявник попросив відкласти його допит.

72. У липні 2017 року третій заявник поїхав з території Грузії.

73. Згідно з матеріалами справи, 16 листопада 2017 року третій заявник за допомогою адвоката звернувся з клопотанням про надання йому процесуаль-

ного статусу потерпілого. Клопотання було відхилено як необґрунтоване 18 листопада 2017 року. У скарзі адвоката до прокурора вищого рівня не йшлося про те, що третій заявник не надав показань, а також не містилося прохання надати йому можливість зробити це дистанційно. У ній зазначалося, що третій заявник проходив психологічну реабілітацію у зв'язку з інцидентом 26 серпня 2016 року та тілесними ушкодженнями, які він отримав того дня. На його думку, з огляду на висновки звіту від 14 вересня 2016 року (див. пункт 65 вище), були достатні підстави для надання йому процесуального статусу потерпілого. Заява була відхилена як необґрунтована 27 грудня 2017 року.

74. 3 липня 2018 року адвокат третього заявника подав іншу заяву про надання процесуального статусу потерпілого. Він зазначив, що батьки третього заявника брали участь у судовому процесі дистанційно і що «така форма спілкування [була] також можлива щодо [третього заявника]». 5 липня 2018 року прокурор відповів, що після відхилення аналогічного клопотання 18 листопада та 27 грудня 2017 року в заяві не виявлено жодних нових елементів.

75. 23 липня 2018 року представник третього заявника повторно подав клопотання про надання статусу потерпілого на підставі того, що 26 серпня 2018 року спливають строки розслідування стверджуваного злочину, вчиненого проти третього заявника. Це клопотання було відхилене у жовтні 2018 року. Не було надано чіткої відповіді щодо строків давності стверджуваного кримінального правопорушення.

76. 7 серпня 2018 року адвокат третього заявника подав нову заяву щодо процесуального статусу потерпілого. Він посилався на письмовий протокол (від 11 жовтня 2016 року) допиту третього заявника, який проводив адвокат, що спеціалізується на ювенальній юстиції (див. пункт 19 вище), як на новий фактичний елемент,

що виправдовує, на його думку, надання йому процесуального статусу потерпілого. 31 грудня 2018 року адвоката повідомили, що попередні рішення з цього питання залишаються в силі, а заява відхилена як необґрунтована.

77. У вересні 2018 року адвокат третього заявника поцікавився ходом розслідування. Йому відповіли, що третій заявник не має відповідного процесуального статусу для отримання такої інформації.

78. Запити про надання статусу потерпілого були повторно подані у 2020 та 2021 роках. У запиті від 7 липня 2021 року вказувалося на готовність третього заявника дати показання дистанційно, стверджуючи, що органи влади не розглядали цю можливість, хоча він «завжди» висловлював готовність співпрацювати. Усі заяви було відхилено на тій підставі, що зібрані під час розслідування докази не виправдовували надання такого статусу третьому заявнику. 27 липня 2021 року третій заявник порушив судові провадження проти прокуратури та просив признати його потерпілим. Він повторив зміст свого клопотання від 7 липня 2021 року.

79. 27 вересня 2021 року міський суд Батумі дійшов висновку, що немає достатніх доказів того, що третій заявник став жертвою кримінального злочину. При цьому суд послався, з одного боку, на матеріали кримінальної справи, наявні щодо третього заявника, а з іншого боку, на окреме провадження щодо його батьків та висновки суду першої інстанції щодо ролі третього заявника в інциденті (див. пункт 54 вище). На думку суду, ці матеріали не були підставою для прийняття рішення про обмеження дискреційних повноважень органів прокуратури у наданні статусу потерпілого.

80. На дату останньої інформації, наявної у Суду, кримінальне розслідування щодо тілесних ушкоджень третього заявника все ще тривало.

ВІДПОВІДНЕ ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ

81. Відповідні положення Кримінального кодексу в той час передбачали наступне:

Стаття 125. Побої

«1. Побої чи інше насильство, що завдали фізичного болю потерпілому, але не спричинили наслідків, передбачених статтею 120 цього Кодексу, — караються штрафом, громадськими роботами на строк від 120 до 180 годин або виправними роботами на строк до 15 місяців.

2. Те саме діяння, вчинене завідомо щодо неповнолітнього, карається штрафом, виправними роботами на строк від 15 до 24 місяців або позбавленням волі на строк до одного року.

Стаття 239. Хуліганство

«1. Хуліганство, тобто діяння, що грубо порушує громадський порядок і виражає явну неповагу до суспільства, вчинене із застосуванням насильства або з погрозою насильства, — карається штрафом або громадськими роботами на строк від 120 до 180 годин, виправними роботами на строк до одного року, домашнім арештом на строк від шести місяців до двох років або позбавленням волі на строк до одного року.

2. Те саме діяння:

- а) групою осіб за попередньою змовою;
- б) проти представника влади або особи, яка припиняє хуліганські дії;

....

карається штрафом, громадськими роботами на строк від 180 до 200 годин, виправними роботами на строк від одного до двох років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.»

Стаття 365 — Погроза або насильство щодо судового провадження, розслідування чи здійснення захисту

«1. Погроза вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю або знищенням майна члена Конституційного Суду, судді, присяжного чи їх близьких родичів у зв'язку з розглядом судової справи або матеріалів справи карається штрафом або позбавленням волі на строк до трьох років.

...

5. Дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, вчинені

- а) спільно більш ніж однією особою;
- б) повторно;

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років...»

82. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу на той час передбачали наступне:

85. Відповідальність за невиконання процесуальних обов'язків та порушення порядку в залі судового засідання

«...

2. Якщо учасник судового процесу або особа, присутня в судовому засіданні, порушує порядок під час судового засідання, не підкоряється розпорядженню головуючого або виявляє неповагу до суду, головуючий робить [йому або їй] усне попередження і просить [його або їй] припинити неналежну поведінку. Якщо особа не виконує вищезазначену вимогу, головуючий, порадившись у залі судового засідання, накладає на неї штраф та/або видаляє із зали судового засідання. Якщо особа, яку видалили із зали судового засідання, продовжує порушувати порядок, судовий розпорядник за розпорядженням судді видаляє таку особу з приміщення суду (будівлі); крім того, на неї може [бути накладено штраф], передбачений цією статтею, або вона може бути затримана.

...

5. Особа вважається такою, що видалена із зали судового засідання до закінчення розгляду справи за даним обвинуваченням у суді того ж рівня юрисдикції. Головуючий суддя може за вмотивованим клопотанням сторони дозволити особі (яку видалили із зали суду) повернутися до зали судового засідання.

Особа (яку видалили із зали суду) також повертається в судові засідання, якщо відповідний суд задовольнить скаргу цієї особи про визнання незаконним її видалення із зали судового засідання...

...»

Стаття 113. Порядок проведення опитування

«1. Будь-яка особа, яка може володіти інформацією, що має істотне значення для справи, може бути добровільно опитана сторонами. Опитувана особа не може бути примушена давати показання або розголошувати відомості...»

Стаття 114. Порядок допиту свідка під час [досудового] розслідування

«1. На стадії [досудового] розслідування особа може бути допитана як свідок за клопотанням сторони захисту або сторони обвинувачення у мирового судді за місцем проведення розслідування або за місцезнаходженням свідка, якщо

...

(b) вона має намір залишити Грузію на тривалий період;

...»

Стаття 118. Допит свідка під час розгляду справи по суті

«...

3. Свідок, який не може з'явитися до суду для допиту через обставини, передбачені статтею 114 § 1 (а), (б) та (г) цього Кодексу, не може бути допитаний. У такому випадку його досудова заява оголошується під час судового розгляду справи по суті. Така заява не може бути покладена в основу обвинувального вироку, якщо вона не підтверджена іншими доказами, які доводять винуватість особи.»

Стаття 243 — Дослідження протоколів допиту та показань, даних під час [досудового] розслідування; дистанційний допит свідка

«1. Якщо свідок не з'являється в судові засідання по суті справи для дачі показань, інформація, отримана під час його чи її допиту, або показання, дані відповідно до статті 114 цього Кодексу під час [досудового] розслідування, можуть бути публічно зачитані, а аудіо- або відеозапис отриманої інформації/показань може бути відтворений (продемонстрований) лише у випадку, якщо свідок помер, перебуває за межами Грузії, його місцезнаходження невідоме або вичерпані всі розумні способи доставити його до суду, а допит/опитування проводився в порядку, передбаченому цим Кодексом. Ці докази самі по собі не можуть слугувати підставою для винесення обвинувального вироку.

...

3. Свідок може бути допитаний дистанційно, за допомогою спеціальних технічних засобів, у тому самому суді, з іншого суду або з іншого місця на

підставі рішення суду, ухваленого за клопотанням [сторони захисту або сторони обвинувачення про це]. [Сторони повинні бути заздалегідь повідомлені [про таке рішення].»

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

83. Беручи до уваги схожість предмета заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

84. Перша та другий заявники скаржилися (i) на те, що вони не змогли забезпечити явку свідків зі свого боку на тих самих умовах, що і свідків сторони обвинувачення; (ii) на те, що їхній обвинувальний вирок значною мірою ґрунтувався на показаннях відсутніх свідків; і (iii) на те, що їхнє усунення від участі в судовому процесі було несумісним з гарантіями справедливого судового розгляду, передбаченими Конвенцією. Вони посилалися на статтю 6 §§ 1 та 3 Конвенції, відповідні частини яких викладені нижче:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення ...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

...».

A. Прийнятність заяви

85. Уряд стверджував, що, не подавши окремої апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції щодо їх видалення із зали судового засідання, перша заявниця та другий заявник не вичерпали національні засоби юридичного захисту щодо своєї скарги з цього приводу.

86. Заявники стверджували, що після того, як справа була доведена до відома апеляційного суду та Верховного Суду, вони вичерпали національні засоби юридичного захисту.

87. Суд зазначає, що скарга заявників щодо їх видалення із зали судового засідання була розглянута та прямо прокоментована Верховним Судом. Визнаючи, що невичерпання національних засобів юридичного захисту не може бути використане проти заявника, якщо, незважаючи на недотримання останнім форм, передба-

чених законом, компетентний орган все ж розглянув суть скарги (див. «Володимир Романов проти Росії» (*Vladimir Romanov v. Russia*), № 41461/02, § 52, 24 лютого 2008 року), Суд вважає, що заявники надали національним органам влади можливість виправити стверджене порушення.

88. З цього вбачається, що ця скарга не може бути визнана неприйнятною через невичерпання національних засобів юридичного захисту.

89. Крім того, скарги першої та другого заявників за статтею 6 Конвенції не є явно необґрунтованими у розумінні статті 35 § 3 Конвенції. Вони також не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

B. Щодо суті

90. Суд зазначає, що вимоги статті 6 § 3 Конвенції слід розглядати як окремі аспекти права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 § 1. Відпо-

відно, Суд розгляне кожну з трьох частин скарг першої та другого заявників (див. пункт 84 вище) відповідно до цих двох положень, взятих разом (див., серед багатьох

інших джерел, рішення у справах «Шачашвілі проти Німеччини» («Schatschaschwili v. Germany») [ВП], № 9154/10, § 100, ECHR 2015 року, та «Ідалов проти Росії» («Idalov v. Russia») [ВП], №. 5826/03, § 169, 22 травня 2012 року).

Потім Суд продовжить оцінку їх впливу на загальну справедливість кримінального провадження (див. рішення у справі «Чавшабова проти Грузії» («Khavshabova v. Georgia»), № 26134/19, §§ 28 і 56, 29 червня 2023 року).

1. Стверджуване незабезпечення першої заявниці та другого заявника можливістю викликати свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення

(а) Позиція сторін

(i) Перша та другий заявники

91. Заявники стверджували, що, відмовившись заслухати третього заявника та примусити свідків А.Д. та Д.Г. (див. пункт 13 вище) з'явитися на судові засідання, національні суди не забезпечили явку свідків зі сторони захисту на тих самих умовах, що й свідків сторони обвинувачення. Вони стверджували, що показання третього заявника мали б вирішальне значення для встановлення істини у їхній справі з двох причин: вони підтвердили б, що перша заявниця не мала на увазі те, що вона сказала Г.М. (що національні суди витлумачили як погрозу), оскільки це була лише емоційна реакція на те, що її син стікав кров'ю; і вони виправдали б другого заявника, оскільки підтвердили б, що він не брав участі у бійці, а намагався заспокоїти першу та третього заявників. Заявники стверджували, що докази з цього приводу спростували б версію обвинувачення про те, що злочин було вчинено у складі групи. Заявники стверджували, що суддя навів формальні причини для

відмови у наданні третьому заявнику можливості давати показання дистанційно. Альтернативна пропозиція захисту відкласти судовий розгляд лише на двадцять три дні, щоб дозволити йому з'явитися особисто, також була відхилена без належного обґрунтування.

92. Крім того, щодо свідків А.Д. та Д.Г. заявники стверджували, що рішення прокурора виключити їх зі списку свідків створило обґрунтований сумнів у тому, що вони надали б суду першої інстанції інформацію, яка могла б призвести до виправдувального вироку. Вони стверджували, що суд першої інстанції помилково витлумачив положення закону про те, що суд може примусити свідків з'явитися до суду лише за наявності їхньої прямої відмови від цього. Це не було виправлено на стадії апеляційного розгляду, оскільки їхнє клопотання про допит цих свідків було відхилено.

(ii) Уряд

93. Уряд стверджував, що третій заявник був допущений як свідок захисту з 30 листопада 2016 року. Проте захист не забезпечив його присутність у судовому засіданні. Стосовно його дистанційного допиту, вони стверджували, що обласний суд Хелвачаурі надав достатні підстави, щоб обґрунтувати свій висновок про те, що це не відповідало інтересам належного здійснення правосуддя або інтересам третього заявника, який на той час був неповнолітнім. У будь-якому випадку клопотання про виклик третього заявника як свідка не було достатньо обґрунтованим, оскільки всі

можливі версії інциденту були повністю розкриті національним судам, а всі відповідні докази, включаючи відеоматеріали, вже були оцінені.

94. Стосовно свідків А.Д. та Д.Г., то суддя першої інстанції переконався, що жоден з них не відмовився з'явитися до суду, щоб ініціювати процедуру примусової явки. Більше того, з огляду на їхні свідчення на досудовому етапі провадження, їхній допит, на думку Уряду, не вплинув би на результат і справедливість судового розгляду.

(b) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи

95. Суд повторює, що відповідно до статті 6 Конвенції допустимість доказів, насамперед, є питанням національного права, і завданням Суду є не ухвалювати рішення про те, чи правильно показання свідків були допущені як докази, а визначити, чи провадження загалом, включаючи спосіб отримання доказів, було справедливим (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справах «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» (2Van Mechelen and Others v. the Netherlands)), 23 квітня 1997 року, § 50, Звіти 1997-III, та «Перна проти Іта-

лії» («Perna v. Italy») [ВП], №. 48898/99, § 29, ECHR 2003-V). Стаття 6 § 3(d) Конвенції не вимагає забезпечення присутності та допиту кожного свідка на боці захисту/обвинуваченого, основною метою цього положення, як зазначено словами «на тих самих умовах», є забезпечення повної «рівності сторін» у справі (див. рішення у справах «Енгель та інші проти Нідерландів» («Engel and Others v. the Netherlands») від 8 червня 1976 року, § 91, Серія А № 22; «Відаль проти Бельгії» («Vidal v. Belgium») від 22 квітня 1992 року, § 33, Серія А № 235-B; та «Мур-

тазалиєва проти Росії» («Murtazaliyeva v. Russia») [ВП], №. [36658/05](#), § 139, 18 грудня 2018 року).

96. У справі «Муртазалиєва проти Росії» («Murtazaliyeva v. Russia», № 36658/05, від 18.12.2018 [ВП]) Суд сформулював триетапний тест для оцінки, чи було дотримано право викликати свідка на захист відповідно до статті 6 § 3(d): (1) чи було клопотання про заслуховування свідка достатньо обґрунтоване та чи стосувалося предмета обвинувачення; (2) чи врахували національні суди належність цих показань до справи та чи навели достатні підстави для свого рішення не допитувати свідка під час судового розгляду; та (3) чи підірвало рішення національних судів загальну справедливість судового розгляду.

97. Стосовно першого елемента тесту Суд зазначив, що необхідно з'ясувати, чи могли показання свідків вплинути на результат судового розгляду або чи можна було обґрунтовано очікувати, що вони зміцнять позицію захисту. «Достатність» обґрунтування клопотань захисту заслухати свідків залежатиме від оцінки обставин конкретної справи, включаючи положення національного законодавства, стадії та перебігу провадження, лінії аргументації та стратегії сторін і їхньої процесуальної поведінки (рішення у справі «Муртазалиєва проти Росії» згадано вище, §§ 160–61).

(ii) Застосування цих принципів до даної справи

100. Насамперед, що стосується свідків А.Д. та Д.Г., Суд зазначає, що суд першої інстанції задовольнив клопотання про надання їм можливості дати свідчення (див. пункт 38 вище), але зрештою вирішив не примушувати їх з'явитися після того, як ці свідки не змогли цього зробити (див. пункт 39 вище). Однак Суд бере до уваги той факт, що заявники не змогли пояснити, чому ці два свідки повинні були з'явитися. Крім того, зі змісту їхніх показів, наданих на досудовому етапі провадження, не вбачається, що їхня присутність мала б якусь додаткову цінність (див. пункт 13 вище). За таких обставин рішення суду першої інстанції не примушувати зазначених свідків з'явитися не підірвало справедливість провадження.

101. Що стосується скарги заявників на те, що вони не змогли забезпечити присутність третього заявника як свідка у їхній справі, Суд зазначає, що суд першої інстанції не дозволив допитати третього заявника дистанційно, а також не відклав судовий розгляд на період трохи більше трьох тижнів, щоб дати йому можливість з'явитися особисто. У зв'язку з цим Суд бере до уваги аргумент Уряду про те, що показання третього заявника не мали б вирішального значення для встановлення істини у справі проти першої та другого заявників, враховуючи, серед іншого, наявність відеозапису інциденту (див. пункт 15 вище). Для того, щоб оцінити, чи було дотримано право на виклик свідка захисту відповідно

98. Щодо другого елемента тесту, Суд пояснив, що взагалі належність показань і достатність доводів, висунутих захистом, з огляду на обставини справи, визначатимуть обсяг і рівень деталізації оцінки національних судів щодо необхідності забезпечення присутності свідка та його допиту. Відповідно, чим сильнішими та вагомішими є аргументи захисту, тим ретельнішим має бути їх вивчення і переконливішими мають бути аргументи національних судів, якщо вони відмовляють у задоволенні клопотання захисту про допит свідка («Муртазалиєва проти Росії», згадано вище, § 166).

99. Що стосується загальної оцінки справедливості розгляду як третього елемента тесту, Суд наголосив, що дотримання вимог справедливого судового розгляду має розглядатися в кожній справі з урахуванням розвитку провадження в цілому, а не на основі ізольованого аналізу одного конкретного аспекту чи одного конкретного випадку. Хоча висновки, зроблені на перших двох етапах цього тесту, як правило, є переконливим свідченням того, чи було провадження справедливим, не можна виключати, що в певних, хоча і виняткових випадках, міркування справедливості можуть вимагати протилежного висновку («Муртазалиєва проти Росії», згадано вище, §§ 167–68).

до статті 6 § 3 (d), Суд спочатку розгляне, чи було клопотання про допит свідка достатньо обґрунтованим та відповідним для предмета обвинувачення.

102. У зв'язку з цим, слід визначити що, клопотання про розгляд справи третього заявника на національному рівні не супроводжувалося детальним обґрунтуванням, на відміну від позицій першої та другого заявників, поданих до Суду (порівняйте пункти 36 та 91 вище). Хоча участь третього заявника в інциденті дійсно була зафіксована на відеозаписі, що міститься в матеріалах справи, він був основним свідком захисту, і клопотання про його допит не було з самого початку неприйнятним. Навпаки, оскільки він був одним з головних учасників інциденту за участю першої та другого заявників, відповідність його показань за конкретних обставин справи була певною мірою очевидною. (див. згадане вище рішення у справі «Муртазалиєва» («Murtazaliyeva»), § 161).

103. Виходячи з цього, Суд зазначає, що національні суди не розглянули відповідність показань третього заявника. Навпаки, клопотання про його допит були відхилені судом першої інстанції з процесуальних підстав.

104. У зв'язку з цим Суд зауважує, по-перше, що національне законодавство прямо передбачає можливість заслуховування свідків дистанційно (порівняйте і протиставте рішення у справі «Батек та інші про-

ти Чеської Республіки» («*Bátěk and Others v. the Czech Republic*»), № [54146/09](#), § 61, 12 січня 2017 року). Суд першої інстанції встановив, що ця процедура не може бути застосована щодо третього заявника. А саме, з огляду на те, що заявники не надали адреси, за якою його можна було б ідентифікувати, суд першої інстанції вважав, що його особу можна поставити під сумнів. Йому також не можна було вручити документ із попередженням про можливу кримінальну відповідальність. Також було зазначено, що необхідно було призначити спеціального законного представника через те, що свідок був неповнолітнім, але таке призначення не могло відбутися дистанційно (див. пункт 37 вище).

105. Стосовно клопотання про відкладення судового розгляду, щоб дозволити третьому заявнику з'явитися особисто, заявників можна критикувати за те, що

2. Використання показань відсутніх свідків

(а) Позиції сторін

107. Перша та другий заявники стверджували, що єдиним нейтральним доказом, на який посилалися національні суди, були показання відсутніх свідків, зачитані під час судового розгляду.

У зв'язку з цим вони стверджували, що національна процедура отримання показань була порушена — свідки не були викликані до мирового судді — і що за відсутності поважних причин для відмови у виклику цих свідків їхні показання не повинні були братися до уваги при винесенні обвинувального вироку заявникам.

(b) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи

109. Загальні принципи щодо скарг, пов'язаних з допитом відсутніх свідків та використання судами доказів, наданих цими свідками, можна знайти в справах «*Шачашвілі*» («*Schtschaschwili v. Germany*» [GC], no. [9154/10](#), ECHR 2015, згадане вище, §§ 100–131) та «*Аль-Хавая та Тахірі проти Сполученого Королівства*» («*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*») ([ВП], №№ [26766/05](#) та [22228/06](#), §§ 118–47, ЄСПЛ 2011; див. також рішення у справі «*Сетон проти Сполученого Королівства*» («*Seton v. the United Kingdom*»), №. [55287/10](#), §§ 57–59, 31 березня 2016 року).

110. Посилаючись на рішення у справі «*Файсал Памук проти Туреччини*» («*Faysal Pamuk v. Turkey*», № [430/13](#), §§ 45–49, 18 січня 2022 року), ці принципи можна узагальнити наступним чином: вони встановлюють трирівневий тест, відповідно до якого Суд повинен перевірити (i) чи була вагома причина для неявки відсутнього свідка в суд; (ii) чи були показання, надані відсутнім свідком, єдиною або вирішальною підста-

вою для засудження заявника або чи мали вони значну вагу в цьому відношенні; і (iii) чи існували достатні врівноважуючі фактори, щоб компенсувати труднощі, з якими стикався захист у зв'язку з наданими відсутнім свідком показаннями. Крім того, Суд також підкреслив, що, як і у випадку з усіма скаргами за статтею 6 § 3, неможливість підсудного допитати свідка слід оцінювати з урахуванням впливу, який вона мала на загальну справедливість судового розгляду (див. рішення у справі «*Шмайгл проти Словенії*» («*Štajgl v. Slovenia*»), № [29187/10](#), § 61, від 4 жовтня 2016 року). Суд вже постановив, що ті самі принципи застосовуються до допиту свідка під час судового розгляду, включаючи відповідні умови його проведення (див. рішення у справі «*Черніка проти України*» («*Chernika v. Ukraine*»), № [53791/11](#), § 46, від 12 березня 2020 року; «*Юрек та Юрек проти Туреччини*» («*Ürek and Ürek v. Turkey*»), № [74845/12](#), § 49, від 30 липня 2019 року; і «*Черпюнь проти Бельгії*» («*Cherpion v. Belgium*») (ухв.), №. [47158/11](#), §§ 35–41, 9 травня 2017 року).

106. Суд додатково зазначає, що суди апеляційної та касаційної інстанцій залишили скарги заявників з цього приводу без відповіді.

108. Уряд стверджував, що (а) були поважні причини для неявки шести відсутніх свідків; (б) відповідні показання не були єдиними або вирішальними доказами визнання заявників винними; та (в) існували достатні компенсуючі фактори, оскільки заявники були представлені адвокатом за власним вибором; мали необмежені можливості для оскарження достовірності показань відсутніх свідків; і що показання останніх були підтвержені іншими доказами, включаючи відеозаписи та показання свідків, яких під час судового розгляду стороною захисту було піддано перехресному допиту.

вою для засудження заявника або чи мали вони значну вагу в цьому відношенні; і (iii) чи існували достатні врівноважуючі фактори, щоб компенсувати труднощі, з якими стикався захист у зв'язку з наданими відсутнім свідком показаннями. Крім того, Суд також підкреслив, що, як і у випадку з усіма скаргами за статтею 6 § 3, неможливість підсудного допитати свідка слід оцінювати з урахуванням впливу, який вона мала на загальну справедливість судового розгляду (див. рішення у справі «*Шмайгл проти Словенії*» («*Štajgl v. Slovenia*»), № [29187/10](#), § 61, від 4 жовтня 2016 року). Суд вже постановив, що ті самі принципи застосовуються до допиту свідка під час судового розгляду, включаючи відповідні умови його проведення (див. рішення у справі «*Черніка проти України*» («*Chernika v. Ukraine*»), № [53791/11](#), § 46, від 12 березня 2020 року; «*Юрек та Юрек проти Туреччини*» («*Ürek and Ürek v. Turkey*»), № [74845/12](#), § 49, від 30 липня 2019 року; і «*Черпюнь проти Бельгії*» («*Cherpion v. Belgium*») (ухв.), №. [47158/11](#), §§ 35–41, 9 травня 2017 року).

111. Суд повторює, що стаття 6 § 3 (d) закріплює принцип, згідно з яким, перш ніж обвинувачений може бути засуджений, всі докази проти нього, як правило, повинні бути представлені у його присутності під час публічного судового засідання з метою забезпечення змагальності сторін. Винятки з цього принципу можливі, але не повинні порушувати права захисту, які, як правило, вимагають, щоб обвинуваченому була надана адекватна і належна можливість оскаржити і поставити питання свідку, який свідчить проти нього, або під час дачі ним показань, або на більш пізній стадії судового розгляду (див. згадане вище рішення у справі *Шачашвілі («Schatschaschwili»)*, § 103, і рішення у справі *«Лука проти Італії» («Lucà v. Italy»)*, № [33354/96](#), § 39, ECHR 2001-II).

112. За певних обставин у судів може виникнути необхідність використовувати показання, наданих на стадії кримінального розслідування. Якщо обвинувачений мав достатню та адекватну можливість оскаржити такі показання під час їх отримання або на більш пізній стадії провадження, їх використання не суперечить гарантіям статті 6 §§ 1 і 3 (d) Конвенції (див. рішення у справі *«Берхані проти Албанії» («Berhani v. Albania»)*, № [847/05](#), § 51, від 27 травня 2010 року, з подальшими

(ii) Застосування цих принципів до обставин цієї справи

113. Суд зазначає, що, визнаючи першу та другого заявників винними, крім двох відеозаписів інциденту національні суди поклалися на показання шести відсутніх свідків, (див. пункти 15–16 та 52 вище) та показання Н.Г. (див. пункт 48 вище), М.М. (див. пункт 49 вище), потерпілого (див. пункти 9 та 46 вище), а також його дружини та його друга (див. пункти 9 та 47 вище).

114. Шість відсутніх свідків, а також ті, які давали свідчення під час судового розгляду (див. попередній пункт), були очевидцями інциденту за участю заявників.

(a) Чи була вагома причина неявки шести відсутніх свідків в судове засідання

115. Щодо питання про те, чи була вагома причина для неявки шести відсутніх свідків на судовий розгляд, Суд зазначає, що причиною, прийнятою національними судами щодо трьох свідків, які не були грузинами, було те, що вони проживали за кордоном. Що стосується решти трьох свідків, то було встановлено, що місцезнаходження двох з них неможливо встановити, а одна з них мала поважну причину не з'явитися, оскільки вона нещодавно народила дитину і проживала приблизно за 400 кілометрів від суду першої інстанції. Суд розгляне ці доводи нижче.

— Три відсутні свідки, які проживали за кордоном

116. Стосовно трьох свідків — не громадян Грузії, які проживають за кордоном, Суд ще раз наголошує, що

поширеннями на це рішення). У зв'язку з цим Суд також підкреслює, що до доказів, отриманих від свідка в умовах, коли права захисту не можуть бути забезпечені в тій мірі, в якій цього зазвичай вимагає Конвенція, слід ставитися з надзвичайною обережністю (див. рішення у справах *«Віссер проти Нідерландів» («Visser v. the Netherlands»)*, № [26668/95](#), § 44, від 14 лютого 2002 року, та *«С.Н. проти Швеції» («S.N. v. Sweden»)*, № [34209/96](#), § 53, ECHR 2002-V). Хоча це правда, що допущення таких доказів не призведе автоматично до порушення статті 6 Конвенції, Суд повинен піддати провадження найглибшій перевірці, коли засудження ґрунтується виключно або вирішальною мірою на доказах відсутніх свідків або коли такі докази мають значну вагу в цьому контексті. (див. згадане вище рішення у справі *«Аль-Хавайя і Тахері» («Al Khawaja and Tahery»)*, §§ 118–47).

У кожному випадку питання полягає в тому, чи існують достатні врівноважуючі фактори, включаючи заходи, які дозволяють провести справедливу і належну оцінку достовірності цих доказів. Це дозволить виносити обвинувальний вирок на підставі таких доказів, тільки якщо вони є достатньо надійними з огляду на їхню важливість у справі (там само, § 147).

виїзд за кордон сам по собі не є достатньою причиною для виправдання відсутності відповідного свідка на судовому процесі (див. рішення у справі *«Сетон» («Seton»)*, згадане вище, § 61; рішення у справі *«Паїч проти Хорватії» («Paić v. Croatia»)*, № [47082/12](#), § 38, від 29 березня 2016 року; та *«Аль Ало проти Словаччини» («Al Alo v. Slovakia»)*, № [32084/19](#), §§ 48–52, 10 лютого 2022 року).

Як це вимагається у справах, що стосуються відсутності свідків обвинувачення, Суд повинен перевірити, чи доклали відповідні органи влади всіх розумних зусиль для забезпечення явки свідків (див. згадане вище рішення у справі *«Шачашвілі» («Schatschaschwili»)*, § 120).

117. Хоча суд першої інстанції визнав той факт, що згадані свідки не проживають у Грузії, як достатню підставу для зачитування їхніх показань, з матеріалів справи не зрозуміло, які конкретні заходи, якщо такі були, вжили національні органи для забезпечення присутності свідків під час провадження. Дійсно, у двох свідків, які проживають у Російській Федерації, була взята детальна адреса, але немає жодних вказівок на те, що з ними намагалися зв'язатися. З незрозумілих причин не було взято точної адреси свідка, який проживає у Вірменії (див. пункт 11 вище). У жодного з цих трьох осіб не було взято жодних телефонних або електронних адрес, незважаючи на те, що їхні заяви були чіткими щодо неминучості їхнього виїзду з Грузії.

118. З огляду на ці елементи, відзначаючи, що національні органи влади не вжили певних очевидних заходів і навіть не намагалися зв'язатися з трьома свідками,

які проживають за кордоном, Суд вважає, що органи влади не доклали розумних зусиль у межах існуючого правового регулювання для забезпечення явки цих свідків. На цій основі, без необхідності спекулювати щодо шансів отримання такої присутності на практиці, якби вдалося зв'язатися із свідками, Суд робить висновок, що національні суди не діяли на основі вагомих причин для неявки трьох свідків, які проживали за кордоном.

— *Решта відсутніх свідків*

119. Що стосується решти трьох свідків, Суд може прийняти, що органи не могли більше знайти свідків Б.Ч. та З.Ч. Однак, хоча суд першої інстанції заявив щодо свідка Т.А. (див. пункт 29 вище), що вона проживає приблизно за 400 кілометрів від суду, однієї цієї причини недостатньо, щоб виправдати те, що вона не була заслухана під час судового розгляду. Оскільки вона народила дитину незадовго до судового розгляду, органи влади могли б дослідити можливість — прямо передбачену законом (див. пункт 82 вище) — провести її допит дистанційно. Не було наведено жодних причин для того, щоб не розглянути цю можливість.

120. Таким чином, Суд робить висновок, що стосовно свідка Т.А. суд першої інстанції розглядав справу без поважних причин для її неявки.

(β) *Чи були показання відсутніх свідків єдиною або вирішальною підставою для засудження першої та другого заявників*

121. Суд не бачить підстав не погоджуватися з висновком Верховного Суду про те, що свідчення, надані шістьма відсутніми свідками, не були єдиними доказами проти першої заявниці та другого заявника (див. пункти 59 та 113 вище).

122. Однак, незважаючи на наявність інших доказів для визнання винними заявників, Суд бере до уваги той факт, що показання відсутніх свідків були відтворені і на них прямо посилалися у вироках, якими заявників було визнано винними. Ці показання доповнювали зміст наявних відеозаписів інциденту, особливо щодо поведінки другого заявника (див. пункти 15–16 та 50 вище, особливо щодо показань, наданих Т.А. та Л.А.). У зв'язку з цим, а також з огляду на детальний опис інциденту відсутніми свідками, можна стверджувати, що їхні свідчення суттєво вплинули на тлумачення інших доказів у справі проти заявників.

123. Таким чином, навіть якщо визнати, що свідчення відсутніх свідків не були ні єдиними, ані вирішальними з огляду на наявність інших доказів у матеріалах справи, вони, безсумнівно, мали значну вагу, і тому визнання їх допустимими могло ускладнити захист (див. «Шачашвілі» («Schatschaschwili»), цитоване вище, § 116).

(γ) *Чи були достатні врівноважуючі фактори для компенсації труднощів, з якими стикнувся захист*

124. Суд ще раз наголошує, що обсяг врівноважуючих факторів, необхідних для того, щоб судовий розгляд вважався справедливим, залежить від ваги доказів, про які йдеться. Чим важливіші ці докази, тим більшу вагу повинні мати врівноважуючі фактори, щоб провадження в цілому вважалось справедливим (див. «Шачашвілі» («Schatschaschwili»), згадане вище, § 116; див. також «Черніка» («Chernika»), згадане вище, § 66, і «Файсал Памук» («Faysal Pamuk»), згадане вище, § 63). З огляду на важливість свідчень відсутніх свідків у цій справі (див. пункти 122–123 вище), для забезпечення справедливості провадження були необхідні вагомі врівноважуючі фактори. Суд вважає, що в цьому контексті важливими є такі елементи: підхід суду першої інстанції до відповідних доказів; наявність і переконливість подальших обвинувальних доказів; і процесуальні заходи, вжиті для компенсації відсутності можливості проведення безпосередньо перехресного допиту свідків під час судового розгляду (див. згадане вище рішення у справі «Шачашвілі» («Schatschaschwili»), § 145).

125. Стосовно підходу національних судів до непереверених доказів, суд першої інстанції зазначив, посилаючись на справу «Аль-Хавайа і Тахері» («Al-Khawaja and Tahery») (згадану вище), що показання відсутніх свідків не можуть бути єдиною підставою для винесення обвинувального вироку (див. пункт 29 вище).

Крім того, апеляційний та касаційний суди відзначили наявність інших доказів у матеріалах справи та можливість заявників оскаржити достовірність непереверених доказів (див. пункти 56 та 59 вище).

Проте відповідні рішення національних судів не свідчать про те, що ці суди надавали меншої ваги доказам, наданим відсутніми свідками (порівняйте, наприклад, справи «Аль-Хавайа і Тахері» («Al-Khawaja and Tahery»), § 157; «Файсал Памук» («Faysal Pamuk»), § 72; і «Хавшабова» («Khavshabova»), § 52, всі згадані вище).

126. Щодо наявності та сили подальших обвинувальних доказів, Суд не ігнорує той факт, що національні суди також поклалися на нейтральні доказові матеріали, такі як два відеозаписи інциденту (див. пункт 113 вище). Він також бере до уваги той факт, що зміст оскаржуваних показань був підтверджений показаннями потерпілого, його дружини та його друга. Однак, зважаючи на заяву суду першої інстанції щодо значення нейтральних свідків (див. пункт 53 вище), і з урахуванням висновку Суду вище щодо важливості доказів, наданих відсутніми свідками для засудження заявників (див. пункти 122–123 вище), наявність інших обвинувальних доказів у кримінальному провадженні як потенційного врівноважуючого фактора для обмежень, з якими стикалася захист, повинна розглядатися з обережністю.

127. Суд також бере до уваги аргумент про те, що заявники були належним чином представлені і мали можливість під час провадження в національних судах надати власну версію подій та поставити під сумнів достовірність показань відсутніх свідків. Суд неодноразово зазначав, що така можливість оскаржити та спростувати показання відсутніх свідків сама по собі не може розглядатися як достатній врівноважуючий фактор для компенсації обмежень для захисту, створених їх відсутністю (див. рішення у справі «Трамповські проти колишньої Югославської Республіки Македонія» («*Trampovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*»), № 4570/07, § 49, від 10 липня 2012 року; «Ріахі проти Бельгії» («*Riahi v. Belgium*»), № 65400/10, § 41, від червня 2016 року; і «Черніка» («*Chernika*»), згадане вище, § 68).

128. Стосовно наявності будь-яких гарантій для заявників на досудовій стадії розслідування, Суд повторює, що життєво важливо для визначення справедливості судового розгляду «в цілому» з'ясувати, чи, під час заслуховування свідків на стадії розслідування, органи влади виходили з припущення, що свідки не будуть заслухані під час судового засідання. Якщо слідчі органи обґрунтовано вважають, що свідок не буде допитаний на слуханні в суді першої інстанції, важливо, щоб захист мав можливість поставити запитання свідку на стадії досудового розслідування (див. «Шачашвілі» («*Schatschaschwili*»), §§ 156–57, та «Чавшабова» («*Khavshabova*»), § 54, обидві справи згадані вище).

129. У зв'язку з цим, а також оскільки скарга заявників стосується трьох свідків, які проживають за кордоном (див. пункти 116–118 вище), Суд зазначає, що було оче-

видно, що вони були туристами в Грузії і залишили б країну незабаром після надання своїх показань (див. пункт 11 вище). Процесуальне законодавство — стаття 114 § 1 (b) Кримінально-процесуального кодексу (див. пункт 82 вище) — передбачало можливість викликати їх до мирового судді. За звичайних обставин Суд вважав би, що така процедура забезпечує надійні процесуальні гарантії обвинуваченому, який не має можливості допитати свідків під час фактичного судового розгляду (див. згадане вище рішення у справі «Чавшабова», § 53). Однак не було надано жодних пояснень, чому ця процесуальна гарантія не була застосована до трьох свідків, про яких йде мова. Діючи таким чином, слідчі органи взяли на себе передбачуваний ризик, який згодом матеріалізувався, що обвинувачений не зможе поставити запитання відповідним свідкам на будь-якій стадії провадження (див. «Чавшабова», згадана вище, § 54). Що стосується Т.А., то ані вищезгадана можливість допиту її перед мировим суддею, ані можливість її дистанційного заслуховування не були розглянуті (див. пункти 119–120 вище).

130. За таких обставин наявність інших обвинувальних доказів, у тому числі, і що дуже важливо, відеозаписів, які дозволяли спостерігати за розвитком сутички, не може, за конкретних обставин цієї справи, вважатися достатнім врівноважуючим фактором, зважаючи на невизначеність щодо інтерпретації зображень.

131. Відповідно, не було достатніх врівноважуючих факторів для компенсації недоліків, з якими стикнувся захист.

3. Видалення першої заявниці та другого заявника з судового засідання

(а) Положення сторін

132. Заявники стверджували, що вони не нехтували елементарними стандартами належної поведінки в залі суду і що їхня поведінка не була такою, яка б виправдовувала їх видалення із зали судового засідання та продовження судового розгляду за їхньої відсутності. Таким чином, вони були позбавлені права допитувати свідків обвинувачення: Г.М., М.К. і В.Б., і вони не змогли надати свої заключні заяви суду першої інстанції.

133. Уряд стверджував, що виключення заявників із судового розгляду повністю відповідало гарантіям

справедливого судового розгляду, оскільки (а) їхня деструктивна поведінка тривала протягом усього судового розгляду і не обмежувалася допитом потерпілого та його дружини; (б) їм було зроблено кілька попереджень, і вони могли передбачити наслідки своєї поведінки, що дезорганізує судовий процес; (в) їхні законні представники все ще мали можливість брати участь у дослідженні доказів; (г) більшість свідків були допитані до їхнього видалення; і (д) вони мали можливість брати участь у розгляді справи в Апеляційному суді.

(б) Оцінка суду

(i) Загальні принципи

134. Стаття 6, в цілому, гарантує право обвинуваченого на ефективну участь у кримінальному процесі, що включає, серед іншого, не тільки право бути присутнім, але й право слухати і стежити за ходом судового розгляду (див. рішення Муртазалієвої, згадане вище, § 91).

Такі права впливають із самого поняття змагальної процедури і, в принципі, можуть також впливати з гарантій, що містяться в підпунктах (с), (d) і (e) пункту 3 статті 6: «захистити себе особисто», «допитувати свідків або вимагати, щоб їх допитали» і «одержувати безоплатну допомогу перекладача, якщо він не розу-

міє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею» (див. рішення у справі «Стенфорд проти Сполученого Королівства» («*Stanford v. the United Kingdom*») від 23 лютого 1994 року, § 26, серія А, №282-А).

135. Суд зазначив, що для належного здійснення правосуддя в залі суду важливо дотримуватись гідності, порядку та етики в судовому засіданні як ознак судового процесу. Явне нехтування обвинуваченим елементарними стандартами належної поведінки не може і не повинно бути допустимим (згадане вище рішення у справі «Ідалов», § 176). Однак, коли поведінка заявника може мати такий характер, що виправдовує його

(ii) Застосування цих принципів до даної справи

136. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що заявники були видалені із зали судового засідання за порушення порядку. На той час вони обидва брали участь у провадженні дистанційно.

137. Що стосується першої заявниці, то перед тим, як її видалили із зали судового засідання, вона була чітко попереджена про недопустимість висловлюватися поза чергою під час допиту потерпілого. Після видалення із зали судового засідання вона продовжувала втручатися у провадження, очевидно, тому, що перебувала у тій самій кімнаті, що і другий заявник, якому на той момент надали слово (див. пункти 31–32 вище). Суд зазначає, що поведінка першої заявниці могла бути такою, що виправдовувала її видалення та продовження судового розгляду за її відсутності. Крім того, враховуючи попередні попередження, зроблені їй, вона могла розумно передбачити наслідки своєї подальшої поведінки до того, як суддя прийняв рішення про її видалення із зали судового засідання.

138. Стосовно виключення другого заявника з процесу, то суддя двічі вказував йому не робити політичних заяв під час висловлювання загальної думки та перед тим, як поставити запитання свідку. Однак це було реакцією на незакінчені фрази, і не відразу було зрозуміло, що саме мав намір сказати другий заявник і чи була заява, яку він збирався зробити, «політичною» в тому сенсі, що вона не була пов'язана з судовим процесом проти нього. Обов'язком головуючого судді було встановити, що поведінка другого заявника дійсно була такою, що порушує встановлений порядок і, крім того, що він міг розумно передбачити наслідки його подальшої поведінки до прийняття рішення про видалення його із зали судового засідання (див. рішення у справі «Джонс проти Сполученого Королівства» («*Jones v. the United Kingdom*»), № [30900/02](#), 9 вересня 2003 року). Од-

видалення та продовження судового розгляду за його відсутності, головуючий суддя зобов'язаний встановити, що заявник міг розумно передбачити наслідки своєї подальшої поведінки до прийняття рішення про його видалення із зали судового засідання (там само, § 177). Крім того, відповідним питанням є те, чи мав захисник заявника можливість здійснювати права захисту за відсутності заявника (див. рішення «Суслов і Батікян проти України» («*Suslov and Batikyan v. Ukraine*»), №№ [56540/14](#) і [57252/14](#), § 137, від 6 жовтня 2022 року, та «Маргуш проти Хорватії» («*Marguš v. Croatia*») [ВП], №. [4455/10](#), § 90, ЄСПЛ 2014 (витягу)).

нак матеріали, які є в розпорядженні Суду, не свідчать про те, що суддя оголосив попередження, пояснивши, від яких висловлювань обвинувачений повинен утримуватися, або розглядав можливість вжиття менш радикальних заходів.

139. У будь-якому випадку, важливо зазначити, що з незрозумілих причин заявникам не було дозволено приєднатися до решти судового розгляду (див. опис подій у пунктах 35–42 вище). Суд не може не відзначити, що їхня присутність у будь-якому випадку була забезпечена за допомогою дистанційного зв'язку. Тому, в принципі, повинна була існувати можливість обмежити ймовірний негативний вплив їхньої поведінки, водночас забезпечивши їм можливість стежити за ходом судового розгляду, наприклад, увімкнувши «беззвучний режим», і, щонайменше, втручатися через своїх захисників.

140. За таких обставин Суд не може дійти висновку, навіть приймаючи до уваги як деструктивну поведінку заявників під час судового розгляду, так і той факт, що їхні інтереси представляли захисники за їхнім власним вибором, що суд першої інстанції надав достатні підстави для повного виключення заявників з решти судового провадження (див. пункт 139 вище) та для обмеження їхнього відповідного права на слухання та спостереження за ходом судового засідання.

141. Що стосується провадження в суді апеляційної інстанції, заявники брали участь у судовому провадженні дистанційно і мали змогу представити свою справу суду. Однак, хоча апеляційний суд мав можливість переглянути докази, зібрані під час судового розгляду у першій інстанції, він відхилив заяву про перегляд доказів, зібраних за відсутності заявників. За таких обставин апеляційний розгляд не міг виправити недоліки судового розгляду у першій інстанції.

4. Справедливість судового розгляду в цілому

142. Суд повторює, що у справах за статтею 6 Конвенції, подібних до цієї, його першочерговим завданням є оцінка справедливості судового розгляду в цілому.

Дотримання вимог справедливого судового розгляду має розглядатися у кожній справі з урахуванням розвитку судового розгляду «в цілому», а не на підставі ізольованого розгляду одного конкретного аспекту або одного конкретного інциденту (див. рішення у справі «Ibrahim та інші проти Сполученого Королівства» («Ibrahim and Others v. the United Kingdom»)) [ВП], №№ 5 0541/08, 50571/08, 50573/08 та 40351/09, §§ 250–251, від 13 вересня 2016 року).

Таким чином, він може виявити порушення статті 6 § 1 Конвенції, якщо провадження в цілому не відповідали вимогам справедливого розгляду, навіть якщо кожне процесуальне порушення, розглянуте окремо, не переконало б його в тому, що провадження були «несправедливими» (див. рішення у справах «Барбера, Мессеґе і Жабардо проти Іспанії» («Barberà, Messegue i Jabardo v. Spain»)) від 6 грудня 1988 року, п. 89, Серія А № 146; «Мірілашвілі проти Росії» («Mirilashvili v. Russia»),

№ 6293/04, п. 165, від 11 грудня 2008 року, та «Міракл Європа Кфт проти Угорщини» («Miracle Europe Kft. v. Hungary»), №№ 57774/13, § 46, 12 січня 2016 року).

143. Оцінюючи загальну справедливість кримінального провадження щодо перших двох заявників, вище було виявлено такі недоліки: національні суди не надали достатніх підстав для відмови заслухати третього заявника як свідка захисту; вони поклалися на показання відсутніх свідків, не забезпечивши достатніх врівноважуючих елементів щоб компенсувати труднощі, з якими стикався захист; вони не надали достатніх підстав для повного виключення першої заявниці та другого заявника з решти судових засідань, починаючи з 22 червня 2018 року.

Саме поєднання цих недоліків, незважаючи на наявність декількох доказів у матеріалах кримінальної справи, змушує Суд дійти висновку, що процесуальні права першої заявниці та другого заявника були порушені настільки, що це підірвало загальну справедливість судового розгляду. Відповідно, Суд констатує порушення статті 6 §§ 1 та 3 (с) та (d) Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 8 КОНВЕНЦІЇ

144. Третій заявник (заява № 13079/22) скаржився на те, що кримінальне розслідування стосовно його тілес-

них ушкоджень було неефективним. Він посилався на статті 3 та 8 Конвенції.

А. Позиції сторін

145. Уряд стверджував, що скарга третього заявника щодо неефективності кримінального розслідування тілесних ушкоджень, яких він зазнав 26 серпня 2016 року, була подана з порушенням строків, оскільки він не проявив належної старанності у розслідуванні справи на національному рівні та у поданні скарги до Суду. Зокрема, він не співпрацював з відповідними органами, надавши їм заяву щодо своїх тілесних ушкоджень. Більше того, йому було добре відомо, як він зазначив у своєму запиті до органів влади від 23 липня 2018 року, що 26 серпня 2018 року спливають строки розслідування. Відповідно, заявник повинен був дізнатися про неефективність розслідування в цей день. В якості альтернативи Уряд стверджував, що скарга була несумісною “ratione materiae” з положеннями зазначеної Конвенції, оскільки поведження, застосоване до заявника, не досягло мінімального рівня жорстокості за жодним з двох положень. Вони також стверджували, що третій заявник не вичерпав національних засобів правового захисту щодо своєї скарги, оскільки він не подав позов про відшкодування шкоди проти Г.М.

146. Третій заявник стверджував, що кримінальне розслідування стосувалося питань, пов'язаних з його особистою недоторканністю, і тому було найбільш прийнятним засобом юридичного захисту, який слід було застосувати. Щодо ретельності, з якою він стежив за процесом, він стверджував, що неодноразово запитував через своїх адвокатів про хід розслідування в період між 2016 та 2021 роками, пропонуючи допитати його дистанційно. Його остання спроба була у 2021 році, після того, як йому виповнилося 18 років. Він стверджував, що заява була подана протягом шести місяців після винесення остаточного рішення про відхилення його клопотання про надання процесуального статусу потерпілого у зв'язку з триваючим розслідуванням. Третій заявник також стверджував, посилаючись на справу «Боїлд проти Бельгії» («Bouyid v. Belgium»)[ВП], № 23380/09, ЄСПЛ 2015 року), що завдані йому тілесні ушкодження — з огляду на його вік на той час — становили поведження, що досягло мінімального рівня жорстокості відповідно до статей 3 і 8 Конвенції.

В. Оцінка Суду

147. Насамперед Суд звертає увагу на той факт, що тілесні ушкодження — рвані рани на нижній губі та бедри — були завдані третьому заявнику, коли йому було тринадцять років. Суд неодноразово наголошував на вразливості неповнолітніх у контексті статті 3 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Боїлд» («Boyild»), § 109).

Важливо, що останнє міркування, як видається, підштовхнуло органи влади до рішення розслідувати справу за участю слідчого, який спеціалізується на ювенальній юстиції (див. пункт 63 вище).

Однак питання про те, чи було доведено *prima facie*, що заявник зазнав поводження, яке досягло рівня жорстокості, передбаченого статтями 3 і 8 Конвенції, може бути залишено відкритим, оскільки в будь-якому випадку скарга є неприйнятною з інших причин.

Таким чином, Суд виходить з припущення, що третій заявник висунув таку аргументовану скаргу відповідно до зазначених положень і що органи влади, таким чином, були зобов'язані провести ефективне розслідування завданих йому тілесних ушкоджень.

148. У зв'язку з цим Суд зазначає, що органи влади оперативно розпочали кримінальне розслідування інциденту (див. пункт 63 вище), призначили експертизу тілесних ушкоджень, виявлених у третього заявника одразу після інциденту (там само), та отримали значну частину доказових матеріалів без затримок (див. пункт 64 вище).

Хоча органи влади, як видається, не намагалися допитати третього заявника до приблизно двох місяців і одного тижня після початку розслідування (див. пункти 63–67 вище), третій заявник не співпрацював зі слідчими органами, коли останні звернулися до нього з проханням дати свідчення.

149. Зокрема, слідчі органи тричі намагалися допитати третього заявника. Усі ці спроби були невдалими через його відмову від співпраці (див. пункти 67–71 вище). Важливо зазначити, що у січні 2017 року саме третій заявник звернувся з клопотанням про перенесення його допиту і не запропонував альтернативного часу для надання показань. Після цього всі троє заявників залишили країну десь у липні 2017 року. З матеріалів спра-

ви вбачається, що лише через майже два роки після інциденту та через півтора року після відмови третього заявника надати показання, він, у досить нечітких формулюваннях, порушив питання про можливість бути допитаним дистанційно (див. пункт 74 вище). За таких обставин сам факт того, що у провадженні міг закінчитися строк давності (див. пункт 75 вище), можна було б в значній мірі пояснити відсутністю співпраці з боку заявника протягом критично важливого початкового періоду розслідування.

150. Суд зазначає, що приблизно через п'ять років після інциденту третій заявник скаржився на те, що органи влади не розглянули можливості його допитати.

Проте Суд не може залишити без уваги той факт, що третій заявник грубо спотворив свою відсутність співпраці, стверджуючи, що він «завжди» висловлював готовність бути допитаним (див. пункт 78 вище).

У зв'язку з цим його очевидне бажання бути допитаним у рамках кримінального провадження проти його батьків (див. пункт 105 вище) не має значення для висновку про те, що він мав можливість допомогти слідству у розслідуванні інкримінованого йому кримінального правопорушення — це окреме питання — але він не співпрацював належним чином.

151. Важливо, що Суд бере до уваги той факт, що побоювання третього заявника щодо процесу розслідування були розглянуті національним судом. Останній, ознайомившись з наявними щодо нього матеріалами кримінальної справи, включаючи відеозапис інциденту, дійшов висновку, що було недостатньо доказів, які б виправдовували висновок про те, що він став жертвою кримінального правопорушення (див. пункт 79 вище).

152. У світлі вищевикладеного, хоча це правда, що в рамках цього розслідування не було винесено жодного рішення, це саме по собі не було б достатнім для того, щоб Суд визнав порушення процесуальних зобов'язань Уряду-відповідача.

153. Таким чином, Суд вважає скарги третього заявника за статтями 3 і 8 Конвенції явно необґрунтованими. Таким чином, вони мають бути відхилені відповідно до статті 35 §§ 3 (а) та 4 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

154. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише

часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

155. Перша заявниця та другий заявник вимагали 86 826 євро (EUR) відшкодування матеріальної шкоди та по 100 000 євро відшкодування моральної шкоди.

156. Уряд стверджував, що вимога заявників щодо відшкодування матеріальної шкоди є необґрунтованою, а їхні вимоги щодо відшкодування моральної шкоди є надмірними.

157. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та заявленою матеріальною шкодою; тому він відхиляє цю вимогу. Однак, виходячи з засад справедливості, він присуджує першій та другому заявникам по 1000 євро відшкодування моральної шкоди плюс будь-який податок, який може стягуватися.

В. Судові та інші витрати

158. Перша заявниця і другий заявник також вимагали 4000 євро як відшкодування витрат, понесених у Суді.

159. Уряд стверджував, що вимога заявників щодо відшкодування судових витрат була надмірною. Уряд запропонував Суду або відхилити вимогу, або, в якості альтернативи, присудити меншу, більш обґрунтовану суму.

160. Відповідно до практики Суду, заявник має право на відшкодування витрат лише в тій мірі, в якій буде до-

ведено, що вони були фактично та обов'язково понесені і є обґрунтованими за обсягом. У цій справі, здійснюючи власну оцінку на підставі наявної інформації та приймаючи рішення на засадах справедливості, Суд вважає за доцільне присудити першій заявниці та другому заявнику 3000 євро плюс будь-який податок, що може бути стягнутий із заявників, у якості компенсації судових витрат.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Оголошує* заяву № [59464/21](#) прийнятною, а заяву № [13079/22](#) — непринятною;

2. *Постановляє*, що було порушено статті 6 §§ 1 та 3 (с) та (d) Конвенції;

3. *Постановляє*, що:

(а) що держава-відповідач має сплатити заявникам упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, такі суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

(i) 1 000 євро (одна тисяча євро) кожному першій заявниці та другому заявнику, а також будь-який податок, що може стягуватися, у зв'язку з моральною шкодою;

(ii) 3000 євро (три тисячі євро), плюс будь-які податки, які можуть бути стягнені із заявників, як відшкодування судових та інших витрат;

(б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

4. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Складено англійською мовою та повідомлено у письмовій формі 29 серпня 2024 року відповідно до правила 77 §§ 2 і 3 Регламенту Суду.

Віктор Соловейчик
Секретар

Маттіас Гійомар
Голова

IV. Окремі питання функціонування європейської системи захисту прав людини

Трансляція XII Міжнародного Форуму з практики Європейського суду з прав людини: Імплементція Європейської конвенції з прав людини в Україні

XII МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ / XII INTERNATIONAL FORUM

з практики Європейського суду з прав людини / on the Case-Law of the European Court of Human Rights

«Імплементція Європейської конвенції з прав людини в Україні» / Implementation of the European Convention on Human Rights in Ukraine

29 - 30 жовтня 2024 року
Готель «Прем'єр Палац»

29 - 30 October 2024
Venue: Premier Palace Hotel

Трансляція першого дня форуму:

українською

англійською

Трансляція другого дня форуму:

українською

англійською

V. Показчик справ, вказаних у розділах I та II

I. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України

1. **Оболончик та інші проти України** ([Obolonchik and others v. Ukraine](#)) від 04.07.2024, заяви №№ 19532/23, 21523/23, 33688/23, стор. 5

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, незаконне тримання під вартою

2. **Любомирченко та Ришко проти України** ([Lyubomyrchenko and Ryshko v. Ukraine](#)) від 04.07.2024, заяви №№ 13306/23, 15079/23, стор. 5

Ключові слова: тримання під вартою, розумний строк, перегляд рішення про тримання під вартою, тривалість кримінального провадження

3. **Коритко та інші проти України** ([Korytko and others v. Ukraine](#)) від 04.07.2024, заяви №№ 35716/16, 29024/18, 46769/21, стор. 5

Ключові слова: медична допомога під час тримання під вартою, тривалість тримання під вартою

4. **Владика та інші проти України** ([Vladyka and others v. Ukraine](#)) від 04.07.2024, заяви №№ 26341/17, 32046/18, 3452/20, 34046/20, стор. 6

Ключові слова: ефективне розслідування, жорстоке поводження, вчинене приватними особами, незаконне тримання під вартою

5. **Орлов проти України (№ 2)** ([Orlov v. Ukraine \(No. 2\)](#)) від 04.07.2024, заява № 54015/17, стор. 7

Ключові слова: ефективне розслідування, жорстоке поводження, жорстоке поводження з боку ув'язнених

6. **Кривченко та Олійник проти України** ([Kryvchenko and Oliynyk v. Ukraine](#)) від 04.07.2024, заяви №№ 58568/17, 22219/18, стор. 8

Ключові слова: обґрунтування судового рішення, вмотивованість судового рішення

7. **Кіліхевич проти України** ([Kilikhevich v. Ukraine](#)) від 04.07.2024, заява № 43958/15, стор. 9

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

8. **Матюшонок проти України** ([Matyushonok v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заява № 34590/06, стор. 9

Ключові слова: довічне тримання під вартою, жорстоке поводження, матеріальний аспект, процесуальний аспект, умови тримання під вартою, перегляд кореспонденції, доступ до матеріалів справи

9. **Деріглазов та інші проти України** ([Deriglazov and others v. Ukraine](#)) від 18.07.2024, заяви №№ 4325/22, 33044/22, 30740/23, 33309/23, 33445/23, 37667/23, 38261/23, стор. 10

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк

10. **Дергач та Філіппов проти України** ([Dergach and Filippov v. Ukraine](#)) від 18.07.2024, заяви №№ 205/22, 27823/23, стор. 11

Ключові слова: тримання під вартою, розумний строк, тривалість кримінального провадження

11. **Буглов та інші проти України** ([Buglov and others v. Ukraine](#)) від 18.07.2024, заяви №№ 28467/18, 19199/23, 28939/23, 32742/23, 32936/23, 38251/23, 41227/23, стор. 11

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк

12. **Мутьєва та інші проти України** ([Mutyeva and others v. Ukraine](#)) від 18.07.2024, заяви №№ 77217/17, 13261/18, 54958/18, 26679/20, 6861/23, стор. 11

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, розслідування смерті особи, ефективне розслідування

13. **Ганущак проти України** ([Ganushchak v. Ukraine](#)) від 29.08.2024, заява № 40776/16, стор. 13

Ключові слова: майно, перевезення автомобіля, митні правила, принцип законності

14. **Сириця та інші проти України** ([Syritysa and others v. Ukraine](#)) від 05.09.2024, заяви №№ 18261/23, 30755/23, 40406/23, стор. 14

Ключові слова: перегляд тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, розумний строк

15. **Шпитальний та інші проти України** ([Shpytalnyy and others v. Ukraine](#)) від 05.09.2024, заяви №№ 52921/21, 10054/23, 16522/23, 27249/23, 37538/23, 37803/23, стор. 14
Ключові слова: тривалість кримінального провадження, підписка про невиїзд, розумний строк
16. **Гаврилюк проти України** ([Gavrylyuk v. Ukraine](#)) від 05.09.2024, заяви №№ 19612/23, 33083/23, стор. 14
Ключові слова: перегляд тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк
17. **Бурда та інші проти України** ([Burda and others v. Ukraine](#)) від 05.09.2024, заяви №№ 43007/13, 26114/19, 45145/19, 45809/22, 2613/23, 11608/23, 17637/23, 21818/23, 32549/23, 33400/23, 34135/23, 35403/23, стор. 15
Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк
18. **Спарिश та Куцманд проти України** ([Sparysh and Kutsmand v. Ukraine](#)) від 12.09.2024, заяви №№ 49709/18, 49870/18, стор. 15
Ключові слова: умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк
19. **С.В.М. проти України** ([S.V.M. v. Ukraine](#)) від 12.09.2024, заява № 40106/15, стор. 16
Ключові слова: персональні дані, чутливі персональні дані, інформація про судимість, погашена судимість, принцип законності
20. **Пінчук проти України** ([Pinchuk v. Ukraine](#)) від 12.09.2024, заява № 72777/13, стор. 17
Ключові слова: персональні дані, чутливі персональні дані, медичні дані, принцип законності
21. **Павлишин проти України** ([Pavlyshyn v. Ukraine](#)) від 12.09.2024, № 25093/17, стор. 18
Ключові слова: жорстоке поводження з боку приватних осіб, ефективне розслідування
22. **Миронюк проти України** ([Myronyuk v. Ukraine](#)) від 12.09.2024, заява № 22566/14, стор. 18
Ключові слова: виселення з державного житла, виселення неповнолітніх осіб, баланс конкуруючих інтересів, обґрунтування судового рішення, принцип пропорційності
23. **Мороз проти України** ([Moroz v. Ukraine](#)) від 12.09.2024, заява № 63648/14, стор. 19
Ключові слова: виселення з комунального майна, баланс конкуруючих інтересів, обґрунтування судового рішення, принцип пропорційності
24. **Василевська проти України** ([Vasylevska v. Ukraine](#)) від 04.07.2024, заява № 37919/15, стор. 20
Ключові слова: добросовісний набувач майна, витребування майна, комунальне майно, обачність набувача
25. **ТОВ «Золотий мандарин Ойл» проти України** ([Zoloty Mandaryn Oyl, TOV v. Ukraine](#)) від 09.07.2024, заява № 63403/13, стор. 20
Ключові слова: зловживання правом на індивідуальну заяву
26. **Рустінов проти України** ([Rustinov v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заява № 18939/16, стор. 21
27. **Година та Кулачук проти України** ([Godyna and Kulachuk v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заяви №№ 13040/23, 18325/23, стор. 22
28. **Грубий проти України** ([Grubyy v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заява № 19191/23, стор. 22
29. **Ковальчук та інші проти України** ([Kovalchuk and others v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заяви №№ 21112/20, 46421/21, 2529/23, стор. 22
30. **Закутній та інші проти України** ([Zakutniy and others v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заяви №№ 82574/17, 347/20, 35082/20, 42152/20, 18694/21, 39421/21, 48847/21, 32126/22, 54654/22, 7945/23, 11101/23, стор. 22
31. **ТОВ «Торговий дім «Кампус коттон клуб» проти України** ([Torgovyy Dim Kampus Kotton Klab, TOV v. Ukraine](#)) від 19.09.2024, заява № 22637/16, стор. 23
32. **Александров проти України** ([Aleksandrov v. Ukraine](#)) від 04.07.2024, заява № 43100/16, стор. 24

33. **Дендевіч та інші проти України** ([Dendevich and others v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заяви №№ 77969/14, 47282/15, 60048/16, 42783/19, 42784/19, стор. 24
34. **Гиря проти України** ([Gyrya v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заява № 5883/16, стор. 24
35. **Іващенко та Андруський проти України** ([Ivashchenko and Andruskyi v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заяви № 2308/23, 4853/23, стор. 24
36. **Кобюк та Куцан проти України** ([Kobyuk and Kutsan v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заяви №№ 58651/15, 13355/20, стор. 24
37. **ПАТ «Соната» проти України** ([Sonat, PAT v. Ukraine](#)) від 11.07.2024, заява № 50574/20, стор. 25
38. **Кратов проти України** ([Kratov v. Ukraine](#)) від 19.09.2024, заява № 36205/15, стор. 25

II. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав

1. **Рустамханлі проти Азербайджану** ([Rustamkhanli v. Azerbaijan](#)) від 04.07.2024, заява № 24460/16, стор. 27
Ключові слова: сплата податків, вилучення документів та речей податковим органом, принцип законності.
2. **Оглішвілі проти Грузії** ([Oghlishvili v. Georgia](#)) від 04.07.2024, заява № 7621/19, стор. 27
Ключові слова: домашнє насильство, доведення до самогубства, розслідування ймовірних версій, тривалість розслідування.
3. **Маміч та інші проти Хорватії** ([Mamić and others v. Croatia](#)) від 09.07.2024, заяви № 21714/22, 25102/22, 25367/22, стор. 28
Ключові слова: право на індивідуальну заяву, зловживання правом.
4. **Сельчук проти Туреччини** ([Selçuk v. Türkiye](#)) від 09.07.2024, заява № 23093/20, стор. 30
Ключові слова: право на життя, тероризм, терористичний акт, позитивні зобов'язання держави, суворі відповідальність держави.
5. **Стопар та інші проти Словенії** ([Stopar and others v. Slovenia](#)) від 09.07.2024, заяви №№ 1400/22, 18047/22, 18056/22, стор. 31
Ключові слова: медичне страхування, відшкодування витрат, пожертви на лікування, справедливий суд.
6. **В.В. проти Польщі** ([W.W. v. Poland](#)) від 11.07.2024, заява № 31842/20, стор. 32
Ключові слова: право на самовизначення, гендер, зміна статі, справедливий баланс.
7. **Сахрауї та інші проти Франції** ([Sahraoui and others v. France](#)) від 11.07.2024, заява № 35402/20, стор. 33
Ключові слова: право на життя, лікування наркозалежних ув'язнених, позитивні зобов'язання.
8. **Meli та Swinkels Family Brewers N.V. проти Албанії** ([Meli and Swinkels Family Brewers N.V. v. Albania](#)) від 16.07.2024, заяви № 41373/21, 48801/21, стор. 34
Ключові слова: конституційна скарга, доступ до суду, обґрунтованість рішення.
9. **Джері та інші проти Латвії** ([Djeri and others v. Latvia](#)) від 18.07.2024, заяви №№ 50942/20, 2022/21, стор. 35
Ключові слова: право на освіту, дошкільна освіта, мова дошкільної освіти, дискримінація
10. **Жданок проти Латвії № 2** ([Ždanoka v. Latvia \(No. 2\)](#)) від 25.07.2024, заява № 42221/18, стор. 37
Ключові слова: парламентські вибори, обмеження права балотуватися.
11. **М.А. та інші проти Франції** ([M.A. and others v. France](#)) від 25.07.2024, заяви №№ 63664/19, 64450/19, 24387/20, 24391/20, 24393/20, стор. 39
Ключові слова: проституція, легалізація проституції, криміналізація купівлі сексуальних послуг, аболіціоністський підхід, скандинавська модель.

12. **Коусо Пермуї проти Іспанії** ([Couso Permuı v. Spain](#)) від 25.07.2024, заява № 2327/20, стор. 41
Ключові слова: воєнні злочини, універсальна юрисдикція, злочин, вчинений поза межами країни, критерії юрисдикції національних судів
13. **Намік Юксель проти Туреччини** ([Namik Yüksel v. Türkiye](#)) від 27.08.2024, заява № 28791/10, стор. 42
Ключові слова: тримання під вартою, право на сімейне життя, побачення ув'язненого з дитиною.
14. **Пасквінеллі та інші проти Сан-Маріно** ([Pasquinelli and others v. San Marino](#)) від 29.08.2024, заява № 24622/22, стор. 44
Ключові слова: пандемія, вакцинація, альтернативні заходи, дискримінація, переважаючий загальний інтерес, принцип пропорційності.
15. **Храчя Харутунян проти Вірменії** ([Hrachya Harutyunyan v. Armenia](#)) від 27.08.2024, заява № 15028/16, стор. 45
Ключові слова: свобода вираження поглядів, захист викривачів, розкриття інформації колишнім працівником.
16. **І.Дж. проти Туреччини** ([İ.G. v. Türkiye](#)) від 27.08.2024, заява № 32887/19, стор. 47
Ключові слова: неповнолітні правопорушники, малолітні правопорушники, ефективне розслідування, належна компенсація.
17. **Біелау проти Австрії** ([Bielau v. Austria](#)) від 27.08.2024, заява № 20007/22, стор. 48
Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, лікар, висловлювання лікаря, критика вакцинації, категоричність заяв щодо доказової медицини.
18. **Ясак проти Туреччини** ([Yasak v. Türkiye](#)) від 27.08.2024, заява № 17389/20, стор. 49
Ключові слова: тлумачення кримінального законодавства, передбачуваність закону, участь у діяльності терористичної організації.
19. **Цулуکیدзе та Русулашвілі проти Грузії** ([Tsulukidze and Rusulashvili v. Georgia](#)) від 29.08.2024, заяви №№ 44681/21, 17256/22, стор. 51
Ключові слова: безсторонність судді, безсторонність за об'єктивним критерієм, родинні зв'язки помічника судді, конфлікт інтересів.
20. **Мореллі проти Італії** ([Morelli v. Italy](#)) від 03.09.2024, заява № 23984/19, стор. 52
Ключові слова: ретроспективна дія закону, втручання законодавця в судову практику, автентичне тлумачення, справедливий судовий розгляд, соціальні внески.
21. **FIN FER S.P.A. проти Італії** ([FIN FER S.P.A. v. Italy](#)) від 05.09.2024, заява № 57718/15, стор. 54
Ключові слова: сплата податків, право на допит свідків, показання свідків в податковому провадженні
22. **Вайс проти Польщі** ([Wais v. Poland](#)) від 05.09.2024, заява № 27806/17, стор. 55
Ключові слова: адвокат, право на свободу вираження поглядів, розмежування професійних та громадських обов'язків, пропорційність.
23. **Феррейра е Кастро да Коста Ларанжо проти Португалії** ([Ferreira E Castro Da Costa Laranjo v. Portugal](#)) від 10.09.2024, заява № 50253/18, стор. 56
Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, журналістська діяльність, суспільно необхідна інформація, баланс конкуруючих прав
24. **Піндо Мулла проти Іспанії** ([Pindo Mulla v. Spain](#)) від 17.09.2024, заява № 15541/20, рішення Великої Палати, стор. 56
Ключові слова: приватне життя, право на життя, автономія пацієнта, відмова від медичного лікування згідно релігійних переконань, переливання крові.
25. **К.О. проти Німеччини** ([C.O. V. Germany](#)) від 17.09.2024, заява № 16678/22, стор. 59
Ключові слова: презумпція невинуватості, формулювання тверджень суду щодо дій осіб в окремому провадженні.
26. **Яйлалі проти Сербії** ([Yaylali v. Serbia](#)) від 17.09.2024, заява № 15887/15, стор. 60
Ключові слова: митні правила, декларування особистих прикрас, обов'язкова конфіскація, принцип пропорційності

27. **П.Дж. та Р.Дж. проти Швейцарії** ([P.J. and R.J. v. Switzerland](#)) від 17.09.2024, заява № 52232/20, стор. 61
Ключові слова: видворення з країни, принцип пропорційності, особиста поведінка особи, вплив на сімейне життя

28. **Фаббрі та інші проти Сан-Маріно** ([Fabbri and others v. San Marino](#)) від 24.09.2024, заяви №№ 6319/21, 6321/21, 9227/21, рішення Великої Палати, стор. 62
Ключові слова: доступ до суду, закриття провадження, цивільний аспект, дисфункція національної системи, поведінка заявника, право на доступ до суду та право на провадження в розумний строк.